

HRVATSKI VOJNIK

Čestit Uskrs!

INTERVIEW :
general bojnik
Mate Šarlija - Daidža

DOSSIER

Hrvatski narod i njegova država II.

**PROTUOKLOPNA
RAKETA HOT**

66 BOJNA
VOJNA POLICIJA

COBRA

66 BOJNA VOJNA POLICIJA

SADRŽAJ:

Svim čitateljima,
vojnicima,
časnicima i
vrhovnom
vojnom
zapovjedniku
Hrvatske vojske
dr. Franji
Tudmanu želimo
čestit Uskrs i
ugodne uskršnje
blagdane.

Uredništvo

**GLASILO MINISTARSTVA
OBRANE REPUBLIKE
HRVATSKE**

Glavni i odgovorni urednik:
brigadir Ivan Tolj

Zamjenik glavnog i odgovornog
urednika:
pukovnik Krunoslav Matešić

Izvršni urednik:
Mate Kovačević

Uređuje kolegij uredništva: Tihomir Bajtek (vojna tehnička), Željko Hanich (HRZ), Dejan Frigelj (HRM), Mirjana Kuretić (ustroj i postrojbe HV), Bože Šimleša (kulturna i podlistak), Andelka Mustapić (novinar), Alojz Boršić (fotografija), Žarko Tarraš (lekatura), Šiniša Haluzan, Vesna Puljak, Tomislav Lacković, Neven Valentin Hribar (reporteri), Marina Pavičić (marketing), Marina Šego (tajnica).

Grafički urednici:
Svebor Labura
Mirko Stojčić

Naslov uredništva: Zvonimirova
12, Zagreb, HRVATSKA

Brzoglas: 46 80 41, 46 79 56
Dalekomnoživač (fax): 45 18 52

Tisk: Hrvatska tiskara, Zagreb

Godišnja pretplata: 46.800 HRD
Polugodišnja pretplata: 23.400 HRD

Sve promjene tiraže slati na Vjesnik Tuzemna prodaja Slavonska avenija 4 brzoglas 341-256 ili na MARKETING, Hrvatskog vojnika brzoglas 467-291; brzoglas i dalekomnoživač 451-852.

Pretplata za tuzemstvo uplaćuje se u ko-

rist:
PODUZEĆE »TISAK«, ZAGREB (za pretplatu na »Hrvatski vojnik«) br. rn.
30101-601-24095

Pretplata za inozemstvo uplaćuje se u ko-
rist:

ZAGREBAČKA BANKA — ZA PODUZEĆE »TISAK« (za pretplatu na »Hrvatski vojnik«) br. rn.
30101-620-16-25731-3281060.

Cijena polugodišnje pretplate:
Njemačka 54 DEM, Austrija 360 ATS, Kanada 42 CAD, (zrakoplovom 82,95), Australija 48 AUD, (zrakoplovom 106,50), SAD 42 USD, (zrakoplovom 76,45), Švicarska 48 CHF, Nizozemska 60 NLG, Francuska 216 FRF, Švedska 216 SEK, Belgija 1080 BEF, Danska 216 DKK, Velika Britanija 20 GBP, Slovenija 1800 SLT, Italija 39600 ITL, Norveška 212 NOK
Rukopise i materijale ne vraćamo

USTROJ HRVATSKE VOJSKE**4. MSGR. JURAJ JEZERINAC : KRISTOVО I NAŠЕ USKRSNUĆE
INTERVIEW :**

- 9. MATE ŠARLIJA - DAIDŽA .....** Andelka Mustapić
14. PUTOVIMA 156. BRIGADE ..... Ante Matić

DOSSIER

- 22. HRVATSKI NAROD I NJEGOVA DRŽAVA II. ....** Mate Kovačević

VOJNA TEHNIKA

- 34. ŠVICARSKA TOTALNA OBRANA .....** Robert Barić
51. PROTUOKLOPNA RAKETA HOT ..... Berislav Šipicki
60. NATO HAUBICA 155mm FH-70 ..... Josip Martinčević
68. SAMOKRES ILI REVOLVER ..... Mirkо Kukolj

HRVATSKI MORNAR

- 77. IZOBRAZBA PA UGOVOR .....** Branka Slavica
79. ISTARSKE "VANGE" ..... Branka Slavica

MAGAZIN

- 113. GRANIČAR GRADIŠKE PUKOVNIJE .....** Tomislav Aralica

*Naslovnu fotografiju
snimio:
Alojz Boršić*

KRISTOVO I NAŠE USKRSNUĆE

Dragi čitatelji lista »Hrvatski vojnik«,

Želim vam svima sretan Uskrs. Uskrs je blagdan nad blagdanima. Toliki blagdan da ga Crkva slavi svake nedjelje.

Uskrs je uz blagdan Božića najradosnija i najveća kršćanska svetkovina. Božić je najradosnija, a Uskrs najveća središnja kršćanska svetkovina. Da Krist nije uskrnsnuo onda bi bilo uzaludno Njegovo naviještanje i vjera naša.

Kristovo uskrsnuće temeljna je kršćanska istina koju ispovjedamo u Vjerovanju. Isus je za vrijeme svoga zemaljskoga života najavio svoju smrt ali i uskrsnuće kada je rekao da će treći dan uskrsnuti. Svega će se toga prisjetiti Njegovi učenici, tako da je uskrsnuće Kristovo bio glavni dokaz Njegova božanstva.

Nakon uskrsnuća Krist se nije vratio u ovozemaljski život poput Lazara, podložan i dalje fizičkim zakonima, nego u novo, potpuno stanje života i slave, u jedan novi i definitivni način postojanja, koji znači puninu dostignuća svega što može ići pod riječ život i nadilaženja svega što znači riječ smrt.

Kao što su Isusovi učenici za vrijeme Njegova ovozemaljskog života iskustveno doživljavali Isusova čudesna, tako su i sada iskustveno spoznali da je Isus ponovno živ i uvjerili se da je to onaj isti Isus s kojim su do jučer saobraćali prije Njegove smrti, razgovarali s Njime, doticali ga, gledali svojim očima Njegova čudesna, a koji je, nakon što je doživio strahotu križa i vlastitu smrt, ponovno medu njima kao živi i uskrsnuli. Uskrsli Isus pozvao je učenika Tomu da stavi ruke u rane čavala i da ne bude nevjeran nego vjeran. Tako je Isus uskrsnu vjeru proglašio blaženstvom: »Blaženi koji ne vidješe, a vjeruju.«

Evangelisti koji pišu o uskrsnuću Isusovu, unatoč tome što izvještaji žele pokazati da se radi o ukazanju Isusovu koji ima tijelo, oni se ne ustručavaju naglasiti da Krist nije više uvjetovan zemaljskim zakonima nego da je On postigao stanje koje nadilazi iskustvo i traži vjeru. Kad se Isus odjednom stvorio medu njima, Njegovi su se učenici prepali, ili su posumnjali, a tek onda su pali na koljena, povjerovali i poklonili mu se. Upravo taj spontani strah i sumnja dokaz su da su njihova osjetila bila nedostatna da bi dohvatiла ono što se uopće ne može našim osjetilima dohvatiti.

Isus nije umro kao žrtva neke »svoje politike«, nego radi nas i radi naših grijeha i našeg spasenja. U uskrsno jutro, na dan svoga uskrsnuća govorи svoјим učenicima: »Trebalo je da sve to Krist pretrpi i tako uđe u svoju slavu« (Lk 24,26).

Mi smo naučeni govoriti da je Krist pobijedio smrt. To je sigurno jedna od bitnih istina kršćanske vjere. No ova istina može biti krivo shvaćena ukoliko netko misli da je Isus umro isključivo kao žrtva svoga učenja, koje se protivilo vladanju ljudi onoga vremena. Kristova pobjeda nad smrću ponajprije znači prihvaćanje smrti i svjesno ulazeњe u smrt, predavanje samoga sebe u smrt kao izraz predanja samoga sebe svome. Ocu te nadjačavanje same smrti do prelaska u konačnu pobjedu i proslavu. Prema tome ne može se govoriti o tajni uskrsnuća bez prethodne smrti.

Stoga se i kaže da uskrsnuća nema bez Velikoga petka, bez smrti. Mnogi naši branitelji dali su svoje živote u obrani i

Piše
Mons.
Juraj Jezerinac,
ravnatelj dušobrižništva
Hrvatske vojske

KRUNICA TVOJA SAD NAŠ JE ZNAK

Našim gardistima —
borcima za Domovinu

O, budi uz nas, Marijo sveta,
Za rod — Domaju spremni smo mrijet,
Pred Tobom sila uzmiče kleta;
Za Tebe diše najljepši cvijet.
Ljubav si naša — ideal čist,
Ti si nam Majka — s Tobom je Krist!

S krunicom bijelom idem u boj...
Marijo, ja sam gardista Tvoj!

Ti ćeš nam snaga — obrana biti,
I svjetlo naše, dok svud je mrak,
U svom ćeš Srcu srce nam kriti;
Krunica Tvoja sad naš je znak,
S njom ćemo u boj — na križni put,
A ti nas u svoj zakloni skut!

S krunicom bijelom idem u boj...
Marijo, ja sam gardista Tvoj!

Sred stijena, šuma i rova tamnog,
Kad duh nam plaši tjeskoba, noć,
Nek svjetlo sja nam Tvoj Srca plamnog,
I štiti Tvoja božanska moć.
Iz Križa Tvoga izbjiga sjaj...
Po njem nas, Majko, vodi u Raj.

S krunicom bijelom idem u boj...
Marijom, ja sam gardista Tvoj!

S. Marija od Presvetog Srca

položili ih na oltar Domovine. Njihova smrt bila je posljedica čovjekove mržnje, ali i predanje i spremnost dati svoje živote, ako ustreba, da bismo mi živjeli u miru i slobodi.

Krist je izišao iz svoje smrti. On je ušao u smrt dragovoljno »umro za naše grijeha« (1 Kor 15) i izišao iz smrti kao pobjednik, nazovimo tako, na drugu obalu gdje grijeh nema više moći. Tako Kristovo uskrsnuće postaje stvarnost po kojoj On postaje Spasitelj. Kristovom smrću osobito pobjedom Njegovom započinje novi život. Krist je postao početnik besmrtnog života i otvoritelj novoga vijeka. Put pak u taj novi vijek ide kroz smrt koja je bezrezervno predanje Bogu. Toga su bili svjesni i učenici Isusovi pa su to i svojim životom potvrdili. Veliki Petak nije bio zadnja riječ i ne može biti posljednja stranica čovjeka, naroda i povijesti. To bi bio potpuni poraz.

OD GOLGOTE DO USKRSNUĆA

Sloboda se uvijek plaćala velikom cijenom. Ništa nije u životu veliko bez боли i križa. Da zrno donese plod, mora umrijeti. Na to nas posebno podsjeća proljetna sjetva. Iza zime dolazi proljeće, nakon sjetve žetva, a nakon smrti život. Isus je rekao: »Vi ćete se žalostiti ali još malo i vaša radost neće se oduzeti od vas. Stoga se isplati živjeti kao novi, uskrsnuli čovjek. Tama Velikog petka zamijenilo je uskrsno svjetlo, uskrsnuće smrti. Masakriranja, ubijanja ljudi, razaranja, nemaju zadnju riječ, Uskrsno jutro imalo je zadnju riječ. Do njega se dolazi samo trpljenjem i mukom.

Što nama govori ovaj Uskrs?

Gotovo da i nije bilo razdoblja u povijesti koje nije bilo obilježeno barem malo sjenom Velikoga petka. I danas se dogada Veliki petak. Kao što je bio osuden Isus na smrt, tako je bila osudena i Hrvatska. U novije vrijeme Bosna i Hercegovina. Hrvatska je doživjela sličnu sudbinu kao i Isus na Veliki petak kada je svjetina vikala: Raspni ga, raspni! — samo zato što je tražila svoja vjekovna prava na slobodu, na svoj vlastiti život. Bila je osuđena od strane »velikih«. Nije posustala, već je uzela na sebe križ borbe za svoju slobodu, istinu i pravdu. Započela je neravnopravna borba pa su bili razumljivi i njezini padovi pod njezinim križem. Na sam blagdan Uskrsa prije 2 godine pali su prvi životi, na Plitvicama. Padali su gradovi i sela. Mržnja i laž su kraljevali i još uvijek traju. Kao što je Marija pratile Isusa na Njegovu križnom putu tako je i Ona bila s nama. Mi smo se njoj utjecali, zazivali u pomoć kao što veli pjesnikinja S. Marija od Presvetog Srca:

»O, budi uz nas, Marijo sveta
Za rod — Domaju spremni smo mrijet,
Pred Tobom sila uzmiče kleta
Za Tebe diše najljepši cvjet
Ljubav si naša — ideal čist
Ti si nam Majka — s Tobom je Krist

S krunicom bijelom idem u boj
Marijo, ja sam gardista Tvoj.«

Svaki put kada smo se utjecali Majci Isusovoj osjećali smo se jačima, i to nam je dalo snage da ne klonemo. Crkva naša sa Svetim Ocem na čelu bila je poput Veronike koja je pružila Isusu rubac da otare svoje krvavo lice. Sveti Otac Papa nas je hrabrio, dizao glas, budio savjest Evrope i svijeta šireći pravu istinu o ratu u Hrvatskoj i kasnije o Bosni i Hercegovini. I tako se Europa počela buditi iz svoga sna, iz mrtvila. Stizala je brzo i pomoći sa svih strana, najprije iz naših župa i misija u svijetu, od Karitasa, međunarodnih humanitarnih organizacija.

Bilo je trenutaka kada smo poput Isusa vapili na križu: »Bože moj, Bože moj, zašto si nas ostavio.« Čula se s naših usana i riječ: »Bože, oprosti im jer ne znaju što čine.« I upravo onda kada je neprijatelj mislio slaviti pobedu nad porušenim

gradovima i selima, nad tisućama mrtvih, počela se buditi nada, život. Slijedila su međunarodna priznanja Hrvatske i ona do jučer gotovo nepoznata, prezrena, zaboravljena, postaje sve više ogledalo savjesti Europe i svijeta. Priznanjem je dobila svoje puno ime i prezime s kojim će svijet ubuduće svakako računati. Dok se još uvijek nadvija sjena Velikoga petka nad nama naš pogled mora biti i dalje trajno usmjerjen prema budućnosti.

SATNIK I HRVATSKI VOJNIK POD KRIŽEM

Za hrvatskog vojnika od presudne je važnosti da ne zaboravi riječi rimskog satnika koji je stajao pod križem Isusovim. Vidjevši potres i sve što se oko njega zbiva u trenutku Isusove smrti, satnik je ispovijedio vjeru u Isusa Krista riječima: »Uistinu, ovaj bijaše Sin Božji.« (Mt 27,84) Rimski je časnik prepoznao u Kristu samoga Boga koji je postao čovjekom i umro za nas. Spoznao je da je Krist izvor pravoga mira i svjetla. I tako je na kraju i sam postao glasnik Božji.

Mir ne možemo očekivati ako se dobro proglašava zlim a zlo dobrim. Mir se ne može očekivati ako je laž za nekoga najveći dojem ljudske inteligencije jednog naroda s kojom se još i ponosi. Govor o miru je licemjerstvo ako se podržavaju stare mržnje, ako se lažima proglašava druge zlima a sebe pravednima. Kako se može graditi mir ako je ljudski život postao bezvrijedan, ako su duhovne vrijednosti postale besmislenim. Bi-jeg od Boga ne usrećuje čovjeka nego ga još više bacu u tamu, mrak, zlo. To je dobro osjetio časnik rimski pod križem. Doživjevši smrt Isusovu kao pobjedu nad zlom zaključio je da je Krist izvor mira, ključ mira. Bio je svjestan da su naše svjedočanstvo i svjedočenje Isusa Krista u ovom životu preduvjeti svakog mira. Proizlazi da bi svaki vojnik trebao biti čuvan mira. Da bi to on bio mora i sam nositi taj mir u sebi, mora biti novi čovjek, mora u sebi nositi uskrsnuće. Hrvatski pjesnik Matoš kaže: »Samo život duha je od vrijednosti. Svaki čovjek ima savjest. Taj glas duše javlja se u nama kao glas savjesti. Glas savjesti je glas Božji i onaj koji taj glas vječno sluša sin je Božji i dijete je Božje, on je sin i dijete duha. U svakom, pa i najgorem čovjeku, tinja u duši ta sveta vatra, u svakom je čovjeku Bog i zato treba ljubiti svakoga čovjeka i zlo vraćati dobrim. Dobro čini zbog dobra i zbog ničega drugog. Savjest je jedino što nas dijeli od životinje. Život je vječno tajanstveno umiranje i uskrsavanje, ali ne samo u fizičkom smislu već i u moralnom. Kad god učinim zlo djelo koje je u neskladu s menjom savješću, doživio sam vrstu moralne smrti a Bog u meni dajući mi svjetlost svog vječnog duha ponovo me uskrsava kroz moje kajanje. Samo proklete duše su bez tih uskrsa...« Tako veli Matoš. Stoga možemo reći da je Uskrs — eksplozija svjetlosti i očitovanje Krista Uskrsloga.

Uskrs je poziv na novi život, život svjetla, dobrote, ljubavi, mira, koji se gradi najprije u obitelji, u kući sa svojima. Tu je početak sreće i nesreće za čovjeka i čovječanstvo.

Naši su biskupi prigodom molitvenog sjećanjanskog susreta u Assizu od Svetoga Oca Ivana Pavla II. primili na dar uskrsne svijeće mira da ih zapale u uskrsnoj noći, da nam budu znak Svjetla, znak Kristov koji nas poziva na novi život, uskrsnuli, na život ljubavi i mira. One će biti zapaljene u svakoj našoj biskupiji. Želim svima da se to Svetlo zapali u svima nama i po nama, svjetlo mira i ljubavi, da ga osjete naši ranjenici, pugnanci, izbjeglice, branitelji... svi. To će biti i naše uskrsnuće.

I mi molimo ovih dana Uskrsloga Krista, kao ono Isusovi učenici na dan Uskrsa kada su zamolili svoga Učitelja: »Ostani s nama, jer zamalo će večer i dan je na izmaku.« (Lk 24,29) Ostani s nama jer još uvijek ima ratnih sukoba, mraka, tame, mržnje, još uvijek ima prognanika, izbjeglica, razaranja, smrti. Zemlja još uvijek podrhtava kao u dan Tvoje smrti, ovoga puta od topovskih granata i grozi se nad tolikim zločinima čovjeka.

PRISEGA DOMOVINI

U svih pet središta za izobrazbu i odgoj Hrvatske vojske 3. travnja još jedna generacija novaka prisegnula je na vjernost domovini Hrvatskoj. U nazočnosti visokih časnika Hrvatske vojske, predstavnika civilne vlasti, rodbine i prijatelja jednako svećano bilo je u Jastrebarskom, Sinju, Puli, Požegi i Koprivnici.

Nastavno središte »Dr. Ante Starčević« u Jastrebarskom posjetio je načelnik Glavnog stožera Hrvatske vojske general-zbora Janko

Snimio: Željko Hanich

Sa svečanog polaganja prisege u jastrebarskom Nastavnom središtu HV »Dr. Ante Starčević«

Bobetko. Čestitajući novacima na danoj prisezi general Bobetko je istaknuo: »Vi ste tu danas da časno i pošteno primite dio odgovornosti koju nosi cijeli hrvatski narod. Morate biti pripremljeni i

znati da je budućnost Hrvatske i u vašim rukama i da ste jednako odgovorni kao i oni vojnici koji vam čestitaju s prvih crta bojišnice, braneci hrvatski suverenitet i hrvatsku Republiku.« [V.P.]

IZASLANSTVO MINISTARSTVA OBRANE POSJETILO SLOVENIJU

Izaslanstvo Ministarstva obrane Republike Hrvatske predvođeno generalom zbora Jankom Bobetkom, načelnikom Glavnog stožera HV boravilo je 29. i 30. ožujka u Republici Sloveniji na poziv ministra obrane Janeza Janše.

Nakon završenih službenih razgovora izraženo je obostrano zadovoljstvo dosadašnjim odnosašnjima i rezultatima razgovora o trenutnoj vojnopolitičkoj situaciji u susjedstvu. Zbog posebnosti geopolitičkog prostora izražena su slaganja o daljnoj suradnji na području logistike, izobrazbe i razmjene informacija.

General-zbora Janko Bobetko izjavio je po povratku da je »posjet bio obostrano koristan i uspješan jer je uspostavljen koristan i uspješan kontakt u vrlo preciznim i konkretnim stvarima.« (MK)

OSNIVA SE UPRAVA ZA POLITIČKU DJELATNOST

Dosadašnja Uprava za informativno-psihološku djelatnost preimenovana u Upravu za političku djelatnost

Predsjednik Republike Hrvatske i vrhovni zapovjednik oružanih snaga Republike Hrvatske dr. Franjo Tuđman primio je 26. ožujka u Predsjedničkim dvorima visoke dužnosnike Ministarstva obrane Republike Hrvatske s ministrom Gojkom Šuškom na čelu i, Glavnog stožera Hrvatske vojske s načelnikom Glavnog stožera Hrvatske vojske generalom zbora Jankom Bobetkom na čelu. Nazočni su bili zapovjednik Hrvatske ratne mornarice admiral Svetozar Letica i zapovjednik Hrvatskoga ratnog zrakoplovstva i protuzračne obrane general-bojnik Imra Agotić, priopćeno je iz Ureda Predsjednika Republike.

Nazočni su Predsjednika Republike izvjestili o trenutnom vojno-sigurnosnom stanju u Republici i o aktualnom trenutku ustroja oružanih snaga.

Predsjednik Republike govorio je o općoj političkoj situaciji i naporima Republike Hrvatske za mirno rješenje situacije u kojoj se nalazi. Predsjednik Republike nadalje je govorio o ulozi i zadaćama oružanih snaga u dosljednom provođenju državne politike, istaknuvši da oružane snage moraju biti primjer u poštivanju pravnog poretka i, među ostalim podsjetio na potrebu štednje na svim razinama.

Nazočni su također upoznati s naredbom Predsjednika Republike kojom je dosadašnja Uprava za informativno-psihološku djelatnost preimenovana u Upravu za političku djelatnost, sa zadaćom da pospieši i unaprijedi postojeću razinu učinkovitosti i odgovornosti za moralno-političko stanje u OSRH te vezu vojnih i civilnih vlasti.

Sastanku su bili nazočni dr. Jure Radić i dr. Branimir Jakšić, predstojnik i zamjenik predstojnika Ureda, te drugi dužnosnici Ureda Predsjednika Republike Hrvatske, navodi se u priopćenju. (Hina)

ASTANAK POMOĆNIKA ZA IPD

Uprava za informativno-psihološku djelatnost Ministarstva obrane održala je 26. ožujka sastanak s pomoćnicima zapovjednika za IPD zbornih područja, Hrvatske ratne mornarice, Hrvatskoga ratnog zrakoplovstva i protuzračne obrane, Hrvatskoga vojnog učilišta i nastavnih središta u Hrvatskoj vojsci.

O aktualnoj političkoj i vojnoj situaciji sudionicima su uvodno govorili načelnik Uprave za IPD Ministarstva obrane pukovnik Vjekoslav Križanec i brigadir Ivan Tolj, naglasivši potrebu političke djelatnosti u svim dijelovima Hrvatske vojske, gledje ostvarivanja hrvatske državne politike. U provođenju državne politike informativno-psihološke službe imaju posebice odgovorne zadaće.

Pomoćnici za IPD počinjeli su izvješće o stanju u postrojbama, u kojima su, između ostalog, iznijeli ocjene o motivaciji i moralu vojnika, redu i stezi, te naveli probleme i prijedloge za budući rad. Ravnatelji odjela u Upravi za IPD Ministarstva obrane također su podnijeli izvješće o radu svojih odjela, dobivši ovlaštenja da u okviru svog djelokruga pomažu i nadziru rad pomoćnika za IPD u postrojbama.

Pukovnik Vjekoslav Križanec informirao je nazočne o promjenama koje će uslijediti preimenovanjem Uprave za IPD u Upravu za političku djelatnost.

Na kraju je ocijenjeno da su pomoćnici za IPD u postrojbama odgovorno i sustavno pristupili ostvarivanju postavljenih im zadaća.

Mirjana Kuretić

ODRICKANJE ZA STRADALE BRANITELJE

Danas, kada su iza nas najžešći dani velikosrpske agresije ne smijemo zaboraviti obitelji poginulih i ranjenih hrvatskih boraca, branitelja Lijepe naše. Zadaća je svakog od nas da maksimalno pomognemo u zbrinjavanju obitelji

nistarstva obrane. Pripadnici ove postrojbe, potaknuti pozivom zapovjedništva, odlučili su se odreći dnevnika za službena putovanja širom Hrvatske i taj novac pokloniti poginulim pripadnicima bojne i Hrvatske vojske. Akciju vodi IPD bojne s poručni-

Skrbi za stradale branitelje i njihove obitelji nikada previše

koje moraju što manje osjetiti posljedice tragičnih gubitaka svojih najmilijih. Svaka postrojba Hrvatske vojske, svaki hrvatski dom mora pružiti sve kako bi se pomoglo onima koji su najteže pogodeni ratom. Hrvatski narod pokazao je da neće ostati samo na obećanjima, već da svakodnevno, u konkretnim akcijama pruža pomoć stradalima u ratnom vihoru. Nedavno je jednu od takih akcija zabilježio i "Hrvatski vojnik", a dobrovori su bili pripadnici 1. automobilske bojne Mi-

kom Vinkom Mihaljevićem na čelu.

Na skromnoj svečanosti u prostorijama I. automobilske bojne podijeljena su prva prikupljena sredstva, a pritom su svi sudionici akcije odlučili da se ona produži jer skrbi i potpore da se ublaže tragične posljedice četničkog napada na Hrvatsku i gubitka onih koji su hrabro položili živote za slobodu nikada previše. Zapovjedništvo bojne i svi njeni pripadnici nadaju se da će njihov primjer prihvati i druge postrojbe Hrvatske vojske. (Gordan Laušić)

USKRSNI DAR DJECI

Hrvatska katolička misija iz Berlina i udruga »Srce za Hrvatsku« iz New Yorka prikupili su 40.800 DEM za pomoć djeci stradalih branitelja Hrvatske. U organizaciji Odjela za skrb Ministarstva obrane ova značajna donacija ravnateljno je raspodijeljena djeci čiji su roditelji ranjeni, poginuli u borbi za slobodu Hrvatske ili su zarobljeni. Po stotinu DEM za djecu iz najugroženijih obitelji primili su predstavnici odsjeka za skrb o stradalim braniteljima svih zbornih područja.

Na maloj svečanosti koja je održana 31. ožujka u Ministarstvu obrane pomoćnik ministra brigadir Miljenko Crnjac uručivši novac predstavnicima odjela za skrb zahvalio je svim Hrvatima iz svijeta koji svojom dobrotom neprestano dokazuju da nisu zaboravili domovinu. Načelnik Odjela za skrb pukovnik Ante Vučić posebno je zahvalio fra Nedjeljku Norcu, dušebržniku Hrvatske katoličke misije u Berlinu, koji od početka domovinskoga rata pomaže stradalim hrvatskim borcima i njihovim obiteljima. Isto tako je zahvalio i g. Vedranu Nazoru iz New Yorka koji je na više načina pomagao i pomaže Hrvatsku vojsku. [M. Kuretić]

ZAJEDNO JE LAKŠE

Potreba za udruživanjem roditelja poginulih branitelja domovinskog rata potaknula je sastanak proširenog poticanja odbora poradi okupljanja svih sličnih društava do sada registriranih u Hrvatskoj kao i onih roditelja koji se još nisu organizirali.

Osnivačka skupština Udruženja roditelja poginulih branitelja domovinskog rata RH, čije bi sjedište bilo u Zagrebu, održat će se 17. travnja 1993. u dvorani Doma Hrvatske vojske u Zvonimirovoj 12, istaknula je gda Ljerka Ivušić, predsjednica Inicijativnog odbora. Ured za informiranje MORH-a pomoći će u širenju

obavijesti o Udruženju, a Odjel za skrb MORH-a osigurao je prostor u kojem će se skupština održati, kao i pomoć prilikom prijevoza i smještaja roditelja koji ne žive u Zagrebu.

Pravnu pomoć u izradbi statuta Udruženja ponudio je dipl. pravnik Ivan Hill, a likovno rješenje za pečat i ambrel Udruženja бесплатно ће izraditi gda Sanja Roko, predsjednica sekcijske grafičara Udruženja likovnih umjetnika iz Pule. Dok se ne osiguraju stalne prostorije za rad i druženje roditelja, koristit će se prostorije "Bedema ljubavi" u Ratkajevom prolazu. (Vesna Puljak)

Puno je razloga za okupljanje roditelja čija su djeca dala život za slobodu i nezavisnost Hrvatske

OBVEZE VOJNIH OBVEZNIKA NA BORAVKU U INOZEMSTVU

Obveze novaka i osoba u pričuvnom sastavu koji namjeravaju putovati i boraviti u inozemstvu ili tamo već borave normirane su odgovarajućim odredbama Zakona o obrani (»Narodne novine«, broj 49/91, 53A/91, 73/91, 19/92 i 55/92), Propisnikom o izvršavanju vojne obveze i civilne službe (»Narodne novine«, broj 63/91, 12/92 i 20/92), te pojašnjene odgovarajućim naputcima Ministarstva obrane.

Novaci (dakle, ne sve kategorije vojnih obveznika) koji namjeravaju putovati i boraviti u inozemstvu, dužni su, temeljem zakonskih odredaba, pribaviti odobrenje od ovlaštenog tijela uprave za poslove obrane i to neovisno o tome imaju li putovnicu ili ne.

Taksativno, Zakonom o obrani, navedeni su razlozi temeljem kojih se izdaje rečeno odobrenje, s time da ovlašteno tijelo za obranu mora otvoriti spis predmeta s pismenim dokazom da je ispunjen neki od sljedećih, izričito propisanih uvjeta:

— liječenje;

— sudjelovanje na đačkim putovanjima, korištenje godišnjeg odmora, turističkog putovanja i slično;

— obnašanje službenog posla, sudjelovanja na športskim natjecanjima ili kulturno-umjetničkim priredbama, uređivanje imovinsko-pravnih, obiteljskih i sličnih poslova u inozemstvu ili u slučaju teške bolesti, odnosno smrti člana uže obitelji u inozemstvu;

— obnašanje plovibenog staža po programu škole za obrazovanje učenika pomorskog smjera;

— izvršavanje obveza iz djelatničkog odnosa na brodu ili zrakoplovu Republike Hrvatske koji prometuju na međunarodnim linijama;

— odlazak u inozemstvo s roditeljima ili suprugom koji u inozemstvo odlaze službeno ili na rad, ako upućivanje novaka na služenje vojnog roka nije predviđeno u roku od jedne godine, od dana podnošenja zahtjeva za odobrenje;

— obavljanje privatnih ili službenih poslova, ako je ocijenjen privremeno nesposobnim za vojnu službu;

— školovanje temeljem međunarodne razmjene studenata, odnosno poradi korištenja stipendije koju za školovanje na sveučilištima u inozemstvu odobravaju međunarodne ili međudržavne zaklade za stipendiranje studenata.

Novaku koji boravi u inozemstvu može se izdati odobrenje za boravak u inozemstvu, odnosno za produženje boravka u inozemstvu, uz rečene uvjete, te zbog drugih opravdanih razloga, ako bi novak ili članovi njegove obitelji zbog uskracivanja odobrenja bili dovedeni u težak finansijski ili drugi položaj.

Vojni obveznici (novaci ili osobe u pričuvnom sastavu) koji su otputovali u inozemstvo na boravak duži od jedne godine ili tamo bora-

ve u tijeku je kalendarska godina u kojoj navršavaju 17 godina, moraju se prijaviti veleposlanstvu ili poslanstvu Republike Hrvatske radi uvođenja u vojnu evidenciju. Veleposlanstvo ili poslanstvo Republike Hrvatske u inozemstvu, u roku od dva mjeseca od dana uvođenja novaka u novu evidenciju, o tome će obavijestiti ovlaštenu upravu za obranu, a za novaka koji nema prebivalište u Republici Hrvatskoj ovu će obavijest dostaviti Ministarstvu obrane, a temeljem navedenih razloga, novaku koji boravi u inozemstvu odobrenje će izdati veleposlanstvu ili poslanstvu Republike Hrvatske kod kojega se vodi u vojnoj evidenciji.

Novak koji se nalazi u inozemstvu podliježe obvezi služenja vojnog roka po prestanku razloga poradi kojih boravi u inozemstvu, ali najkasnije do kraja kalendarske godine u kojoj navršava 27. godinu života. Iznimno, novaci koji su izbjegavali vojnu obvezu uputit će se na služenje vojnog roka i po proteku tih godina, jer će im se novačka obveza produžiti do kraja kalendarske godine u kojoj navršavaju 30. godinu života.

Veleposlanstva ili poslanstva Republike Hrvatske bez suglasnosti Ministarstva obrane ne mogu novaku produžiti boravak u inozemstvu s rokom važenja duljim do kraja kalendarske godine u kojoj navršava 27 godina.

Novak na boravku u inozemstvu, kojem istječe rok važenja odobrenja za taj boravak, a namjerava i nadalje boraviti u inozemstvu, prije isteka tog roka podnosi zahtjev za daljnji boravak u inozemstvu veleposlanstvu ili poslanstvu Republike Hrvatske kod kojeg se vodi u evidenciji.

Novaku koji odlazi u inozemstvo na boravak duži od jedne godine ovlašteni ured za obranu uručuje evidencijski karton popunjeno potrebitim podacima. U tom je slučaju vojni obveznik dužan prije polaska u inozemstvo predati svoju vojnu iskaznicu ovlaštenom uredu za obranu. Novak koji je otputovao u inozemstvo na boravak duži od jedne godine prijavljuje se izravno ovlaštenom veleposlanstvu ili poslanstvu Republike Hrvatske i predaje mu evidencijski karton koji sadrži podatke propisane odredbom članka 92. Pravilnika o izvršavanju vojne obveze i civilne službe. Novak kojem je izdano odobrenje za boravak u inozemstvu ne poziva se u Republiku Hrvatsku poradi novačenja i upućivanja na služenje vojnog roka dok mu to odobrenje traje. Ukoliko bi novak bez odobrenja ostaо u inozemstvu duže od kraja kalendarske godine u kojoj navršava 30 godina podlijegao bi prekršajnoj odnosno kaznenoj odgovornosti. Poslije navršene 30. godine vojni se obveznik naime, ne može uputiti na služenje vojnog roka.

Izuzetak od pravila utvrđenog Zakonom o upućivanju novaka na služenje vojnog roka u kalendarskoj godini u kojoj navršava 19 godina jest u slučaju kada se s odobrenog boravišta u inozemstvu, koje traje duže od jedne godine,

vratio u Republiku Hrvatsku. U tom slučaju, a ukoliko novak zatraži upućivanje na služenje vojnog roka, bit će mu udovoljeno u roku od 90 dana od dana podnošenja zahtjeva, pod uvjetom da u toj godini navršava 18 godina života. Novak koji boravi u inozemstvu, dužan je vratiti se u Republiku Hrvatsku do proteka roka za koji mu je odobren boravak i u roku od 8 dana od dana dolaska u Republiku Hrvatsku prijaviti se ovlaštenom uredu za obranu, poradi novačenja odnosno upućivanja na služenje vojnog roka.

Veleposlanstvo ili poslanstvo Republike Hrvatske prestaje voditi evidenciju o vojnom obvezniku u slučajevima izričito utvrđenim Pravilnikom o izvršavanju vojne obveze i civilne službe;

— kada se odseli na duže od godine dana izvan područja tog veleposlanstva ili poslanstva;

— kada se vrati na boravak u Republiku Hrvatsku duži od godine dana;

— kada mu prestane vojna obveza (navršio 60 godina života, nesposoban za vojnu službu ili prestanak hrvatskog državljanstva);

— kad umre ili bude proglašen umrlim ili nestalim.

Ministarstvo obrane ovlašteno je za rješidbu po žalbi protiv odluke veleposlanstva (poslanstva) Republike Hrvatske u svezi s izvršavanjem vojne obveze vojnog obveznika na boravku u inozemstvu.

Prema odredbi članka 32. Zakona o putnim ispravama hrvatskih državljana (»Narodne novine«, broj 53/92) novaci su, uz zahtjev za izdavanje putne isprave, dužni priložiti i navedeno odobrenje za putovanje i boravak u inozemstvo, koje izdaje tijelo uprave za poslove obrane. Sukladno odredbi članka 18. rečenog Zakona pored roka važenja odobrenja (propisan Zakonom o obrani) odredit će se i rok važenja putovnice, te ona može biti s kraćim rokom važenja od pet godina (za osobe mlađe od 27 godina).

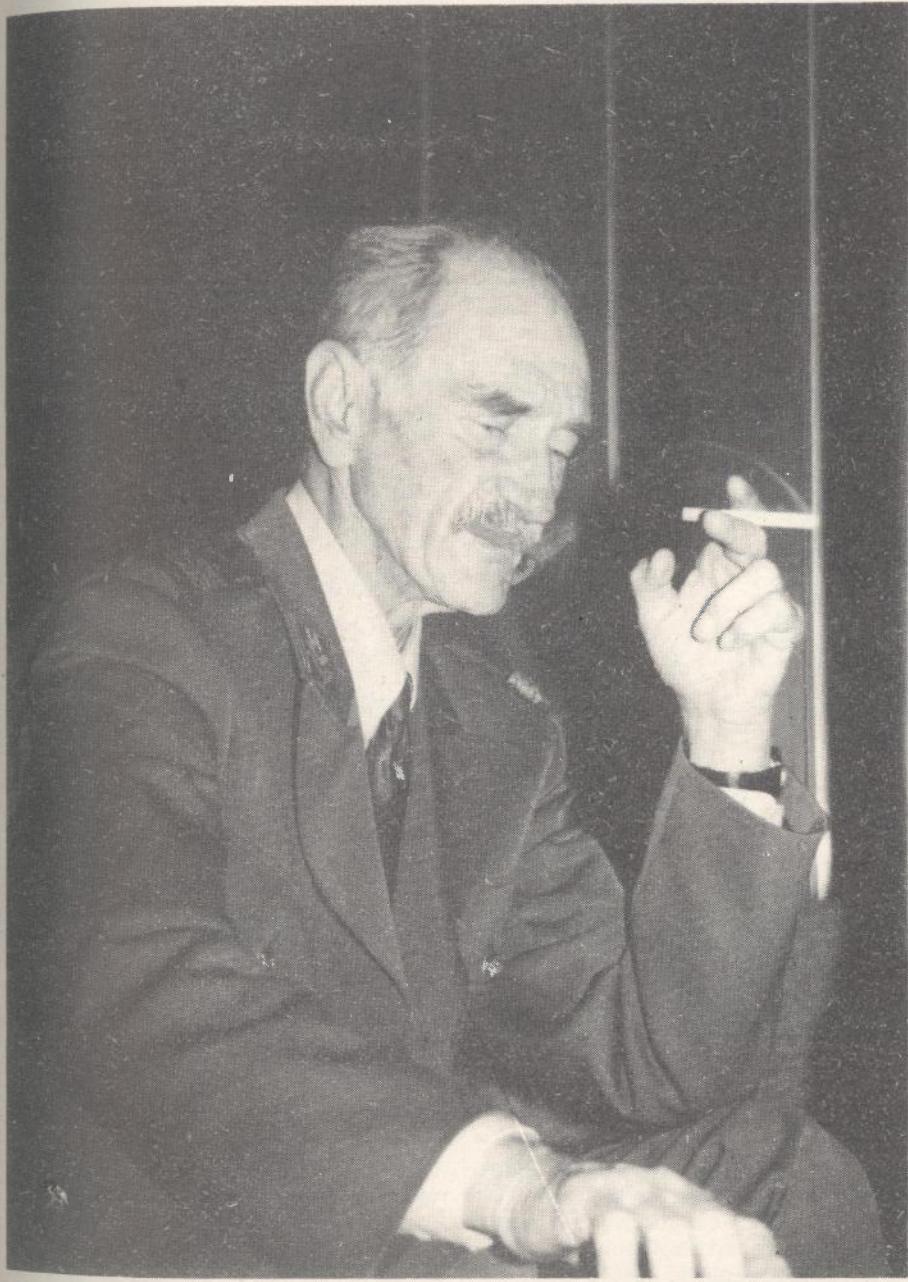
Glede osoba u pričuvnom sastavu potrebito je pripomenuti da važećim propisima nisu utvrđene obveze traženja posebnih odobrenja za putovanje i boravak u inozemstvu. Izričito je, međutim, odredbom članka 126. važećeg Zakona o obrani utvrđeno da osoba u pričuvnom sastavu ne može putovati u inozemstvo i tamo boraviti ako joj je dostavljen poziv za vojnu službu, ako je protiv nje pokrenut kazneni postupak, te ako ima vojnu specijalnost ili ratni raspored koji odredi ministar obrane.

Ukoliko kod novaka, koji traži odobrenje za putovanje u inozemstvu postoji neka od tih smetnji, on također neće moći dobiti traženo odobrenje od tijela uprave nadležnog za poslove obrane koje ga vodi u vojnoj evidenciji.

Ograničenje putovanja u inozemstvu vojnim obveznicima, sukladno odredbi članka 126. stavka 2. može utvrditi Vlada Republike Hrvatske propisujući uvjete za to, kao i poduzimanjem mjera priravnosti sukladno odredbama članka 58. i 138. Zakona o obrani.

bojnik Đuro Tihomirović

ŽIVOT ZA HRVATSKU

Razgovor s general-bojnikom Matom Šarlijem Daidžom, ratnikom-povratnikom koji je hrvatskoj državi darovao više od pola stoljeća svoga života

Andelka Mustapić
Snimio: Alojz Borić

Sdvojicom državnika, koji su ga dočekali na zagrebačkom uzletištu Pleso (jer je »doletio na svoju ruku, bez ikakvih papira«), general-bojnik Mate Šarlija Daidža ušao je u Hrvatski sabor 8. veljače 1991. godine. Dogadaj je značajan utoliko što je označio povratak ratnika koji je hrvatskoj državi darovao više od pola stoljeća svoga života. I, kako je u

ratu prije domovinskog naučio »čistiti oružje i tući neprijatelje«, ratnik-povratnik Daidža krenuo je odmah na posao, na teren od Prevlake do Gospića i Save. Obavljujući dužnost zapovjednika Prve dobrovoljačke pukovnije Hrvatske vojske »Kralj Tomislav«, postao je generalom koji, uz to, riječima, iskustvom i mudrošću magično privlači mlade.

Premda tvrdi da je na njemu najveći teret generalski, on je general i dok govori, samo što se u njega riječi otimaju, klize i zaokreću od zapovijedi prema blagosti. Pa i kada je — razljučen pitanjem kojim sam ga pokušala »otvoriti« kao čovjeka — napustio na trenutak stol za kojim se isповijedao za *Hrvatski vojnik*, vratio se stišan, ali koreći tako da to sliči isprici.

»Eto, kakvi ste vi novinari. Da gradim pola novog Zagreba, a nosim ispod pažuha kutiju cigareta umotanu u krpu, vi biste me pitali što to nosim, a ne što radim!«

Od njegovih je pitanja najčešće bilo je li završena konferencija, a isčekivao je sljedeće. No, budući da ne razgovara nego zbori, i da sve što upućuje od sebe dobiva širinu, kao da je željno disanja, učas je oko nas okupio slušatelje, daka-ko mlade, koji su, štoviše, pitali za do- puštenje da izbliza »čuju svoga genera- la.«

HV: Gospodine generale, s lakoćom općinjavate mlade!

— Kako neću, kada im govorim istinu, otvaram dušu. S njima nikada neću izgubiti dah govora. Pametni su, bistri, nego lijeni, bolan. Idu po kafićima pa gledaju u koje je kraća sukњa.

HV: No, ipak, upravo Vi tvrdite da je ovo vrijeme mladih.

— Jeste, ali im treba otvoriti vrata. Ka- da naši mladi dodu u 40. godine, nisu ni- šta. Mi im nismo dali da uđu u život Hrvatske a s 40 godina im je kasno da počnu učiti.

HV: Spočitavate li to starijima isključivo pravo na odlučivanje i upravljanje sudbinom Hrvatske?

— Ja, vidim Hrvatsku samo u mlađima. Mnogi stariji, koji su »udarili« monopoli, govore da mladi nisu dobri, a jadni mladi toliko su naivni da nam ne zna- ju zalijestiti koju i reći vaša smo škola. Svako zlo, koje su naučili, naučili su od nas starijih, nisu od mladih. Nije mene dijete naučilo pušiti nego sam kroz ključaonicu gledao oca dok je pušio, pa sam ►

► mu sutradan ukrao cigaretu i zapalio. Danas pripadam zalasku jednog doba. Toga sam svjestan, a trebali bi biti i drugi. Došlo je vrijeme da pripremimo naše mlade i da zauzmu naša mjeseta jer će nam za godinu-dvije trebatи kolica. Mladost se mora uključiti u evoluciju svoje domovine, mora ostvariti naše započeto djelo. Ako mladi to ne budu htjeli, najbolje je da se mi stariji poubijamo sami, jer tada nećemo imati domovinu.

Gdje nema mladosti, nema države

HV: Spomenuli ste evoluciju, a ne rat u kojem smo.

— Da, a to je popravak starog i gradnja novog, prije svega, fakulteta. Jer kada govorim o našoj mladeži onda mislim na inteligenciju, moral, vjeru, na progres i sve što je lijepo. Naši mladi moraju najaviti rat bezboštvo i nemoralu. Bez toga, to se onda zove demokratski kupleraj. Nećemo to. Hoćemo naše čestite djevojke. Ako one nisu takve, kakva će im biti djeca? Tu se nacija gradi. I zato, dabogda ovi mladi bili bolji od nas a njihova djeca bolja od njih!

HV: Možda, prije svega, sretniji.

— Naravno. Ne može se biti sretan s puškom u ruci, ali s njom se brani Hrvatska. Potom, mladi moraju početi čistiti sve što im je iza leda, uključujući i mene. Neka odu na Starčevićev grob i zakunu se da će biti onako kako je on govorio i pisao a ja ću im tada oprostiti svoju krv. Umrijet ću dobrovoljno za njih, za našu Hrvatsku vojsku, za naše buduće generale. Ja ne želim hrvatsku državu bez mladeži. Gdje nema djece, nema kuće, gdje nema mladosti, nema države. Mi stari nismo hrvatska država, nego su to mladi. Oni, njihova djeca i djeca njihove djece izgradit će nezavisnu državu Hrvatsku.

HV: Zapravo, pretpostavljate li koliko ste okupili oko sebe mladih?

— Oko sebe nijednog a oko Hrvatske znatan broj. Meni ne trebaju mladi. Što će mi? Da se svadam s njima? Ali, moram priznati da smo mi njihovi zapovednici gordi na njihova djela. Dok živim, neću dopustiti da netko nagazi na kosti i krv te djece a ja ću umrijeti kako ja hoću. Nikada u životu nisam savio šiju, ni bogu ni čaći, ali ću je saviti sada ovoj našoj mladeži.

HV: Jeste li se nekada uplašili u životu?

— Kod mene je davno umro strah. Ali, uplašio sam se, kako ne!? Kada mi je Bog podario život, tek onda sam se uplašio. Uplašio sam se poslije nesreće koju sam imao i poslije granata koje su padale oko mene pa drugi ginuli a ja ostao. Nekada kao da nema Boga, odnosno nekada kao da Bog nije pravedan: uzima mlade a mene ostavlja. U onom sam ratu bio ranjen 20 puta, u našem pet puta. I to je kriv Bog, nisu granate. Copia me

General-bojnik Mate Šarlija Daidža sa sinom Nikolom. I posjeta na poledini slike:

Kako je
lijepo živjeti
bez vojnika
GENERAL
Daidž

pomalio, umjesto da me odjednom frkne. Stoga, kad neki kažu: »Ima Boga«, ja dodajem: ima bacača. To znači, ako ne kazni Bog, opalit će mina, strojnica...

Idemo dalje

HV: Hoćete li ukratko izreći svoj odnos prema Srbima?

— Nacionalne osobine Srba su: pljačka, silovanje i ubojstva. Oni i u svom zavjetu imaju: »Ko se ne osveti, taj se ne posveti«. Srbi i četnici ovo rade iz povijesti kojoj su se vratili. Oni ne idu naprijed. Oni pričaju još o Kosovu a mi ne pričamo kako je Stjepan Radić jedan drvenom žlicom. Mi idemo naprijed. To će nas spasiti. A oni će biti prosjaci koji će živjeti od svoje lažne povijesti, kao što su i živjeli. Mi ne. Ali mi ne možemo o nama pisati. Nemamo na to pravo. Neka to narod kaže. Međutim, mi moramo reći jedno: gdje, zašto i kako su stradala naša mlada braća. Moramo se ispovijediti.

HV: Pokušajte to učiniti sada, u Hrvatskom vojniku.

— Ne može se vječno živjeti s puškom u ruci. To je jako težak život. No mislim da napadi na Hrvatsku neće prestati, da će biti lokalni: negdje će buknuti, pa prestati, pa opet negdje drugdje buknuti... pomalo, sve dok ne nestanemo, jer mi nekome smetamo. Zato mladi trebaju skočiti, da mi ne bismo nestali i da se o nama ne bi pisalo kao o jednom plemenu. Mene ne zanima što rade Unproför, UN i Srbi, mene zanima što mi radimo. I, ako mi izborimo svoje, svatko će nas priznati. Ako nam to drugi izbori, onda će reći: »Daj da ti ja budem tutor!« Siti smo mi toga. Mi hoćemo biti svoji na svome, ili neka nas ne bude. Mi hoćemo svoju hrvatsku državu i vjerujem da će je mladi obraniti i izgraditi.

HV: Za kakvu se hrvatsku državu zalaže?

— Opisat ću je s pet riječi: imamo naše zakone, tko hoće da ih poštuje, tu je, tko neće, napolje iz zemlje ili u zemlju, uključujući i mene, pa neka izvori delija što voli. Jer, ako sada ne obranimo hrvatsku državu, nećemo više nikada.

Generalov testament

HV: Gospodine generale, kada je započela Vaša borba za Hrvatsku?

— Prije 52 godine, odnosno 1934. godine, kada je moj otac otjeran u lancima iz Cavtata u zatvor u Cetinju, zbog ubojstva ondašnjeg kralja Aleksandra, iako moj otac nije imao s tim ništa. Tada je počelo moje razmišljanje, a jednom sam i pitao oca zašto mi Hrvati nemamo svoju vojsku. Znači, ako sam ja kao dijete mislio na to, onda su stariji morali misliti još ozbiljnije. Ali, eto, došla je '41. godina, u kojoj je hrvatski narod za šest dana rastocijao jednu državu — prostitutku Jugoslaviju. Tada su se pokazale svijest i volja hrvatskog naroda. Tijekom toga rata naša je vojska bila primjer, nisu joj bili dorasli ni japanski samuraji, a kriva je bila politika. To je ono što je ostavilo crnu mrlju na hrvatskoj vojsci iz tog rata, koja nije izgubila nijednu bitku, ali je izgubila rat. Ta je vojska bila spremna ratovati još 30 godina. I uopće, Hrvati mogu ratovati do posljednjeg daha, ali Hrvatska ne bi mogla preživjeti još jedno tzv. oslobođenje. Jer nas je uništio oslobođenje a nije rat. Mislim da su hrvatski komunisti najbolje osjetili što je Jugoslavija. Do Kominterne u Rusiji morali su ići preko Beograda. Znači, bio je to srbokomunizam. To mi nećemo. Mi hoćemo hrvatsku državu i čistu časnicičku elitu, koja neće imati hipoteke prošlosti.

HV: Sudjelovali ste u drugom svjetskom ratu, preživjeli ste ga, proživjeli ste i emigraciju, tj. kalvariju, kako Vi to kažete. Gdje ste sve i kako ste živjeli?

— Prvo ću Vam reći ovo: danas bih otkaao poslušnost Predsjedniku Republike, kada bi zapovijedio da idemo iz domovine napolje, na našu drugu kalvariju u povijesti. Ali' on to nikada neće za tražiti jer zna koliko je velika naša nesreća što nam je Pavelić dao. »Ajmo se povlačiti!« Pola milijuna ljudi..., pa kada smo izašli van, povukli za sobom još dva i pol milijuna iz domovine i stavili Hrvatsku na raspeće: pola tamo, pola vamo. To više nikada i nikome nećemo dopustiti, kao što nećemo dopustiti ni da se netko prepucava preko mrtvih da bi posvadao žive.

Emigrirao sam u mrtvačkom sanduku, koji su utovarili na jedan brod, i dobio upalu pluća u frižideru. Bio sam malo u Španjolskoj, malo u Portugalu, Maroku, Libanonu, malo u Americi..., bio fizički, a dušom uvijek ovdje. Bio sam više vani nego u domovini. I koliko god da sam bio, opet ne znam jezik govoriti, i opet se ne znam vode napiti kao ovdje. Ja sam ljubomoran na svakoga tko voli ovu državu više od mene. A svatko će je voljeti koliko i ja ako ode vani i živi u tuđem svijetu, što ja kažem, pasjоj zemlji. Teška je to sudska: biti vani i želiti svoj narod, a ne smiješ doći. Sada sam došao. Nema boga ni zapovjednika koji će me istjerati odavde. Mogu biti kloštar, mogu spavati na željezničkoj postaji, ali ne bježim više, jer umirem u svojoj domovini. Ni Udba mi nije mogla ništa. Zapravo, nije meni, ali mi je kidnapirala jedinca 1973. godine u Americi i dovela ga u Jugoslaviju. Udba njega, a ja lijepo opkolio ambasadu, pa pohvatao njihovu djecu i žene, i poručio: »Ako mi ga ne vratite u roku 48 sati, sve ću ih pobit!« I vratili su mi ga. »Izvolite, bila je greška«, rekao. »I moja je bila greška«, odgovorio sam.

HV: Kada bih Vas upitala za Vašu sudbinu, što biste rekli?

— Kakva sudska? Najljepši i najsretniji dan u životu bio mi je onaj kada sam popio dvije litre rakije pa se preksutra probudio. Ne možeš misliti, pijan si, nego spavaš. Stotinu raznih filmova video sam u tom snu. Sve drugo na javi bilo je užas. Privatno nisam imao ni želja ni radošti. Ja ne živim za sebe. Meni je dosta cigareta, malo kruha i sira, i više nemam što izgubiti. Prijе 50 godina zakleo sam se Bogu i narodu da ću umrijeti s bombom i puškom u ruci. I, ako umrem drukčije, bit će me stid pred Boga izaci. Drugo, napisao sam testament: ako umrem u bolnici, da me bace u smeće; ako umrem s puškom, da me pokopaju kod mojih, jer i oni su tako pomrli. I, ako буде kako ja hoću, završit ću na Starčevićevu grobu, onako kako je on rekao: »Hrvatima dvije vjere«.

Obiteljska slika

HV: Vaš sin Nikola živi u Washingtonu. Imate li koga u Hrvatskoj?

— Da, sin mi živi tamo i stalno je u kontaktu s našom čistom hrvatskom klasom. Ne znam tko je veći blento, on ili ja. Odveo je iz Varaždina u Washington jednog našeg vojnog invalida. Ali i taj je invalid blento. Dobio je protezu, a nezadovoljan je jer hoće protezu s jednim prstom da može pritisnati obarač. E, sada Nikola vodi u Washington jednog slijepca. Neka, nek se trsi. I, ne bude li Hrvat kao otac, proklet bio. Opalo sam mu šamar samo jednom u životu, kada je proslavljao maturu a nije se sjetio da mi javi da će ostati cijelu noć. Kada je došao ujutro, ja pljus. »Eto«, rekoh, »da se zna tko je gazda u kući!« Neka mi oprosti, ali i tada sam ga prokleo. Rekao sam mu: »Dabogda da se ti oženio, pa imao djecu, pa ćeš vidjeti što znači biti otac.« Od toga nema ništa gore. Revolucionar ne može biti netko tko ima ikoga svoga. Mora biti samac, da nema nikoga

ne znam, a to nije ni bitno. Zemlja je zemlja. Od rodne kuće u Zvekovici zatekao sam ljetnje kino. Nema krova, ni pola zidova. Neka nema kuće, neka nema ničeg, to mi je baš svejedno, ali neka je došla sloboda. Sada mogu reći da su ovaj intervju i snimanje moje »Sudbine« za HTV početak moga kraja. A znam da ću se popeti u raj jer u paklu više nema mesta, kao što ga nema ni za svece na kalendaru.

HV: Zamolila bih Vas da se vratimo na početak, na ono što Vas je odredilo kao čovjeka.

— To je ono: gdje si i kada rođen itd., je l'? Otac mi je iz Mostara, majka iz Velikog Ogradienika kod Ljubuškog a ja sam rođen u Konavlima. Kao dijete bio sam živahan, kako se to danas kaže. Razbijao sam prozore na školi jer je nisam volio. Išao sam dvije godine u prvi razred osnovne, a jedna majka, da bi sprala bruku s mene, hvalila se kako njen sin utvrduje gradivo. Išao sam na popravni iz vladanja. Eto, kakav sam bio. Degeneck (batinanje) dobivao sam svaki dan, ili u školi ili kod kuće. Od toga sam bio oslobođen samo nedjeljom.

Bilo nas je osmero djece u obitelji. Otac je radio na željeznicama. Ujutro smo oblačili ono što smo navečer skidali, što je majka preko noći oprala i ispeglala. Bio sam sirotinja i ne dao mi Bog da to zaboravim. Ja ne znam biti general. Ne znam hodati po Zagrebu, šepam po gradu a šepam jer sam obuo gospodske cipele. Spavam s kravatom, jer ako je razvezem, neću je znati svezati. Ne dao mi Bog da budem gospodin. Ne želim na veliku porciju. Nikada u životu nisam jeo što sada jedem. Kada me konobar upita: »Bečki, pariški, zagrebački...?«, ja ga s čudom gledam i pitam ima li graha bez mesa. To je moja originalnost. Ne dao mi Bog biti gospodin i biti na velikoj porciji. Onda bih se tek strašio pred Boga izaci. Dabogda ja bio najveći prosjak a u slobodnoj hrvatskoj državi. Naš je narod dobar. Dat će mi svatko šnitu kruha i malo sira.

HV: Cime ste trenutačno zaokupljeni?

— Velikom brigom za mlade. Umoran sam od života a ne od borbe. Ne mogu spavati, patim se u krevetu. U ove dvije godine nosio sam rat, i svoj šećer, i teški artritis, i teške rane. Ponosan sam sám na sebe. Zar može živ čovjek toliko izdržati. Toliko duševne patnje, toliko razaranja, toliko neistine? Ali, kao razborit Hrvat koji se sada isповijeda, ja oprastam svakome a meni ne mora nitko. Kakav bih ja bio Hrvat kad ne bih oprostio pred smrт?

HV: Postoji li netko tko bi Vam imao sto oprostiti?

— Bog, što sam od sebe i svog sina uzeo pa dao. ■

tko će plakati za njim i za kim bi on mogao zaplakati.

U Hrvatskoj nemam nikoga. Ostale su mi još dvije sestre u Sarajevu, ali ne smjem reći kako se zovu jer će ih ubiti. Kao da ih nikada nisam ni vidi. To je živa želja, imaoš nekoga a ne možeš ga dohvatiti. Tako je bilo i s mojim narodom. Još u 65. godini života plakao sam u emigraciji. Isplakao sam se i više nemam suza. Zapravo, lažem. Kada govorim vojsci, starijima, sve je u redu, ko grom, a čim zadem među mlade, suze mi idu odmah na oči. Znači, imam suza. Drago mi je što ih vidim, a strepim za njihovu budućnost.

HV: Je li Vam uopće ostalo nešto od Vaše obitelji?

— Ostale su mi slike oca i majke u Konavskoj nošnji i dva-tri groba. Za druge

HEROJI VELEBITA

Posljednja provjera opreme prije kretanja na zadatak

kamen, kamen i kamen, goli krš, vjekovni naš kamen. Takav je naš Velebit. Svaki bi taj kamen znao pričati o požarima i olujama koje udare, pa utihnu, o kišama koje ga oblijevaju i rastaču, o suncu koje ga miluje i pali, žeže i komada. Svaki taj kamen značio je jedan komadićak naše prošlosti. Slavne, ali poprske krvlju. Na njegovim se obroncima kovala naša povijest i naša sudbina. I sada se na ovom kamenu raspljava neprijateljska sila i pretvara Velebit u krvavo ratište gdje govori samo oružje.

Na padine kamenog zida uputile su se postrojbe, maksimalno premljene, da učvrste bedem koji nikada i nije popustio. Šutke su uputili pedesetak kilograma teške rance na leđa, i dok su kapi znoja silazile niz zažarena lica, a krv strujala nabreklom mišićima, grabili su kamenom pustinjom posutom nebrojenim minskim poljima. Tjerani samo željom da obrane naša brda. Trebalо je izdržati jedanaest sati iscrpljujućeg hoda do prvih položaja i bez predaha krenuti u borbu. Trebalо je slomiti u onom prvom naletu dvije neprijateljske brigade. Iziskivalo je to nadljudske napore,

Akcija oslobađanja zadarskog zaleda i Masleničkog ždrila pripremljena i planirana vrlo precizno i munjevito vođena

Piše: Vesna Puljak

Planina puna divlje, raskidane romantike. Brdo koje svojom ispranom bjelinom bode oči i sjaj se poput kristala na mjesecini. Klisure kao da vise u zraku i njišu se nad ponorima. Splet stijena, škarpa, vratača zaustavlja dah. Svuda samo

Snimio: B. Novaković

Teret sa streljivom mogao se do položaja dopremiti ponekad jedino brdskim konjima

moguće samo uz iznimnu psiho-fizičku pripremljenost, uz neizmjer- nu odanost i ljubav prema onom što je tvoje. I vrijedilo je. Na Svetom brdu, najvišem velebitskom vrhu, vjori se ponovno hrvatski stijeg. Ovakvoj silini otpora neprijateljske se snage ni u snu nisu nadale.

Priroda je ovdje toliko surova i hrivita. Zima obronke zahvaća nago, preko noći snijeg bi prekrio brda i doline, zaravnao klance i kamenje. Samo je iz bijelog pokrivača u nebo prodirao vijenac kamenih litića, oštih kao vučji zubi. Udari bure bili su nemilosrdni, njezina snaga neizmjernljiva, čud prevrtljiva. Dok je na jednoj strani snijeg pokrivaо u čas stope i tragove, na drugoj je goli kamen cvjetao.

Najprije pobijediti prirodu

Rijetki objekti zidani od kamena odlomljena s planinskih gromada i slaganih u zidove srcem i tvrdom vjerom bili su slaba zaštita. Vreća za spavanje na golom ledenu kamenu bio je jedini nagovještaj odmora i topline kad se temperatura spuštalа i do dvadeset stupnjeva ispod ništice. Donovi na čizmama su se odljepljivali, mokre noge ledile bi se od hladnoće. Hrana se u sat vremena pretvarala u ledeni gru-

men. Za sunčanih dana nepregledna bjelina mutila je vid, zaštitne su naočale bile neophodne. Pobijediti je trebalo najprije prirodu.

Jedina mogućnost opskrbe snaga na položajima bila je brdskim konjima, no mnoge je hladnoća zauvijek okamenila i zaustavila negdje na putu prema cilju. I kad su svi putevi bili zameteni, kad se nije vidjelo dalje od jednog metra trebalo je ići dale. Teret što su ga konji prenosili značio je neizmjerno mnogo, značio je život, značio je korak bliže cilju. Po navlјalo se to do beskonačnosti. I noću. I po magli. I po vjetru. Cak i onda kad se bura znala na trenu - tak umiriti.

Šutljivi hrvatski vitezovi

Na promrzlim ustima lebdilo je samo: izdržati, pobijediti, nadvladati surovost prirode, dok su bregovi odjekivali od eksplozija. Dnevno je na položaje padalo i preko tisuću petsto topničkih i minobacačkih projektila, hladnoća je ledila krv, snijeg je dosezao i do dva metra, bure je nagrizala kosti. Moralo se sve to izdržati, trebalo je sve to proživjeti. Bez svakodnevnih fizičkih priprema u ovakvim je uvjetima gotovo nemoguće opstatи.

Ranjenike se do sanitetske ekipe moglo donijeti samo na rukama, po- nekad prevaljujući surov kamenjar pod snijegom i po devet sati. Mnogi su ostavili svoju snagu na ovim vrletima, vezali je uz ovaj suri kamen, dok su po brdima odzvanjale eksplozije i kao jeka vraćale se na pozdrav onima čije je krv istekla među ovim stijenama. I kao nekad, opet su poneki ostajali stisnuti u posljednjem zagrljaju s kamenom i zemljom.

Na udaru planinskih hirova, s jedne, i neprijateljskog bijesa, s druge strane, u obrani planine i mora našli su se mladići s krajnjih istočnih i najjužnijih hrvatskih gradova, našla se na Velebitučitava Hrvatska u malom. Dokazivali su svoju hrabrost i odanost od prvih dana domovinskog rata, od Banije do Slavonije, od Zadra do Dubrovnika. Za istim stolom i sada se našla ista ekipa neponovljivih. Oni su neispavani, ali neumorni, prezebli i šutljivi hrvatski vitezovi.

I dok je smrznuta planina čekala proljeće jecajući što njezinu ljepotu zamrućuje prekinuta, oduzeta mlađost, ostaje vječno ovaj bijeli kamen koji priča o junacima. Priča o narodu koji se bori za život, za pravednost, za slobodu.

Putovima 156. brigade Hrvatske vojske

Iz Makarske smo krenuli popodne nas trojica: vojnik, fotoreporter Tomislav i ja. Slušam vojnika koji govori gdje je sve ratovala 156. brigada. Odjednom zamjetim selo Komin kao da je sraslo s brdom. Crkvica iznad sela poput brižne majke zagledane u daljinu. Ispred svake kuće privezana barka. Neretva se lijeno vuče kroz dolinu. Opuzen se ugnijezdio pod brdom kao čovjek bogato odjeven. A ispred se proteže pitomo polje. Čitam putokaz: Raba – selo na kosini brda. Putokaz izbušen metcima. Tu čovjek počinje gledati drugim očima sve oko sebe. Vojnik nastavlja kazivati gdje su imali okršaje kad je 156. brigada oslobadala dolinu Neretve. Ne mogu se nagledati Kleka dok redarstvo gleda isprave. Ulažimo u opasnije područje, a kad smo krenuli iz Makarske sve je izgledalo mirno i sigurno. U Neumu vidjeh kuće bez krovova, bez vrata i prozora, s rupama na zidovima, kao ranjene bijele ptice na obali. Vojnik veli kako su četnici tada imali dobro podešene koordinate kad su gadali. Ali, naši ih otjeraše preko brda. Gledam stasite momke, vojnike i osjećam se ponosnije i sigurnije.

Prolazeći Ston, vojnik priča o Otoku života, štedrici i planini Vepar iznad,

gdje su držali položaje. Gledam taj otočić, kuće i drveće na njemu. Izgleda kao iz bajke, gotovo nestvaran u ovo ratno doba. Okrećem se da još jednom vidim taj Otočić života, kako ga zovu i mislim kako se bijaše lijepo roditi i stasati u ljetopoti otočića u mirisu mora koje ga nina. Prolazimo pokraj bunkera, kojeg su dobrovoljci sagradili braneci tada prvu crtu, most na Bistrini. Most osta iza nas, prvi otkad smo krenuli iz Makarske.

Ovdje smo se gadno mlatili

Odatle smo pošli jer smo htjeli proći barem dio puta na kojem je stasala 156. brigada Hrvatske vojske. Vojnik kazuje kako su pola mosta držali četnici, a pola naši. Bili su udaljeni 200 metara jedni od drugih.

Ovdje smo se gadno mlatili. Nismo se dali. Na koncu smo ih otjerali. Nikad se više neće vratiti u ovaj kraj.

Gledam tragove granata, spaljene šumarke, oštećene i srušene kuće. Onda vojnik pokazuje otoke Šipan i Lopud. Na Šipanu su bili dubrovački momci i praphilski četnici. Tu je bojno djelovala dubrovačka s gliserima.

Jato vrana vije se iznad spaljena, opustošena sela kroz koje prolazimo. Prizor turoman, kao iz Godardovih filmova. Nadomak Slanoga radnici popravljaju ogradu koju su raznijele granate. Tužno je vidjeti Siano. Sve spaljeno, razoren, opljačkano. Poniženo u svojoj ljepoti, koju Bog podari ovoj uvali hrvatske zemlje.

Nekoliko čempresa nije zahvatila vatru. Visoki i usamljeni strše na zgarištu. U Trstenom, gle, golema platana. To staro, golemo drvo na obali, pamti i četničke gadjosti.

Kad minusmo okuku ukaza se Dubrovnik. Gledamo Mokošicu, a vojnik priča kako su je četnici tukli žestoko s brda. Lijeo je Osojnik, a gore Ilijino brdo i Golubov kamen, koji će biti zapamćen po herojima u trapericama. U Osojniku su, priča dalje, četnici otvarali i hrvatske grobove i pljačkali mrtve. Zdesna Rijeka dubrovačka, oštećene barke, izbušena granatama golema cisterna za vino, ranjen krov crkve, srušene kuće. Ljudi na krovovima, kao brazgovine rana, vidaju ostatke svojih sudbina. Kad rat stane brzo će se obnoviti Hrvatska, govorim vojniku.

Stigosmo u Dubrovnik. Noć je, nijema i stroga, kao sudbina. Grunu u me užas one siječanske noći kad je sve gorjelo, kad se srpski Pakao strovalio u drevni hrvatski Grad pod Srdem.

Prošli smo pustim ulicama, okrijepili se u nekom kafiću i krenuli put Cavtata. Dok smo se vozili prema mjestu koje nikad u životu nisam video, a znam da su u njemu četnici godinu dana terorizirali Hrvate, vojnika pitam kako je zapravo sve počelo, kada je i kako nastala 156. brigada. I priča poče.

Prva makarska dobrovoljačka bojna

Početkom ljeta 1991. godine uprkos političkim otporima u općini osniva se

I ZADNJI KAMEN

Kopci – pripadnici postrojbe za posebne namjene

Džimijeva II. satnija I. bojne na usponu

ZEMLJE HRVATSKE

prva makarska bojna, koja je bila sastavljena od dobrovoljaca. Zapravo, bila je to prva postrojba ZNG-a koja ubrzo prerasta u bataljun. Prvi zapovjednici bili su Slobodan Nemčić i Mladen Antunović. Istodobno na vrgorачkom prostoru osniva se satnija ZNG-a. Njen prvi zapovjednik bio je satnik Ante Raos i ta postrojba je prerasla u samostalnu vrgorачku bojnu. Obadvije postrojbe (PDV i DV) prvih dana srpske i crnogorske agresije na Hrvatsku uključuju se u borbenu djelovanja. Dovoljno je spomenuti Sinj, Male Bare kraj Ploče, Čepikuće, Zatmorje, Visočane, Ošlje sve do zaljeva Bistrine gdje su dobrovoljci Zbora narodne garde iz Makarske i Vrgorca zadržali četničko nadiranje. Tri puna mjeseca četnici nisu mogli proći, niti su ikada prošli crtu koju su čuvali momci dobrovoljci 1. makarske bojne i 1. vrgorачke satnije iz kojih se s vremenom formirala 156. brigada Hrvatske vojske, koja se potom upućuje na neretvansko bojište gdje je tijekom četiri mjeseca teških borbi odigrala svoju, po mnogima, povijesnu ulogu, koja će tek biti vrednovana na pravi način.

Nakon demobilizacije od brigade se formira taktička grupa sastavljena pretežito od veterana domovinskog rata. To

je doba ujedno i najvećih gubitaka i herojstva brigade, ali i uspjeha na južnom bojištu, uz I. brigadu kao i IV. splitsku. Nova mobilizacija u rujnu 1992. popunjava brigadu na bojištu te ona vrši čišćenje i zauzimanje položaja zajedno s elitnim postrojbama s kojima je prije ratovala, od Župe dubrovačke preko Cavata do juga Hrvatske, koje prostore 156. brigade osigurava još i danas. Dakle, sve je počelo kad je trebalo braniti napadnutu domovinu.

Dobrovoljci i pričuvni redarstvenici

U području makarskog primorja i okolice Vrgorca grupe dobrovoljaca organizirale su se po svim mjestima. Bile su to postrojbe često naoružane tek lovačkim puškama ili trofejnim oružjem. Dragovoljci iz Makarske i Vrgorca su prvu akciju imali 25. kolovoza 1991. godine zajedno s pripadnicima PDV i DV. A 14. na 15. rujna 1991. sudjeluju u izvlačenju naoružanja iz skladišta bivše JNA u Malim Barama kod Ploče. Tih dana dobrovoljci iz Brela i Baške Vode otimaju naoružanja i preuzimaju objekte vojarne Baško Polje. Tada je zauzet podzemni tajni centar KUK u Biokovu.

Nekako u isto vrijeme u Vrgorcu se formira dobrovoljačka satnija koja ka-

snije prelazi u sastav 156. brigade.

To je, eto, kronologija početka stvaranje 156. brigade HV, koja će biti vrednovana tek kasnije, jer nije vrijeme za sve »lipe stvari« koje su momci činili u paklu najžešćih bitaka za oslobođenje doline Neretve i još nekih hrvatskih krajeva, sela i gradova, posebice Dubrovnika i cijelog južnog bojišta.

Tako u priči stigosmo u Cavtat. Tu smo zanoćili. Osvanuo je vedar, sunčan dan. Izadoh ih hotela na obalu; zastao sam i s udivljenjem promatrao ljepotu uvale i ribare koji iz mreže razabiru ribe. Blistalo je sunce u ljepoti krajolika. Crnogorski barbari nisu puno oštetili ovaj lijepi hrvatski grad, misleći u njemu zauvijek ostati. Pridružuje nam se i Braco, pomoćnik zapovjednika za IPD 156. brigade. Krećemo prema Čilipima. Posvuda tragovi četničkog divljanja. Stizemo u Tehnički vod brigade. Na zidovima rupe od granata. Aerodromska zgrada prilično oštećena, što nisu mogli odnijeti uništili su, čak i skale za zrakoplove. Tragovi im smrde nečovještvo. Krećemo dalje.

»Pita« na prvom punktu

Prolazimo kroz razorenu i opustošenu Zvekovicu. Nema kuće čitave. Sretamo ►

Leteca legija – PZO 156. brigade sa svojim psom Luluom

► Tigrove. Kakvi harni momci Tigrovi! Pejnemo se krivudavom gorskom stazom do prve linije. Nailazimo na neku kolibaru od dasaka. Iz nje se puši kroz dimnjak koji vira na jednu stranu. Vojnik nas pita kamo idemo, gleda naše dokumente. Pitam ga kako ga zovu, a njegov suborac dobaci »Pita«. Ostavljamo Pitu na prvom punktu i krećemo dalje prema prvim položajima 156. brigade.

Usput sretamo Pauke, a malo iza toga Kopce, pa Vukove. Bože, kakva sve imena! Zvijer srpska puštena s lanca, pa nije čudo što se hrvatski vojnici tako zovu. Stadosmo kod neke goleme topuzine. Tomislav slika, a ja pokušavam sve vidjeti i doživjeti. Među vojnicima simpatični Alija, zanimljiv i duhovit čovjek, negdje od Tuzle. Pokazuju položaj. Po mnogima jedan od najbolje utvrđenih na južnom bojištu. Pitam je li noću hladno. »Nije ako naložimo peć«, odgovara Alija. Čekaju tu uvijek spremni. Kad četnici napadnu, oni žestoko uzvraćaju, a imaju i čime. I znaju i imaju volje. Sjajni momci s kojima sam s guštom zapalio cigare. Mičemo se od šumarka gdje Alija iz panja rezbari glavu vojnika. Njegovi suborci ga hvale i kažu da zna napraviti što oči vide. I dobar je ciljatelj. Na topuzini ima jednu sliku. Bolje gada kad je pogleda, kaže nam u šali. Čovjek se medu njima osjeća kao pravo muško. Vrijeme ide i Braco veli da idemo dalje. Vojnik pokazuje odakle dolaze četničke granate kad zapucaju i kuda je sve prućena žica.

Vozimo se konavoskim brdima. Vide se manja sela, njive, vrtli, vinogradi, kuće od kamena žestaca. Svraćamo u jedno selo gdje su naši. Tamo vidimo kroz

prozor starca i mlađića kako kopaju vrt. Silazimo dolje kad ono otac i sin kopaju svoj vrt nakon dvije godine.

Odatle skoknusmo preko dva brežuljka do još jednog položaja. Tu zatekosmo više vojnika. Jedni nešto kopaju, drugi ureduju okoliš, a jedna skupina ide kosinom brda. Tomislav ih lovi aparatom baš kad su isli hrptom brijege. Razgovaram sa zapovjednikom Džimijem. Priča mi, između ostalog, kako su oslobođili onaj podzemni čudesni labirint u Biokovu. Roko se šali na račun srpskog vojnika kojem su se tresle ruke kad su ga zaborili i ponudili cigarom. Pustili su da odu odakle su i došli. Činilo mi se da se ne šale kad su počeli govoriti kako im je bila želja da popiju kavu u Dubrovniku i Cavatu. To se obistinilo, a sada ih silna želja vuče da popiju kavu na Plitvicama i u Kninu. Pozdravljam te divne, krasne i hrabre momke na južnim granicama Hrvatske.

Blizina smrti

Krenusmo dalje kroz gudure, Braco spretno vozi stjenovitom planinskom stazom, a Veljko pokazuje rukom gdje su bili četnički položaji i kako su ih otjerali preko brda. Stižemo na najljepše uredeni položaj 156. brigade. Gotovo nestvarno djeluje sve to što čovjek vidi. Dobro naoružani momci, pećina sklonište, lijepo uređeno, sve složeno, u vrtlicu balote. I dok se dogovaramo tko će s kim igrati odjednom zvizga i prasak granate. Bježimo u sklonište, u pećinu. Padoše još dvoje, ali dalje. Kasnije mi vojnik veli kako smo bili blizu smrti. Da je granata palala desetak-dvadeset metara bliže bilo bi i mrtvih i ranjenih, a srećom je pala u ulegnuće. Kao da nas je sam Bog sačuvao.

Leteca legija

Utom nailazi kamion, na njemu protuzrakoplovna strojnica, dva vojnika i pas. Gledam i pitam tko je to, a oni odgovaraju: »Leteca legija 156. brigade.« Pas Lulu je stalno tu, kad zapuca laje i čim prestane pucnjava ušuti i gleda preko karoserije. Stiže jak momak, a oni vele kako dolazi Tasmanijska neman. Šale se momci Vele, Čiket, Ždrobil i Škijo. Ne odvajaju se od svoga oružja. Kad je pala prva granata kako su hitro pritrčali svojim mužarima, spremni čekajući naredbu da uzvrate, ali naredbe ne bijaše a meni pomalo krivo što nisam video kako pucaju prema četničkim jazbinama.

Od njih odosmo do protuzrakoplovnog vođa 156. brigade. Zapovjednik Milan, prekaljeni ratnik prošao je sva ratišta od Čepikuća do ovog brda koje čvrsto drže on i njegovi momci, bedem na tromedi Hrvatske, BiH i Crne Gore. Pitam Milana dokle će biti tu, a on kratko odgovara: »Dok svaki kamen Hrvatske ne bude sloboden.« Nešto lijepo prostruji mi tijelom, kad to reče zapovjednik protuzrakoplovnog voda 156. brigade HV.

Uspinjemo se uzbrdicom do saniteta. Zatičemo simpatičnu, dražesnu i hrabru medicinsku sestrzu Vanju i tri lječnika:

Brunu, Gojku i Damira. Sjedimo u sobi kroz koju je prije nekoliko dana prolejela zolja. Srećom nitko nije bio tada tuvanja veli da nikada neće ništa zaboraviti, a proživjela je užase rata, ranjava vojnika i smrti. Neki su joj umirali na rukama. Gledam te lijepo i nježne ruke i najradije bi ih poljubio. I lječnici i Vanja su dobrovoljci. Dolazimo do vezista i Vanju čemo pamtiti po osmijehu i hrabrosti, a doktore isto tako po silnoj volji da u brdima ostanu do kraja rata i pomognu ranjenima i bolesnima.

S vezistima smo popili kavu i dobro konavosko vino. Kad nam vince udari u lice, krenu priča. Tko zna dokle bi tu ostali da nije počela padati noć na položaje 156. brigade Hrvatske vojske. Vojnik koji je bio pješak, vezist, zapovjednik odjeljenja kaže kako su preko brda i uvala, preko drača i ratnih užasa pružili 170 kilometara žice, kako bi se uspostavile veze telefonske između postrojbi Hrvatske vojske, kako bi 156. brigada besprijekorno borbeno djelovala i komunikacijski povezana. Vojnik kaže da je prvu žicu na cijelom južnom bojištu vukao na štedrići, pa kasnije gdje je trebalo kako se fronta pomicala mijenjala i učvršćivala na novim položajima. Veza je krvotok vojske, veli vojnik, poznati pišac, koji je na prvoj crti godinu i pol dana. A veza 156. brigade smatra se najboljom medu postrojbama južnog bojišta.

Glibotini Kopci

Svratimo i do čuvenih Kobaca. To su sjajni momci dobrovoljci, medu prvima su se digli u Makarskoj u obrani napadnute domovine. Pitam ih gdje je Glibota. Govore da se njihov zapovjednik oporavlja. Čim stane na noge i mogne normalno hodati, doći će k nama, kažu hrvatski momci, koje zovu Kopci.

Silazimo s brda prema Cavatu. Ostaju u brdima, na svojim položajima hrvatski momci 156. brigade Hrvatske vojske. Oni brane naše mede i spremni su uzvratiti na svaki napadaj. Svraćamo u izdvojeno zapovjedničko mjesto južnog bojišta. Tu popismo kavu i sok s hrvatskim časnicima. Jeden se zove Milas. Pitam ga zna li Iku, a on veli da zna. Čudim se u sebi što nemaju nikakvo piće. »Ovdje se ne troši alkohol, kaže časnici. Spustimo se u Cavat. Odvode me do kuhićne. Dvije žene i nekoliko vojnika kuju za branitelje. Vojnici svaki dan dobivaju tople obroke duže prve crte. Na zidu kuhićne čitam poruku: PAST ĆE I TVOJA SILA, SRBINE.

Na kraju dolazimo u stožer 156. brigade do zapovjednika Ante Mendeša. Mlađi časnici govori mi da je borbeni moral na visini i kako su vojnici uvijek spremni za borbu.

Poznat je doprinos 156. brigade u domovinskom ratu, ona je neprekidno na južnom bojištu. Pomoći i dobra suradnja s vlastima općina Makarska i Vrgorac bili su od početka vrlo učinkoviti. Ove dvije općine mogu se podićiti istinom koja zorno govori da je u domovinskom ratu iz Makarske i Vrgoraca 12 posto stanovništva u Hrvatskoj vojski.

Ante Matić

SUNJSKA BRIGADA NEPOBJEDIVIH

Sunja, kao iznimno važan prometni pravac, od početka agresije na Republiku Hrvatsku našla se na meti četnika. Sunja je mali posavski gradić, simbol opstojnosti hrvatskog naroda na tim prostorima, simbol koji je i u domovinskom ratu pokazao da sloga i nepokolebljiva želja za njom mogu pobijediti i znatno nadmoćnijeg neprijatelja. Odmah nakon višestračnih izbora i pobjede demokracije, počele su četničke provokacije, koje su 27. srpnja 1991. pre rasle u otvoreni napad. Okupacijom Četvrtkovca, Hrastovca, Drljače, Radonja Luke, Saše i drugih sela u okolini Sunje, i temeljito pripremanim akcijama Jugoslavenske vojske Sunja se našla praktički u okruženju s tri strane, a jedini put i izlaz bila je rječka Sava. Prvi koji su reagirali bili su pripadnici Policijske postaje Sunje, te sunjski domoljubi koji su se samoorganizirali i krenuli malobrojnim oružjem, uglavnom lovačkim puškama i obranu svoga doma. Zatim u pomoć stižu redarstvenici uglavnom pripadnici PU Zagreb i pripadnici postrojbi Žbora narodne garde, te se ustrojava Zapovjedništvo obrane Sunje, s pukovnikom Žarkom Pešom na čelu.

Svakim danom situacija se poboljšava u korist branitelja, te se ubrzo formira crta bojišnice, koju neprijatelj nikada nije uspio pomaknuti ni za jedan centimetar. Od tzv. hotela »Propuh«, benzinske te željezničke postaje, na kojoj stoje vagoni s 800 tona žita, do »Duhova« »B-52«, i ostalih dijelova Sunje, bila je crta obrane. Posebice su bili intezivni napadaji na željezničku postaju jer osim 800 tona ži-

ta, kao privlačnog a sada i prijeko potrebnog ratnog plijena, sama Sunja je željezničko čvorište koje bi omogućavalo neprijatelju izravnu željezničku povezanost Knina s Beogradom. Zbog toga su i dovučene goleme snage Jugoslavenske vojske, »Belih orlova«, arkanovih »Pantera«, »Srpske dobromoljačke garde« i ostalih pripadnika raznih četničkih bandi koje su svakodnevnim topničkim napadima na grad i civilno pučanstvo pokušavali osvojiti Sunju. Nadali su se ostvariti premoć u ovom dijelu istočne Posavine pa su i pripremali snage za napadaj na Sisak. Da je pala Sunja, Sisak bi bio slijedeći na redu. U Sunji se bra-

nio Sisak ali i Zagreb. Iako su naši branitelji imali gubitke, a stradavalo je i civilno pučanstvo, nitko od pripadnika hrvatskih oružanih snaga nije posustao. Dobro ustrojen sustav obrane s bunkerima, vrećama s pijeskom, kojih je bilo više od 30.000, ugradnjom željezničkih pragova i različitog tvariva, postiglo se da su, usprkos 80000 projektila ispaljenih na Sunju i golema tvarnih gubitaka stradanja branitelja razmjerno mala.

Iako u okruženju, Sunja je ostala jedino područje preko Save koje je ostalo slobodno. To je postignuto zahvaljujući visokoj svijesti svih stanovnika da se upravo ostanak u gradu najbolje brani Sunja jer s ovog područja nije zabilježen velik broj izbjeglih. Čak su stariji, bolesni i djeca ostajali. U gradu i okolici nikad nije ponestalo struje i vode, a organiziran je prijelaz Save skelom uz pomoć Riječne ratne flote Sisak. Taj prijelaz, koji je uz požrtvovnost svih u Sunji najviše pridonosio da je život tekao gotovo kao da i nema svakodnevnih napada. Uz pukovnika Pešu, jedan od simbola

Crta razgraničenja u Sunji

Neprijatelj je uvijek na ciljniku

brane Sunje je i general-bojnik Slobodan Praljak, koji preuzima zapovjedanje obranom, te uspijeva zajedno s pukovnikom Mirom Medimorecim i svojim borbicima 165. brigade, te ostalih postrojbi Hrvatske vojske koji su se nalazili u okolini, a neki i u samoj Sunji, kao pomoć 165. brigadi, odbiti i najjači napadaj na grad 2. studenoga 1991.. Tada je na grad palo iz pravca Štamena, Ivačkog Boka i Crkvenog više od 2000 projektila. Tada su Televizija Beograd i sve »krajiske« radio-postaje trijumfalno objavile da je Sunja »oslobodena i pod kontrolom boraca 'republike srpske krajine'.« Plan im nije uspio, no nisu tek tako odustajali. Naši bорci znali su im uzvratiti. Zahvaljujući uspješnim akcijama naših posebnih postrojbi izbačen je velik broj njihovih vojnika iz stroja, te je uništen i dio tehnikе koja je granatirala vojne, a posebice civilne ciljeve. Neprijatelj je najgori od svega ipak bilo što nikad nije imao električne struje, dovoljno vode i osnovnih životnih namirnica, dok se na našoj strani topli obrok donosiš borbicima ►

izravno na crtu bojišnice, bez obzira na žestinu djelovanja neprijateljskog topništva.

Sunjska brigada imala je zbog posebnog močvarnog terena i organizirani konjički vod s deset konja koji su zajedno sa svojim vodićima bili u stanju izvršiti svaku zadaću. Snalaženje i entuzijazam odlika su hrvatskih branitelja, a na području sunjsko-posavske bojišnice još i više jer sve je bilo odlično ustrojeno, već do kraja 1991. godine – znači na samom početku ustrojavanja Hrvatske vojske. I sanitet je bio odlično organiziran. Mladi stručnjaci osposobili su i organizirali pravu bolnicu gdje su obavljani manji operativni zahvati, a omogućena je i potpuna skrb svakog bolesnog ili ranjenog civila i vojnika do prijevoza u medicinske ustanove u Sisku ili Zagrebu.

Iako je potpisano primirje, neprijatelj nikad nije prestao s provokacijama, a i otvorenim napadajima. Tako je 23. ožujka 1992. datum koji će pamtitи svi Sunjani kao datum jednog od najžešćih granatiranja i stradanja. Dolaskom Martića na okupirana područja Republike Hrvatske oko Sunje, započinje žestoki napadaj svih neprijateljskih postrojbi. Od 23 sata do 3 sata sljedećeg dana palo je na grad više od 3000 različitih projektila, minobacačkih granata 60, 82 i 120 mm do topničkih granata i raketa iz VBR-a tipa »plamen« i »oganj«. Ozlijedenih nije bilo zahvaljujući dobrom sustavu obrane i svijesti pučanstva o obvezatnom odlasku u skloništa. Gradu je nanesena golema šteta, ali su već sutradan marljivi stanovnici obnavljali svoje porušene i teško oštećene domove. Stupanjem general-bojnika Slobodana Praljka na novu dužnost u Ministarstvo obrane, u Sunju se ponovo vraća pukovnik Žarko Peša. Legenda Sunje je i glumac Sven Lasta koji je odmah na početku napadaja na Hrvatsku uzeo pušku i stao u obranu domovine upravo u Sunji. Svojim dosjetkama i u najtežim trenucima pomogao je borcima, te dokazivao da usprkos ratnim nedaćama duh hrvatskog naroda nikad nije bio slomljen.

Polovicom srpnja prošle godine na mjesto zapovjednika 165. brigade dolazi gospodin Strelec, iskusni ratnik koji predaje obranu Sunje u ruke domobranskih postrojbi i redarstvenika te odlazi na novu dužnost zapovjednika 66. bojne Vojne policije. Branitelji Sunje će i dalje s cijelokupnim svojim pučanstvom biti branik Siska, ma kako se situacija bude razvijala.

Goran Laušić

Ispravak

Prigodom slaganja reportaže o 3. gardijskoj motoriziranoj brigadi »Slavonski životopis«, na regalu Hrvatske škole iz tehničkih razloga ispušten je dio teksta koji glasi:

U Dalju su bili napadnuti pripadnici 1. i 4. bojne 3. gardijske motorizirane brigade. Tada je u Dalju 18 pripadnika tih dviju postrojbi položilo život na oltar domovine.

Isprćavamo se 3. gardijskoj motoriziranoj brigadi Hrvatske vojske i čitateljima.

Uredništvo

POGIBELJNI ZVONČIĆI

Neaktivirane kazetne bombe, tzv. zvončići, predstavljaju stalnu opasnost za civilno pučanstvo na širem području Šibenika

Šibensko zalede, kao i sam grad Šibenik danas su jedan od najnapadanijih dijelova Hrvatske od strane srpskih pobunjenika. Čim se oglasi opća opasnost i začiju detonacije, Sime Panjkota, Nikša Karadole kreću u potragu za neeksploziranim ubojitim sredstvima koja su zamijećena. Sime i Nikša hrabri su pirotehničari, te djeluju pri opkopskoj postrojbi 113. šibenske brigade. Donedavno je s njima bio i Zlatko Nakić, te su zajednički tijekom ovog prljavog rata, a posebice u današnjim danima djelovali na otklanjanju opasnosti od ubojitih i po

život opasnih sredstava. Po šibenskom zaledu, kao i po samom gradu Šibeniku, te na drniško područje palo je do današnjih dana između šest i osam tisuća raznoraznih projektila: topovskih projektila, tankovskih granata i kazetnih bombi, »oganja« i »orkana« do streljačkog streljiva od 20 mm do 155 mm. Isto tako pronađen je golemi broj rasprskavajućih pješačkih te nagaznih i poteznih mina. Sime Panjkota i Nikša Karadole dragovoljci su od prvog dana borbe za neovisnu Hrvatsku. Sve ono što je palo na Šibenik i njegovo zalede, a nije eksplodiralo svojim su umijećem, hladnim i trezvениm pristupom onemogućili da širi opasnost i paniku u Šibeniku i njegovu zaledu.

Neven Valent-Hribar

Ne dirajte zvončiće!!!

U posljednje vrijeme sve učestaliji napadaji na civilne ciljeve u Šibeniku; Vodicama, Zadru i drugim gradovima višecijevnim raketnim bacačima tipa M-87, »orkan«, iziskuju dodatne mјere opreza kod civilnog pučanstva.

Raketa zemlja-zemlja dometa 45 km sadrži u svakoj svojoj kazeti 285 bombica tipa KB-1, promjera 40 mm s kumulativnim punjenjem od 35 grama heksogena. Ukupne mase od 235 grama, pored kumulativnog djelovanja koje probija oklop debljine do 60 mm, bombica sa svoje vanjske strane ima i 450 čeličnih kuglica promjera 3 mm nakalemjenih u obliku prstena, koje joj omogućuju fragmentar-

no djelovanje, što doslovno znači uništanje ljudstva. Na oko 400 m visine kazeta se otvara i u trenutku napuštanja kazete platnena vrpca bombe se zateže i služi kao stabilizator ili usmjerivač. Prigodom aktiviranja raketete oko 8–10 postrojbi ostane neaktivirano i svojim padom na zemlju predstavlja veliku opasnost za onoga tko je pronađe, a ne zna rukovati njome.

Stoga nije naodmet ponovo upozoriti, naročito djecu, da takove predmete NE DIRAJU, već da njihovo pronađenje odmah prijave MUP-u ili pripadnicima HV.

Siniša Halužan

Uz prvu obljetnicu smrti Gorana Kliškića

LEGENDA ČETVRTE BRIGADE

Jedan čovjek, umjetnik, Hrvat, otac, Ratomir Kliškić, prvak Opere Hrvatskog narodnog kazališta iz Splita, prije svakog nastupa na »daskama što život znaće« već godinu dana izgovara iste riječi: »Idemo, moj Gorane...« A njegov Goran, sin, junak, hrvatski vojnik, časnik i zapovjednik jedne od postrojbi 4. brigade Zbora narodne garde, da je živ, 24. rujna ove godine navršio bi tek 23 godine. Umjesto slavljenja Goranovih rođendana, obilježavat će se kao uspomena na tužni 24. ožujka 1992. godine, kada je Goran Kliškić prešao posljednji životni i zakoračio prvim korakom u smrt, kao što je to i učinjeno ove, 1993. godine.

Između splitskog 29. rujna 1969. i 24. ožujka 1992. na mostu Bistrina, između Neuma i Stona, stao je jedan cijeli život, život Gorana Kliškića, plemenitog viteza i neustrašivog junaka.

»Sve što je u životu radio i učinio«, prisjeća se Ratomir Kliškić, »sve je ugradio u obrane jedine nam Hrvatske, koju je Goran volio više od svega, više i od samog sebe«.

Zov domovine Goran Kliškić »čuo« je već početkom 1991. godine, kad se kao dragovoljac prijavio u pričuvni sastav hrvatske policije, sudjelujući i u osiguranju poznatih hrvatskih političkih djelatnika za boravak u Dalmaciji. Posebno se zalagao u nabavi vojne opreme za sve ono što će se malo kasnije na hrvatske prostore dokotrljati u kolima boga Marsa. Na prvom okupljanju mladih splitskih domoljuba pod paskom Ive Jelića, sada umirovljenog general-bojnika Hrvatske vojske a onda prvog zapovjednika danas već legendarne 4. (splitske) gardijske brigade, Goran Kliškić dobiva povjerenje svojih budućih suboraca. Već tu, u Resniku, u Kaštelićima, ovaj će snažni momak stati na čelo jedne postrojbe prenoseći znanja iskusnim, dopunjavajući reper-tor znanja i najspesobnijima.

»Kad god slušam himnu 4. brigade, a ja sam jedan od njenih izvođača, onda, »kaže Ratomir Kliškić«, uvijek nanovo u mislima proputujem Goranov ratni put: iz Kruševa, onog pokraj Obrovca, pa preko Zadra, Karina, Biograda do legendarnih Čepikuća u Dubrovačkom pri-

morju, Lopuda, Stona i fatalnog mosta na Bistrini, gdje je ostao zauvijek na strazi slobode, na Bistrini gdje su četnici konačno i za sva vremena zaustavljeni u njihovu namjeravanom krvavom pohodu prema dolini Neretve.«

Za potpunost ove priče o hrvatskom junaku, valja se vratiti u listopad 1991. godine, kada je u bitki za obranu Zadra Goran Kliškić bio ozbiljno ranjen, i to u trenutku kad je svojim snažnim tijelom zaštitio od smrtnog udarca granate suborca i svog zamjenika Ivu Boškovića. Rasporenata mu je lijeva strana prsnoga koša, zbog čega mu je sašiveno 30 »punata«, dobio je čak tri litre krvi — transfuzijom, a tri oveća gelera ostala su mu u tijelu. »Poseban je bio momak Goran«, prisjeća se njegov otac, »jer, primjerice, dok je bio vezan za bolničke aparate onim cjevcicama i žicama, rekao je suborcima, što su mu bili u posjetu, da će za desetak dana k njima, na frontu. I nije se šalio, priključio se svojim momcima na prvoj crti bojišnici. »Mi smo ga«, kaže Ratomir Kliškić, »molili da se kani bojišta dok mu ne povade gelere, a on nam je odgovorio: 'Nemam vremena, neka geleri sačekaju dok završimo posao s četnicima...«

Nažalost to nije dočekao jer, boreći se i dalje srčano, Goran je poginuo na prvoj crti obrane mosta na Bistrini. Četnici su doslovce kišom granata nasrnuli na položaj Hrvatske vojske, a u pokušaju da izvuče ranjenog suborca Ivicu Vuču oboji-

ca momaka ginu, jer je ta fatalna četnička granata pala odviše blizu.

Goranova smrt odjeknula je na objema stranama, dakako posve suprotno...

Četvrta brigada tugovala je za svojim junakom. I rodni Split, u kojem Kliškići žive od početka 16. stoljeća, žalio je za mladim sugrađanom. Na odista nezapamćenom ispraćaju na posljednjem počivalištu Spilićana, groblju Lovrinac, velika tuga i još veći ponos... Ipak, u tim trenucima najteže je bilo ocu, majci, bratu Damiru...

»Sve se to zbilo uoči praizvedbe opere-oratorija Petar Svačić maestra Jakova Gotovca, koju su svojedobno komunisti zabranili za izvođenje, »sjeća se Ratomir Kliškić.» Pjevao sam naslovnu ulogu posljednjeg hrvatskog kralja narodne krvi. Gotovo je s mojim pjevanjem, sve mi je govorilo... Međutim, u jednom trenutku javila mi se znana slika, kad sam se susreo s Goranom, a obojica u istoj odori, odori Hrvatske vojske (ja sam bio pripadnik postrojbe hrvatskih umjetnika) i kad mi je on rekao ono što se nikada ne zaboravlja: Ja puškom za Hrvatsku, a ti pjesmom, jer teško će od tebe netko bolje to raditi... Nakon kraće stanke rekao mi je i ovo: 'Dat ću i život, samo da ne slušam više ono bre...' Dakle, Goranova poruka, ili bolje bi bilo reći njegova smrt, vratiла je život mom pjevanju i sada uoči svakog nastupa, a oni se zbijaju svakodnevno, kad se koncentriram jedino mislim na mog Gorana i sve počinje: Idemo, moj Gorane... On je stalno sa mnom, vidim ga ponajčešće kao dječaka — ministranta ili pak kao snažnog momka — ratnika, s krunicom oko vrata, kao simbolom neustrašive i časne borbe za jedinu nam Hrvatsku.«

Točno godinu dana nakon smrti Gorana Kliškića, otac, majka Jozica i brat Damir na mjestu njegove pogibije, pokraj mosta na Bistrini, uz cestu prema Dubrovniku, postaviše spomen-ploču sinu i bratu, ali i svim njegovim suborcima što ostalo je na vječnoj strazi slobode na bojištima najlepše Lijepo naše. A Goran Kliškić, rekao je tom prigodom general-bojnik Ivo Jelić, bio je jedan od najhrabrijih bojovnika 4. gardijske brigade Hrvatske vojske. Zar treba još nešto...

Ante Ivankačić

MOĆNA VOJSKA HRVATSKIH NARODNIH VLADARA

Na temeljima svojih predšasnika Tomislav je ustrojio vojsku koja se posebno isticala stegom, zapovjedničkom odgovornošću, strogom časničkom podređenosti u ljestvici zapovijedanja i nadasve ratnom vještinom

Piše Mate Kovačević

Nakon franačkoga zaposjeduća Posavske Hrvatske težište hrvatske državne misli opet na jug u Bijelu Hrvatsku. Ona kao matica okuplja oko sebe ostale hrvatske župe. Tako će ujediniti sve hrvatske pokrajine i postati nezavisnom državom. Knezovi Bijele Hrvatske vode stoljetne borbe za cijelokupnost hrvatskoga narodnog prostora. Vrlo se uspješno opiru i istoku i zapadu te uspijevaju sačuvati zemlju od svih nasrata sa strane.

Osvajaci su se međutim mijenjali: jednom je to bio Bizant, drugi put Bugari, onda Mletci pa Saraceni, Arapi itd.

Hrvatska ratna mornarica

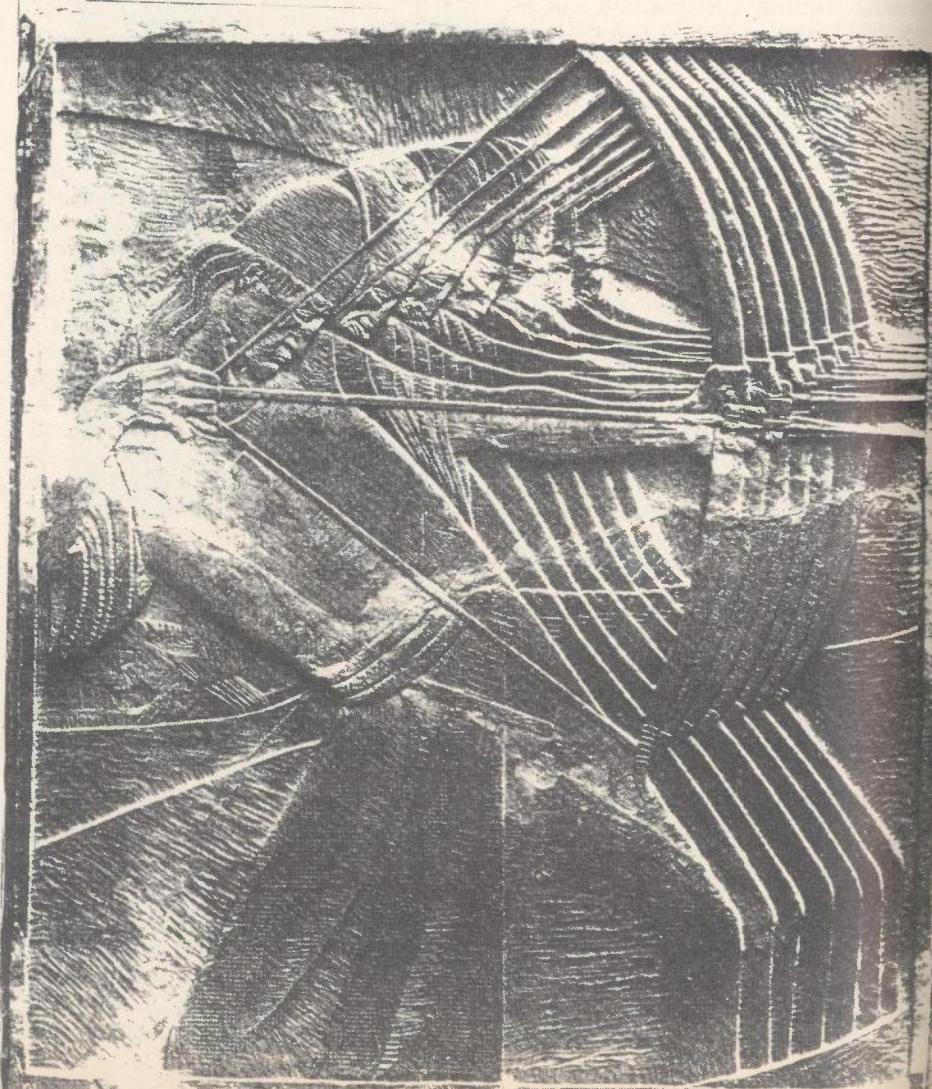
Stoga Hrvati sve više razvijaju vlastite pomorske snage i postaju najjačom silom na Jadranskom moru. Grade brodovje, postaju smioni i vješti pomorci, a kao takvi strah su i trepet neprijatelju. Hrvatska su brodogradilišta bila nadejno poznata u čitavom tadašnjem svijetu. To nam bilježi i stara mletačka kronika, »Cronica Barbara« kako su Mlečani već u 8. stoljeću tražili iskusne brodograditelje »uzduž (...) i hrvatskih obala«. Sigurnim i dobro izgrađenim brodovima Hrvati su se mogli upuštati i u vrlo rizikantne pothvate. Tako je još godine 642. hrvatska mornarica prešla Jadran i porazila na ušću rijeke Ofanto u Italiji kneza Ajona od Beneventa.

Hrvatska se mornarica najsnažnije razvila na ušću rijeke Neretve, a Nere-

tljani postaju poznati susjedima po svojoj pomorskoj snazi. Oni osvajaju dalmatinske otoke, na njima grade svoje pomorske baze i postaju gospodari istočne jadranske obale. Raspolažali su malim ali brzim brodovima kojima bi napadali Mlečane, nanosili im golemu štetu i sustavno ometali mletačku plovidbu na Jadranu. Ne samo protiv Mlečana Hrvati su vodili pomorske bitke i protiv Sarace-

na. Kada je ovima uspjelo na Uskrnsni ponedjeljak god. 841. popaliti hrvatske naseobine na otoku Osorh. Hrvatski su ratni brodovi svojom pokretljivošću i izmicanjem primjenivši upravo saracensku taktiku, hametice potukli Saracene. Neretvani su godine 846. napali čak mletački grad Caorle, a Trpimir je iste godine potukao bizantskoga namjesnika u Zadru. Godine 855. Bugari su iznenada

Vojna sila kneza Domagoja ovjekovječena u radu kipara Ivana Meštrovića—Domagojevi strijelci

Hrvatski vojskovoda, kralj ujedinitelj, Tomislav (910-928.)

napali Hrvatsku. Trpimir ih je potukao u sjeveroistočnoj Bosni gdje su tada graničile Hrvatska i Bugarska. Te pobjede govore o moći kneza Trpimira, utemeljitelja vladarske kuće Trpimirovića koja je u Hrvatskoj vladala do kraja XI. stoljeća.

Za kneza Domagoja hrvatska je mornarica poprilično ojačala. Doduše, morala se boriti na dvije strane. Mletci su vodili svoj gusarski rat na Gornjem Jadranu a na jugu su Hrvati bili u stalnom sukobu s Arapima i Saracenima. Tijekom tih borbi hrvatska je mornarica u savezništvu s Francima djelatno i ofenzivno sudjelovala i u opsadi Baria. Hrvati su dobili i odlučnu pomorsku bitku potukavši i mletačkoga dužda Pietra Canariana u kojoj je i sam dužd zaglavio. Premda nemamo dovoljno podataka o organizaciji, sastavu i posadama brodovlja hrvatske mornarice, možemo bez dvojbe tvrditi da su ratne lade bile organizirane po svim pravilima tadašnjeg ratnoga umijeća s čvrstom vojničkom stegom. Dopunjena malim i vitkim jedinicama Neretljana što ju je činilo brzom i pokretljivom a za napadače neuhvatljivom Hrvatska je preko svoje mornarice postajala sve jači i važniji međunarodni čimbenik. Tako je knez Domagoj svojim sredbotvornim sposobnostima ojačao državu stvarajući snažnu vojsku i ratnu mornaricu.

Kopnene snage i ratovi za cijelovitost Hrvatske

Od Domagojevih nasljednika, vojsci najviše pozornosti posvećuje knez Mutimir. On ne priznaje nad sobom ni bizantsko ni zapadno rimsко Carstvo.

Kopnenom vojskom, dakle pješaštvom i konjaništvom zaštićuje svoje istočne, sjeverozapadne i zapadne granice, a na moru i dalje ustrojava, razvija i jača ratnu mornaricu.

Hrvatski kralj Tomislav je Bijelu Hrvatsku napravio jednom od najjačih sila na Jadranu. Nakon pobjede nad Madžarima Posavsku je Hrvatsku sjedinio s Bi jelom pa je na rijeci Dravi graničio s Madžarima a na istoku s Bugarima. Međunarodni čimbenici su kralja Tomislava smatrali vrlo moćnim vladarom koji je raspolažao s 60.000 konjanika i 100.000

isticala stegom, zapovjedničkom odgovornošću, strogom časničkom podrednosti u ljestvici zapovjedanja i nadasve ratnom vještinom. Stoga su ga i smatrali najjačim na Balkanu, a bizantski car držao je Tomislava sebi ravnopravnim sveznikom.

Strašna vojna sila

Vojna sila kojom je raspolažao, prema mišljenju francuskoga povjesnika Rambauda odgovarala je stanovništvu od 600.000 do 2.000.000 duša. Osim Bugara Tomislav je ratovao i s Madžarima a njegova jaka ratna mornarica, poglavito u ranoj srednjovjekovnoj povijesti kad je pomorstvo bila samo povlastica velikih, sili nas na zaključak o Tomislavovo snazi i veličini. Nakon Tomislava hrvatska oružana sila slabla, a na sjeveru Hrvatske rada se nova sila, moćna Arpadovićeva država.

Hrvatska će još jedanput moćno zasjeti pod kraljem Petrom Krešimirom IV. koji se smatra obnoviteljem hrvatske vojske i njezine snage (1058-1074.). On posebnu pozornost posvećuje hrvatskom sjeveru gdje je banovao kasniji kralj Dmitar Zvonimir. Obnovitelj hrvatske države sebi je pripojio i Neretljane pa je opet hrvatska ratna mornarica raspolažala snagom koju je respektirao moćni susjed s druge strane Jadranu. Hrvatska je vojska za kralja Petra Krešimira Velikog dostigla snagu i moć, i brojčano i po udarnoj vrijednosti onu za kralja Tomislava. A uspostavom hrvatske prevlasti na moru i širenjem granica na istoku i zapadu moć i snaga njegove vojske nadilazi onu iz Tomislavova doba.

I za kralja Dmitra Zvonimira Hrvatska je vrlo cijenjena država. Vojnički vrlo jaka jer će ljetopisac zabilježiti da je u Zvonimirovoj državi tada vladao red, poštovanje zakona, strah od zlih djela, a to je svakako zasluga uredne i dobro ustrojene vojne snage.

Na Zvonimirovu vojnu silu tada su računali glavni međunarodni politički čimbenici. Poznato nam je da je papa radio na tome, da bi Zvonimir poduzeo jednu križarsku vojnu za oslobodenje Spasiteljeva groba.

Zvonimirova slava, pa tako i njegovo vojno značenje ostalo je dugo u sjećanju. Tako je u XVII. stoljeću, dakle punih pet stoljeća iza njegove smrti, dao papa u Vatikanskoj knjižnici naslikati prizor kako njegov legat predaje kraljevsku krunu kralju Dmitru Zvonimиру. Nakon smrti Dmitra Zvonimira stanovite snage na čelu s kraljicom Lepom, madžarskom princezom, uprili su svu silu da Hrvatsku dovedu u zavisan položaj o Madžarskoj. Mimo njihova nastojanja Hrvati izaberu za kralja Petra Svacića koji se oružanom snagom suprotstavio Kolumanu koji je došao preuzeti vladavinu od svoje sestre.

Hrvatski plaćenici

Jedan je dio Hrvata dospio u ropsstvo, a stanoviti broj svojom voljom otišao u Kalifat Omejidā u Španjolskoj. Tamo ih je neko vrijeme bilo i do 6.000 plaćenika. Kalifi su od njih ustrojili tjelesne straže, a u XI. stoljeću poznati su Hrvati Wadha el Ameri i Zohair Alameri moći vode tjelesne straže. Takoder je zanimljivo da je moći vojskovoda Hrvat Džauhar utemeljio Kairo, današnji glavni grad Egipta.

pješaka te s ratnom mornaricom od 80 velikih brodova, na svakom po četrdeset ljudi, i sto manjih brodova, na svakom 10 do 20 mornara-bojovnika. Ove podatke nalazimo u bizantskim izvorima što zorno svjedoči koliko je tadašnja svjetska velesila poklanjala pozornosti Kraljevini Hrvatskoj prikupljajući podatke o njezinoj vojno-tehničkoj moći. Za suvezništvo s kraljem Tomislavom optimale su se i zapadne i istočne sile. Na istoku je u to doba snažno ojačao bugarski car Simeon koji je šireći svoju moć izbio i na istočne hrvatske granice. Hrvatska ga vojska uspije odbaciti, ali on godine 925. posalje silnu vojsku kojom je zapovijedao vojskovoda Alogobotur na Hrvatsku. Njegova vojska sastavljena uglavnom od kopljaniča i konjanika prolazi kroz hrvatske granične gore, preko južne Bosne i Hercegovine, prema sadašnjoj granici južne Hrvatske. Taj je prolaz kroz gore Bugarima bio poguban. Pretrpjeli je prije nego li je došlo do izravnoga sukoba s hrvatskom vojskom velike poraze. Naiime, protiv njih su odmah ustali dobrovoljci! U sukobu s Tomislavom bugarska je vojska raspolovljena. Uslijedi uzmicanje, a hrvatska vojska navali i hametice potuće Bugare. Nakon te pobjede kralj Tomislav sjedini sve hrvatske pokrajine u jednu veliku i moćnu državu, ali sukobi i dalje traju. Pa je i poslije krunidbe na Duvanjskom polju kralj Tomislav vodio borbu s Bugarskom da na istoku osigura i učvrsti državnu granicu.

Na temeljima svojih predstavnika Tomislav je ustrojio vojsku koja se posebno

HRVATSKI NAROD I

Zbog pojedinih, a ponekad i sustavno iskrivljivanih činjenica, prešućivanja povijesne zbiljnosti u stanovitim svjetskim medijima uredništvo se odlučilo objelodaniti kratki prikaz nastanka, kontinuiteta i trajanja te borbe za opstanak hrvatskoga naroda i njegove države temeljen na povijesnim istraživanjima autoritativnih znanstvenika opće i nacionalne povijesti. Budući da samo narod stvara vlastitu državu i mi smo se ravnali prema znanstvenim načelima nepoistovjećivanja države i režima kao što se i pristoji demokratskim društvima. Kroz hrvatsku povijest, režimi, a poglavito njihove ideologije često su znali biti samo jedno od mogućih pomagala za okupaciju što nam zorno svjedoči i zadnjih sedamdesetak godina, sve do godine 1990.

Mate Kovačević

Ivan Sobieski, poljski kralj, zajedno s habsburškom carskom vojskom potukao je 12. rujna 1683. Turke pod Bećom. Tim je otpočeo rat za oslobođenje ugarskih i hrvatskih zemalja od Turaka.

OSLOBAĐANJE HRVATSKE (1683.–1878.)

Nikola Erdedi, hrvatski ban (1680. – 1693.), očistio je od Turaka Pokuplje i sjeverni dio zapadnoga Pounja. Zauzevši Kostajnicu, Erdedi je provalio u današnju Bosnu, ali nije mogao zauzeti tvrdi Bihać.

Sada se vidjelo, koliku je štetu Hrvatskom narodu nанio Bećki dvor, g. 1671. kada je uništilo dvije najmoćnije hrvatske obitelji Žirinskih i Frankopana. Da su se snage ostale netaknute do Bećkih ratova hrvatski bi uspjeli g. 1683. – 1699. bili mnogo dalekosežniji, a vjerojatno bi Hrvati tada oslobođili barem »tursku Hrvatsku«, dakle krajeve između Une i Vrbasa. Tada bi se narodni i državni život Hrvata svakako povoljnije razvijao. Nakon pohoda na Sarajevo već u studenom 1697. Eugen Savojski se morao povući preko Save.

S njim se iz poriječja Bosne, od Sarajeva i Visokoga do Dervente i Bosanskoga Broda iselilo oko 40.000 Hrvata katolika. Još se veći broj Hrvata katolika iselio iz

današnje sjeverozapadne Bosne. Kada se vidjelo, da kršćanske sile neće moći oslobođiti Bosnu, nastao je velik pokret među kršćanima u »turskoj Hrvatskoj« između Une i Vrbasa. Oni sele u oslobođene zemlje preko Save.

Mostarski trgovci, braća Petar i Mate Šoć-Mirilović, za Bećkih ratova preveli su iz okolice Mostara i zapadne Hercegovine u Dalmaciju oko 6.000 Hrvata katolika. Ramski franjevci g. 1706. pisali su mletačkom duždu, da su g. 1688. iz Rame, Kupresa, Duvna, Hlivna i okolnih mjesta izveli u Dalmaciju 5.000 obitelji (oko 40.000 duša). Kada se g. 1715. vidjelo, da kršćanska vojska ne može zauzeti Imotski, franjevci iz samostana na Preljškom jezeru iselili su se u Dalmaciju s hrvatskim katoličkim narodom iz okoline Imotskoga i današnjih općina Drinovaca i Gruda.

Ovim i drugim iseljavanjima od početka Bećkih ratova (1683.) do g. 1739. iselilo se preko 200.000 Hrvata katolika iz Bosne i Hercegovine, koja je današnje političke granice dobila mirovnim ugovorima u Karlovcima (g. 1699.), Požarevu (1718.) i Beogradu (1739.).

Podvojenost muslimanskih i katoličkih Hrvata – Do Bećkih ratova (1683. – 99.) muslimanski i katolički Hrvati bili su svjesni svoje narodne istovjetnosti. U istom mjestu i od istoga roda jedne su obitelji bile katoličke, a druge muslimanske. U nekim su obiteljima roditelji bili katolici, a sinovi muslimani, ili pak

muž musliman a žena katolkinja. I muslimani i katolici govorili su istim hrvatskim jezikom ikavskoga govora s jakim primjesama čakavštine. Služili su se istim hrvatskim pismom, zvanim bosancica. Držali su se starih hrvatskih običaja (pobratimstvo, šišano i vjenčano kumstvo, svadbeni i stočarski običaji). I danas Hrvati katolici i muslimani čine posebnu zajednicu, jezičnu i biološku različinu od doseljenih Srba.

Hrvatska »Pragmatička sankcija«, g. 1712. – Oslobođenjem širokih hrvatskih zemalja iza Bećkih ratova ojačalo je povjerenje katoličkih Hrvata prema Habsburgovcima. Hrvati su se nadali, da će pomoći ove moćne dinastije u bližoj budućnosti oslobođiti i druge hrvatske zemlje, napose Bosnu i Hercegovinu.

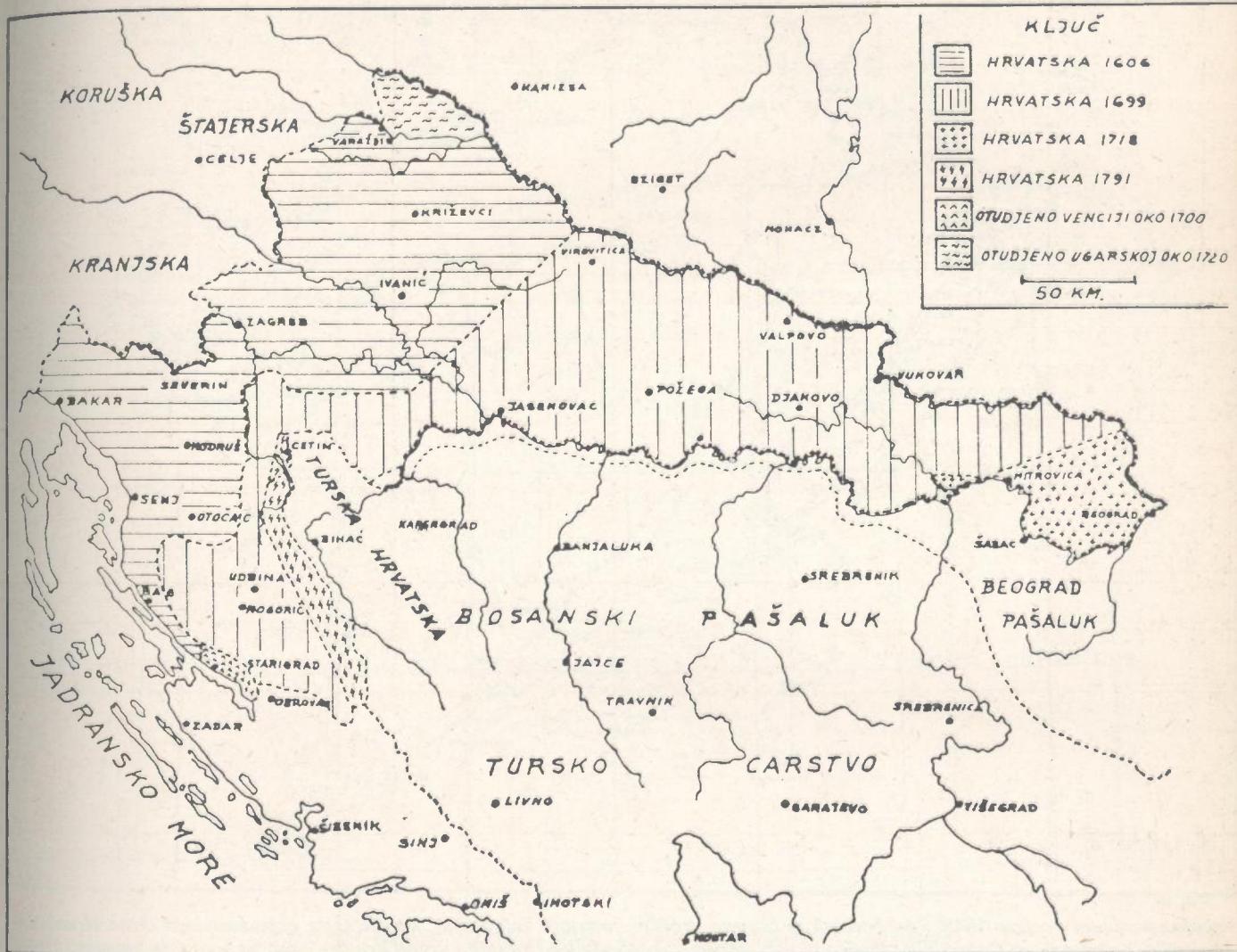
Kako tada austrijski Habsburgovci nisu imali muškoga potomka, koji bi mogao naslijediti cara Karla III. (1711. – 1740.), Hrvatski je sabor g. 1712. u suprotnosti i neovisno, od Ugarske, donio *Hrvatsku Pragmatičku sankciju*, kojom je hrvatsku krunu povjerio ženskoj lozi Habsburgovaca. To je utjecalo i na Madžare, pa su i oni g. 1722. donijeli sličnu *Pragmatičku sankciju*.

Marija Terezija (1740. – 1780.), koja je na temelju navedenih Pragmatičkih sankcija došla na prijestolje, bila je zahvalna Hrvatima. Naredbom od 1. travnja 1745. Marija Terezija uključila je u kraljevstvo Hrvatske: slavonske župe Viroviticu, Požegu i Srijem uključivo sa Zemunom kod Beograda. Svojim vlastoručnim pismom 9. VIII. 1776. Marija Terezija je naredila da se Rijeka »ponovno utjelovi kraljevini Hrvatskoj« (immediate regno Croatiae reincorporetur), a pismom 5. IX. 1777. sjedinila je s Hrvatskom frankopanske gradove Bakar i Kraljevicu.

Rat protiv Madžarske (1848. – 1869.) – Kada je Josip II. (1780. – 1790.) patentom od 18. V. 1784. naredio da se u Ugarskoj i Hrvatskoj provede centralizam i germanizacija, Hrvati su se pridružili Madžarama u borbi protiv tih mjera.

Medutim na saboru u Budimu g. 1790. Madžari su nastojali i u Hrvatsku uvesti madžarski jezik. No tad im je hrvatski ban Ivan Erdedi odgovorio: »Regnum regno non praescribit leges – Jedno kraljevstvo ne propisuje zakone drugom kraljevstvu«. Hrvati i dalje ostaju pri uporabi latinskog jezika u Ugarskom i Hrvatskom saboru te u diplomatskim odnošajima s drugim narodima. Pod utjecajem Hrvatskoga narodnog preporoda (1790. – 1832.) i Gajeva Ilirskog potresa (1835. – 1843.) Hrvatski je sabor u Zagrebu 23. X. 1847. donio odluku, da se

NJEGOVA DRŽAVA (2)

Hrvatska u vrijeme oslobođilačkih ratova (1683. – 1878.)

hrvatski jezik u kraljevini Hrvatskoj uzvisi „na čast diplomatičkoga jezika... koju je do sada uživao latinski jezik“.

Madžari su na Požunskom saboru 7. I. 1848. i „Ožujskom zakonu“ pokušali ukinuti samoupravu u Hrvatskoj. Stoga je Hrvatski sabor 5. VI. 1848. prekinuo sve veze s Madžarskom i naredio banu Josipu Jelačiću, da oružanom silom osigura samostalnost kraljevine Hrvatske. S 40.000 Hrvata Jelačić je, 11. IX. 1848. prešao Dravu i nakon više uspješnih bitaka u zajednici s ruskim i austrijskim četama prisilio Madžare kod Vilagoša 13. VI. II. 1849. da polaze oružje.

Novi je car i kralj Franjo Josip I. (1848. – 1916.), 2. XII. 1848. imenovao bana Jelačića guvernerom Rijeke i Dalmacije.

Tim su činom bile ujedinjene sve hrvatske zemlje osim Istre i Bosne i Hercegovine, koja je još bila u turskim rukama. Car je „oktroiranim Ustavom“ kraljevnu Hrvatsku i Slavoniju s Primorjem i gradom Rijekom proglašio potpuno neovisnu od Ugarske i njoj ravnopravnom.

Ban Jelačić izradio je kod Sv. Stolice, da Zagrebačku biskupiju podigne na čast metropolije i tim Hrvatsku i crkveno otrgne od Ugarske. Tako su od g. 1848. do 1867. hrvatski banovi i sabori upravljali kraljevinom Hrvatskom potpuno samostalno bez ikakve državne sveze s Ugarskom.

Posebnost Kraljevine Hrvatske – Austrija i Madžarska su se dogovorile 7. II. 1867. o podjeli Habsburške monarhije u

dviće ravnopravne države sa zajedničkim vladarom (Austro-Ugarski dualizam). Od hrvatskih zemalja Austrija je sebi pridržala Istru i Dalmaciju, a Ugarska se ima nagoditi s kraljevinom Hrvatskom i Slavonijom.

Godine 1868. došlo je do Ugarsko-hrvatske nagodbe, koja je bila dvostrani državni ugovor između Ugarske i Hrvatske međunarodnoga značenja i vrijednosti. Po toj Nagodbi Hrvatska nije „dio Ugarske“, nego posebna kraljevina, nacija za se, politički narod, koji će imati realne odnosa s Ugarskom.

Na taj način od svih naroda Habsburške monarhije: Čeha, Poljaka, Slovenaca i drugih, Hrvatska je jedina, uz Austriju i Ugarsku, do g. 1918. sačuvala hrvatsku

Hrvatske zemlje godine 1848. Pod hrvatskim banom grofom Josipom Jelačićem, koji je tada obnašao čast bana Hrvatske i Slavonije, gubernatora Dalmacije i Rijeke te vrhovnoga zapovjednika Hrvatske vojne krajine opet su se našle zajedno Hrvatske zemlje osim Bosne i Hercegovine koja je još uvijek pod Turском carevinom i Istru koja je ostala u sastavu Austrije

HRVATSKI NAROD I NJEGOVA DRŽAVA (2)

► državnopravnu posebnost i vlastiti državni bitak.

Na temelju Ugarsko-hrvatske nagodbe g. 1881. Vojna krajina je vraćena Hrvatskoj ali su Hrvati bili nezadovoljni s teškim novčarskim opterećenjem za zajedničke poslove (55 posto od svih držav-

nih prihoda u Hrvatskoj), zatim s madžarskom novčarskom, trgovačkom i prometnom politikom, koja je priječila u Hrvatskoj, izgradbu cesta, željeznica, pomorske i riječne plovidbe. Ta je politika onemogućivala podizanje poljodjelstva na selima, a obrta, trgovine i industrije u gradovima. Uza sve to Hrvati žele imati potpunu nezavisnu Hrvatsku.

Ugarsko-hrvatsku nagodbu, Hrvatski je sabor ukinuo 29. listopada 1918. i prekinuo svaku državnu vezu s Austro-Ugarskom.

Hrvatski preporod Bosne i Hercegovine (1878. – 1918.) Početak razvoja hrvatske nacionalne svijesti u BiH počinje u prvoj polovici 19. stoljeća. Nove narodne ideje i Gajeve novine prenosili su u Bo-

snu mladi franjevci, koji su se odgajali u austrijskim zemljama.

Na podizanju nacionalne svijesti rade i bosanski trgovci muslimani, koji prenose u Bosnu i Hercegovinu Gajev tisak i hrvatske preporodne misli.

Borba bana Jelačića protiv Madžara ostavlja poseban dojam. Tako god. 1850. Omer-paša Latas, vojnički i civilni zapovjednik Bosne i Hercegovine, šalje u Zagreb Fazli-pašu i fra I. F. Jukiću, da iskažu počast banu Jelačiću. Ali-paša Stočević (1832. – 1851.) vojevac je pod hrvatskom zastavom, a Kulenovići su iz tih vremena čuvali hrvatsku zastavu kao obiteljski amanet.

Na muslimane je posebno djelovao Ante Starčević, koji je naglašavao čistu

Banovina Hrvatska godine 1939. u sastavu Kraljevine Jugoslavije

hrvatsku misao i isticao, da su b.h. muslimanski begovi »pravi hrvatski plemići; najstarije i najčišće plemstvo Europe«.

U hrvatskom preporodnom radu u 19. stoljeću u Bosni se među katolicima posebno ističu: fra Ivan Franjo Jukić i fra Grga Martić. U Hercegovini su to fra (don) Franjo Miličević, biskup fra Paško Buconjić i fra Radoslav Glavaš Stariji. Od muslimanskih Hrvata osobito su zaslužni povjesničar Safvet-beg Bašagić (1870. – 1934.), Adem-agha Mešić, Hamdija Kreševljaković, Džafer-beg Kulenović, pjesnik Musa Čatić Čazim te vrhovni poglavari b.h. muslimana. H.M. Džemaludin Čaušević i drugi.

Franjevci i Habsburgovci – Od izbora

Habsburgovaca za kraljeve Hrvatske u franjevačkom samostanu u Cetin-gradu g. 1526. hrvatski su franjevci u svim zemljama, pa i u Bosni i Hercegovini, njih smatrali svojim zakonitim vladarima, njima se obraćali i od njih tražili zaštitu i pomoć. I zadnjih godina turske vladavine u Bosni i Hercegovini, za kršćanskog ustanka (1875. – 1878.), franjevci su radili, da Bosna i Hercegovina ne budu povjerene Srbiji i Crnoj Gori. Znajući da Srbi tijesno vežu državu s pravoslavljem. U takvim okolnostima katolici ne bi imali prave vjerske slobode. S druge pak strane poznavali su i povjesnu mržnju Srba na muslimane te srpsku odluku da ih istrijebe u Bosni i Hercegovini.

Zato su franjevci radili kod velesila

utječući na Berlinski kongres g. 1878. da se Bosna i Hercegovina povjeri Habsburgovcima. U tom su se posebno isticali fra Grga Martić i fra Paško Buconjić. Tako je 25. zaključkom Berlinskoga kongresa uprava BiH povjerena g. 1878. Austro-ugarskoj.

Radeći, da u Bosnu i Hercegovinu dođu Habsburgovci, franjevci nisu radili za Austriju, nego za svoj hrvatski narod, za njegovu slobodu i ujedinjenje pod zakonitim vladarom hrvatskim.

BORBA ZA DRŽAVNI I NARODNI OPSTANAK (1918.–1990.)

Prva »Jugoslavija« (g. 1918.–1941.) Do god. 1895. Hrvati su se borili s Habsbur-

HRVATSKI NAROD I NJEOVA DRŽAVA (2)

govcima i Madžarima za održanje hrvatske državnosti, za nezavisnost i samoupravu Banske Hrvatske, koja je, ipak uspjela sačuvati hrvatsku narodnu i državnu samobitnost do godine 1918.

»Napredna omladina« – Prosvjedujući protiv režima bana Khuena Héderváryja te protiv slabljenja hrvatske državnosti, mladež je godine 1895. predvodena sveučilištarcima, pred kraljem Franjom Josipom I. i madžarskim predsjednikom Banffy-jem na Jelačićevu trgu spalila madžarsku zastavu. Ban Khu-en-Héderváry (1883.–1903.) kolovode prosvjeda isključuje sa sveučilišta u Zagrebu. Jedna skupina sveučilištarcara, među njima Stjepan Radić, Ivan Lorković i Milivoj Dežman, odlaze u Prag. Tu su Česi pod vodstvom T. Masaryka, liberalnoga filozofsko-političkoga teoretičara, vodili borbu protiv germanizacije.

Ideje T. Masaryka prihvatali su spomenuti hrvatski sveučilištari. Da svoje ideje mognu širiti, pokrenuli su godine 1897. u Pragu mjesecačnik *Hrvatska misao*. Sredinom te godine u Zagrebu je izšao almanah *Narodna misao*, čiji je nakladnik novoutemeljeno društvo »Ujedinjena hrvatska i srpska omladina«. Slijedeći u vjerskom i kulturnom pogledu liberalne i pozitivističke nazore svoga učitelja Masaryka, pristaše novih nazora o narodnom jedinstvu sebe su nazivali »Napredna omladina«.

U hrvatskom narodnom i državnom pogledu »Napredna omladina« svojim je idejama o etničkoj istovjetnosti Hrvata i Srba stvorila dubok i sudsbonosan preobrat. Umjesto jačanja hrvatske državnosti i borbe za neovisnost kraljevine Hrvatske i Slavonije kao središnje snage okupljanja hrvatskih zemalja, »Naprednjaci« su nastojali oslabiti hrvatsku državnu misao i Hrvate pripremiti za stvaranje zajedničke države Hrvata i Srba. U svom sljepilu ne vide da će ta ista postati samo država Srba.

U Banskoj Hrvatskoj već od g. 1897. jedan od istaknutih radnika na izgradbi i širenju takvih ideja »Napredne omladine« bio je Srbin Svetozar Pribićević, nacionalist koji je podupirao povlašteni položaj Srba u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji. Takav status im je davao Khu-en-Héderváry kao protuuslugu za potporu u Hrvatskom saboru i drugdje u slabljenju hrvatske države.

»Napredne« misli o narodnom jedinstvu Hrvata i Srba prihvatali su u Dalmaciji Frano Supilo (1870. – 1917.) i mlađi splitski odvjetnik Ante Trumbić (1864. – 1938.). Vjerovali su da će na temelju jedinstva i dalmatinski Srbi pripomoci njihov rad na ujedinjenju Dalmacije s Hrvatskom.

»Hrvatsko-srpska koalicija« – Radom i nastojanjem Frane Supile zastupnici Banske Hrvatske i Dalmacije, 3. X. 1905. potpisali su »Riječku rezoluciju« o suradnji s Madžarima za sjedinjenje hrvatskih zemalja. Srpski zastupnici iz Hrvatske i Dalmacije objelodanili su 17. X. 1905. »Zadarsku rezoluciju«. Na temelju tih rezolucija u Banskoj Hrvatskoj stvorena je »Hrvatsko-srpska koalicija«. U izborima od g. 1906. do 1903. »Koalicija« je dobijala većinu glasova, jer su se Hrvati nadali, da će tako ujediniti hrvatske zemlje.

»Jugoslavenski odbor« u Londonu. – Nakon umorstva austro-ugarskog prijestolonasljednika Franje Ferdinanda u Sarajevu, 28. VI. 1914. Ante Trumbić, Frano Supilo, kipar Ivan Meštrović, Frano Potočnjak i Hinka Hinković prebjegli su u Italiju. Tu su osnovali »Jugoslavenski odbor«. Rade duhu t.zv. narodnoga jedinstva na oslobođenju južnih Slavena ispod Austro-Ugarske te na njihovu ujedinjenju sa Srbijom i Crnom Gorom u zajedničku državu »Jugoslaviju«. Koncem g. 1914. i početkom g. 1915. njima su se pridružili mostarski Srbi Nikola Stojanović i Dušan Vasiljević, beogradski profesor Pavle Popović, sarajevski odvjetnik Milan Srškić i Ličanin Jovo Banjanin.

Da osigura pomoć i suradnju iseljenih Hrvata, Srba i Slovenaca, »Rimski odbor«, je 24. I. 1915. poslao u Ameriku Franu Potočnjaku. Na kongresu u Chicagu 10. III. 1915. prihvaćena je politička fikcija, da su Srbi, Hrvati i Slovenci jedan narod, koji ima stvoriti zajedničku državu. Pod utjecajem ovoga kongresa stvoren je u Antofagasti u Chileu, 1. VIII. 1915. »Jugoslavenski odbor«, koji se obvezao, da će financirati »Jugoslavenski odbor«, koji je koncem travnja te godine preselio u Pariz, a u svibnju u London.

»Jugoslavenski odbor« u Antofagasti, na čelu s bogatim industrijskim Paškom Baburicom iz Dubrovnika i Franom Petrinovićem s Brača, financirao je rad »Jugoslavenskoga odbora« u Londonu.

Osim maloga broja zanesenih jugoslavenskih »Naprednjaka«, koji nisu činili niti i posto hrvatskoga naroda, nitko od Hrvata nije prihvaćao ideju »narodnoga jedinstva« sa Srbima, niti je bio voljan umanjiti i uništiti hrvatsku državnost. Hrvati, pa i Srbi u Austro-Ugarskoj, puni su se četiri godine odlučno borili protiv Srba na istoku i Talijana na zapadu za obranu svoje domovine Hrvatske. To

je nepobitan dokaz, da široki hrvatski slojevi, seljaštvo i građanstvo, nisu prihvatali ideje »Napredne omladine« o narodnom i državnom jedinstvu Hrvata i Srba.

Za vrijeme rata na čelu srpske vlade u izbjeglištvu stajao je Nikola Pašić. On nije priznavao narodno jedinstvo Hrvata i Srba, osim u slučajevima, koji su pogodovali širenju Srbije na štetu hrvatskih zemalja.

Kada je Frano Supilo saznao za mišljenje i rad Nikole Pašića na štetu Hrvata, tražio je u »Jugoslavenskom odboru« i kod Saveznika, da se osiguraju prava Hrvata i hrvatske države prije nego se stvori zajednička država »Jugoslavija«.

Međutim Trumbić je nastavio svojim radom na stvaranju zajedničke države. U »Krfskom paktu«, koji su Trumbić i Pašić potpisali, 20. VII. 1917. određeno je, da država Srba, Hrvata i Slovenaca imati ustavna monarhija na čelu s dinastijom Karadordevića. U toj državi bit će jednaka i ravnopravna sva tri imena, sve tri zastave i tri vjere: Pravoslavna, Katolička i Muhamedovska.

Svibanjska deklaracija g. 1917. »Jugoslavenskog odbora« u Beču SAD su 6. IV. 1917. stupile u rat. Predsjednik je W. Wilson objelodanio proglašao, da će se Amerika boriti za slobodu i jednakost svih naroda, malih i velikih. Potaknuti tim proglašom hrvatski i slovenski zastupnici u Bečkom parlamentu, 30. V. 1917. objavili su Izjavu, »da na temelju narodnoga načela i hrvatskoga državnog prava zahtijevaju ujedinjenje svih zemalja u Monarhiji, u kojima žive Slovenci, Hrvati i Srbi, u jedno samostalno, od svakoga gospodstva tudi naroda i na demokratskoj podlozi osnovano državno tijelo, pod žezлом Habsburško-Lorenške dinastije«.

Stvaranje »Države Slovenaca, Hrvata i Srba« U poruci američkom kongresu, 8. I. 1918. predsjednik je W. Wilson u 10. točki malim narodima u Austro-Ugarskoj zajamčio samostalnost. Uto su pojačanom američkom pomoći saveznici, 17. IX. 1918., probili solunsku frontu. Na 6. X. 1918. osnovano je u Zagrebu »Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba« (N. V. SHS). Za predsjednika je izabran Anton Korošec, Slovenac, a za dopredsjednika Srbin Svetozar Pribićević i Hrvat Ante Pavelić, Zubni liječnik u Zagrebu. Kada je Austro-Ugarska, 28. X. 1918. zatražila mir, sljedeći dan (29.X) Hrvatski je sabor ponudio dosadašnje državne veze s Austrijom i Ugarskom i zaključio, da se kraljevina Hrvatska, Slavonija i Dalmacija s Rijekom proglašuju nezavisnom državom, koja će pristupiti u zajedničku suverenu državu Slovenaca, Hrvata i Srba na cijelom teritoriju, na kojem ti žive. Formu vladavine i unutarnje državno ustrojstvo odlučit će »Ustavotvorna skupština« (Konstituanta) na temelju potpune ravnopravnosti Slovenaca, Hrvata

vata i Srba, »sa unaprijed određenom kvalificiranim većinom, koja potpuno zaštiće od svakoga majoriziranja«. Nato je Hrvatski sabor »Narodnom vijeću SHS« u Zagrebu priznao vrhovnu vlast i bio odgođen, dok potrebe ne uzistu.

Dne 8. X. 1918. srpska je vlada priznala vladu »Narodnog vijeća« u Zagrebu i potpisala »Ženevski ugovor«. Ovaj ugovor određivao je, da će kraljevina Srbija i »Narodno vijeće« u Zagrebu opravljati poslove svaki u svom području, dok »Velika skupština SHS (Konstituanta)«, izabrana općim tajnim glasovanjem ne propiše definitivno ustrojstvo države.

Nezakonito ujedinjenje s kraljevinom Srbijom

Do ujedinjenja hrvatskih zemalja sa Srbijom došlo je zakulisanim i protu-pravnim radom Svetozara Pribićevića, 1. XII. 1918. Bez ovlaštenja cijelokupnoga »Narodnoga vijeća« i odobrenja Hrvatskoga sabora, Pribićević je na svoju ruku organizirao i poveo u Beograd krunji »Izvršni odbor Narodnog vijeća«, i tu je, ne držeći se uvjeta, koje je sam »Izvršni odbor« stvorio u Zagrebu, na usta dopsedjnika Hrvata dra Ante Pavelića, zubara, dao izjavu, da nezavisna država Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu traži ujedinjenje sa Srbijom. Prijestolonaslijednik-regent Aleksandar je proglašio ujedinjenje »prečanskih« zemalja sa Srbijom dne 1. XII. 1918. Taj čin, koji se smatra rodendanom Karadorđevičke »Jugoslavije«, bio je pravno neovlašten, prijevaran i u protivnosti sa samoodređenjem naroda. To ujedinjenje Hrvati nisu nigda priznali, niti ga je odobrio Hrvatski sabor, koji je tada postojao, a bio je silom raspušten tek 28. XI. 1920.

Srpska nadvlast u prvoj »Jugoslaviji« – Stvaraoci prvpovosinatice države SHS: N. Pašić, S. Pribićević i regent-prijestolonaslijednik Aleksandar trajno i isključivo su radili u korist Srba i Srbije. Oni su i »Vidovdanski ustav«, dne 28. VI. 1921. donijeli nezakonito. Bez predstavnika hrvatskoga i slovenskoga naroda. Bez kvalificirane većine, koja je bila predviđena u »Krfskom ugovoru« i na sjednici Hrvatskoga sabora, 29. X. 1918. Donijeli su ga s majorizacijom neznatne srpske većine.

Borba Stjepana Radića i njegovo umorstvo

Protiv ukidanja hrvatske državnosti i narodne samobitnosti ustao je i Stjepan Radić u govoru, dne 24. XI. 1918. u »Središnjem odboru Narodnoga vijeća« u Zagrebu. Sa svojom »Hrvatskom seljačkom«, pa »republikanskom strankom« on se, raznim načinima i taktikom, kod kuće i u inozemstvu, cijeli svoj daljnji život borio za ravнопravnost u višenarod-

noj državi SHS. Za povratak državnosti Hrvatskoj i za priznanje narodne samobitnosti Hrvatima. To je na koncu i zapечatio svojom vlastitom krvlju, kada je 20. VI. 1928. bio smrtno ranjen u beogradskom parlamentu. Nakon ubojstva u Beogradu kralj Aleksandar ukida Vidovdanski ustav, raspusta Skupštinu te uvedi svoju apsolutističku vladavinu (6. siječnja 1929.). Državu je prozvao »Kraljevina Jugoslavija« a na čelo njezine vlade stavljao generala Petra Živkovića. Takvu su Jugoslaviju podijelili na banovine vodeći računa da u većini tih administrativnih jedinica preteže srpska većina u pučanstvu. Tako je bio raskomadan i hrvatski teritorij, a svaki spomen narodnoga imena, isticanje zastava i drugoga znakovlja bio je strogo zabranjen. U takvim okolnostima zavladao je okrutno nasilje i veliko bezakonje. K tome su pooštreni i zakoni prema nacionalistima i komunistima. Zabranjena je sloboda govora, uvedena cenzura a »Sud za zaštitu države« mnoge je osudio na smrt ili pak utamničio. Stoga kao odgovor na velikosrpski državni terorizam narodni zastupnik grada Zagreba, dr. Ante Pavelić 10. siječnja 1929. u Zagrebu osniva »Ustašu« – Hrvatski oslobodilački pokret.

Zbog nemogućnosti bilo kakva djelovanja i borbe odlaži u inozemstvo i organizira rad i ljudstvo spremno za stvaranje potpuno samostalne i nezavisne Hrvatske. Već u jesen 1932. buknuo je Velebitski ustanak.

Poglavnik je 1. lipnja 1933. objavio »Naćela« pokreta koja su vodila uspostavi suverene i samostalne države Hrvatske. Pače, u njima je sadržana i cijelokupna ideologija pokreta. Premda ilegalna, Komunistička partija Jugoslavije uz sve-srdnu pomoć Kominterne razbila je svoju vlastitu unitarnu koncepciju uređenja jugoslavenske države. Izjasnila se za razbijanje monarhističke Jugoslavije na temelju prava porobljenih naroda na samoodređenje do odcjepljenja. Kominterne je željela stvaranjem nezavisnih republika (Sovjetska Hrvatska) stvoriti balkansku federaciju.

Najjače partijsko uporište bila je zagrebačka organizacija koja je imala 134 člana a na čelu s organizacijskim sekretarom Josipom Brozom. On je pitanje partijskoga jedinstva iznio god. 1928. pred Osmu partijsku konferenciju zagrebačkih komunista koja je osudila trzavice u vodstvu KPJ. Kominterne je poduprijela Broza, a već iduće godine diktatura se svom žestinom oborila i na njih. Tako su uz ustaše bili progonjeni i komunisti koji su zajednički tamnavoli po robijašnicama monarho-fašističke Jugoslavije. Kao odgovor na velikosrpska zlosilja organiziran je atentat na jugoslavenskoga kralja Aleksandra za posjetu Francuskoj u Marseilleu god. 1934.

U međuvremenu Komunistička partija Jugoslavije je sredila svoje redove, a poglavito nakon Brozova povratak iz Sovjetskoga Saveza. On se vratio kao sekretar KPJ, a potom je osnovana i Komunistička partija Hrvatske god. 1937. kao sastavna komponenta KPJ. Na toj su podlozi god. 1945. komunisti stvorili Nacionalnu Republiku Hrvatsku u sklopu nove jugoslavenske države.

HRVATSKA BANOVINA I RASPAD »JUGOSLAVIJE«

Da bi spasio državu koja je očito srljala u propast, uslijed unutarnjega nezadovoljstva potlačenih naroda, poglavito Hrvata, predsjednik vlade Dragiša Cvetković s odobrenjem regenta Pavla Karadorđevića pregovara s Vlatkom Mačekom tadašnjim predsjednikom Hrvatske seljačke stranke. Tako je 26. kolovoza 1939. potpisani »Sporazum«. Njim je stvorena Banovina Hrvatska u koju je bila okupljena većina Hrvata tadašnje Jugoslavije. Banovina je sporazumom stekla stanovitu samoupravu i neke kotareve s hrvatskom katoličkom većinom u Bosni i Hercegovini te Dalmaciju. U njezinu djelokrugu bili su: poljodjelstvo, trgovina, industrija, šume, rude, građevina, unutrašnja uprava, pravda, prosvjeta, narodno zdravlje, socijalna politika i tjelesni odgoj. Na čelu Banovine bio je ban Ivan Šubašić.

I u navedenom ograničenom prostoru i s ograničenom samoupravom »Banovina Hrvatske«, srpska je čaršija, vojska i pravoslavna crkva vidjela ugrozu srpskog i opasnost za opstanak države. Stoga su u noći 26-27. III. 1941. oborili vladu Cvetković-Mačekovu i svrgnuli »Namjenski« s Pavlom Karadorđevićem. Krajem su proglašili malodobnoga Petra II. sina bivšega kralja Aleksandra. Voda prevrata, general Dušan Simović je preuzeo Vladu.

HRVATSKI NAROD I NJEGOVA DRŽAVA (2)

HRVATSKA OD 1941-1992

**Pripremili: Ivan Tolj
Nikola Bičanić**

Padom Jugoslavije u Hrvatskoj je stvorena Nezavisna Država Hrvatska. Izborili su je hrvatski nacionaliści predvodeni Ustaškim Pokretom koji je 1929. godine utemeljen u Zagrebu kao odgovor na ubojstvo Stjepana Radića. Stjecajem povijesnih okolnosti, taj se pokret, a zbog toga i NDH, vezao u ratu uz fašističku Italiju i uz nacističku Njemačku kao čimbenike rušenja Jugoslavije u kojoj je hrvatski narod tamnovoao. Zbog tog vezivanja NDH uz fašističke, odnosno nacističke države hrvatski se narod brzo nakon 1941. g. orijentirao prema Hrvatskoj Ljevici koja je vodila partizanski antifašistički rat uperen protiv okupacije i koja je čvrsto vjerovala da će u zajednici sa svim narodima bivše Jugoslavije i hrvatski narod ostvariti svoje socijalno i nacionalno oslobođenje.

Međutim, nakon rata uvjerenje Hrvatske Ljevice pokazalo se kao utopija pred velikosrpskim nacionalizmom, koji je iluzije hrvatskih i drugih komunista na ovim prostorima iskoristio kao svoju povijesnu priliku. Tako se dogodilo da se hrvatski narod nakon drugog svjetskog rata našao u procijepu boljševizma iskoristenoga u velikosrpske ciljeve. Stvorena je nová, tzv. socijalistička Jugoslavija, koja je za hrvatski narod tijekom cijelog svog 45-godišnjega trajanja bila gora tamnica od one monarhističke Jugoslavije Aleksandra Karadorđevića. Sustavno i uporno nastojalo se u Hrvatskoj uništiti hrvatsko narodno biće i sve što je hrvatsko. Srpski nacionalisti su loše strane NDH preuveličali, da bi u Hrvatima stvorili kompleks zločina i da bi na temelju toga NOB protumačili kao epopeju srpskoga naroda. Budući da se NDH našla na strani onih koji su u ratu pobijedeni, srpski nacionalisti su iskoristili drugi svjetski rat te su nakon rata željeli stvoriti uvjete u kojima bi Hrvati živjeli kao da su stvarno izgubili rat. Cak su i Hrvati partizani osjećali kompleks koji su im nametnuli Srbi.

Najprije neposredno nakon rata po uzoru na boljevički SSSR u Jugoslaviji je uvedena diktatura proletarijata, tj. centralistička komunistička država koja je kao ostvarenje

svoje povijesne uloge likvidirala tišće Hrvata. Nakon toga provodila se gospodarska eksploatacija Hrvatske te su stvarani politički i gospodarski uvjeti u kojima su Hrvati morali iz političkih i gospodarskih razloga emigrirati. Tako je golemi broj hrvatskih žitelja napustio domovinu još u vremenu prije 60-ih godina i prije legaliziranja putovnika. Mnogi su hrvatski krajevi, osobito oni siromašniji kao Like, Dalmatinska Zagora i dr., već ranih 60-ih godina ostali bez mladeg stanovništva. Gospodarsko-socijalna tenzija prisilila je jugoslavenske vlastodršce da prihvate međunarodnu podjelu rada, u kojoj je Jugoslavija najvećim dijelom sudjelovala kao izvoznik radne snage. To je Srbina poslužilo kao sredstvo porasta srpskog stanovništva u hrvatskim krajevima na temelju emigriranja Hrvata iz gospodarskih razloga. I dok su se komunističkim bezumljem u cijeloj državi uništavale tradicionalne ljudske vrijednosti na svim razinama, dotle su Srbi ustrajali na kontinuiranoj gospodarskoj pljački Hrvatske i na dalekosežnoj pripremi definitivnog osvajanja i posobljavanja hrvatskih krajeva. Tako se dogodilo da je 90-e godine Hrvatska dočekala gospodarski iscrpljena, s polovicom stanovništva u dijaspori i na vrijednosnom i kulturnom planu utučena. Takva je trebala biti lak pljen velikosrpskom imperijalizmu u času raspadanja Jugoslavije, za koji se znalo da će jednom doći, budući da Jugoslavija nije prirodna država, jer nema, niti je ikada bilo nekog jugoslavenskog naroda! Uz to su Srbi radi svoje nacionalne koristi vodili i posebnu politiku posobljavanja časničkog kadra u vojsci te se jugoslavenska armija uporno pripremala kao sredstvo ostvarenja velikosrpskog imperijalističkog i hegemonističkog cilja. Također se u svijetu uporno vodila protuhrvatska promidžba za koju su se koristila golema novčana sredstva, dijelom namicana pljačkom Hrvatske i međunarodnim kreditima. Glavni motor te antihrvatske promidžbe na inozemnom planu bila su jugoslavenska diplomatska predstavnštva u kojima su dominirali Srbi.

Konačno, sebi immanentnom logikom zla i bezumlja komunizam se planetarno raspao i na njegovim ruševinama diljem Europe svanula

je sloboda u kojoj su porobljeni i de-setljećima nacionalno i državotvorno degradirani narodi počeli proces obnove svojih nacionalnih država. U tom vrtlogu zbivanja našla se 1990. g. i Hrvatska s povijesnom prilikom da revitalizira i da ostvari svoje tisućljetno državno pravo i svoju samostalnu državu. Taj je proces u Hrvatskoj počeo nakon demokratskih izbora u proljeće 1990. g. na kojima je plebiscitarno izraženom voljom hrvatskoga naroda pobijedila Hrvatska Demokratska Zajednica na čelu s dr. Franjom Tuđmanom i s programom koji je najsazeti i najcelesti izražavao želje i opredjeljenje hrvatskoga naroda.

Pobjeda na izborima Hrvatske Demokratske Zajednice u proljeće 1990. g. otvorila je proces uspostave demokratskoga poretka u Hrvatskoj i njezinoga postupnog osamostaljenja i međunarodnog priznaja. Crtajući taj proces u svojoj povuci u povodu međunarodnog priznaja Republike Hrvatske predsjednik Republike dr. Franjo Tuđman kao odlučujuće korake navodi slijedeće:

1. pobjeda demokratskih snaga na prvim slobodnim izborima i uspostava – umjesto jednostranačkog komunističkog sustava – demokratskoga višestračkog poretka u Hrvatskoj 30. svibnja 1990.

2. donošenje ustavnih amandmana 25. srpnja 1990. kojima su u Republici Hrvatskoj odbačena sva ideološka komunističko – socijalistička označja.

3. proglašenje prvoga demokratskoga Ustava Republike Hrvatske 22. prosinca 1990.

4. provedba referendumu od 19. svibnja 1991. kojim se golema većina hrvatskoga naroda i svih građana Republike Hrvatske izjasnila za punu suverenost i samostalnost, što je ozakonjeno Ustavnom odlukom Hrvatskoga sabora od 25. lipnja 1991.

5. uspješna obrana Republike Hrvatske protiv agresije jugoslavenske komunističke armije, Srbije i Crne Gore, započete insceniranim pobunom srpskih ekstremista, s ciljem obaranja demokratske vlasti Hrvatske, osvajanja hrvatskih teritorija i stvaranja velike Srbije.

6. uspješna pregovaračka i međunarodno diplomatska aktivnost Republike Hrvatske: najprije u okviru saveznog predsjedništva, pa između republika, zatim u okviru Haaške konferencije za rješenje jugoslavenske krize i obustavljanje rata u Hrvatskoj, te napokon s predstavnicima svjetske Organizacije Ujedinjenih naroda (s osobnim izaslanikom

glavnog tajnika OUN Pereza de Cuellar, g. Cyrusom Vanceom) u svezi s rezolucijama Vijeća sigurnosti o potrebi i mogućnosti angažiranja mirovnih snaga OUN u Hrvatskoj i u drugim republikama bivše Jugoslavije.

U sklopu spomenutih međunarodnih razmatranja jugoslavenske krize i rata protiv Hrvatske, nastavio je predsjednik Republike Hrvatske dr. Franjo Tuđman, »prekretnički trenuci nastupili su s Nacrtom konvencije o Jugoslaviji od 1. studenoga 1991., zatim sa zaključkom Europske arbitražne komisije od 7. prosinca 1991., s Deklaracijom o Jugoslaviji Ministarskoga vijeća Europske zajednice od 16. prosinca 1991. i napokon najnovijom izjavom vlade SAD od 20. prosinca 1991.

Arbitražna komisija, sastavljena od najviših europskih autoriteta za međunarodno i ustavno pravo, zaključila je, naime, da jugoslavenska federalna državna zajednica više ne postoji, da je u raspadu.

Svojom izjavom vlada SAD ko-

načno je napustila politiku održavanja Jugoslavije u bilo kojem obliku. Priznavši raspad Jugoslavije, američka vlada označila je Srbiju i JNA agresorima u ratu protiv Hrvatske i prihvatala uvjete Europske zajednice o priznanju novih država.

U svojoj Deklaraciji o Jugoslaviji Europska zajednica izjasnila se da će sve njene članice priznati do 15. siječnja 1992. g. neovisnost svih onih jugoslavenskih republika koje to za traže do 23. prosinca 1991. g. i koje ispunjavaju i prihvataju uvjete općedemokratskih načela.

Te je uvjete Hrvatska ispunila: svojim Ustavom, referendumom, proglašenjem nezavisnosti, Ustavnim zakonom o pravu etničkih zajednica ili nacionalnih manjina, te svojom izjavom od 17. prosinca 1991. o spremnosti da se na osnovama Nacrtu konvencije Haaške konferencije i Rezolucije Vijeća sigurnosti postigne mir i rješenje jugoslavenske krize, s poštovanjem načela da ne može biti promjene postojećih granica silom.

Takvim razvitkom dogadaja stvorene su prepostavke za međunarodno priznanje Hrvatske».

I već 19. prosinca 1991. g. priznale su Republiku Hrvatsku vlade Njemačke, Italije, Švedske i Islanda, 20. prosinca 1991. g. to je učinila i vlada Malte, a zauzimanje Svetoga Oca pape Ivana Pavla II. kao vrhovnog duhovnog i moralnog autoriteta današnjega svijeta za priznavanje Republike Hrvatske snažan je poticaj svjetskom javnom i službenom mnenju koji je urođio plodom pa su tako i druge države današnjega svijeta priznale Republiku Hrvatsku.

Rat koji se vodi protiv Hrvatske prljaviji je od svih ratova u današnjoj, a i u europskoj povijesti. Do kraja 1991. g. u njemu je na strani Hrvatske poginulo 1907, a ranjeno 15526 osoba razne dobi. Uz to su uništena sela i gradovi, mnogi hrvatski gospodarski objekti, vjerski i kulturnopovijesni spomenici. Hrvatski narod pružio je nadčovječanski otpor okupatoru i stvorio svoje oružane snage, u boju, ni iz čega. Danas

HRVATSKI NAROD I NJEGOVA DRŽAVA (2)

Hrvatska ima vojsku koja je sposobna obraniti svaki pedalj hrvatske zemlje.

„Nimalo ne dvojim da će hrvatski narod – koji se održao na ovom geopolitički uzburkanom tlu u tijeku svoje više no tisućljetne povijesti, sada kad je nakon gotovo punih devet stoljeća izvođio svoju punu međunarodno priznatu samostalnost – imati dovoljno duhovne i tvarne snage, umne sposobnosti i razborite odlučnosti da prebrodi sve poteškoće, osigura mir u sadašnjosti i učvrsti temelje svoje sretne budućnosti. Dovršit ćemo dosta-janstveno svoje započeto djelo, što nam je zapalo u čast. Oslobodit ćemo do kraja, i izgraditi svoju napaćenu domovinu. Uvrstit ćemo časno svoju jedinu Hrvatsku u red razvijenih i demokratskih zemalja slobodna svijeta.“ To su riječi predsjednika Republike Hrvatske dr. Franje Tuđmana i vjerujmo im! Njihovo ostvarenje učinit će da se dosadašnje nastojanje i borba hrvatskoga naroda za ostvarenje samostalne Države Hrvatske koji traju od 1102. g. na državotvornom planu ukazuju kao naša hrvatska pretpovijest.

Dana 13. siječnja 1992. g. Država Vatikanskog Grada, tj. Sveta Stolica je priznala Hrvatsku kao samostalnu i suverenu državu. Time je Sveta Stolica kojoj je Hrvatska bila vjekovima odana uzvratila Hrvatskoj ljubav i ponovila ono što je papa Ivan VIII. 7. lipnja 879. g. učinio kad je u pismu hrvatskome knezu Branimiru priznao međunarodni subjektivitet Hrvatske Države. Hrvatska je od Branimira do danas bila i ostala Predzide Kršćanstva, a papino priznanje 13. siječnja 1992. g. bilo je ujedno i dodatni poticaj onim državama članicama KESS-a koje se još nisu bile odlučile da i one što prije donesu odluke o priznavanju Hrvatske.

Dana 14. siječnja 1992. g. Republiku Hrvatsku su priznale sve europske države, osim Češko-Slovačke, Rumunjske, Albanije i Rusije. Istog dana međunarodni subjektivitet Hrvatskoj su priznale Australija,

Novi Zeland i Kanada, a dan kasnije Hrvatska je imala priznanje od 35 država, među kojima su i priznana Češko-Slovačke, Argentine, Čilea i Urugvaja. Dana 17. siječnja 1992. g. Hrvatska je dobila priznanje i od Finske i Kneževine Lichtenstein.

Odmah nakon priznanja uslijedilo je i uspostavljanje diplomatskih odnosa između Republike Hrvatske i pojedinih država i u Zagrebu su otvorene prve ambasade. Najprije su 15. siječnja 1992. g. uspostavljeni diplomatski odnosi s Njemačkom i kao prva u Zagrebu je otvorena njemačka ambasada. Dana 17. siječnja 1992. g. prijestoljnicu mlađe Hrvatske države Zagreb posjetio je g. Francesco Cossiga, predsjednik Republike Italije i to je bio prvi posjet šefu jedne države koja je priznala državu Hrvatsku. Tako je Hrvatska definitivno postala dio slobodnoga svijeta i tisućljetni san hrvatskoga naroda postao jejava. 15. siječanj 1992. g. i dan oko tog datuma zlatnim slovima su upisani u hrvatsku povijest i hrvatski ih narod neće nikada zaboraviti. O tim danima i o međunarodnom priznanju Hrvatske otac moderne samostalne i međunarodno priznate Hrvatske dr. Franjo Tuđman je rekao slijedeće:

„Obraćam se Hrvaticama i Hrvatima i svim građanima Hrvatske. Današnji dan, 15. siječnja 1992. g., bit će zlatnim slovima uklesan u sveukupnu 14-stoljetnu povijest hrvatskoga naroda na ovome za nas svetom tlu između Mure, Drave, Dunava i Jadrana. Nakon što je proglašila svoju samostalnost i suverenost i raskinula svoje državnopravne svezе s bivšom jugoslavenskom državnom zajednicom, Republika Hrvatska postigla je, evo, i međunarodno priznanje svoje neovisnosti, čuvavši u tijeku cijele svoje povijesti – usprkos svim zlohudim nedaćama i ograničenjima – svoju nacionalnu i državnu samobitnost. Hrvatska se

nakon punih devet stoljeća vraća u međunarodnu zajednicu kao slobodna i međunarodno priznata država. Čin međunarodnoga priznanja Hrvatske od svih država Europe-ske zajednice ima posebno povijesno značenje stoga što se nakon toga više ne može dovoditi u pitanje raspad Jugoslavije i međunarodno priznanje samostalnosti Hrvatske i u sklopu svjetske zajednice naroda. Odluku o međunarodnom priznaju Hrvatske donijele su već i prije današnjeg dana Sveta Stolica, Njemačka, Belgija, Island, Švedska, Slovenija, Ukrajina, Litva, Letonija, Estonija, Malta, San Marino.

Na osnovi zajedničke odluke taj dan to su učinile sve države – članice Europejske zajednice: Kraljevina Belgija, Kraljevina Danska, Republika Francuska, Republika Grčka, Republika Irska, Republika Italija, Veliko Vojvodstvo Luksemburg, Kraljevina Nizozemska, Savezna Republika Njemačka, Republika Portugal, Kraljevina Španjolska, Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Sjeverna Irska.

Na današnji dan odluku o priznaju Hrvatske donijele su još i Austrija, Švicarska, Kanada, Norveška, Bugarska, Mađarska, a donijet će je jamačno i druge zemlje ovih sati ili dana. Vjerujemo da će to uskoro učiniti i preostale europske države i mnoge druge izvaneuropske zemlje među kojima i SAD i Rusija.

Priznajući Hrvatsku, Europa je osvijedočila i sebe u ovom novom dobu demokracije i samoodređenja naroda. Hrvatska svoja i suverena neće iznevjeriti svoju Europu i slobodan svijet. Ona želi biti njihova zbiljska sastavnica u izgradnji novoga duhovnog obzorja i međunarodnoga poretka mira i suradnje među narodima. Činom međunarodnoga priznanja otvara se novo razdoblje u povijesti hrvatskoga naroda. Za oživotvorene pune samo-

Suverena i samostalna Republika Hrvatska

stalnosti i neovisnosti Hrvatske dali su svoj obol u pregnućima i žrtvama svi naraštaji u tijeku naše napućene ali slavne prošlosti. U taj vjekovima sanjani a sada ostvarenim cilj ugradeni su i velebni napor, stradanja i žrtve ljudi naših dana podjednako domovinske i raseljene Hrvatske. Postigli smo to odlučnošću i razboritošću s kojom smo krenuli u preporod hrvatskoga nacionalnog bića i u demokratsku preobrazbu Hrvatske s geslom »Odlučimo sami o svojoj slobini«.

Pred nama je zadaća da dokaže- mo kako možemo biti dobri i mudri gospodari u svojoj slobodi. Svoji na-

svome u interesu blagostanja i sreće svih građana Hrvatske. Pred nama je, isto tako, zadaća da svijetu koji nas je priznao i koji će to ubuduće činiti, pa i onome što bi nas još htio poricati, vjerodostojno dokaže- mo da će demokratska Hrvatska biti dostojan sudionik najnaprednijih težnji slobodna svijeta. Ne dvojim da će hrvatski narod i svi građani Hrvatske znati ispuniti sve te zadaće u novim, posve izmijenjenim, ali bitno povoljnijim povjesnim okolnostima. Ne dvojim zato što nikada nisam posumnjao i što duboko vjerujem u izvorne silnice i stvaralačku snagu naših ljudi i hrvatskoga

naroda u cjelini. Održali smo se u prošlosti, pobijedili u sadašnjosti, naša je budućnost. Neka je vječni spomen i slava onima koji su svojim životima i djelom doprinijeli oživotvorenu vjekovnoga sna slobodne i suverene, neovisne i međunarodno priznate države Hrvatske», — između ostalog rekao je predsjednik države **dr. Franjo Tuđman**.

18. siječnja 1992. g. Hrvatsku je pri- znala i Rumunjska, pa potom do kraja siječnja Albanija, Peru i Bolivijska, a poslije i ostali međunarodni relevantni čimbenici. ■

DARUVAR '93.

Športski susreti invalida domovinskog rata Daruvar '93. pokazali su i dokazali kontinuitet brige i pažnje društva prema ljudima koji su dali golemi doprinos domovinskom ratu

Siniša Halužan

Sada već tradicionalni športski susreti invalida domovinskog rata imali su u subotu 27. ožujka ove godine i svoju zapadnoslavonsku promociju. U relativno kratkom razdoblju koje je proteklo od susreta održanih u Varaždinskim toplicama, invalidi su za svoje športsko »bojno polje« odabrali Daruvar, grad poznat po svo-

zdravnom govoru posebice naglasio brigu koju Republika Hrvatska vodi o svojim invalidima. Na pitanje o dojmu nakon natjecanja, brigadir Ćuk spremno odgovara: »Ponosam sam i čast mi je pozdraviti svoje suborce. Ovim ratom ljudi su se tako ujedinili i zblizili kao nikad do sada.« Od nazočnih visokih uzvanika sudiionicima športskog susre-

natočnima se obratio i gospodin Zvonimir Franjić slijedećim riječima: Štovani suborci, dragi športski prijatelji! Ponovno okupljanje na športskom natjecanju, sada u Daruvaru, dokaz su uspješne namjere bolnice iz Varaždinskih toplica. Natjecanje koje je prethodilo današnjem, trebalo je pokazati da je sport dostupan svima, bez obzira na vrstu tjelesnog

štine. U obvezi smo zahvatiti se domaćinima na organizaciji i gostoprimstvu, našim brojnim sponzorima na dobroti i razumijevanju, do novog susreta na ovom ili nekom drugom mjestu, na sljedećem športskom natjecanju ranijenika i invalida domovinskog rata.«

Nastupom mladih karatista Hrvatskog karate

U ime Predsjednika Republike Hrvatske športske susrete je otvorio brigadir Mile Ćuk

Radost pobjednika

jim termalnim izvorima koji su još od vremena starih Rimljana služili za liječenje raznih bolesti i tegoba. Tradicija starih rimskih termi održala se i do današnjih dana.

Športske susrete invalida domovinskog rata »Daruvar '93.« otvorio je osobni izaslanik Predsjednika Republike brigadir Mile Ćuk, koji je u svom po-

ta obratili su se i pukovnik Ante Vučić, načelnik Odjela za skrb, ravnatelj bolnice mr. Ivan Bačić te povjerenik Vlade Republike Hrvatske u općini Daruvar gospodin Tomislav Štefanović. U ime organizacijskog odbora športskih susreta invalida domovinskog rata kao i Odjela za skrb Personalne uprave Hrvatske vojske

oštećenja. Vi sutra, u mjestima stalnog prebivališta, možete nastaviti bavljenje športom, do uključenja u hrvatsku reprezentaciju na nekoj budućoj olimpijadi invalidskog športa. Danas vam želimo puno športskog druženja, novih prijateljstava, a rezultati neka ne budu cilj, nego posljedica Vaše ustrajnosti, hrabrosti i vje-

kluba »Termal« iz Daruvara, koje je predvodila osvajačica drugog mesta na prošlogodišnjem Svjetskom karate kupu Nataša Štimac, započela su i natjecanja invalida domovinskog rata. Četiri ekipe, »Varaždinske toplice«, »Naftalan«-Ivanjci Grad, »HVIDRA« - Zborno područje Županije Bjelovar i »Daruvarske toplice«, nat-

Športski susreti invalida domovinskog rata Daruvar '93

Natjecatelji u trenutku svečanog otvaranja Športskih susreta invalida domovinskog rata Daruvar '93.

jecale su se u pet disciplina, pikadu, stolnom tenisu, streljaštvu, kuglanju i visećem kuglanju. Uz vatrenu potporu svojih suboraca i prijatelja natjecatelji su odmjerili svoje snage. Kasno poslije podne natjecanja su završena i nakon večere došao je svečani trenutak proglašenja pobjednika. Svim sudionicima kao i sponzorima koji su omogućili ovo natjecanje dodijeljene su zahvalnice, a pobjedničkim momčadima i pojedincima dodijeljena su priznanja i pobjednički pehari. Momčad domaćina, »Daruvarske toplice«, sveukupni momčadski pobjednik primila je pobjednički pehar iz ruku izaslanika Predsjednika Republike brigadira Čuka.

Tijekom kratkotrajnog posjeta Daruvaru upoznajemo se i s organizacijom daruvarske podružnice Hvidre i s ljudima koji su je osnovali. Marijan Križ, predsjednik podružnice Daruvar i Mirko Barać, tajnik, naglašavaju kako su pripadnici 52. samo-

stalne bojne imali veliki broj ranjenih boraca od kojih su mnogi ostali invalidi. Marijan je teško ranjen kada je njegov tank naletio na minu, a prilikom izlaska iz tanka pogoden je minobacačkim šrapnelima. Mirko je ostao bez šake prilikom razminiravanja terena. Obojica s ponosom ističu uspješno i učinkovito djelovanje daruvarske podružnice Hvidre. Kao datum osnivanja uzima se 12. rujna 1992. godine kada je ponajprije samoinicijativom boraca invalida došlo do samoorganiziranja. Težište rada podružnice je na resocijalizaciji ranjenih i demobiliziranih vojnika i pripadnika MUP-a, na rješavanju stambenih pitanja, u prvom redu obitelji poginulih vojnika, na nabavi najnužnijih pomagala i protesta za invalide te na stvaranju tvarne osnovice za daljnje djelovanje. Podružnica ima status društvene organizacije i uske suradnje s karitativnim ustanovama u zemlji i svijetu. Isto je tako razvijena

suradnja s povjerenikom Vlade Republike Hrvatske u općini Daruvar gospodinom Tomislavom Stefanovićem. Kao povjerenik Vlade i stanovnik grada Daruvara gospodin Stefanović se od prvog dana uključio u djelovanje podružnice Hvidre. Kako sam ističe, jedan od najvećih postignutih uspjeha ove podružnice svakako je sudjelovanje Hvidre kao neizostavnog čimbenika, u komisijama

u radnim organizacija kod dodjele radnih mesta, stanova itd. Predstavnik Hvidre obvezno je član komisije bilo koje radne organizacije kada se rješavaju ta pitanja. Osobnim zauzimanjem potaknuo je i stvaranje javnog poduzeća »Zaštita«, koje ima dvostruko značenje. S obzirom na, još uvijek, ratne uvjete zaštita pojedinih objekata u općini nužno je, a nju najbolje mogu ostvariti bivši pripadnici Hrvatske vojske. Istodobno se na taj način rješava i problem nezaposlenosti demobiliziranih vojnika. Od 183, još od prije rata, nezaposlena vojnika danas ih je ostalo još tridesetak. U svakom slučaju uspjeh vrijeđan pozornosti.

Sportski susreti invalida domovinskog rata održani u Daruvaru pokazali su i dokazali kontinuitet brige i pažnje prema ljudima koji su dali golemi doprinos u domovinskom ratu. U Daruvaru se osjetio i jedan nagovještaj pozitivnih promjena, a kako gospodin Zvonimir Franjić sam ističe, idući susreti bit će najvjerojatnije održani negdje na jugu Hrvatske. Svako područje Republike Hrvatske dalo je svoj doprinos domovinskому ratu pa stoga i mora biti ravnomjerno zastupljeno pri organiziraju ovakvih susreta.

Predsjednik i tajnik daruvarske podružnice Hvidre

ŠVICARSKA TOTALNA OBRANA

Glavna obilježba Švicarske u međunarodnim odnosašima je višestoljetna tradicija neutralnosti, proizašla iz težnje za obranom nezavisnosti i slobode – Švicarska je i nastala 1291. godine ujedinjavanjem prakantona Uri, Schwyz i Unterwald. Tijekom stoljeća tom obrambenom savezu pristupale su i druge oblasti koje su s vremenom dobivale status kantona – tako je Švicarska priznata kao nezavisna konfederacija vestfalskim ugovorom iz 1648. godine. Od tada, Švicarska je manje-više uspjela zadržati svoju jedinstvenu poziciju; nakon francuske okupacije tijekom Napoleonove vladavine, tijekom idućih 178 godina, ta je zemlja ostala izvan brojnih sukoba koji su bjesnili europskim kontinentom, uključujući i oba svjetska rata. Uz proglašivanju politiku neutralnosti, službeno priznatu od velikih sila tek 1915. godine, dva su razloga utjecala na održavanje ovakvog položaja Švicarske: reljef i spremnost njezinih stanovnika da obrane nezavisnost svoje zemlje. Švicarska konfederacija je alpska zemlja smještena u zemljopisnom središtu Europe: usprkos maloj veličini zemlje (površina Švicarske iznosi samo 41.293 km², najveća udaljenost zračnom crtom između najzapadnije i najistočnije točke državnog teritorija iznosi 310 km, a između najsjevernije i najjužnije točke 220 km) najveći dio površine je prekriven planinskim masivima. Protivnik koji bi napao Švicarsku suocio bi se s brojnim zemljopisnim zaprekama pogodnim za obranu. Unatoč tim pogodnostima, postoji dva ozbiljna problema koji proizlaze iz položaja Švicarske: nedostatak prostora i ranjivost gospodarskog potencijala zemlje koncentriranog u nizinama sjevernog i zapadnog dijela.

Ali ni najpovoljnija konfiguracija reljefa neće pomoći branitelju ukoliko ne postoji volja i spremnost za obranu. A Švicarska je, unatoč raznolikosti sastava stanovni-

štva (6.800.000 stanovnika prema podatcima iz listopada 1992. godine, od toga je 65 posto Nijemaca, 18 posto Francuza, 10 posto Talijana, 1 posto Retroromana, 6 posto ostalih) uvijek obilježavao patriotizam i lojalnost prema svojoj domovini. Najbolji primjer koji oslikava taj stav je položaj Švicarske u II. svjetskom ratu: dok su se drugi europski neutralci poput Belgije, Nizozemske, Danske i Norveške smatrali da je proglašanje neutralnosti dovoljna zaštita pred mogućom agresijom, Švicarci su, da bi bili sposobni zaštititi svoju neutralnost, ojačali svoje oružane snage – tijekom šest godina koje su prethodile početku II. svjetskog rata, za obranu je utrošeno 830 milijuna švicarskih franaka. Nakon mobilizacije proglašene 1. rujna 1939. godine, Švicarska je imala opremljenu vojsku od 400.000 ljudi organiziranu u devet divizija, šest brigada i veći broj graničnih obrambenih postrojbi. Obrambene sposobnosti i reljef Švicarske odvratili su Njemačku od napadaja. Stara latinska izreka »si vis pacem, para bellum« (ako želiš mir, pripremaj se za rat) jasno je tada (a i danas) održavala stav Švicaraca.

Do sada, svekolika obrana Švicarske bila je zasnovana na konceptu prostorne obrane (Raumverteidigung) službeno objelodanjenom 6. lipnja 1966. godine (zbog toga je ovaj koncept poznat pod nazivom KONCEPT 66 ili 6.6.66), tj. sustavu duboko ešelonirane obrane. Koncept kombinira i obranu i protunapadaju, usmjerena na zaštitu određenih područja. Švicarska je vojska stoga zasnovala svoj sustav obrane na unaprijed pripremljenim bazama (Stützpunkte) i zaprekama dizajniranim da zaustave,

ROBERT BARIĆ

Novi bojni tank švicarske vojske Pz87, licencno proizveden LEOPARD 2

uspore ili slome protivničke napadaje. Nakon toga uslijedile bi ofenzivne akcije koje bi poduzele pješačke i mehanizirane snage. Za zaštitu strateških ili operativno važnih područja i ratovanje s protivničkim kopnenim i zračnodesantnim snagama namijenjeni su manevarski armijski korpusi (MAK), koji bi te zadaće obavljali u suradnji s graničnim brigadama. Oklopne postrojbe mehaniziranih divizija zadužene za obavljanje protunapadaja i uništavanje neprijateljskih snaga koje su se probile kroz crtu obrane. Planinski armijski korpus (Gebrige AK) trebaju sprječiti možebitni neprijateljski prodror u alpsku područja i zaštiti bokove i pozadinu manevarskih korpusa. Zračni korpus i protuzrakoplovne postrojbe u međuvremenu bi sprečavali djelovanje protivničkog zrakoplovstva, osiguravali zračnu zaštitu i potporu kopnenim postrojbama, napadali protivničke postrojbe izvan doseg topničkih i raketnih bojnih sustava i obavljali izvidnje. Sve postrojbe švicarske vojske mogu biti mobilizirane i pripremljene za boj u roku od samo 48 sati. Svi prilazi u unutrašnjost Švicarske unaprijed su pripremljeni za zaprečavanje i možebitno razaranje. Takoder, svi vitalni industrijski objekti mogu biti uništeni, kako bi se sprječilo njihovo zauzimanje od strane neprijatelja.

U skladu s ovakvim obrambenim konceptom, razvijena je i obrambena politika koja se temelji na totalnoj obrani (Gesamtverteidigung) koja ne obuhvaća samo oružane snage već i svekoliku naciju. Prema postavkama ove politike mogući su sljedeći scenariji ugrožavanja Švicarske: prvi scenarij prepostavlja da bi mir mogao biti ugrožen mnoštvenom terorističkom prijetnjom poput npr. prijetnji prekidanja opskrbe Švicarske bitnim sirovinama poput nafte. Ovakve prijetnje trebale bi se dočekati diplomatskim i drugim odgovarajućim protumjerama. Iduci scenarij prepostavlja mogućnost sukoba u susjednim državama i moguću povredu teritorija Švicarske; u ovom slučaju predviđena je mobilizacija

oružanih snaga kao mjera odvraćanja od mogućeg napada. Dode li do invazije, pružio bi se otpor napadaču na gore opisani način. Najgori scenarij predviđa mogućnost okupacije velikih djelova zemlje: u takvom je slučaju predvideno povlačenje preostalih snaga u alpsko područje, gdje su izgrađena utvrđena vojna uporišta (u oblasti Sargons na sjeveroistoku, kod prolaza St. Gotthard u središtu i St. Maurice na jugozapadu zemlje) odakle bi se nastavio otpor. Sve te mјere natjerale bi možebit-

vanju starosne dobi pojedinca u vojnoj službi, kao i njegovu boljem ospozobljavaju; b) inspekcija, nadzor i verifikacija, poštivanja postignutih sporazuma o nadzoru i ograničavanju naoružanja; c) obavljanje operacija u sklopu snaga Ujedinjenih naroda, usmjerenih na uspostavljanje i održavanje mira – Švicarska od rata u Koreji u početku pedesetih godina sudjeluje kroz slanje vojnih promatrača u nadzornim misijama UN. Daljnji je cilj omogućavanje šireg angažiranja švicarskih postrojbi u mirovnim

međunarodnih konferencija (u ovoj ulazi oružane će snage osiguravati konferencije protiv mogućih terorističkih napadaja); f) zaštita granica (pružanje pomoći civilnim agencijama pri nadzoru granica, posebice pri sprječavanju ilegalnog ulaska izbjeglica i ekonomskih emigranata); g) pružanje potpore novim istočnoeuropskim demokracijama u stvaranju defenzivnih obrambenih struktura.

Sve te ciljeve treba ostvariti plan ARMEE 95, koji obuhvaća niz promjena švicarskih postrojbi u mirovnim

sobne za brzo razmeštanje i obavljanje širokog spektra zadaća. Dosadašnja obrambena doktrina, Koncept 66, zahtijevala je koncentraciju statičnih postrojbi zbog obrane određenog područja, koje su trebale oslabiti i zamoriti protivnika, što je rezultiralo stvaranjem četiri vojna zatajnja i korpusa. Novi koncept predviđa fleksibilan plan razmeštaja postrojbi, što će uključiti istaknuto baziranje manevarskih postrojbi, postavljanje tvrdavskih brigada na ključne točke i raskrižja prometnica, kori-

Jedno od 310 protuoklopnih bojnih vozila PIRANHA opremljeno protuoklopnim raketama TOW

Protuzrakoplovni top OERLIKON-CONTRAVES kalibra 35 mm

nog napadača da plati veliku cijenu u ljudstvu i tehniči, a glavni industrijski objekti i resursi bili bi uništeni čime bi napadač bio lišen plijena.

Osim vojske, u Švicarskoj je dobro razvijena i civilna obrana u okviru koje je organizirano 480.000 ljudi (od ovog broja 300.000 je u potpunosti izobraženo za obavljanje odgovarajućih zadaća). Zakonom donesenim 1963. godine određeno je da svako novo zdanje ali i postojeće zgrade moraju imati atomsko sklonište: danas je u takvim skloništima moguće zbrinuti 5.500.000 stanovnika (85 posto švicarske populacije).

Novonastale promjene u političkoj slici Europe potaknule su, poput cijelog niza europskih zemalja, i Švicarsku da otpočne sa stvaranjem novog obrambenog koncepta. U novim prilikama, Švicarske oružane snage trebale bi biti sposobne obavljati sljedeće zadaće: a) sprečavanje rata kroz jačanje obrambenih sposobnosti; ova je zadaća usko povezana s pronalažeњem i definiranjem nove strukture oružanih snaga, koja će rezultirati u smanji-

Nova jurišna puška StGw90, proizvod tvrtke SIG, upravo ulazi u oružanje švicarske vojske

operacijama, što će biti moguće ostvariti promjenom zakona koji to sprečavaju, ali i planiranjem buduće strukture i organizacije u okviru oružanih snaga, namijenjene za obavljanje ovih zadaća. Do sada je švicarsko osoblje koje je sudjelovalo u operacijama UN bilo uvježbavano u Finskoj, ali budući bi planovi mogli uključiti osnivanje slične institucije u Švicarskoj; d) humanitarne zadaće – assistiranje posebnih vojnih postrojbi u slučaju prirodnih katastrofa (i sada je normalna praksa da vojne postrojbe pomazuju civilnim vlastima npr. u slučajevima lavina i drugih nepogoda); e) zaštita

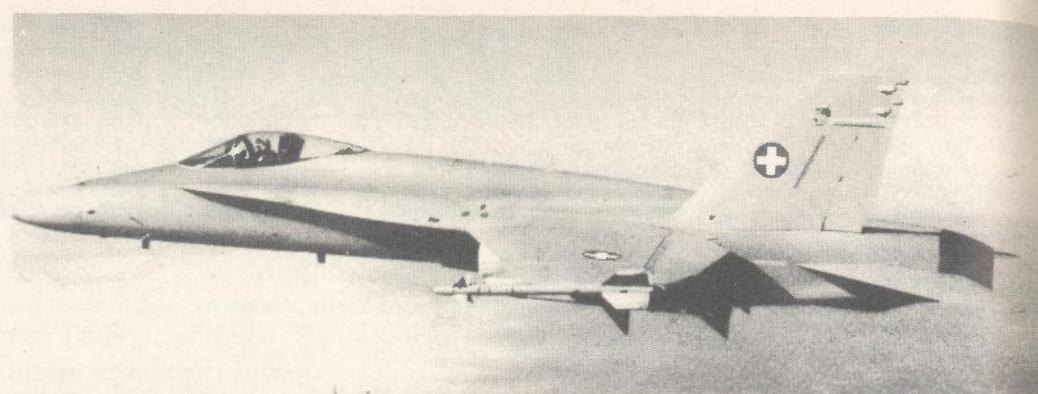
ske vojne strukture i organizacije. Taj će se plan početi ostvarivati 1995. godine i odvijat će se tijekom idućih pet godina. Tijekom ovog razdoblja brojčani sastav oružanih snaga bit će smanjen sa 600.000 na 480.000 vojnika. U sklopu reorganizacije priprema se i novi obrambeni koncept »dinamične obrane područja«. Fleksibilnost postrojbi, zahtijevana ovim konceptom, bit će osigurana restrukturiranjem sadašnje tri mehanizirane divizije u pet oklopnih brigada te osnivanjem posebnog regimenta (Disaster Relief Regiment) koji će se sastojati od četiri decentralizirane bojne spo-

štene oklopnih i planinskih postrojbi kao i postrojbi za pružanje operativne potpore, te organiziranje potrebne infrastrukture. Mobilne postrojbe bi se, prema novom konceptu, koncentrirale na ključnim točkama i time sprečavale potencijalno ugrožavanje švicarskog teritorija; time se napušta dosadašnja statična obrana područja. Reorganizacijom će se omogućiti i fleksibilnost strukture oružanih snaga bez obzira na smanjivanje pomagala, učinkovita upotreba vojne opreme, smanjivanje broja bojni i stvaranje manjih postrojbi, reduciranje broja statičnih i stvaranje pokretnih bojnih postrojbi, korištenje planinskih postrojbi i izvan tradicionalnih područja djelovanja i bolje korištenje postojeće infrastrukture.

Da bi se ovi ciljevi ostvarili, bit će potrebno nabaviti nove usavršene bojne sustave, bez obzira na predviđena ograničenja rasta vojnog budžeta (1991. godine vojni budžet iznosio je 1770 milijardi švicarskih franaka, 25 posto povećanje u odnosu na prethod-

nu godinu; od 1992. se godine ne očekuje značajno povećanje obrambenih troškova). Zbog toga bi se i švicarska vojna industrija mogla naći u poteškoćama: razvoj visokoteknoloških sustava isključivo za švicarske oružane snage postaje preskup, te će se morati pribjeći uvozu barem dijela novih bojnih sustava. Za sada, glavni prioritet u nabavi ima zaštita zračnog prostora; modernizacija sustava zapovijedanja, nadzora i komuniciranja, te sustava za elektronsko ratovanje; dalekometna topnička podrška; bojna pokretljivost; nabava suvremenih trenažnih sustava. Stoga je za početak predviđena nabava novog bojnog zrakoplova, C'I-EW sustava, poboljšavanje nadzora paljbe topničkih sustava i uvođenje precizno vodenog streljiva, zamjena i nabava novih oklopnih transportera, poboljšavanje bojne učinkovitosti postojećih tankova, nabava pomagala za opremanje postrojbi zaduženih za pružanje pomoći civilnim vlastima u slučaju prirodnih nepogoda te modernizacija i nabava novih trenažnih sustava. Nakon zadovoljavanja ovih prioriteta planirana je modernizacija dijela zračno-obrambenog sustava, nabava novih dalekometnih topničkih oružja, nastavljanje poboljšavanja mobilnosti pješaštva, poboljšavanje zračne pokretljivosti te nabava dodatnih bojnih zrakoplova.

U mirnodopskom sastavu švicarskih oružanih snaga nalazi se oko 3400 redovnih pripadnika plus novaci na izobrazbi (dvije skupine od 18.000 novaka). S navršenih dvadeset godina starosti svi Švicarci sposobni za vojnu službu odlaze na sedamnaestdnevno osposobljavanje nakon čega se rasporeduju u tri starosne kategorije vojnih obveznika (Auszug 21–32 godine starosti; Landwehr 33–42 godine starosti; Landsturm 43–50 godine starosti) i redovno pozivaju na obnavljanje znanja-godišnje oko 438.000 regrutnih obveznika pohada neki oblik treninga. O sustavu vojne obveze i novačenja švicarske vojske detaljnije je pisano u *Hrvatskom vojniku* br. 21. Nakon proglašene mobilizacije u roku od 48 sati brojčani sastav vojske iznosi 625.000 obveznika (ova brojka uključuje i 45.500 časnika, 110.000 dočasnika i 270 žena). Planom ARMEE 95 ovaj će broj

Švicarsko zrakoplovstvo izabralo je kao zamjenu za MIRAGE III lovac F/A-18 HORNET

biti smanjen na 400.000 obveznika, a predviđa se ukinjanje sadašnjeg sustava vojne obveze zasnovanog na tri dobne skupine kao i spuštanje dobne granice za djelatnu službu s 50 na 42 godine starosti (nakon nekoliko godina primjenjivanja novog sustava vjerojatno i na 40 godina), skraćivanje osnovne izobrazbe sa 17 na 15 tjedana, dok će izobrazba dočasnika biti produžena za šest tjedana.

U sastavu kopnene vojske nakon mobilizacije našlo bi se 565.000 obveznika. Snage kopnene vojske podijeljene su u tri manevarska armijska korpusa i jedan planinski. Svaki manevarski korpus u svom sastavu ima jednu mehaniziranu diviziju, dvije pješačke divizije, jednu pješačku regimentu, koturašku regimentu (tzv. Radfahrer-Truppe), regimentu protuzrakoplovne obrane, opkoparsku regimentu, topničku bojnu, helikopterski skvadron i laki zrakoplovni skvadron. U sastavu sva tri

korpusa nalazi se i 11 graničnih brigada. Svaka pješačka divizija sastavljena je od stožerne bojne i tri pješačke regimente (svaka regimenta sastoji se od tri streljačke bojne i bojne za potporu, topničke regimente, opkoparske bojne, luke mobilne protuzrakoplovne postrojbe, postrojbe veze i satnije opremljene vođenim protuoklopnim raketama). Od godine 1981. u sastav svake pješačke divizije uključene su i dvije oklopne bojne, jedna namijenjena za poduzimanje protunapada, i druga koja se koristi za pokretne protutankovske postrojbe. Mechanizirana divizija sastoji se od stožerne bojne, motorizirane pješačke regimente, dvije oklopne regimente, luke mobilne protuzrakoplovne postrojbe, te vezničke i opkoparske postrojbe.

U sastavu planinskog korpusa nalaze se tri planinske divizije (svaka divizija sastoji se iz pješačke i dvije tvrdavskih brigada), jedan planinski,

sedam pješačkih, jedna opkoparska i pet konjičkih prijevoznih bojni i helikopterski skvadron. Uz te postrojbe u kopnenoj vojsci nalazi se i šest teritorijalnih brigada, pet tvrdavskih brigada i jedna nezavisna zračna brigada (to je postrojba u stvari veličine bojne).

Planom reorganizacije predviđeno je zadrzavanje sadašnje strukture od tri manevarska i jednog planinskog korpusa. Svaki manevarski korpus zadržat će dvije pješačke divizije, dok će mechanizirana divizija biti zamijenjena tankovskom brigadom opremljenom s oko 70 Leoparda 87; također u sastav svakog korpusa bit će uključena nova topnička regimena. Ne predviđa se promjena smještaja manevarskih korpusa. Statične granične brigade bit će raspuštene. Planinski korpus zadržat će tri divizije koje će biti smanjene na dvije pješačke regimente svaka, dok će pod izravnim nadzor zapovjedništvu kor-

Osnovni trenažni zrakoplov PILATUS PC-9 koji će uskoro dopuniti postojeće PC-3 i PC-7

pusa doći dvije planinske pješačke regimete, jedna pionirska i tri tvrdavske regimete. Predviđeno je i uvođenje nove opslužne infrastrukture na kantonalnoj razini.

U sastavu mehaniziranih postrojbi švicarske vojske nalazi se 920 tankova – 150 Pz61, 390 Pz68 i Pz68/88, 380 Leoparda Pz87 (licencno proizveden Leopard 2). Pz61/68 je švicarski tank opremljen 105 mm topom: razvoj prve inačice Pz61 otpočeо je 1951. godine da bi 1964. godine otočela serijska proizvodnja. Četiri godine kasnije pojавila se poboljšana inačica Pz68 s ugradenim sustavom stabilizacije oružja, poboljšanom transmisijom i širim gusjenicama. Pz61/68 spada u lošije tankove svoje generacije, ponajprije zbog slabe oklopne zaštite. 195 primjeraka Pz68 modernizacijom su dobili sustav upravljanja paljicom preuzet s Leoparda 2. Kao zamjena za taj tank u Federalnoj tvornici oružja u Thunu licencno je proizveden Leopard 2 pod nazivom Pz87. Od oklopnih transporteru u naoružanju se nalazi 725 M-63/73/64 (M.113) i 625 M-63/73 opremljenih s 20 mm topom. U tijeku je isporuka 310 bojnih vozila Pirahna Panzerjäger opremljenih protuoklopnim raketama TOW, a predviđena je i nabava vozila Punch-G. Topničke postrojbe koriste samovozna oružja kal. 155 mm PzHb66/74 (M-109U; do sada je isporučeno 578 primjeraka), vučnim topovima kal 105 mm Model 35 (432) i Model 46 (468), višecjevnim raketnim bacačima kal. 81 mm RWK-014, minobacačima M-33 i M-72 kal. 81 mm (2.780), M-64 kal. 120 mm (110). Za protuoklopni broj koristi se 2700 vodenih raket B/b-65 (Bantam) i B/B-77 (Dragon), raketni bacači kal. 83 mm (20.000), bestrajni topovi M-5 i protuoklopni topovi kal. 90 mm Model 50/57. Protuzrakoplovnu obranu kopnenih postrojbi osiguravaju raketni sustavi Rapier (60) i Stinger (1000), te 1700 20 mm topova i 280 35 mm topova GDF-002.

Kommando der Flieger und Fliegerabwehrtruppen, švicarsko zrakoplovstvo i protuzrakoplovno zapovjedništvo predstavlja integralni dio vojske, 5. armijski korpus i u svom sastavu ima 290 bojnih zrakoplova (nakon mobilizacije 45.000 ljudi). Sve snage raspoređene su u okviru jedne zračne brigade (sastoјi se od tri regimete, u čijem se sastavu nalazi 25 skvadrona;

Samovozna haubica M-109: do sada švicarske oružane snage nabavile su 578 primjeraka ovog oružja

Novi trenažni zrakoplov HAWK

u svakom skvadronu nalazi se 12 zrakoplova). Švicarsko zrakoplovstvo koristi zračne baze Alpnacht, Ambri, Buochs, Dubendorf, Emmen, Interlaken, Loddino, Magadino, Meiringen, Mollis, Payerne, Samedan i Sion. U mirnodopskom razdoblju djelatno je samo šest od devetnaest bojnih skvadrona (tzv. Surveillance Wing), dok se preostali aktiviraju nakon mobilizacije. Za obavljanje zračnog presretanja zaduženo je 30 Mirage IIIS i 4 IIIBS, smještenih u 16. i 17. skvadronu u zračnoj bazi Payerne: ovi zrakoplovi su nedavnjim programom modernizacije dobili novu avioniku, čime je osi-

gurana njihova uporaba u 21. stoljeću. U sastavu 10. skvadrona u Dubendorfu nalazi se 18 izvidačkih Miragea II-IRS. Uz Mirage, osnova lovačkih snaga je i Northropov lovac F-5E Tiger II. Švicarci su nabavili 98 jednosjeda F-5E i 12 trenažnih dvojsjeda F-5F. Danas je u uporabi 89 F-5E i 12 F-5F. Tri skvadrona opremljena s F-5E (1. skvadron u Payerneu, 11. skvadron u Meiringenu i 18. skvadron u Dubendorfu) zajedno sa skvadronima opremljenim Miragima sačinjavaju stalno djelatno jezgro zračnih snaga. Preostale postrojbe opremljene Tigerom (6., 8., 13. i 19. skvadron) aktiviraju

se prema potrebi. Švicarsko zrakoplovstvo danas jedini preostali europski korisnik jurišnih zrakoplova tipa Hunter (125 jurišnih F.58 i 7 treninga F.68) raspoređenih u sastav 2., 3., 4., 5., 7., 15., 20. i 21. skvadrona. Modernizacijom provedenom tijekom osamdesetih ti su zrakoplovi dobili vodene rakete zrak-zemlja AGM-65A/B Maverick i kasetne bombe BL755. Nekoliko posebno modificiranih dvojsjednih Huntera nalazi se u novostvorenom 24. skvadronu namijenjenom za izvođenje protuelektronskih djelatnosti. Ipak, svi ti zrakoplovi više nisu u cvijetu mladosti, te postaje prijeko potrebno pronaći njihovog nasljednika: još u listopadu 1988. godine odlučeno je da se nabave 34 F-18 Horneta (26 F-18C, 8 F-18D), iako je od tada

zbog raznih razloga kupnja nekoliko puta odgađana. Kad konačno budu kupljeni, Horneti će zamijeniti Mirage III koji će tada preuzeti ulogu lovca bombardera od Huntera, koji će se tada početi povlačiti iz naoružanja.

Lichfliegerstaffeln, laki zrakoplovni skvadroni sa stavljeni su od 18 klipnih PC-6B TurboPortera, 2 Dorniera Do27H-2, 21 helikoptera SA-315 Alouette II i 71 SA-316 Alouette III. Četiri skvadrona (1–4.) služe za izravnu potporu armijskim korpusima (svakom korpusu dodijeljen je jedan) i opremljeni su helikopterima Alouette II/III, 5. 6. i 8. laki zrakoplovni skvadron

Planom ARMEE 95 bit će zamijenjeni postojeći oklopni transporteri M-113 novim modelima

koriste isključivo Alouette III, koje postepeno zamjenjuje 15 novih helikoptera AS-332M Super Puma. Zadnji, 7. skvadron, namijenjen je za posebne tajne operacije i koristi zrakoplove PC-6B i Do27. Zračni prijevozni korpus (Transportfliegerkorps) koristi 2 Learjeta 36 (baza Dubendorf), dok Zeilfliegerkorps 5, postrojba koja se koristi za vuču zračnih meta, ima 4 PC-9 i nekoliko Vampirea FB.6.

Izobrazba pilota počinje na klipnim zrakoplovima Pilatus PC-7 Turbo Trainer (40 primjeraka u naoružanju) koji polako zamjenjuju starije P-3 (28 primjeraka) nakon čega se izobrazba nastavlja na novonabavljenim trenажnim zrakoplovima Hawk T.66 (20 primjeraka) i trenажnim inačicama operativnih bojnih zrakoplova.

Za protuzrakoplovnu obranu zračnih baza zadužena je posebna brigada (tri regimenta: svaki regiment sastoji se od četiri bitnice 20 i 35 mm topova opremljenih radarom Skyguard), te zračnoobrambene brigade (jedan regiment opremljen sa 64 raketna sustava Bloodhound razmješten u dvije bojne), i sedam topničkih regimenta (svaka se sastoji od tri bitnice) opremljenih 35 mm topovima.

Treći dio švicarskih oružanih snaga je mala »mornari-

ca«, 11 patrolnih čamaca tip Aquarius, smještenih na jezerima.

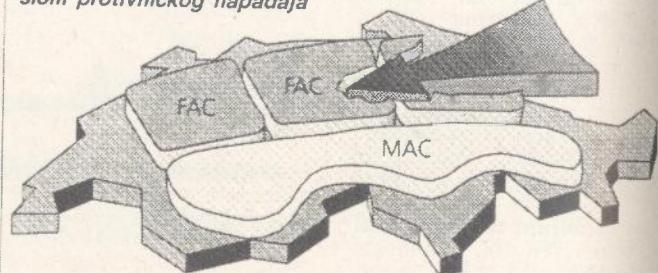
Švicarska ima snažno razvijenu vojnu industriju sposobnu ne samo za zadovoljavanje većine potreba oružanih snaga, već i za postizanje uspjeha na međunarodnom tržištu. Glavni proizvodači vojne opreme su kao prvo, državne tvrtke: Federalna zrakoplovna tvornica F+W u Emmenu (ovdje su sklopljeni Mirageti, Tigeri, Hawkovi i Super Pumi), Federalna tvornica oružja (tankovi) i tvornica streljiva u Thunu (još jedan pogon za proizvodnju streljiva smješten je u Altdorfu), te tvornica oružja u Bernu. Od privatnih proizvodača tu je skupina Oerlikon-Bürle, s tvornicama Oerlikon-Contraves (protuzrakoplovni raketni i topnički sustavi) i Pilatus Aircraft (trenажni zrakoplovi), Motorwagenfabrik/MOWAG u Kreuzlingen (bojna oklopna vozila), Schweizer Industrie-Gesellschaft/SIG u Neuhausen am Rheinfallu (streljačko oružje), te posebni odjeli drugih tvrtki (npr. Leica Heerburg's Special Products-sustavi za nadzor paljbe). Brojni proizvodi ovih tvrtki nazočni su na međunarodnom vojnom tržištu: trenажni zrakoplov PC-7 Turbo Trainer, bojno vozilo Piranha/LAV, Oerlikon protuzrakoplovni topovi, streljačko oružje i drugi.

Ipak, može se konstatirati da većina proizvođača izrađuje odredene sustave za švicarsku vojsku po kupljenoj licenci, kao dopunu normalnom proizvodnom programu. Ali usprkos rezanju vojnog budžeta i jakoj konkurenциji na međunarodnom tržištu, uvijek će postojati odredene potrebe švicarske vojske, u rasponu od bicikla do tanka i bojnog zrakoplova, čime će biti osiguran i posao tim poduzećima.

Restrukturiranje švicarskog obrambenog sustava koje će proistići iz plana ARMEE 95 neće značiti napuštanje dosadašnjeg načela totalne obrane, tako značajnog za Švicarsku tijekom njezine povijesti, već njegovo unapređivanje i prilagodavanje novonastalim pilitičkim vojnim i gospodarskim promjenama u svijetu. Stoga, unatoč svemu, i dalje ostaje aktualna tvrdnja koju je još prije nekoliko stotina godina izrekao Nicolo Machiavelli: »Švicarci nemaju vojske, oni su sami vojska.«

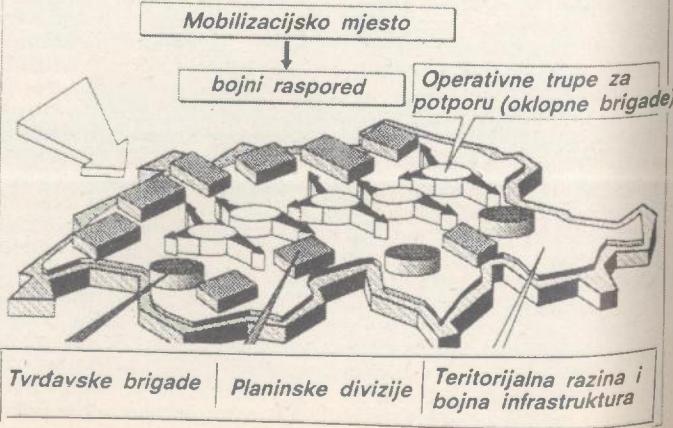
Concept 66

statični razmještaj vojnih postrojbi na cijelom području Švicarske, namijenjen da omogući usporavanje i konačni slom protivničkog napada

Concept 95

proizlazi iz plana ARMEE 95 – fleksibilni razmještaj postrojbi koji omogućava koncentraciju snaga ovisno o mogućoj prijetnji

PUT SLAVE

U II. svjetskom ratu Marinski korpus izrastao je u elitnu vojnu postrojbu dokazavši se kao specijalist za amfibijsko ratovanje. Tijekom borbi korpus se iskazao i u ratovanju u džungli, na atolima i u ratovima po spiljama i utvrdama, razvijajući duh elitne američke bojne postrojbe

TARIK KULENOVIĆ

Prvi svjetski rat donio je mnoge promjene na polju ratne vještine. Promjenila se i sama priroda ratovanja. Na početku rata, neprilagodenost taktičke zahtjevima bojišnice doveo je do iscrpljujućeg pozicijskog rovovskog ratovanja. Završnica rata, nakon tri godine nepoštenog sudara u beskonačnim rovovskim okrušnjima, gdje se crta bojišnice pomicala u metrima, doveo je do novog okreta. Usavršavanje motora s unutrašnjim sagorijevanjem omogućilo je uporabu tankova koji su prelazili preko rovova i zrakoplova koji su napadali iz zraka. Bežićna telegrafija ubrzala je veze na bojišnici, a namoru se pokazala sva učinkovitost podmornica. Napredak tehnologije pretvorio je rat u nadmetanje u kojem su strojevi igrali jednako važnu ulogu kao i ljudi. Tehnologija je ubrzala pokrete postrojbi, pripravljajući teren za brzopokretno ratovanje koje će obilježiti najveći sukob u ljudskoj povijesti, II. svjetski rat.

Iskustvo I. svjetskog rata utjecalo je i na Marinski korpus. Nakon bitke kod šume Belleau, marinci su sudjelovali u savezničkoj ofenzivi u leti 1918. Soissons, Saint Michael, Blanc Mont samo su neka od mjesteta gdje su marinci vodili ogorčene bitke tijekom ofenzive Meuse-Aragone, potvrđujući reputaciju stečenu u šumi Belleau. U srpnju 1918. godine marinski je korpus dobio bitno pojačanje. Prvi kontingenat marinskih zrakoplovnih snaga (Marine Aviation Air Force) pristigao je u Brest. Do kraja rata marinske su zrakoplovne snage, imale 2500 ljudi i 340 zrakoplova.

Ta je postrojba izbacila iz stroja 330 neprijateljskih vojnika, oborila 12 zrakoplova i izručila 52.000 funti bombi na neprijatelja u 57 napada. Bio je to energičan ulazak marinaca u eru zrakoplovnog ratovanja.

Svršetak rata doveo je novog zapovjednika na čelo korpusa. General John A. Lejeune, koji je u ratu zapovijedao marincima na Zapadnom frontu, postao je zapovjednikom svih marinskih postrojbi. Taj izvanredni časnik započeo je s mnogim promjenama koje su marince transformirale iz njihove tradicionalne uloge kolonijalnog pješaštva u postrojbu od vitalnog značenja unutar vojske Sjedinjenih Država. Tijek transformacije uzeo je maha u razdoblju imedju dva rata. U tom razdoblju marinci su sudjelovali u nekoliko manjih intervencija na Kubi, Haitiju, Santo Domingu i u Nikaragvi. Marinci su boravili i u Kini, u kojoj je bjesnio građanski rat. Od 1927. do izbijanja II. svjetskog rata marinci su štitili medunarodno nase-

jle u Šangaju od prijetnji kineskih sukobljenih strana.

Svijest o potrebi uvježbavanja postrojbi za amfibijsko ratovanje postupno je rasla u vojnim krugovima u SAD. Rastuća moć Japana na Pacifiku otvarala je mogućnost da SAD jednom stupe u rat s »Carstvom izlazećeg sunca«, čime bi izrazito poraslo značenje atola i otoka u srednjem Pacifiku, koji bi se pretvorili u istaknute baze one

strane koja bi ih držala. Marinci su, pod zapovjedništvom Lejeuna, pokrenuli opsežan plan razvoja amfibijskih sposobnosti, uvježbavajući iskrcavanja na Kubi i drugim mjestima od 1922. do 1925. gdje su ustavljeni nedostaci vlastite taktike i opreme. Potom su ojačani i osvremenjeni amfibijski kapaciteti, a veliki je naglasak stavljen i na izobrazbu časnika i razvoj suradnje s drugim rodovima oružanih snaga, što je rezultiralo podizanjem bojne spremnosti i jačanjem bojnoga duha i svijesti o vlastitim sposobnostima unutar korpusa. Lejeune je umirovljen 1929. godine ostavljajući iza sebe korpus pripravljen za zahtjeve koji će se pred njega postaviti u dolazecem ratu. U tridesetim godinama marinci su nastavili razvijati predložak amfibijskog ratovanja, pri čemu je u potpunosti promijenjen predložak ekspedicijskih snaga. Stvorene su Flotne marinske snage (Fleet Marine Forces), kao sastavni dio američke flote. Po uspostavljanju doktrine amfibijskih operacija pristupilo se razradbi taktike i tehnikе izvo-

Postrojba marinaca prolazi kraj postrojbe ženskih pričuvnih marinaca u kampu za izobrazbu Lejeune 1943. godine

Iskrcaj marinskih izvidnika na Guadalcanalu u studenom 1942. godine

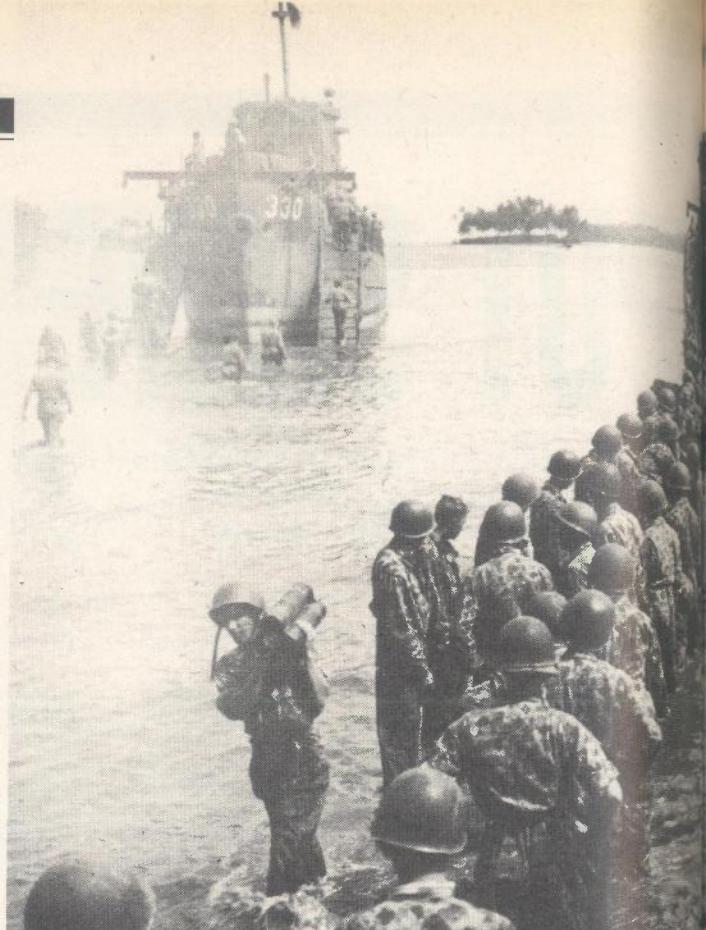
ELITNE POSTROJBE

denja bojnih djelatnosti. Knjižica »Piručnik za izvođenje operacije iskrcanja objavljena 1934. godine označila je malu revoluciju u pripravi amfibijskog ratovanja. U njoj su detaljno razrađeni svi vidovi ove vrste operacija: odnosi u zapovijedanju, pokreti i veze brod-obala, načini uporabe zrakoplovne i brodske topničke potpore, temelji načina iskrcavanja i organizacije

bili u tijeku priprema, za rat, ali japanski je napadaj i njih zatekao nespremne. Iznenadni napadaj bombarderskih, torpednih i lovačkih zakoplova Carske ratne mornarice Japana u nedjeljno jutro 7. prosinca oko 4500 marinaca smještenih u Pearl Harbouru pokušalo je sprječiti, uzvraćajući paljbu iz svih raspolaživih oružja, uključujući i mitraljeze iz marinских zrako-

General Vandegrift u svom šatoru na Guadalcanalu

Istvar streljiva s prijevoznog broda tijekom

uporišta na kopnu. Intenzivna primjena ovog dokumenta u praksi skrenula je pozornost na potrebu za novom vrstom amfibijskog broda i vozila. Nakon brojnih neuspjeha iskristalizirala su se dva projekta. Jedan je vodio brodski konstruktor Andrew Higgins, čiji su prototipovi doveli do brodova za iskrcavanje vozila i ljudstva (LCVP) i brodova za iskrcavanje mehanizacije (LCM) koji će stići svjetsku slavu s brojnim fotografijama iz II. svjetskog rata. Oba su imala rampu koja se spuštalala i omogućavala iskrcaj tehnike i ljudstva izravno na obalu. Drugi je projekt predvodio Donald Roebling, čije je amfibijsko vozilo »Alligator« pravljeno za potrebe spašavanja u močvarama Everglades prepravljeno u Amtrack, vozilo sposobno doploviti do obale i tu nastaviti put po kopnu na svojim gušenicama.

TOA! TOA! TOA!

Početkom II. svjetskog rata u Europi nije zahvatilo SAD. Nakon dulje unutarnje borbe između pristalica izolacionizma i onih koji su htjeli djelatno pomoći saveznicima u Europi, japanski napadaj na Pearl Harbour 7. prosinca 1941. raščistio je sve nedoumice oko američkog ulaska u rat. Marinici su, kao i drugi rodoji oružanih snaga SAD

plova koje su Japanci uništili na zemlji u prvom naletu. U bitci je život izgubilo 112 marinaca koji su hrabro, iako uzaludno, uzvraćali paljbu na naletaje japanskih zrakoplova. Ukupni američki gubitci u ovom napadaju iznosili su oko 4000 ljudi, uz velike gubitke u brodovima, zrakoplovima i bojnoj tehnici. Ipak, Japanci nisu ostvarili glavni cilj svog napadaja, uništenje, američkih nosača zrakoplova, što se pokazalo presudnim za iduće vođenje rata na Pacifiku. Pearl Harbour bio je prvi u nizu udaraca nanijetih SAD na Pacifiku. Uskoro su, za redom, počeli padati američki garnizoni u Kini, na Guamu i Wakeu. Posade, sastavljene od marinaca, pružale su hrabar otpor, ali nadmoćne japanske postrojbe, uvježbavane za rat, zauzimale su otporne točke jednu za drugom. Među strateškim ciljevima japanske ofenzive bili su Filipini, na koje su Japanci izveli napadaj istoga dana kad je napadnut i Pearl Harbour. Herojski otpor marinaca i vojnika, pod zapovjedništvom generala Douglasa Mac Arthura potrajan je do 5. svibnja kada je premoćni japanski juriš, potpomognut tankovima, skršio otpor branitelja. General Mac Arthur je po naredbi predsjednika povučen s Filipina da bi u Australiji organizirao pro-

tuofenzivu, a preostali su branitelji Filipina odvedeni u japansko zarobljeništvo. Carstvo izlazećeg sunca je do travnja 1942. ostvarilo strateške ciljeve svoje ofenzive u jugoistočnoj Aziji. Osvojeni su Filipini, Guam, Wake, Britanci su poraženi u Hong Kongu, Burmi, Malaji, Singapur, a Nizozemci u Istočnim Indijama (današnja Indonezija). Japanci su započeli ofenzivu na Novu Gvineju, Bismarckovo i Solomonovo otočje. Golemi prostor jugoistočne Azije, sada pod japanskom dominacijom, predstavlja je stratešku odskočnicu za osvajanje Australije. Premda su pretrpjeli prve gubitke u pomorsko-zrakoplovnoj bitci kod Midwaya, u lipnju 1942. i u neuspjelom iskrcavanju na Aleute, Japanci su zadržali ofenzivnu moć i započeli su s ojačavanjem svojih pozicija u Solomonskom otočju i izgradnjom uzletišta na najvećem otoku, Guadalcanalu.

GUADALCANAL – POČETAK DUGOG POVRATKA

Japanska prijetnja Australiji dovela je do odluke među saveznicima da se krene u protuoefenzivu. Za mjesto prvog udara izabran je Guadalcanal, a prvi udarni val činili su marinici. Operacija se od

samog početka susrela s poteskoćama. U Wellingtonu, na Novom Zelandu, gdje je provodeno prikupljanje snaga za obavljanje operacije, došlo je do poslužbenoga sloma zbog nedostatka brodovlja za prijevoz opskrbe. Vitalne zalihe streljiva, hrane i goriva za iskrcaj nisu mogle biti dopremljene na mjesto iskrcanja. Suočen s prijetnjom japanskog napredovanja prema Australiji, marinски je general Vandegrift izdao zapovijed za polazak. Prvi se val marinaca iskrcao na Guadalcanal 7. kolovoza 1942. godine. Bilo je to potpuno iznenadjenje za Japance. Marinici su uskoro zauzeli uzletište i veći dio otoka, a u njihove ruke su pale i japanske zalihe benzina, kamioni, pričuvni dijelovi i hrana. Idućeg dana, 8. kolovoza marinice je dočekala loša vijest. Zapovjednik mornaričkih snaga, vice-admiral Frank Fletcher je odlučio povući svoje nosače zrakoplova izvan zone operacija. Ta je odluka prisilila zapovjednika amfibijskih snaga kontra-admirala R. Turnera da naredi povlačenje svojih brodova iako se nije iskrcala sva potrebna oprema za marinice na otoku. Odlučeno je da Turner ispolovi idućeg dana, a pokret je još više požurio noćni napadaj Japanaca kod otoka Savo u kojem su potopljene četiri

kampanje na New Georgii

Marinci na bojnoj crti pripravni da odbiju japanski napadaj na obala Bougainville u studenom 1943. godine

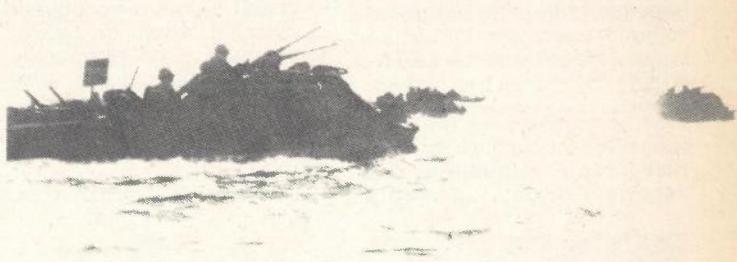
američke krstarice i jedan razarač. Prijevozni brodovi desantne flote bili su smješteni dublje u zaljevu, a japanski ih zapovjednik nije napao jer je pretpostavljao da su američki nosači u blizini. Ovu sreću u nesreći Amerikanci nisu iskoristili, jer je idućeg jutra flota prijevoznih brodova digla sidro ne iskravši sav teret. Oko 10.000 marinaca 1. marinske divizije ostalo je na Guadalcanalu. Koliko dugo – nitko nije znao:

Gubitak otoka učvrstio je japansku namjeru da ga po svaku cijenu vrste. Već 18. kolovoza iz Rabaula je pristiglo oko 1000 japanskih vojnika koji su, ne čekajući pojaci-

nje, krenuli u napadaj na marinske položaje. U noći 21. kolovoza u bitci kod rijeke Tenaru marinici su doživjeli jedan od najkrvavijih napadaja u svojoj povijesti. Val za valom, elitni japanski vojnici jurišali su na američke položaje. Marinici su uporabili sva raspoloživa oružja: puške, brzometke, protutankovske topove i haubice da susbiju ovaj juriš. Kad je jutro svanulo, na bojišnici je ostalo 800 mrtvih japanskih vojnika. Zapovjednik, pukovnik Ichiki, odredio je da se spale zastave postrojbe, a zatim je počinio samoubojstvo. Marinici su svakodnevno bili izloženi zrakoplovnim napadajima, a tome je valjalo pridodati i di-

zenteriju i malariju. Uskoro je došlo i do novog iskrcavanja Japanaca. Sredinom rujna iskrcalo se oko 6000 elitičnih japanskih vojnika. Njihov zapovjednik, general-bojnik Kiyotake Kawaguci podijelio je kontingenjt na tri dijela u namjeri da napadne mariniske položaje s tri strane. No, sve je pošlo loše. Slaba koordinacija među postrojbama, teško prohodna džungla i žestok otpor marinaca slomili su ovaj napadaj. Pat pozija na Guadalcanalu unekoliko

snac željeznoga dna. Admiral Yamamoto, japanski zapovjednik pacifičke bojišnice, odlučio je izvršiti treći napadaj na Guadalcanal. Za napadaj je odredena cijela divizija, pod zapovjedništvom generala Hyakutake. Oko 8000 ljudi se iskrcalo na otok sredinom listopada i, nakon mukotrpog probijanja kroz džunglu, započeo je napadaj na marinске položaje 28. listopada. U napadaju je izginalo oko 3500 Japanaca, a general Hyakutake se, s preživ-

Amfibijska vozila napreduju k obali Tarawe, 20. studenog 1943. godine

Marinci na plaži Tarawe, napadaju japanske položaje oko uzletišta

se promjenila s pristiglim američkim pojačanjima. Sad je na otoku bilo oko 20.000 marinaca uz popunjenu osprkbu i zračnu potporu. Japanci su i dalje napadali, ovaj put morem. Preostale japanske postrojbe na otoku su opskrbljene razaračima, koji bi, poslije iskrcavanja pojačanja i opskrbe, topovima nadali američke položaje. To se tako često ponavljalo da su marinici to nazivali »Tokio Ekspres«. U akvatoriju je dolazio i do čestih pomorskih bitaka u kojima su obje strane pretrpjeli teške gubitke. Broj potopljenih brodova bio je toliki da su američki mornari tjesnac između Guadalcanala i otoka Tulagi prozvali »Tje-

jelima povukao na zapadni kraj otoka. Posljednji je pokušaj Japanaca da ovladaju otokom propao kad je oko 6000 japanskih vojnika likvidirano na prijevoznim brodovima koje su napali američki brodovi i zrakoplovi. Nakon četiri mjeseci krvavih borbi 1. marinskog divizija s generalom Vandegriftom je 9. studenog 1942. napokon zamjenjena 2. marinskog divizijom i s još dvije divizije kopnene vojske. Iako je vojska provela još nekoliko mjeseci čisteci japanske zaostale položaje, bitka za Guadalcanal je bila dobivena. Bila je to prekretnica u ratu na Pacifiku na kopnenoj bojišnici, kao što je bitka kod Midwaya ▶

► označila prekretnicu u pomorskom ratovanju. Marinci su izveli prvi uspješan iskrcaj u ratu, suočivši se s fana-tičnim japanskim borcima, ratovanjem u džungli, tropskim bolestima i uz oskudne vlastite zalihe uspjeli su Izdržati sve protivničke napade. Ova prva američka pobjeda osvojena je uz cijenu od 1152 mrtva i 2799 ranjenih marinaca.

Nastupajuća 1943. godina donijela je mnogo promjena u ratu na Pacifiku. Američko ratovodstvo donijelo je neke temeljne odluke o dalnjem vodenju operacija. Odlučeno je da se napredovanje na Pacificu provodi u dva kraka.

Prvi će napredovati od Solomonskog otočja i Nove Gvineje prema Filipinima, pod zapovjedništvom generala

Mac Arthurom imati postrojbe kopnene vojske, dok će marinci obavljati desantno-jurišne operacije u drugom kraku, pod zapovjedništvom admirala Nimitza, a izravno zapovjedništvo nad postrojbama imat će marinski general. U tu je svrhu korpus povećan na 300.000 ljudi sredinom 1943. godine. Kao bitna promjena došle su i nove plovne jedinice, specijalizirane za iskrcaje ljudstva u amfibijskim operacijama: brodovi za iskrcavanje tankova, mehanizacije, vozila i ljudstva (LST, LSD, LCI, LCT i LVT) koji su bili osposobljeni za iskrcaje izravo na neuredenu obalu, čime su donekle umanjeni problemi koji su se pojavili na Guadalcanalu gledajući ojačavanja desantnih snaga ljudstvom i opremonom.

Američka je Ofenziva za-

Marinska pojačanja se iskrcaju na Marshallima.

ska baza u Rabaulu i stvoreni uvjeti za daljnji prodor prema Filipinima.

ZAUZEĆE MARSHALLOVA OTOČJA I MARIANA

Drugi krak američkih klijesta trebao je izvesti prodor prema Filipinima preko sre-

kina prošlo je bez većih problema, a onda je na red došla Tarawa, otok dobro utvrđen, s obalnim topništvom i oko 4300 Japanaca. Iskrcavanje je planirano u laguni otoka kojoj je na ulazu stajao koraljni greben. Marinci su trebali dospjeti u lagunu u amfibijskim vozilima odakle su, po iskrcavanju, trebali napredo-

Marinci se iskrcaju na Aur Atoll u Marshallskom otočju

Mac Arthur. Drugi će se pokretati preko Središnjeg Pacifika, takoder prema Filipinima, ali u nizu iskrcaja na otocima koje su držali Japanci. Time su se trebala osigurati uzletišta za bombardere dalekog doleta s kojih bi se mogao bombardirati Japan. Odlučeno je i da će glavnu ulogu u operacijama pod

počela u veljači 1943. godine. Napredovanje po Solomonskom otočju započelo je iskrcajem na otoku Russell koji su zaposjeli postrojbe vojske i marinskih izvidnika (raidera). Glavni je udar uslijedio po otocima Nove Georgije, a zatim je napadnut otok Bougainville. Ovim je udarima okružena velika japan-

Ljudstvo 5. marinske divizije nasuprot japanskim položajima na Iwo Jimi

dišnjeg Pacifika, za što je bilo neophodno osvojiti otočne skupine Marshall i Marijane. No, Japance je prvo valjalo istjerati s otočja Gilbert, jugozapadno od Havaja. Za napadaj na Tarawu i Makin, otoke u skupini Gilbert, odredena je 2. marinska divizija. Iskrcaj je započeo u studenom 1943. Zaposjedanje Ma-

vati dalje preko nasipa visokog oko 1.5 m. No, sve je loše krenulo. Mornarica je prebrzo prestala s topničkom potporom, a dobro ukopani Japanci izgleda nisu pretrpjeli nikakve gubitke. Marinci su uhvaćeni na moru i više od polovice amfibijskih vozila bila je potopljeno prije nego što je dospjelo do obale. Zbog

drugog dana operacije

nedostatka amfibijskih vozila, drugi je val krenuo u desantnim čamcima koji nisu mogli prijeći koraljni greben. Marinici su iskocili u vodu i gazili gotovo milju preko lagune pod strahovitom japanskim paljbom. Na obali, zbog intenzivne paljbe, nije bilo moguće prijeći nasip i krenuti u dubinu otoka. Marinici su izdržali na obali prvi dan, a drugo jutro su im pristigla pojačanja. Od 800 ljudi, 350 je pod jakom japanskom paljicom ubijeno ili ranjeno prije no što su dospjeli na obalu.

Laguna je bila puna leševa koji su plutali uokolo. Ipak, oko podneva, marinici su krenuli u juriš preko nasipa i uspjeli su odbaciti Japance u dubinu otoka. Japske su se postrojbe pregrupirale i uvećer krenule u juriš. Više od 300 japonaca je poginulo u samoubilačkoj borbi prsa o prsa. Borbe su se okončale četvrtog dana po iskrcaju uz cijenu od 1027 mrtvih i više od 2200 ranjenih marinaca. S druge strane od 4300 Japanca, predalo ih se samo 17.

Zauzećem Tarawe, nastavljene su operacije u Marshallovim otocima. Bolje opremljeni marinici su u Amtracovima iskrcavali na obalu uz bolju zrakoplovnu i brodsku potporu kojom su uništavane japanske obalne instalacije. Zapovijedni brodovi dobili su usavršene sustave čime je smanjena mogućnost ometajanja. Uz ova poboljšanja Marshallovi su otoci zauzeti do 4.

veljače, a zatim se američka pomorska sila pokrenula prema Marianima. Američka je flota u bitci u Filipinskom moru porazila japansku flotu čime je osiguran iskrcaj na Saipan i Tinian. U ovom je prodoru zauzet i otok Guam, što je označilo veliku moralnu pobjedu Amerikanaca. Guam je bio zauzet od Japana u prvim danima rata i njegov je povrat bio prvo oslobođenje američkog teritorija u ratu na Pacifiku. Bitke u Marianima ponovno su pokazale japansku odlučnost da se bore do kraja i marinici su ponovno morali slamati njihov žilavi otpor uz velike napore.

SUTON CARSTVA IZLAZEĆEG SUNCA

Sredinom 1944. godine američka je nadomoć na Pacifiku bila očita. Postalo je samo pitanje vremena kad će Japan biti slomljen. Nedostatak sirovina, tehnike, brodova, zrakoplova, Japanci su nadomeštali samo visokim bojnim moralom i odlučnošću da umru u borbi za cara.

Američke su postrojbe zauzimale Filipine, približavajući se samom Japanu, uz do tada nevidenu zračno-pomorsku silu. Filipini su osvojeni do lipnja 1945, a usporedo je uslijedio napadaj na Iwo Jemu, otok na pola puta između Mariana i Japana. Oko 21.000 Japancaca, dobro ukopanih i naoružanih čekali su napa-

daj, svjesni da se nemaju kamo povući, a s jednom željom: da ubiju što je više. Moguće marinaca. Iskrcaj oko 70.000 marinaca započelo je 19. veljače 1945. godine nakon temeljitog pripremnog bombardiranja otoka, za koje se kasnije pokazalo da je bilo neuspješno, jer su se Japanci izvanredno utvrđili. Borbe su vodene do 16. ožujka, za svaki kvadratni metar otoka, a marinici su bili suočeni s golemlim brojem bunkera i podzemnih hodnika iz kojih su branitelje istjerivali bacačima plamena, eksplozivom, granatama i zrakoplovnim udarima. Obje su strane pokazale izvanrednu borbenost, što se vidjelo po gubitcima na kraju. Gotovo svi od 21.000 Japancaca poginuli su u bitci, a

nja 1945. godine slomljen je otpor branitelja. Bila je to posljednja bitka marinaca u II. svjetskom ratu, jer su atomske bombe bačene na Hirošimu i Nagasaki u kolovozu 1945. slomile daljnju volju Japana za bombom. U ovom je ratu Marinski korpus naraštao na 458.000 časnika i vojnika, a ukupno je 669.000 ljudi nosilo marinsku odoru. U ratu je poginulo 19.733 marince, a ranjeno ih je 67.207. Marinici su izveli 15 iskrcavanja sa šest divizija (dok je kopnena vojska izvela 26 iskrcavanja s 18 divizijama) dokazavši se kao specijalisti za amfibijsko ratovanje. Tijekom borbi korpus se iskazao i u ratovanju u džungli, na atolima i u ratovima po spiljama i utvrdama, razvijajući duh elitne američ-

Marinci podižu zastavu na brdu Suribachi Iwo Jima -vjerojatno najslavnija fotografija II. svjetskog rata

marinci su imali 26.000 mrtvih i ranjenih, uz još oko 3000 ljudi gubitaka mornarice. Ubrzo je uslijedila i posljednja bitka u ratu, osvajanje Okinawe u kojoj je sudjelovalo oko 90.000 marinaca iz 1, 2, te 6. marinske divizije. U suradnji s XXIV. armijskim korpusom. Za dva i pol mjeseca, od 1. travnja do 19. lip-

ke bojne postrojbe. To je bilo razdoblje najvećih iskušenja za ovu postrojbu, koja su uspješno svlađana, dokazujući vrijednost marinaca na prvom mjestu – u središtu boja.

Idući nastavak: Koreja, Vijetnam, suvremene marinске operacije

ŠVEDSKO BOJNO VOZILO CV-90

CV-90: uvijek spreman za djelovanje

Račlambom iskustava iz II. svjetskog rata mnogi vojni stratezi došli su do zaključka da će u nekom budućem ratu jednu od glavnih uloga igrati oklopna sredstva. U prvom planu računalo se na tankove. Međutim, (iskustva iz II. svjetskog rata su to govorila, a i iskustva iz kasnijih ratova su to potvrdila) tank je samo »hrpa« željeza ako nema potporu pješaštva. No, pješaštvo nije u stanju uvijek pratiti tankove potrebnom brzinom pješice a na kamionima i sličnim sredstvima je nezaštićeno pa je u optičaj uzeta inačica oklopног vozila (slabijeg oklopa od tanka) koje će moći prevoziti jedno odjeljenje pješaštva i pružiti mu dovoljnu zaštitu tijekom brojih djelovanja od pješačkog oružja manjeg kalibra. Iako su slična vozila korištena i u II. svjetskom ratu (I. generacija oklopnih transporterata) njihova konceptacija nije odgovarala novim uvjetima. Među prvima, bivši Sovjetski Savez proizveo je i uveo u uporabu BMP naoružano topom 73 mm ili protuoklopnim vodenim raketnim sustavom (PO-VRS) Sagger (Maljutka). Odgovor Zapada bili su američki oklopni transporteri M113, Bradley M1, Njemački Marder i drugi. Razvojem znanosti i tehnologije u uporabu su ulazili novi tipovi oklopnih transporterata i danas u svijetu se koriste oklopni transportere.

ri treće generacije koje nazivamo i bojnim vozilima pješaštva (BVP). Oni po prohodnosti i naoružanju, oklopu i drugim mjerama zaštite sve više podsjećaju na luke tankove, ali za razliku od njih u svoje »okrilje« primaju od 8 do 12 vojnika od kojih je 6–9 vojnika (ukrcni dio posade) u svakom trenutku spremno istrcati iz tog »pokretnog zaklona« i po taktici pješaštva voditi brojna djelovanja pješice dakako uz paljbenu potporu BVP-a i stalnog dijela posade ujedno prateći tankove.

ŠVEDSKI »SLUČAJ«

Švedska vojska uporabljuje oklopne transporterete od 1961. godine kad je Pansarbandvagn (Pbv) 301 ušao u operativnu uporabu. Pbv 301 bio je

djelo švedskih konstruktora i industrije a uzor je bio tank Strv (Stidsvagn) 74. Tijekom 1966. Hägglunds Vehicles AB za potrebe švedske vojske proizveo je PbV 302 koji je iste godine ušao u operativnu uporabu i tijekom vremena potisnuo PbV 301. Specifičan vojno-politički položaj neutralne Švedske zahtijevao je i specifična oklopna bojna vozila i logično je bilo da ih proizvodi švedska vojna industrija koja je u velikoj mjeri bila subvencionirana od vlasti. Naime, švedski specifikum se ogleda u velikoj površini 450.000 km² uz vrlo nisku populaciju od 8,7 milijuna stanovnika. Pored male napućenosti tolikog prostora najveća koncentracija Švedana je u gradovima uglavnom na jugu zemlje i u ko-

Prvi primjerak CV-90 bio je opremljen Boforsovim PZ topom 40 mm L/70 na kupoli s elektromotornim pogonom i sustavom motrenja dan/noć a uz takova dva vozila u pokus su ušli jedno s topom 25 mm, jedno vozilo za izvlačenje i jedno zapovijedno vozilo

MIODRAG DEDEĆ

jima živi više od jedne četvrtine ukupnog broja stanovnika, dok je sjever zemlje gotovo nenaseljen. Ove osobine predstavljaju veliku poteškoću pri organiziranju obrane. Stoga, Švedani razvijaju zračno-pokretnе snage i mornaričko-desantne postrojbe koje mogu brzo intervenirati i na sjeveru zemlje. Drugi veliki problem predstavljaju klimatski uvjeti. Sjever Švedske gotovo je stalno pod snijegom i ledom osim u vrlo kratkom ljetnjem razdoblju kad ispod snijega i leda izranjavaju teško prohodne tundre pune močvara i jezera. Ovi uvjeti (specifičnosti) zahtijevaju i specifična pomagala namijenjena za vođenje bojnih djelovanja kao i primjerenu takтику. Tako je tijekom 1979. godine napravljeno niz studija o obrani sjevernog područja i dati su zahtjevi koje bi moralno ispunjavati oklopno vozilo koje bi moglo biti učinkovito u takvim uvjetima. Tijekom srpnja 1985. godine tvrtka Hägglunds-Bofors Utveckling AB proizvela je i ponudila Ministarstvu obrane prvi pet primjeraka oklopnog vozila Stridsfordon 90 (Combat Vehicle 90 – bojno vozilo 90 – CV 90) koje će kasnije postati baza nove obitelji bojnih vozila na kojima »leži« obrana sjevernog područja.

RAZVOJ CV-90

Pri potpisivanju ugovora o razvojnom programu novog

TOP 40 mm L/70 BOFORS

Paljba:	brzometno brza	300 metaka/minuti
—	brzometno sporā	60 metaka/minuti
—	— jedinačna	
Temp. rada:		
okvir:		
dobošast	— 40 °C do + 60°C	
pričuva	3 x 8 metaka	
Težina bez streljiva	48 metaka	
Težina s 24 metka	168 metaka	
Energetski sustavi	640 kp	
Hidraulički — tlak (p)	700 kp	
— protok		
— napon (U)		
— struja (I)		
Električni	75 bara	
	12 lit/min.	
	24 V istovremeno	
	6 A	

bojnog vozila pješaštva, Ministarstvo obrane definiralo je uvjete kakve mora zadovoljiti to novo BVP:

- velika taktička mobilnost
- pogodno za protuoklopni boj
- pogodno za instaliranje PZO sustava
- maksimalna zaštita
- velika strateška mobilnost
- jednostavno održavanje
- višenamjensko vozilo.

Prvi primjerak bio je s Boforsovim protuzračnim topom 40 mm, dok su obitelj CV-90 u ranoj fazi razvoja dopunjavali modeli s topom 25 mm, vozila za izvlačenje, zapovijedno vozilo, izvidničko vozilo i samovozni minobacač.

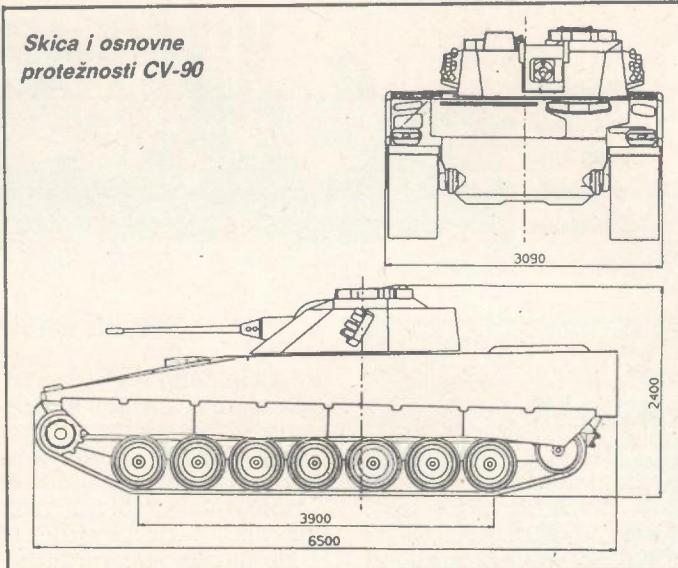
Prvi primjerak bio je opremljen Boforsovim PZ topom 40 mm L/70 na kupoli s elektromotornim pogonom i sustavom motrenja dan/noć, a uz takova dva vozila u pokušu ušli jedno s topom 25 mm, jedno vozilo za izvlačenje i jedno zapovijedno vozilo.

Sva ta vozila tijekom teških provjera prošla su više od 10.000 km (svako) bez većih kvarova pri čemu su uspješno svladavala uspone, nizbrdice, bila dovoljno stabilna na nagibima i pokazala velike manevarske sposobnosti pri kretanju po snijegu i tun-drama. Dobra IC maska motora smanjila je IC zračenje što se osjetno vidjelo noću pri motrenju pasivnim IC sustavima a dobro profilirane gusjenice s gumenim umetcima znatno su smanjile bučnost pri kretanju po tvrdim cestama. Uz sitne prepravke i doradu CV-90 bio je spremjan za seriju proizvodnju.

OPIS VOZILA

Unutrašnjost CV-90 koncipirana je na sljedeći način. Vozač se nalazi lijevo naprijed dok je u njegovoj visini s desne strane smješten motor Saab-Scania V8 DSI 14 s uređajem za izravno uzbrizgavanje goriva (injection) i Perkinsa X 300-4B automatska transmisija s četiri brzine naprijed i dvije za kretanje unazad. Prednji zupčanik (izvana, na gusjenicama) je pogonski a zadnji je ljenjivac i služi za napinjanje (otpuštanje) gusjenica. Sedam kotača na kojima leži CV-90 je ogibljeno torzijskim oprugama a 1., 2., 6. i 7. kotač imaju neovisno ogibljenje zbog povećanja stabilnosti i boljeg ogibljenja vozila. Gusjenice su od čeličnih članaka s gumenim

Skica i osnovne protežnosti CV-90

jastucićima koji pri kretanju po tvrdim cestama smanjuju bučnost a po snijegu i mekim terenima sprečavaju klizanje i proklizavanje. Gusjenice su dovoljno široke i osiguravaju tlak od samo 49 kp/cm² dok je dno visoko 450 mm tako da je vjerojatnost nalijeganja vrlo mala a to je i dokazano tijekom manevra *SJEVERNI VIJETAR* 1991. godine. Rezervoar za gorivo i akumulatori smješteni su s lijeve strane iznad gusjenica, a s desne u istoj visini nalazi se prostor za smještaj alata i RBK filtra a tu je i rezervoar za rashladnu tekućinu. Motor koji je smješten sprijeda,

desno i dolje ima malu emisiju IC zraka. Otraga su jednokrilna vrata i prostor za smještaj osam članova ukrcnog dijela posade. Na njima je prozor za motrenje stražnjeg sektora i mala vratnačka koja omogućuju otvaranje paljbe iz samog vozila. S gornje strane su dva poklopca koja se lako otvaraju i omogućuju djelovanje ukrcnog dijela posade iz samog vozila. Ovi poklopci se mogu nalaziti u tri položaja – zatvoreni, poluotvoreni (položaji pri izvidničkim misijama) i skroz otvoreni (za paljbu). Poselnih vrata i otvora s pred-

SKICA I OSNOVNE PROTEŽNOSTI CV-90

KUPOLA s topom 25 mm L-25
Promjer donjeg dijela kupole
Neoružanje:

1750 mm
Oerlikon KBA, Mauser Mk 25
ili Chain Gun 25

Ručno

360

sporije 7,5/sec

brže 22,5/sec

-10 do +50

dvočanalni periskopski, M371
zapovjednik – 8 periskopa

tip M17

ciljnik – 5 periskopa

— elektromehanička sa servo
mehanizmom

— ručna (nožna pedala)

176 na topu + 212 u pričuvu

2400 kp

2 x 6 cijevi bacaća s ukupno

36 dimnih kutija

Bofors LYRAN s 20

osvjetljavajućih mina

— dan/noć sustav motrenja i

nadzor paljbe

— strojnice s ručnim

nadzorom paljbe

Nadzor paljbe:
Okretanje kupole:

Elevacija topa:
Sustavi motrenja:
Mogućnost motrenja:

Nadzor paljbe:

Streljivo (bojni komplet):
Težina kupole:
Zadimiravanje / IC maska:

Sustav za osvjetljivanje:

Alternantive:

nje strane nema, tako da članovi posade ulaze (izlaze) na stražnja — jednokrilna vrata.

To je i izlaz za slučaj opasnosti. Odozgo, na vozilo postavljena je kupola.

Osnovna inačica kupole je s topom od 40 mm L/70 (Bofors). U njoj su smještena dva člana posade i to s lijeve strane kupole nalazi se operator na topu a s desne je zapovjednik.

Kupola je pokretna u cijelom krugu (od 360°) a top ima elevaciju +35° do -8°. Prve inačice topa imale su okvir od 8 metaka, a sad je uporabi modificirana inačica topa L/70B koja pored ostalih modifikacija ima okvir s 24 odnosno 48 metaka i dobrošastog je tipa. U borbenom kompletu topa pored 48 metaka na topu nalazi se još 168 metaka, odnosno ukupno 216 metaka i to dio pancirnih (APFSDS) početne brzine na ustima cijevi 1470 m/s, dio rasprskavajućih s tempirnim upaljačem (PFHE) Mk2 s početnom brzinom na ustima cijevi 1025 m/s; dio trenutačno fugastih-obilježavajućih (HE-T) s početnom brzinom na ustima cijevi od 1025 m/s. No, moguće je dodati još obilježavajuće streljivo s običnim zrnom (TPT). Od naoružanja CV-90 ima još na kupoli vezanu strojnicu 7,62 mm koja se nalazi s desne strane od osnovnog oružja, a tu su još i dva šestocijevna bacaća dimnih granata no postoje mogućnost ugradnje (na stražnjoj strani kupole) Nobel Techovog bacaća granata kalibra 71 mm tipa LYRAN opremljenog eksplozivnim granatama i osvjetljavajućim minama. Na vrhu kupole postavljen je sustav za motrenje dan/noć i ciljnički sustav UTAAS (univerzalni ciljnički sustav za protuoklopljeni i protuzrakoplovni boj).

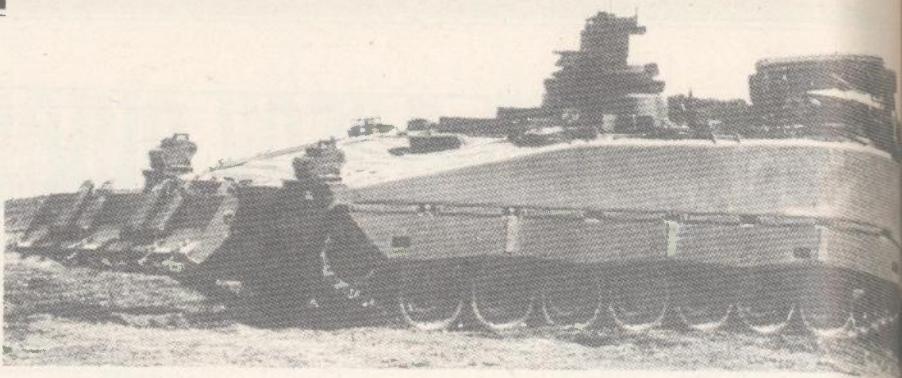
VOŽNJA S CV-90

Voziti CV-90 predstavlja ugodaj. Vožnja vrlo udobna i omogućena je velika preglednost zahvaljujući vratascima koja se mogu dopola otvoriti i na taj način vozaču omogućiti izvorni pogled na cestu i okoliš, odnosno tijekom bonih djelovanja vozaču je omogućena preglednost od 158° u odnosu na uždužnu os vozila pomoću prizmatičnih periskopa. Za vožnju noću mogu se montirati IC pasivni uređaji za motrenje na svaki periskop, odnosno vozač može biti opremljen pasivnim ure-

► dajem za motrenje za osobnu uporabu. Vozacu posao olakšavaju i dva panela, jedan postavljen ispred vozača, a drugi s njegove lijeve strane.

Posljednji panel služi za prikaz i nadzor parametara motora, stanja transmisijske a na njemu je i gumb elektropokretača. Pored panela nalazi se »T« ručica za upravljanje vozilom (umjesto volana).

*Vozilo za izvlačenje
CV-90 ARV
u radnom i pohodnom položaju*

CV-90 podaci

OSNOVNI:

Težina vozila (ukupno)	22.000 kp
Dužina	6.500 mm
Širina	3100 mm
Visina (sa sklopljenom antenom i sustavom motrenja)	2600 mm
Klirens	450 mm
Maksimalna brzina	80 km/h

MOTOR

Proizvođač	Saab-Scania
Tip	DSI 14 s uređajem za izravno ubrizgavanje goriva

Snaga pri 2200 o/min	440 kW (505 KS)
Maksimalni okretni moment	pri 2150 o/min
Broj cilindera	V8
Težina (bez ulja i rashladne tekućine)	1180 kp

TRANSMISIJA

Mjenjač	Perkins-X300-4B
Proizvođač i oznaka	automatski mjenjač
Tip	4
Broj brzina unaprijed	2
Broj brzina unazad	
Glavčine kotača	
Proizvođač	Saab-Scania
Prijenosni odnos	2,83:1
Upravljanje	hidraulički kontrolirani diferencijali
Upravljački mehanizam	hidraulička mehanička

KOĆNICE

Radna kočnica	Perkins-X300-4B
Parkirna kočnica	hidraulička mehanička

POGONSKI DIO

Gusjenice/pogonski zupčanik	Diehl 129C/12/FMC T157
1/12	

Broj potpornih kotača	14
Veličina (promjer)	610 mm (24 inch)

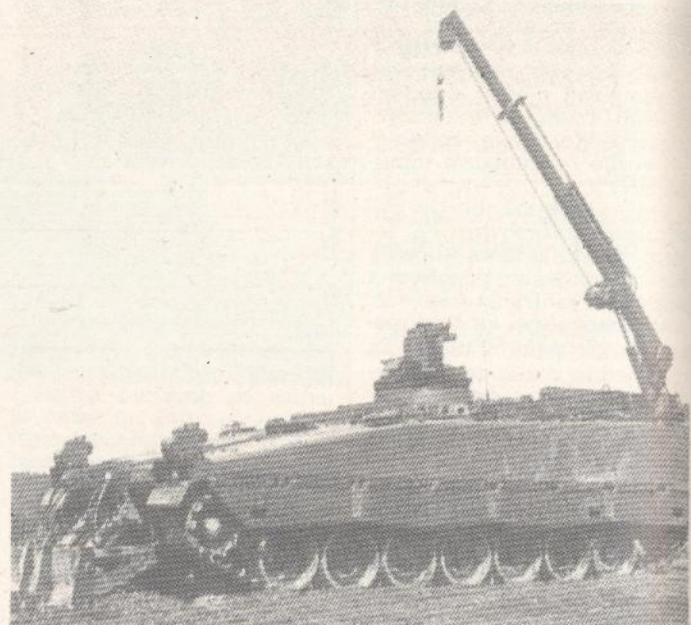
Rastojanje između gusjenica	2470 mm
Širina gusjenice	550 mm (max)
Nalijeganje gusjenica na tlo	3900 mm
Napinjanje gusjenica	hidraulički, podešavanje obavlja vozač pomoću konzole

ELEKTRO-INSTALACIJA

Napon	24 V (istosmjerno)
Tip sustava	dvojni
Akumulator	olovni ili NiCd
Alternator	300 A
Maksimalna struja	

REZERVOARI

Osnovni spremnik za gorivo	500 dm ³
Pričuvni spremnik za gorivo	70 dm ³
Spremnik za košionu tekućinu	20 dm ³
Ukupna količina rashladne tekućine	140 dm ³

Lijevi panel je panel upozorenja. Na njemu je niz žaruljica i prekidača a pored njega se nalazi kutija s osiguračima. Pored nabrojenih, vozač okružuju još i RBK ventilacijski sustav i komunikacijska kutija za unutarnju vezu (zapovjednik–ciljnik–vozač). Od nožnih komandi tu su »gas«, radna i parkirna kočnica. Izbor hoda naprijed-nazad izvodi se pomoću »T« ručice.

Kao što se vidi iz opisa, upravljanje s CV-90 je jednostavno a sjedalo vozača je udobno pa vožnja ovog vozila uistinu predstavlja ugodaj i pri brzinama od 70 km/h. Sjedala za ostali dio posade su također udobna.

OBITELJ CV-90

U prvo vrijeme pokušne inačice držalo se da će obitelj CV-90 biti vrlo brojna, no naknadni pokusi pokazali su da to neće biti tako. Nakon pokuša ostale su sljedeće inačice.

Osnovna inačica — (MICV) opremljena je Boforsovim topom 40 mm i UTAAS sustavom.

PZO inačica — [AD]

Uz nekoliko vozila osnovne inačice, postrojba za PZO ima i jedan CV-90 opremljen radarom dometa 14 km, a svaka paljbeni jedinicu (CV-90) ima laserski mjerač daljine. Bojni komplet svake paljbe jedinice je 300 komada granata i domet je do 4000 m.

Vozilo za izvlačenje — [ARV]

Opremljen je jednim kranom i dva hidraulična vitla. Ova inačica može tegliti vozila do 72 tone.

Vozilo za topničko motreće — [OPV]

Opremljeno navigacijskim sustavom i drugim potrebnim uređajima za zadaće ovog tipa.

Zapovjedno vozilo — [CP]

Opremljeno je uređajima veze, te drugom opremom potrebnom za rad stožera i zapovjednika.

Pored ovih, ispituje se još jedna inačica M1CV s topom 25 mm. Za sada nije odlučeno da li će kao M1CV ostati inačica s topom 40 mm ili će ju potisnuti druga inačica s topom 25 mm. No, kako bilo da bilo ostat će povoljnija i učinkovitija inačica ■

ELEKTRIČNI TANK

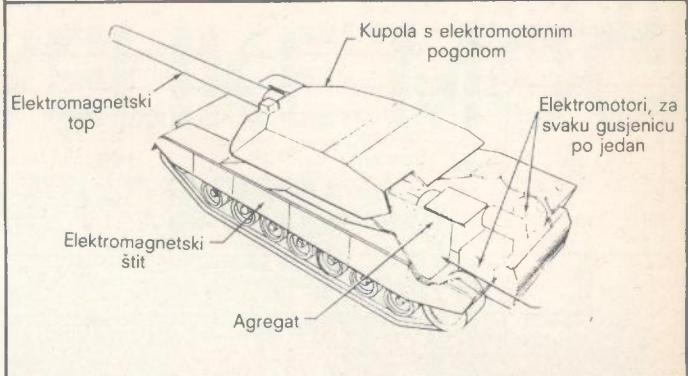
Osnovni pokazatelji prednosti EP u odnosa na klasične načine prijenosa energije su korisno djelovanje, male protežnosti i fleksibilnost veza

pripremio: MIODRAG DEDEIĆ

Već dugo se razmišlja o »električnom tanku«. Na sadašnji stupanj razvoja poluvodičke tehnike velike snage i elektromotornih pogona dopušta da se o tome više razmišlja i da znanstvenici svoja istraživanja usmjere u tom smjeru. Sadašnja dostignuća dopuštaju ugradnju elektromotornih pogona (EP) u gusjenična bojna vozila i po mnogo čemu su bolja od mehaničkih rješenja. Problemi koji se pri tome javljaju, podsećaju na razvoj prve generacije tankova — kad se trebao ugraditi motor SUS na takvo vozilo. Postoji niz olakotnih situacija, a jedna od njih je — fleksibilnost električnih veza (kablove) koja je mnogo veća nego kod mehaničkih prijenosa snage, a tu su i druga rješenja koja nam olakšavaju probleme. Unutarnji prostor oklopog vozila (OV) morat će se predizajnirati jer će se izbaciti klasični motor, za-

tim spojka i mjenjačka kutija, a mjesto njih instalirati će se (po protežnosti) mnogo manji i fleksibilniji agregatska skupina, kablovi, kontrolori i elektromotori. Sadašnji spremnici za gorivo bit će mnogo manji što će sve zajedno utjecati na povećanje unutarnjeg prostora i komoditeta posade. Na ovakova OV moći će se instalirati elektromagnetski topovi i elektromagnetski štitovi (koji su neprobojni za sve metalne projektilne). Senzori na potpornim kotačima gusjenica utjecat će na optimiziranje kretanja ovakvih OV po svim terenima a upravljanje ovakvim OV bit će mnogo jednostavnije, uključujući i daljinsko vodenje. Ovaj opis ne predstavlja OV izvanzemaljca, nego se temelji na sadašnjim dostignućima tehnologije i egzistira kao »koncept potpuno električnoga tanka«.

Ugradnja elektropogona, kao prvi korak, k električnom tanku, zahtijeva napuštanje klasične inači-

Skica potpuno električnog tanka

ce pogona i distribucije energije i nije jednostavna kod OV sadašnje konstrukcije. No što se to dobiva ugradnjom EP?

EP imaju veći stupanj korisnog djelovanja što znači da će se isti put moći prijeći sa znatno manje klasičnog goriva. Nadalje, umjesto klasičnog osmo ili dvanaestocilindričnog motora radit će se mnogo manji diesel motor ili plinska turbina za pokretanje generatora koji prizvodi el. energiju. Kod agregatske skupine (motor-generator) omjer dobitvena snaga / težina agregatske skupine je mnogo povoljniji nego kod klasičnih motora SUS, što utječe na ukupnu težinu vozila.

Dalje, elektromotori koji će pokretati pogonske kotače za pokretanje gusjenica imaju povoljniju mogućnost reguliranja brzine i bez trzanja, nema »gašenja« motora na velikim uzbrdnicama ili preopterećenju, a kontrolori koji će se koristiti su napravljeni na bazi prekidačkih tiristorских krugova. Kod mehaničkih rješenja trebaju kruti spojevi (vratila, osovine) zatim spojka (koja je dosta glomazna i na kojoj se gubi mnogo energije) i mjenjačka kutija.

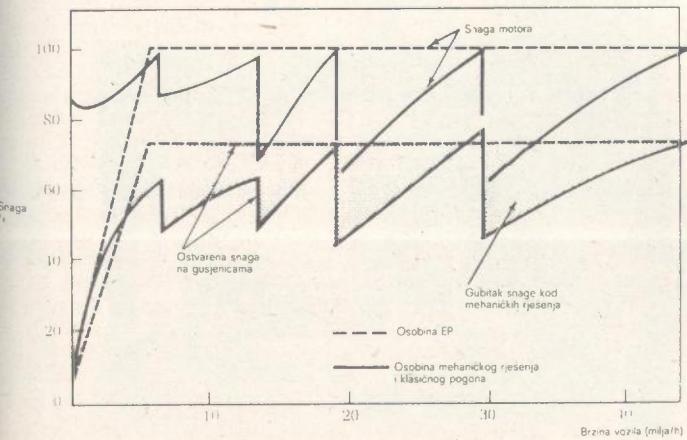
Kod EP, spojku zapravo predstavlja prekidač, a mjenjačke kutije nema. Kod elektromotora se brzine vrtnje regulira pomoću napona i struje, promjenom broja pari polova, frekvencijom i drugim

metodama za koje se koriste sklopovi malih protežnosti koji se gotovo mogu staviti u oveći džep — a pokušajmo to uređiti s mjenjačkom kutijom nekog tanka.

Uglavnom, osnovni pokazatelji prednosti EP u odnosu na klasične (tu uključujemo i hidraulične) načine prijenosa energije su korisno djelovanje, male protežnosti i fleksibilnost veza. Kakvo je upravljanje ovakvim vozilom?

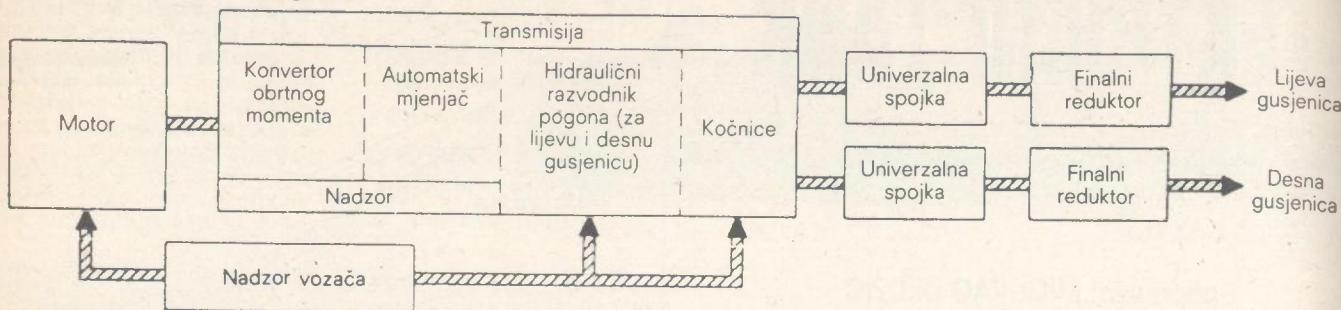
Vrlo jednostavno, vozač više nema pedale za spojku, kočnicu, gas i poluge za bočne spojke (ili volan). Sada, vozač ispred sebe ima nadzorni panel s pokazivačima, potenciometrima i preklopnicima, a vožnja, odnosno upravljanje vozilom je slično tramvaju. Svatko tko je nekad vozio tank, oklopni transporter ili kamion s mehaničkim upravljačem znaće ocijeniti razliku i sigurno će prednost dati EP. Na konzolu vozača je spojena nadzorna jedinica.

Njezina će uloga biti optimiziranje rada cijelog sustava (EP) sukladno s uvjetima terena, opterećenju OV i zahtjevima (zapovjedima) vozača zadanim putem konzole vozača. Zahvaljujući njoj, povećat će se još više stupanj korisnog djelovanja EP, i uštedjeti eventualni višak energije (el. energije) koji će se spremati u posebne akumulatore. Već smo napomenuli da se uporabom EP povećava komfor po-

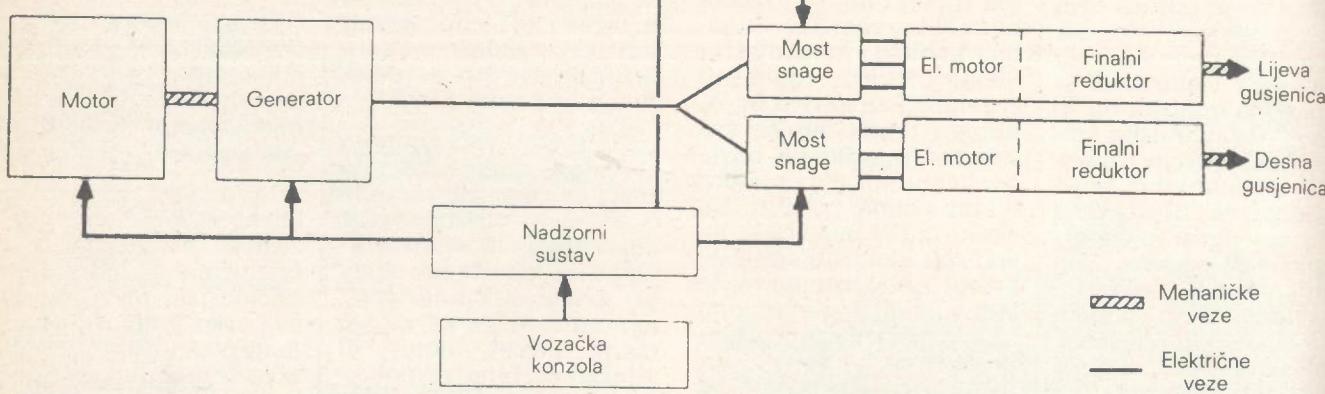

Prikaz iskoristivosti električnih i mehaničkih rješenja u pogonu oklopnih bojnih vozila

Mehanički sustav — pogon

Elektro pogon

► sade, odnosno kod oklopnih transporterata i komfor ukrcnog dijela. Naime, zbog izbacivanja glomaznih sklopova — motor spojka i mjenjačka kutija (kod OT M-113) postoji mogućnost pomicanja stalnog dijela posade k čelnom oklopu tako da se dobiva veći prostor za ukrcni dio posade, a agregatska skupina se smještaiza stalnog dijela posade i malih je dimenzija. Elektromotori koji pokreću po-

gonske kotače ugrađuju se tako da ne smetaju ukrcnom dijelu posade pri ulasku — izlasku u vozilo sa stražnje strane. Na komfor utječe i buka. Kod EP buka je svedena na minimalnu mjeru — kako onu u OV, tako i onu izvan njega. To je veoma važno tijekom prevoženja za vrijeme priprave ili vođenja bojnih djelovanja.

Medutim, netko će sigurno postaviti pitanje:

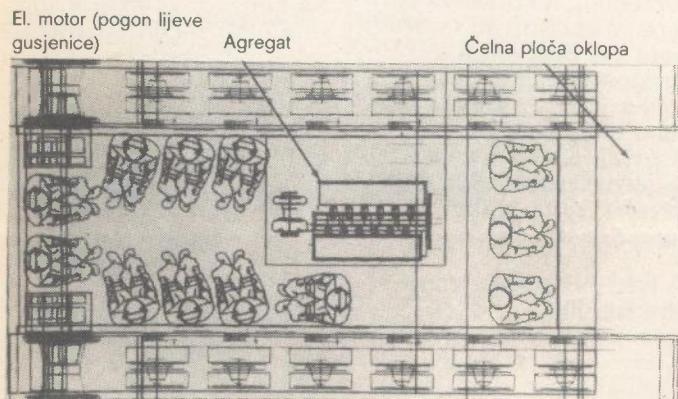
»Kakva je sigurnost ljudi u takvom OV od električnih udara?«

Sigurnost s tog aspekta je također vrlo visoka. Kakvoća izolacije kablova i spojeva je vrlo visoka i ne dolazi do »proboja« izolacije ako su kablovi navorlaženi. U takvima EP se koriste tzv. oklopljeni generatori i motori koji mogu svoju ulogu besprekorno obavljati i pod vodom (a također i na ekstremno niskim i visokim

temperaturama a da ne dođe do kvara i narušavanja osobina izlazne snage).

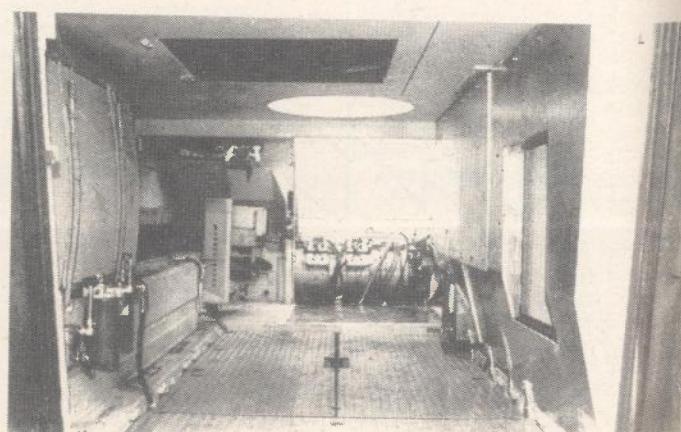
Takvi generatori i motori ne proizvode radio-smetnje, tako da je i to pitanje riješeno.

Za sada, stručnjaci u SAD su napravili prototip OV s EP. OV na koje je ugraden EP je OT M-113 i nalazi se u fazi ispitivanja. Dosadašnja testiranja su dala ohrabrujuće rezultate. ■

El. motor (pogon lijeve gusjenice)

Raspored posade u OT M-113 s EP

Unutrašnjost OT M-113 s EP

TOPNIŠTVO VELIKE MOĆI

Organizacija topništva I. svjetskog rata išla je u smjeru što učinkovitijeg korištenja topništva, a osobito glede ujedinjavanja napora da se usavrši tehnika gađanja kako bi se izbjegle svakodnevne korekture koje su se obavljale zbog obnove popravaka elemenata za gađanje, a koje su trošile streljivo i odavale pripreme za napadaj

BORIS ŠVEL

Govoreći o prvom svjetskom ratu, možemo ga bez oklijevanja nazvati ratom-topnika. Kako su odmicalate godine, topništvo je rasla važnost, od 1914. godine, kad su bitnice i divizijuni samostalno djelovali neposredno podupirući pješaštvo u napadaju ili obrani, do 1918. godine, kada su topnički časnici preuzeuli glavnu riječ prigodom planiranja i izvođenja operacija na bojištu. Taj proces bit će nam uočljiviji ukoliko se prisjetimo da je prije početka rata topništvo bilo smatrano gotovo pomoćnim rodom vojske. Takvo gledište bilo je osobito izraženo u Francuskoj, premda je njena vojska raspolagala najboljim poljskim topom onog doba, poznatim M1897 od 75 mm, a sama tehnika gađanja bila je najrazvijenija. Osobito je bila zanemarena uloga teškog topništva, te je u početku rata bilo tvoriva za ustrojavanje samo pet pukovnija. Međutim, stabilizacija bojišnice potkraj 1914. godine utjecala je na važnost topništva uopće, a posebice teškog. Stoga se ukratko osvrnimo na napore francuskog glavnog stožera koji su bili usmjereni na pružanje adekvatne topničke potpore svojoj vojsci.

Priprema topa od 155 mm tipa SCHNEIDER za paljbu

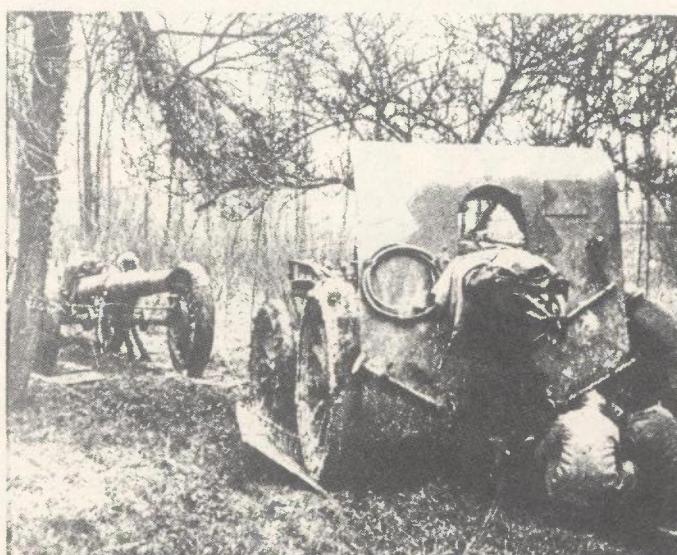
Tijekom 1915. godine stanje je na polju teškog topništva bilo ponešto kaotično, budući da su hitne potrebe nalagale ubacivanje u borbu svega što je moglo pucati, bez obzira

na logističke probleme koji su iz toga bili proizašli. Veliki broj ovih oružja bio je sporometnog tipa (tj. nije imao hidroelastični sustav), a i inače nije odgovarao svrsi po svo-

jim taktičko-tehničkim osobinama. No, u nužni su ti stari topovi i haubice poslužili, a početkom kolovoza 1915. dovršen je plan ustroja novih skupina teškog topništva.

Ovaj je plan predviđao ustrojavanje dvije skupine koje su bile namijenjene potpori pješačkih zborova, pri čemu je svaki zbor raspolažao s tri bitnice topova kalibra 105 mm, te s dvije bitnice topova kalibra 120 mm. Treća skupina topništva predstavljala je teško topništvo namijenjeno potpori armija. Te su armije raspolažale s po dva haubička divizijuna sastava dvije bitnice oružja od 155 mm, te dva divizijuna sastava tri bitnice 155 mm, takoder haubičica. To je topništvo svojim konjsku vuču, te je stoga u početku studenoga iste godine odlučeno da se pristupi ustroju deset teških topničkih pukovnija s motornom, tj. traktorskom vučom.

Novih je pukovnija do kolovoza sljedeće godine ustrojeno pet, a dvije su se još ustrojavale potkraj iste, 1916. godi-

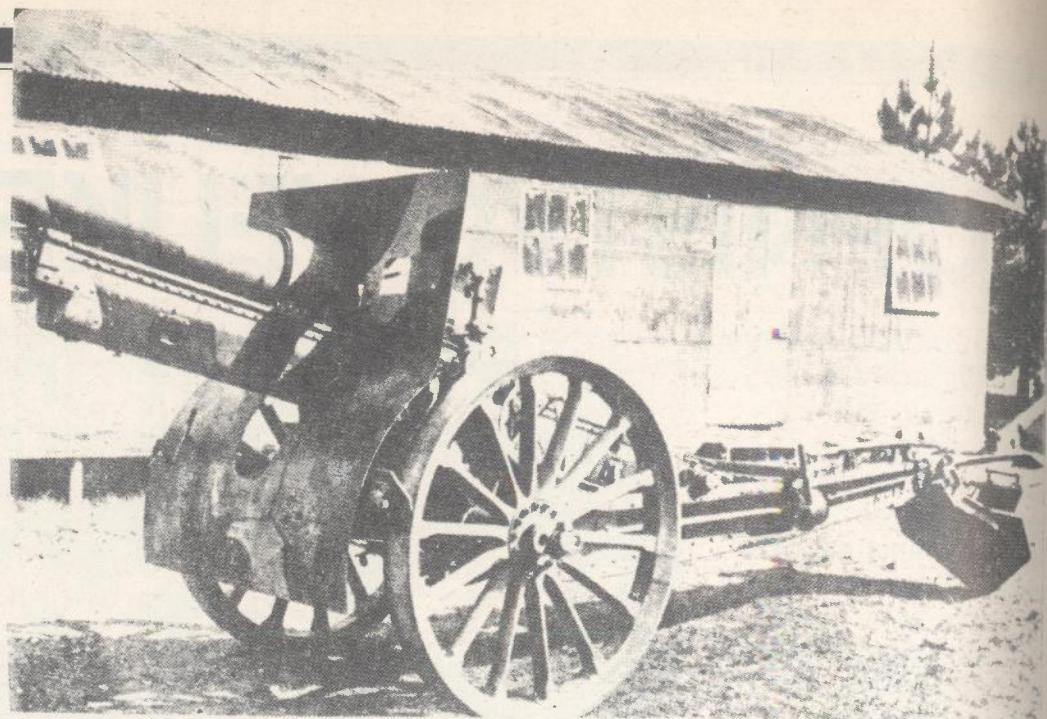

Top od 155 mm tipa SCHNEIDER. Obratite pozornost na činjenicu da se prevozio rastavljen na postolje i cijev

►ne. Te su uokvrijene bile neposredno potčinjene francuskom glavnom stožeru, i pružale su mu vrlo vrijedne usluge. Naime, uslijed načina na koji su se pokretale, tj. pomoću traktora, te su postrojbe imale veliku stratešku pokretljivost, odnosno brzo su se prebacivale iz jednog na drugi odsjek bojišnice, prema potrebi.

Potkraj svibnja 1916. godine izrađen je program izrade teškog topničkog oružja. Napori su usredotočeni na haubicu od 155 mm, te na dva tipa topova istog kalibra. Prvi je nosio oznaku 155 mm LGPF (Long à Grande Puissance Filloux, tj. »dugi, velike moći« a Filloux je bilo ime konstruktora), dok je drugi bila Schneiderova konstrukcija koju je imao proizvoditi Creusot. Orientacija na isti kalibr za topove i haubice prilično je olakšala logističke i proizvodne poteškoće, no unatoč tome novi su topovi počeli pristizati u postrojbe tek u početku 1917. godine. Haubice su se pak proizvodile bez zastoja, a bile su i prije toga potrebne budući da su predratne haubice Rimailho iz 1904. godine bile već sve izbačene iz uporabe uslijed istrošenosti. Spomenimo i to da je program obuhvaćao i izradbu mužara kalibra 220 i 280 mm.

U siječnju 1917. godine prišlo se ustrojavanju »Opće pričuve teškog topništva«, koja je imala status samostalnog zbora potčinjenog glavnom stožeru, a ujedinjavala je do tadašnje tzv. topništvo velike moći (najteži primjerici i željezničko topništvo), koje je tvorilo 1. diviziju; zatim spomenutih deset pukovnija s traktorskom vućom (postojećih, i u fazi ustrojavanja), ko-

Francuska haubica od 155 mm činila je kičmu francuskog, a kasnije i američkog srednjeg topništva

je su sada predstavljale 2. diviziju; naposljetku, 3. diviziju, popunjenu mornaričkim tvořivom i ljudstvom. Zapovjednikom Opće pričuve teškog topništva (Réserves Générales d' Artillerie Lourde) imenovan je general Buat, istaknuti topnik, a zapovjednici spomenutih triju divizija bili su generali ili pukovnici. Opća pričuva teškog topništva obuhvaćala je, osim borbenih, i logističke dijelove. Poimence, bila je tu jedna središnjica koja je raspolagala topničkim parkom, radionicama, prijevoznim vodovima, konstrukcionim odjelom, te nastavnim centrom. Pored toga u Opću pričuvu bili su uključeni i željeznički organi i postrojbe (zbog opsluživanja topništva koje je imalo željeznička postolja), škola mehaničara i vozača, te dio samovozne službe.

Opća je pričuva tako obuhvaćala svo teško topništvo koje je glavni stožer upotrebljavao za svoje potrebe, no usporedo s tim, sredinom 1917. godine prišlo se i ojačavanju srednjeg topništva koje je stajalo na raspolaganju armijama, zborovima i divizijama. U pješačkim je divizijama uveden kao sastavni dio jedan divizijun haubica od 155 mm, a zborovima se pridodavala jedna srednja pukovnija. Ta je pukovnija imala dva topovska divizijuna naoružana oružjima kalibra 105 mm (kojima se nastojalo parirati njemačkim topovima istog kalibra), te jedan divizijun topova od 155 mm (koji su pak bili odgovor na njemačke topove od 130 mm). Umjesto topova od 105 mm, u sastavu tih pukovnija mogli su biti i topovi kalibra 120 mm. Zborna topnička pukovnija bila je nadležna za planiranje paljbi, i u tom pogledu njoj su bili podređeni divizijski haubički divizijuni.

No, osim teškog topništva, zbor je raspolagao i pukovnjom poljskih topova od 75 mm. U početku rata te su pukovnije imale četiri divizijuna po tri bitnice, no sastav im je smanjen potkraj 1914. i u početku 1915. godine. Uzrok tome je ležao u potrebi opremanja novonastalih pješačkih divizija, te su stoga zborne pukovnije poslužile kao izvor tvoriva za te nove postrojbe. Tako su ove pukovnije sredinom rata raspolagale sa svega dva divizijuna po tri bitnice poljskih topova. Oko 1917. godine pristupilo se motorizaciji ovih postrojbi. Ovaj

je korak bio ponajprije uvjetovan teškoćama glede uzdržavanja velikog broja potrebitih konja, no ispostavilo se da su time ove postrojbe dobile veliku pokretljivost i fleksibilnost. Kasnije, tijekom 1918. godine, ovo je lako motorizirano topništvo takoder ušlo u sastav Opće pričuve, koja je u međuvremenu rasla. **Uvodjenjem poljskog topništva u nju povećala se bitno njena fleksibilnost.** Treba napomenuti da poljski topovi M1897 od 75 mm nisu bili vučeni, već utovarivani na kamione i tako prevoženi, odnosno nošeni.

Ustrojavanje Opće pričuve bio je veliki korak u što učinkovitijem korištenju topništva, a osobito glede ujedinjavanja napora da se usavrši tehnika gađanja. Tako su u Općoj pričuvi zabilježene prve pripreme gađanja na potpunoj topografsko-geodetskoj osnovi, što je uključivalo i orientaciju pomoću nebeskih tijela, prvi put primijenjenu u divizijunu topova 190 mm, iz sastava bivšeg topništva velike moći. Takoder je učinjeno mnogo na području sagledavanja utjecaja vjetra, atmosferskog tlaka, režimiranja cijevi itd. Tako su mogle biti izbjegnute svakodnevne korekture koje su se obavljale zbog obnove popravaka elemenata za gađanje, a koje su trošile streljivo i često odavale pripreme za napad.

Prema kraju rata Opća je pričuva narasla na punih deset topničkih divizija, a za primjerom Francuske povele su se i ostale sukobljene sile.

Priprava topa 155 mm tipa SCHNEIDER za paljbu. Posluga užurbano pomoću vitla postavlja cijev na mjesto

HOT - vruć pozdrav oklopnjacima

Protuoklopna borba današnjim vođenim raketnim sustavima na odstojanju predstavlja najučinkovitiji vid borbe protiv oklopa gledje gubitaka nanesenih neprijatelju i malih gubitaka na strani korisnika ovih sustava. Ovi sustavi već danas pružaju mogućnost borbe na daljinama većim od 4000 metara što, naravno, pruža male mogućnosti protivniku da svojim tankovskim postrojbama uzvratiti točnim protuudarom zbog njihovih ograničenih topničkih mogućnosti.

Naravno da se time povećava sigurnost PO postrojbi koji djeluju ovim PO sustavima te mnoge zemlje nastoje uvesti u naoružanje svojih postrojbi ovakve sustave pa ih čak i konstruirati i proizvoditi. No, izradba ovakvih sofističiranih POVР sustava zahtijeva posjedovanje kvalitetne tehnološke i proizvodne baze a također i povezivanje više tvrtki pa čak i više zemalja zbog udruživanja novčarskih i kadrovskih mogućnosti. Rezultat ovakve jedne suradnje je i protuoklopni vođeni raketni sustav HOT. Ovaj je sustav nastao kao rezultat suradnje Francuske i Njemačke kako bi bili zadovoljeni zahtjevi vojnih stožera tih zemalja i ne predstavlja jedini PO sustav koji je nastao ovakvom suradnjom. Osim HOT-a Francuska i Njemačka su zajednički napravile i POVRS MILAN koji je napravljen ranije od HOT-a i koji zadovoljava vrlo specifične zahtjeve, no o tom će sustavu biti riječi u sljedećem broju Hrvatskog vojnika.

RAZVOJ

Stvarni naziv ove rakete trebao bi biti HOTTT jer je to kompletna kratica nastala od početnih slova francuskih riječi Hautsubsonique Optiquement Téléguidé Tiré d'un Tube što znači visoko-subsonična optički daljinski vođena iz kontejnera ispaljivanja (raketa). No, koristi se skraćeni naziv HOT. S razvojem ove rakete započele su tvrtke Nord iz Francuske i Bölkow iz Njemačke koje su se kasnije udružile u tvrtku Aérospatiale i MBB koje danas zajednički stvaraju konzorij Euromissile. Probna ispaljivanja su napravile nove tvrtke Aérospatiale i MBB a mnoštvena proizvodnja ovog sustava započela je 1977. godine. Svaka se raketa isporučuje u zapećaćenim cijevima-kontejnerima od stakloplastike. Ove se cijevi mogu postavljati na različite platforme no, o njima nešto više kasnije.

Do kraja 1992. godine isporučeno je više od 80.000 raket i 1500 lansirnih sustava zemljama - kupcima kojih ima ukupno 17. Do sada je na tržiste izbačeno tri inačice pod oznakom HOT

HOT se rabi u vojskama korisnika ovog sustava na različitim platformama, a idealan je, kako je spomenuto za korištenje na helikopterima za PO borbu, no zbog velike brzine može se koristiti i u borbi protiv helikoptera ili čak sporije letićih zrakoplova

Berislav Šipicki

Trenutak ispaljivanja rakete HOT s njemačkog helikoptera BÖLKOW BO 105. Zdesne strane se vide tri kontejnera montirana na nosaču

(osnovni model), HOT 2 i HOT 2T.

Standardna osnovna inačica rakete - HOT, imala je bojnu glavu promjera 136 mm, ukupnu dužinu 1275 mm, startnu težinu od 25 kg te domet više od 4000 metara pri brzini od 900 km/h. Probojnost ove rakete je 600 mm pri 0° i 280 mm pri 65°. S ovakvim osobinama ova je raketa bila u stanju suprotstaviti se svim tadašnjim modelima tankova a u stanju je suprotstaviti se i mnogim današnjim modelima. No, kako su se pojavljivale nove vrste oklopa

tako se razvijao i HOT pa je 1985. godine na scenu stupila nova inačica rakete HOT 2 kad se i krenulo s njenom serijskom proizvodnjom.

Raketa HOT 2 ima bojnu glavu promjera 150 mm (za razliku od stare bojne glave promjera 136 mm) koja sadrži 4,1 kg eksplozivnog punjenja koje sacinjava eksploziv oktolit. Ova bojna glava ima sposobnost probijanja valjanog homogenog oklopa debljine 1300 mm! Napravljena je i inačica s višenamjenskom glavom no čini

se da je njena prodaja dosta loše krenula. Ovaj tip rakete ima bojnu glavu koja ima dvostruko djelovanje i to klasično kumulativno i djelovanje kuglicama po pješačtvu koje se kreće oko pogodjenog tanka. Te su kuglice promjera 5–6 mm i imaju ubojno djelovanje u radijusu 20–30 metara.

nova inačica - HOT 2T, napravljena je s tandem bojnom glavom kako bi mogla biti učinkovita protiv reaktivnog oklopa (ERA). Prva probna ispaljivanja napravljena su u proljeće 1991. godine gdje je provjereno i potvrđeno njezinu funkciranje a u operativnu uporabu je stavljena potkraj 1992. godine. Pomanjkanje prostora uvjetovalo je da otpadne mogućnost uporabe konvencionalne fiksirane ili teleskopske sonde za smještanje prekursora (ona koja prethodi) bojne glave promjera 36 mm. Umjesto toga, da bi se ostvarilo prijeko potrebljno tzv. stand-off odstojanje, uporabljen je detektor za određivanje blizine koji aktivira projektor koji opet ispaljuje prekursor bojnu glavu naprijed prema površini ERA oklopa kad je raka nekoliko desetina centimetara od mete. Kad je uništen sloj ERA oklopa otvoren je put klasičnog (glavnoj) bojnoj glavi k standardnom oklopu tanka koji se nalazi ispod sada uništenog ERA oklopa. Spomenuto stand-off odstojanje je razmak između klasične (glavne) bojne glave i prekursor bojne glave. Ovaj je razmak potreban zbog toga što se prvo moraju aktivirati ploče od eksploziva koje čine ERA oklop potrebu prekursor bojne glave, a zatim nakon što se ta eksplozija, pojednostavljeni rečeno smirila, aktivira se glavna kumulativna bojna glava koja uništava klasični oklop tanka. Naravno, prethodno opisano odvija se vrlo brzo. Stand-off odstojanje se kod različitih PO projektila ostvaruje uglavnom pomoću već spomenute fiksne ili teleskopske sonde (izduženog »nosa« na vrhu bojne glave) no kod HOT-a je primijenjeno novo i vrlo zanimljivo rješenje. Nova bojna glava povećava ukupnu težinu rakete za nešto više od 400 grama, dajući joj ukupnu masu od 23,5 kg. Za ostvarivanje potrebnog kašnjenja iniciranja glavne bojne glave brine se jedna elektronička jedinica. Otpornost na kontramjere je također poboljšana korištenjem infracrvenog slikovnog CCD goniometra koji radi na valnoj dužini od 0,9 um. No modulirani traser na raketi nije do sada instaliran na ovu raketu. Kasnije će biti instaliran dopunski goniometar koji radi na valnoj dužini od 10 um. Razvoj ovog kao i drugih sličnih sustava

Pogled odozgo na helikopter BO 105P. Jasno se vidi šest kontejnera (po tri sa svake strane). Žirostabilizirani optički sustav je montiran na krovu desno

bit će nastavljen kako bi se odgovorio na nove izazove na polju PO borbe.

OPĆA PREZENTACIJA SUSTAVA HOT

Raketni sustav HOT sastoji se od sljedećih elemenata:

- streljivo, koje obuhvaća raketu u njezinom kontejneru-lansirnoj cijevi koja je zapečaćena tako da prije ispaljivanja nije potrebno obaviti nikakve provjere a omogućava jednostavno raspolažanje i skladištenje.

- sustav za vođenje sastoji se od optičkog ciljnika i SAT/Eltro IC tragača za TCA (daljinsko automatsko zapovjedanje) vođenje. Ovaj je sustav idealan za montiranje na helikoptere, no može se montirati i na različita oklopna vozila. U optički dio sustava spada još i sustav FLIR te žirostabilizirana platforma (za helikopterski sustav).

- uređaji za nadzor te uređaji za izobrazbu ljudstva dosta su složeni ali omogućavaju kvalitetnu izobrazbu i provjeru cijelog sustava.

NAČELO VOĐENJA

Prigodom pritiskanja gumba za okidanje na sustavu HOT, signal za paljenje uključuje termičku ba-

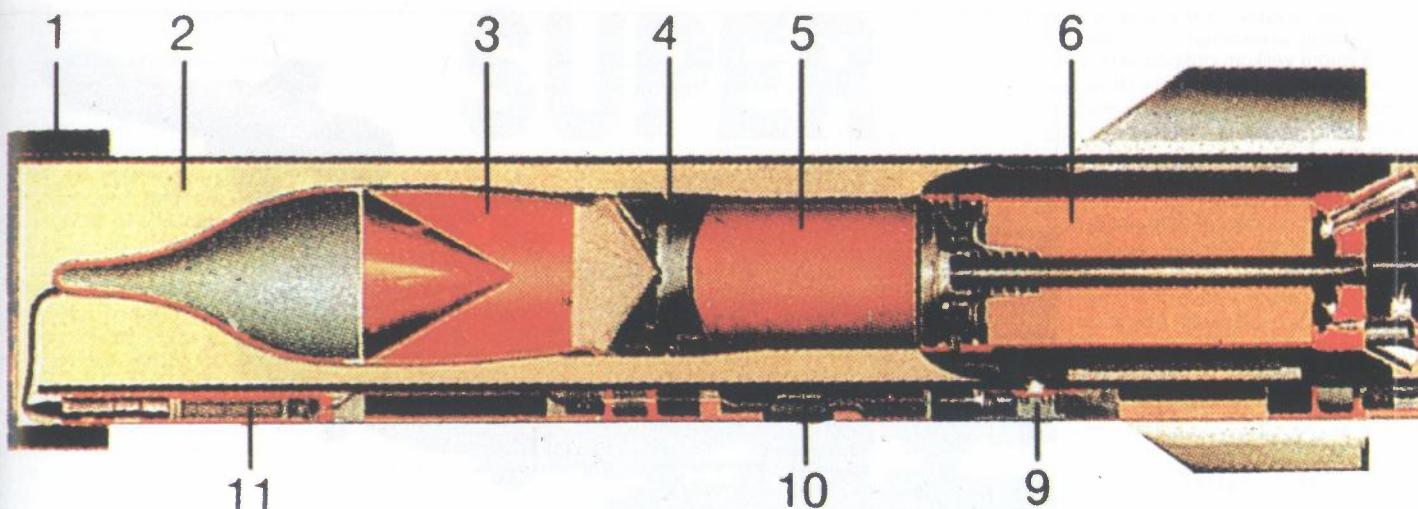
ubrzavajući raketu do stalne brzine od oko 900 km/h. Tada počinje raditi SNPE putni motor koji održava spomenutu brzinu tijekom sljedećih 17,4 sekunde. Ra-

Trenutak ispaljivanja POV rakete HOT s oklopnog vozila na osam kotača MOWAG PIRANHA

keta za 8,6 sekundi stiže do daljine od 2000 metara, za 12,5 sekundi do 3000 metara te 16,30 sekundi do 4000 metara. Startni motor ima četiri kose mlaznice blizu korijena rasklopnih krila. Raketom upravlja TVC spoiler (spoiler za upravljanje vektorom potiska ili spoiler za mijenjanje pravca potiska raketnog motora radi upravljanja kretanjem raketne glave) koji je smješten u sredini ispušnog mla-za.

Na udaljenosti 30 – 50 metara od lansera isključuje se sigurnosni sustav kako bi se omogućilo osjetljivom upaljaču da aktivira bojnu glavu s kumulativnim punjenjem koja djeluje kad se površina prednjeg dijela raketne glave spljošti pri sudaru s ciljem (kod klasične bojne glave) ili se prekursor glava aktivira na određenoj udaljenosti od površine cilja kako je to ranije opisano (kod tandem bojne glave). Ovaj sustav kao i neki drugi slični POV sustavi ima SACLOS sustav vođenja (engl., Semi-Automatic Command to Line-Of-Sight – poluautomatsko vođenje po metodi triju točaka). Ponovimo, to znači da operator (ciljač) treba krizići koji vidi kroz optiku sustava držati cijelo vrijeme na cilju a letom raketne glave upravlja sustav za vođenje koji putem mikrokabela izdaje raketama zapovijedi za smjer kretanja. Hot je savršen za naoružavanje PO helikoptera. Na primjer na helikoptere SA 342M Gazela u sastavu francuskog ALATA (engl., Army Light Aviation – vojno lako zrakoplovstvo) montira se sustav s četiri lansirne cijevi a koristi se i tzv. žirostabilizirana

1. Prednji poklopac kontejnera
2. Kontejner (lansirna cijev) od stakloplastike
3. Kumulativna bojna glava
4. Upaljač
5. Putni motor
6. Izbacni (booster) motor
7. Sekcija za vođenje koja sadrži dekoder, žiroskop, bateriju, kalem sa žicom, TVC spojler i IC traser
8. Termička baterija – pirotehnički potaknuta na opaljenje
9. Mehanizam za osiguranje
10. Električki konektorski sustav
11. Žica za armiranje

Ispaljivanje rakete HOT s helikoptera SA 342M GAZELA. Na krovu se desno od osovine elise vidi žirostabilni teleskopski optički sustav

nesmetano praćenje čak i kad pilot helikoptera mora obaviti određene manevre s letjelicom. Isto tako se na helikoptere koji koriste HOT sustav ugrađuje noćni FLIR

platforma za optički sustav praćeњa rakete. Ta platforma omogućava gađanje ciljeva čak i kad je

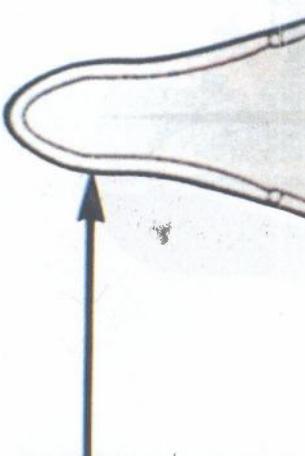
helikopter u pokretu jer sustav žiroskopa optički teleskop drži salvino u crti ciljanja i time omogućava

ciljnik (engl. Forward Looking Infra-Red – IC optički ciljnički sustav ili ciljnički sustav za termovizijsko praćenje cilja po noći ili u uvjetima loše vidljivosti danju). Njemačka je prihvatiла FLIR sustav tvrtke Texas Instruments koji se radi po licenci a Francuska koristi derivat tvrtki SAT i TRT pod nazivom TERMIDOR no rade i na novom FLIR sustavu.

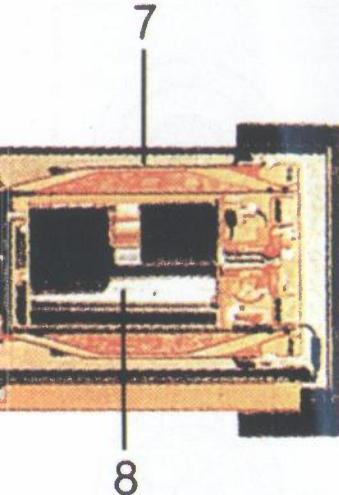
PLATFORME

HOT se rabi u vojskama korisnicima ovog sustava na različitim platformama a idealan je, kako je spomenuto za korištenje na helikopterima za PO borbu, no zbog velike brzine može se čak koristiti i u borbi protiv helikoptera ili čak sporije leteci zrakoplova. Ovaj je sustav montiran na nekoliko poznatih europskih helikoptera kao što su spomenuta SA 342M Gazela, MBB-ov BO 105P, PAH-1, Dauphin 18, Lynx itd.

Osim na helikoptere HOT se montira i na različite vrste oklopnih vozila njemački RJPz-3, au-

Vanjski kontakt upaljač

strijski Steyer-Daimler-Puch-ov Pandur (6 x 6), francuski Méphisto HOT-VAB, MOWAG Piranha itd. Visoka pokretljivost ovih vozila omogućava veliki uspjeh na bojišnici jer se zbog njihove velike ubojne moći i velikih manevarskih sposobnosti i brzine premeštanja smanjuje mogućnost za uspješni protuudar neprijatelja.

ZAGLAVAK

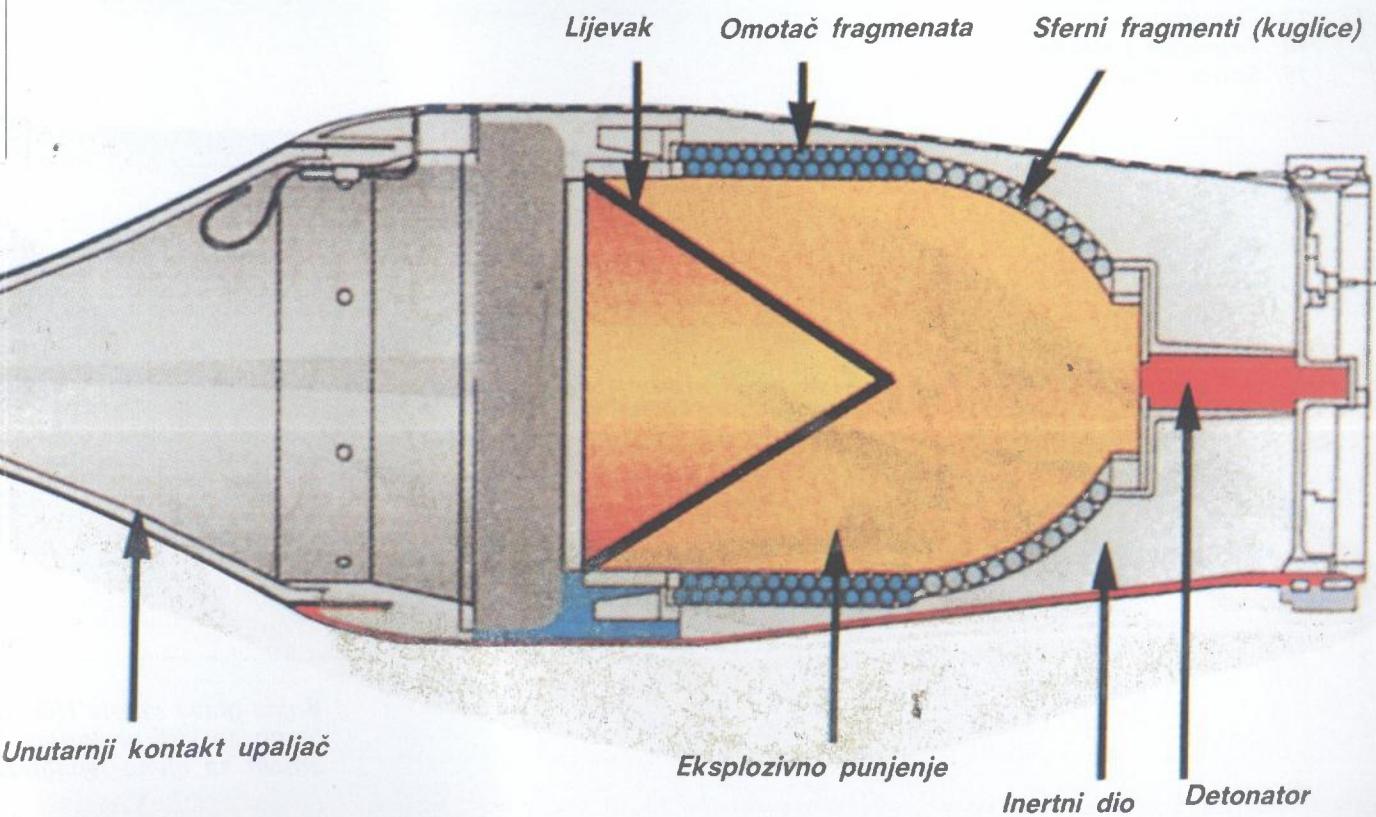
Na kraju se može zaključiti da je POVRŠ HOT jedan zaista odličan sustav koji posebno pri uporabi na helikopterima visestruko povećava protuoklopnu potencijal korisnika ovoga sustava. Osobito sustav ciljnika – FLIR uključujući žirostabiliziranu platformu omogućava suprotstavljanje neprijateljskim oklopnim pa i helikopterskim

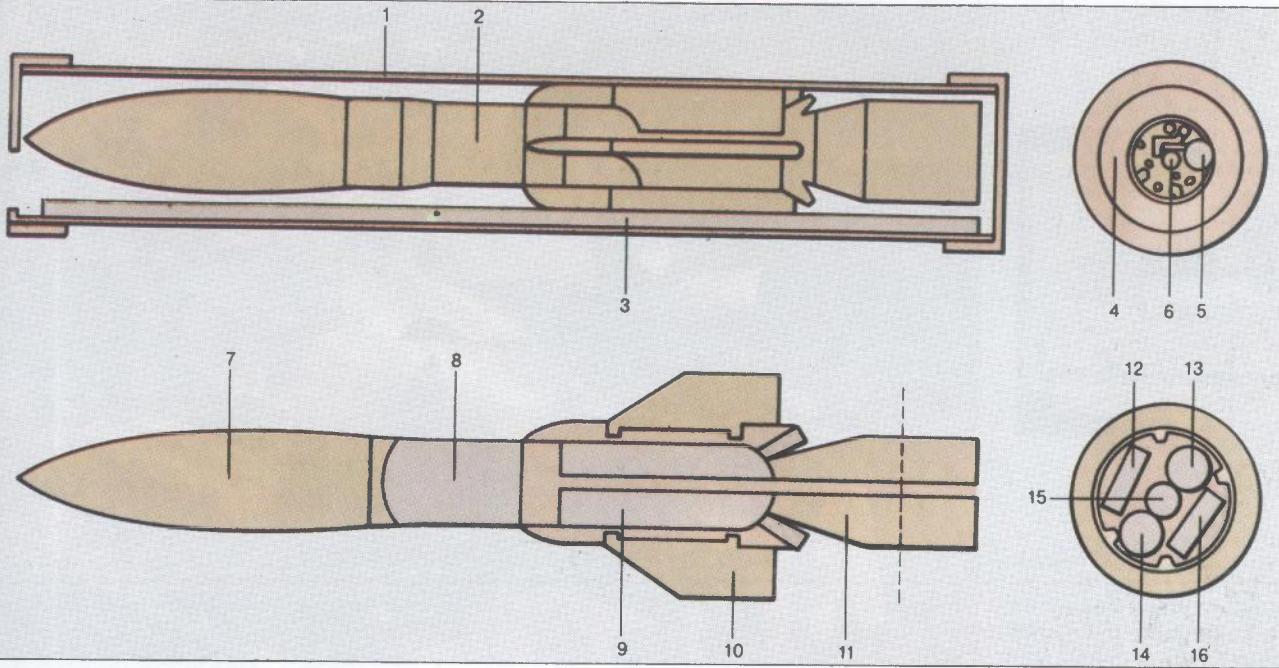

postrojbuma po svim klimatskim uvjetima i u bilo koje doba dana ili noći uz mogućnost korištenja različitih manevra pri letu. Sam sustav praćenja cilja i vođenja raket je tako da omogućava operatoru točno praćenje cilja uz istodobno sigurno vođenje.

Lansiranje rakete HOT s helikoptera SA 342M GAZELLE francuskog ALATA

Višenamjenska bojna glava raket HOT 2

1. Cijev za lansiranje (kontejner)
2. Raketa
3. Kanal za mikrokabel
4. IC sustav
5. TVC-spojler
6. Mlaznica
7. Bojna glava
8. Putni motor
9. Izbacni (booster) motor
10. Sklopiva krila
11. Modul za vođenje
12. Modul za stabilizaciju
13. Žiroskop
14. Termička baterija
15. Spojna cijev

Osobine POVRS HOT

dužina rakete	1.275 mm
promjer tijela (max., bojna glava/sust. vođenja)	165 mm
raspon krila	312 mm
težina rakete kod lansiranja	25 kg
brzina rakete	900 km/h
domet (min-max)	75 – 4000 m
težina bojne glave	6 kg
probojnost bojne glave	HOT – 600 mm HOT 2 – 1.300 mm

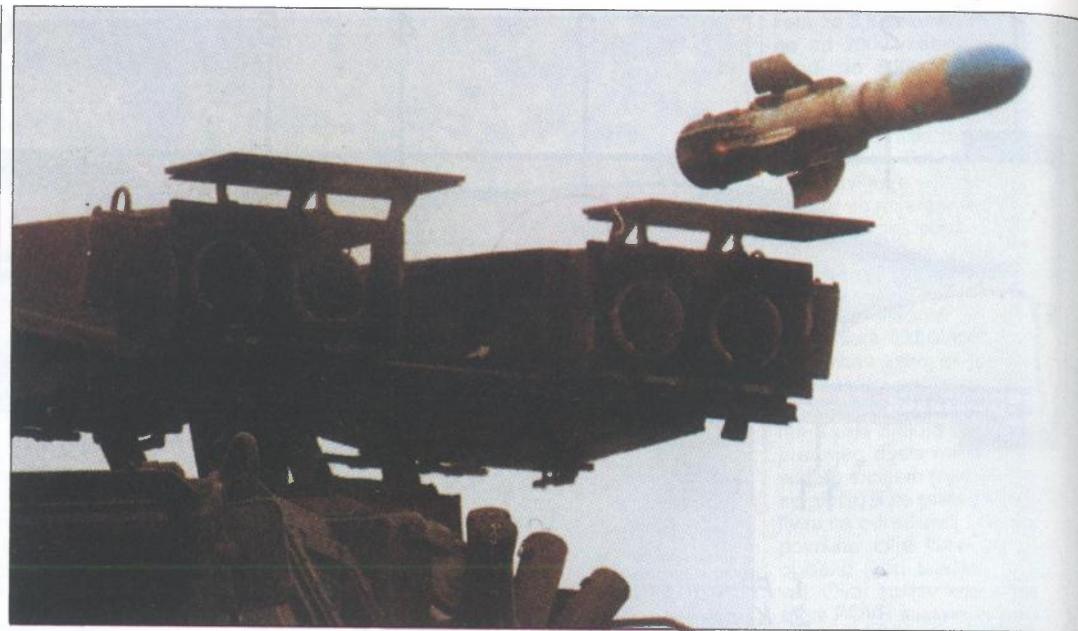
Bojna glava rakete HOT 21 jasno se vidi prekursor b zmom za njeno ispaljivanje

nje rakete te točno pogađanje uz stopostotnu učinkovitost na sami cilj. Svojom velikom brzinom leta i velikom probojošću raketa HOT predstavlja opasnog protivnika oklopnim snagama neprijatelja koje moraju računati s tim da će u susretu s HOT-om doživjeti žestoki poraz.

U svakom slučaju nasilno pristi-
gao gost bit će ispraćen vrućim
HOT-ovim pozdravom. ■

Hautsubsonique Optiquement Téléguidé Tiré d'un Tube **H O T**

Instalacija POVR sustava HOT na MBB-ov anti-tank helikopter BO105P. Optički sustav može biti montiran u nosu ili iznad kabine

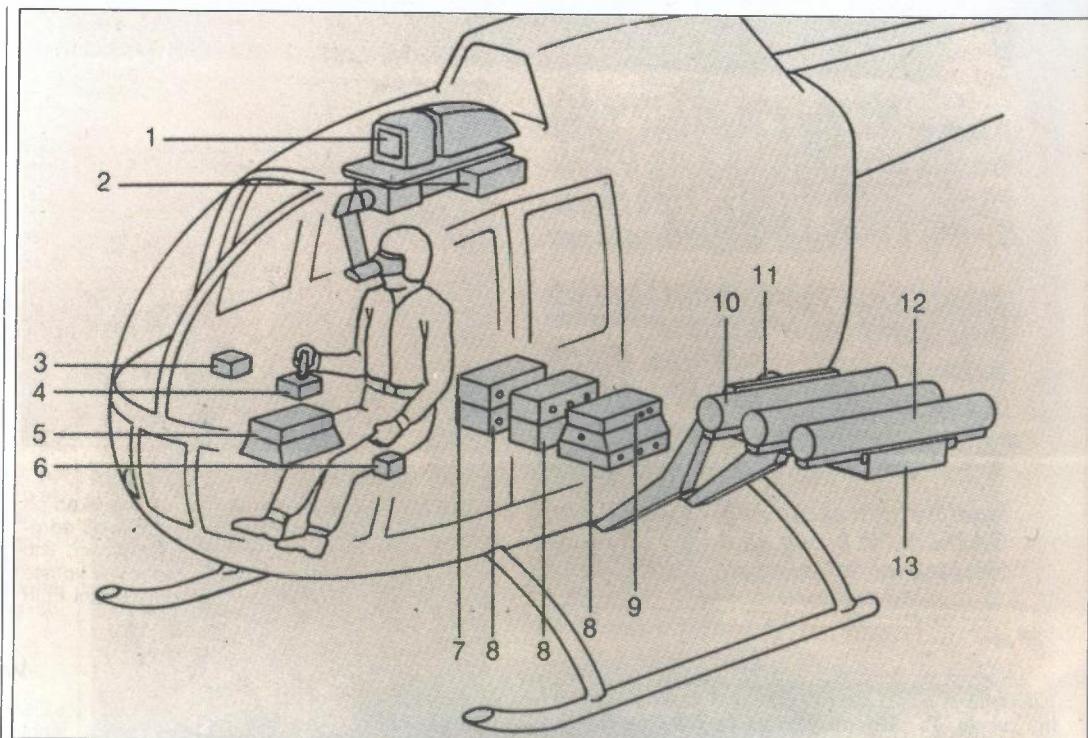
Ispaljivanje rakete HOT s oklopnog vozila VAB uz uporabu Méphisto HOT lansera. Iza rakete se jasno vidi žica koja se odmotava iz raketice a služi za prijenos zapovijedi za skretanje rakete, odnosno zapovijedi kojima se upravlja letom raketice

1. Žirostabilni teleskopski optički sustav
2. Lokalizator (dio opreme za vođenje, detekcija IC traser rakete)
3. Indikator upravljanja (umjetni horizont)
4. Jedinica za nadzor optičkog sustava
5. Jedinica za nadzor selekcije
6. Okidački sustav
7. Kutija s elektronikom optičkog sustava

8. Kutija s elektronikom lokalizatora, uređaja za vođenje i sustava za nadzor lansera
9. Kutija s podređenom elektronikom
10. Prekidač za selekciju određene lansirne cijevi i kablovi
11. Aktuator za podešavanje elevacije
12. Kontejner (lansirna cijev)
13. Oslonac (držač) kontejnera

T. Na vrhu bojne glave
bojne glave s mehani-
čne

Uranim poslijepodnevnim satima 4. svibnja 1982. godine britanska mornarica doživjela je prvi ozbiljni gubitak tijekom falklandske kampanje: točno u 14.04 sati protubrodska raketa lansirana s argentinskoga jurišnog zrakoplova Super Etandard pogodila je britanski razarač Sheffield, koji je nakon neuspjelog pokušaja spasavanja izgubljen. Napadaj je bio majstorski izveden: dva argentinska jurišnika iz sastava 2a Escadrilla enovale de Caza y Ataque (2. mornarička jurišna eskadra) poletjela su iz zračne baze Rio Grande, i u niskom letu približila se britanskoj floti i ispalila dva protubrodska projektila A M39 Exocet, od kojih je jedan označio smrtnu presudu Sheffieldu. To prvo lansiranje protubrodskih raket sa zrakoplova u povijesti, usmjerilo je pozornost svjetske javnosti na do tada malo poznati francuski mornarički jurišni zrakoplov. U prvim godinama nakon završetka II. svjetskoga rata, u sastavu francuske mornarice nalazili su se laci nosači američkog i britanskog podrijetla. To nisu bili prvi nosači francuske mornarice: još 1927. godine u naoružanje je uveden nosač zrakoplova Béarn, nastao preinakom jednog nedovršenog bojnog broda klase Normandie (preinaka nije bila usušena, te je tijekom II. svjetskog rata ovaj nosač uglavnom služio za prijevoz zrakoplova). Godine 1938. otpočela je izgradnja nosača Joffre, koja je dvije godine kasnije prekinuta.

Na prvim poslijeratnim nosačima korišteni su klipni zrakoplovi poput F6F Hellcata, SB2C-5 Helldivera i SBD-5 Dauntlessa (ovi su zrakoplovi masovno korišteni od strane Francuzova tijekom rata u Indokini u početku pedesetih); uskoro su ovi modeli zamijenjeni modernim mlaznim zrakoplovima. Francuska se mornarica odlučila za nabavu britanskih lovaca De Havilland Sea Venom, koje je po licenci i pod imenom Aquilon proizvodila francuska tvrtka SNACSE. Prvi Aquilon poletio je 31. listopada 1952. godine. Ovi lovci, pokretani turbomlaznim motorom Ghost 48 Mk1 potiska 2200 kp, postizali su najveću brzinu od 960 km/h i bili su naoružani s četiri 20 mm topa (kasnije inačice mogle su nositi dvije raketne zrak-zrak Matra 5103). Ukupno je proizvedeno 117 Aquilona.

Kad je Francuska u drugoj polovici pedesetih otpočela s izgradnjom dva nova nosača Clemenceau i Foch, odlučeno je da se oni opreme novim zrakoplovima koji će zamijeniti Aquilone. Francuska je tvrtka Dassault-Breguet već imala gotov projekt koji je ubrzo prihvatiла i francuska mornarica:

SUPER ETANDARD

Kad je Francuska u drugoj polovici pedesetih godina otpočela s izgradnjom dva nosača CLEMENCEAU i FOCH odlučeno je da se oni opreme novim zrakoplovima koji će zamijeniti AGUILONE. Izbor je pao na jurišni zrakoplov ETENDARD IV, francuske tvrtke Dassault-Breguet

Robert Barić

bio je to jurišni zrakoplov Etandard IV, izravni predak današnjeg Super Etendarda.

U jesen 1955. godine Dassault je samostalno počeo s projektiranjem lakog jurišnog zrakoplova za natječaj raspisani na temelju zahtjeva za taktičkim jurišnikom NATO-a. Prototip Etandard IV-01 poletio je već 24. srpnja iduće godine. U međuvremenu na natječaju NATO-a izabran je Fiat G. 91, dok je francuska mornarica naručila Etandard. Prvi »navalizirani« Etandard IVM-01 poletio je 21. svibnja 1958. godine. Nakon ispitivanja šest predserijskih zrakoplova tijekom

1959. na 1960. godinu, otpočela je proizvodnja. Prvi serijski

proizvedeni IVM poletio je u srpnju 1961. godine. Ukupno je proizvedeno 69 primjeraka standardne inačice IVM i 21 primjerak izvidničke inačice IVP. Etendardom su naoružane sljedeće eskadre Aéronavale (francusko mornaričko zrakoplovstvo): Flotille 11F i 17F kao glavne postrojbe opremljene Etendardom IVM, 15F trenažna postrojba i 16F opremljena izvidničkom inačicom IVP. Etendard je izrazito konvencionalno dizajniran zrakoplov. Za pogonsku skupinu bio je odabran jedan turbomlazni motor SNECMA Atar 8B potiska 4400 kp s kojim su Etendardi postizali najveću brzinu od 1099 km/h. Taktički radijus na razini mora iznosio je 300 km, a na visini od 12.800 m 7000 km. Opremljen s dva dopunska potkrilna spremnika goriva (svaki kapaciteta 600 l) Etendard IV je letec brzinom od 820 km/h na visini od 10.970 m imao domet od 2816 km. Naoružanje se sastojalo od dva topa DEFA 553 kal. 20 mm te borbenog tereta težine do 1360 kg noženog na četiri potkrilna nosača (bombe, navodene rakete, spremnici s gorivom i sl.). Od avionike Etendard je dobio jednostavan radar Aida (na izvidničkim inačicama umjesto radara i topovskog naoružanja ugrađene su fotokamere). Po svojim performansama Etendard IVM nije bio ništa posebno: američki mornarički jurišnik A-4 Skyhawk, nekoliko godina stariji od Dassaultova zrakoplova, a po protežnostima i manji i lakši od njega, mogao je ponijeti gotovo četiri puta veću količinu bojnih pomagala! Nje ni čudno da je francuska mornarica vrlo brzo zatražila zamjenu. Nasljednik Etendarda IVM trebala je biti mornarička inačica jurišnika Jaguar, nazvana Jaguar M. Novi Jaguar, izведен iz standardne inačice A, dobio je ojačanu konstrukciju i stajni trap. Prototip je poletio 14. studenoga 1969. godine nakon čega je uslijedilo dvogodišnje ispitivanje u Francuskoj i Velikoj Britaniji. Tijekom ispitivanja javili su se problemi s turboventilatorskim motorom Adour, koji su uspješno riješeni. Ali sada je francuska mor-

Prvi prototip, dobiven pregradnjom 68. proizvedenog ETENDARDA IVM

je zrakoplovu iskušan novi turbomlazni motor Atar 8K-50, nakon čega je od godine 1978. korišten za ispitivanje nošenja bojnog reta a zatim i protubrodskog pro-

jene jurišne zrakoplove A-4Q na nosacu zrakoplova 25 de Mayo; od ovog broja pet ih je bilo isporučeno do početka sukoba oko Folklanda. Nakon završetka ispo-

SUPER ETENDARD

narica bila nezadovoljna cijenom cijelog programa koja je već iznosila 1600 milijuna franaka, što je znalo da će biti moguće nabaviti samo polovinu od predviđenih 100 zrakoplova. Razmatrana je mogućnost kupovine 75 A-4T Skyhawk ili A-7 Corsair II, ali od toga se odustalo. Tada uskće Dassault Breguet sa svojim prijedlogom moderniziranog Etendarda. U siječnju 1973. godine Dassaultova je ponuda prihvjetača čime je definitivno otpisan Jaguar M, a odabran je Super Etendard, modernizirani Etendard IV. Predviđena nabava 100 primjeraka kasnije je smanjena zbog ekonomskih razloga na 71 Super Etendard. Prvobitno se očekivalo da će biti postignuta 90 posto kompatibilnost s IVM, time da bi glavna razlika bila ugradba novog bojnog navigacijskog sustava. Ali ugradnja novog turbomlaznog motora kao i strukturalne promjene dovele su do toga da je Super Etendard

jektila Exocet. Drugi prototip koji je poletio 25. ožujka 1975. godine, korišten je za provjeru navigacijskih sustava i bombarderskih sposobnosti jurišnika. Prvi proizvedeni Super Etendard poletio je 24. studenoga 1977. godine, a 28. srpnja iduće godine otpočela je isporuka za francusku mornaricu. Francuski Super Etendardi nalaze se u sastavu Flotilles 11F, 12F i 14F smještenih u zračnoj bazi Landivisiau, i 17F u Hyèresu. Eskadrila 12F koristi se zajedno s lakinom F-8 u presretačkim misijama. U uporabi su zadržani i izvidnički Etendardi IVP. Godine 1979. pojavit će Argentina kao prvi i jedini kupac: naručeno je 14 Super Etendarda, namijenjenih da zami-

Prvi serijski proizvedeni SUPER ETENDARD snimljen u jesen 1978. godine. Četvrtog prosinca iste godine izvedeno je ovim zrakoplovom prvo spuštanje na nosač zrakoplova FOCH. Nekoliko mjeseci kasnije Flotille 11F dobila je prve ETENDARDE

imaо vrlo malо sličnosti sa svojim prethodnikom — praktički je stvoren novi zrakoplov. Time je Aéronavale dobila transonični jurišni zrakoplov za svoje nosače. Prva dva prototipska primjerka dobivena su konverzijom standardnih IVM: prvi je prototip poletio 28. listopada 1974. godine. Na ovom

ruke svih 85 zrakoplova, proizvodna je crta zatvorena. Francuska je mornarica objavila da je 1980. godine razmatrala mogućnost razvoja izvidničke inačice, ali budući da nisu uslijedile narudžbe očito je da se od toga odustalo.

3. i 4. SUPER ETENDARD Flotile 14F francuske Aéronavale. Ta je postrojba smještena u zračnoj bazi Landivisiau u Bretanji, bila je druga koja je opremljena SUPER ETENDARDOM u rujnu 1979. godine zamjenjujući F-8 CRUSADERE. Zrakoplov prikazan na ovoj slici nosi standardnu protubrodsku raketu EXOCET, dodatni spremnik goriva i dva projektila zrak-zrak MAGIC

Polijetanje SUPER ETENDARDA; pod krilom se vidi protubrodski projektil AM 39 EXOCET

Jedan SUPER ETENDARD priprema se za polijetanje

SUPER ETENDARD

Prva borbena uporaba Super Etendarda bila je, kao što je poznato, u britansko-argentinskom sukobu 1982. godine. Uporabom Exoceta, uz Sheffield potopljen je i prijevozni brod Atlantic Conveyor. Od pet zrakoplova isporučenih Argentini četiri su bila u operativnoj uporabi. Tijekom dvanaest misija ispaljeno je svih pet isporučenih primjeraka Exoceta, s prije na-

vedenim rezultatima. Može se reći da je argentinskim zrakoplovima posao bio olakšan britanskom nemarnošću (što je dovelo do gubitka Sheffielda), nepostojanjem učinkovite proturaketne obrane na brodovima, kao i nepostojanjem pravog flotnog nosača u sastavu britanskih snaga – da je tu bio prisutan stari nosač zrakoplova Ark Royal, tada već raspremljen, pita-

nje je da li bi se Etendardi uspjeli približiti neprimjećeni britanskim brodovima pored ophodnja lovačkih zrakoplova i AWACS-a. Idući »privremeni kupac bio je Irak: Francuska je pristala da Iraku iznajmi pet Super Etendarda, koji su u tajnosti i isporučeni u jesen 1983. godine. Prvi napadaji na ciljeve oko otoka Kharg otpočeli su 27. ožujka iduće godine. Glavni su ciljevi bili iranski naftni terminali i tankevi. Zrakoplovi su u početku 1985. godine vraćeni Francuskoj (vjeruje se da je jedan izgubljen tijekom uporabe). Umjesto njih Irak je dobio Mirage F-1EQ osposobljen za nošenje Exoceta. Francuzi su ETENDARDE prvi puta bojno uporabili u rujnu 1983. godine za davanje potpore francuskim postrojbama u sastavu snaga UN u Libanonu: zrakoplovi su prvo polijetali s Focha, a kasnije i s Clemenceaua.

Ugradnja novog radara Agave na mjesto prijašnjeg modela Aida nošenog od strane Etendarda IV zahtijevala je redizajniranje nosne sekcijske zbog osiguravanja potrebnog prostora za radar i uvlacični priključak za punjenje gorivom tijekom leta (priključak je smješten u kućištu postavljenom ispred pokrova pilotske kabine). Pilotska kabina, u kojoj se nalazi katapultirajuće sjedište Martin Baker SEMMB CM4A, opremljena je uređajem za klimatizaciju i iznimno je dobro oklopljena čime je postignuta dobra zaštita pilota. Opći izgled repa i horizontalnog stabilizatora je nepromijenjen u odnosu na IVM. Kod spoja repa i izlaznih rubova horizontalnih stabilizatora postavljeno je kućište kočionog padobrana.

Najveće promjene u konstrukciji zrakoplova izvedene su na strelastom krilu Super Etendarda. Krila sa strijelom napadnog ruba postavljenim pod kutem od 45° sastoje se od torziona kutijaste strukture i dvostrukе ramenjace s integralno ojačanim panelima. Vrhovi krila se preklapaju čime se olakšava **smještaj** zrakoplova na nosaču: hidraulički pokretani aileroni su dopunjeni spoilerima postavljenim na gornju površinu svakog krila ispred zakrilca. Poput svih aerodinamičkih nadzirnih površina, i ove su pokretane udvostručnim hidrauličkim sustavima. Da bi se brzina Super Etendarda pri spuštanju na nosač zadržala u postavljenim limitima (Etendard IVM težak je 5800 a Super Etendard 6500 kg) hidraulički pokretan napadni rub krila otklonjen je prema dolje, a izlazni rub opremljen je redizajniranim zakrilicima s dva procjepa, sposobnim za veći pomak nego što su zakrilca na Etendardu IVM. U napadni rub krila ubaćen je »dog tooth« produžetak, što je postignuto povećanjem tetine vanjske sekcijske krila. Površina krila iznosi 28,4 m², a predstavlja neznačno smanjenje u odnosu na krilo Etendarda IVM čija površina iznosi 29,0 m². Na zrakoplovu je upotrijebljen klasični stajni trap tipa tricikl: između kotača stajnjeg trapa postoji veliki razmak što je neophodno zbog postizanja stabilnosti Etendarda na uzletnoj palubici nosača. Kotači stajnjeg trapa opremljeni su posebnim pneumatskim apsorberima udara i disk kočnicama.

Razmišljući o što većem dometu klasičnih topničkih oružja, mnoge su zemlje 60-ih godina, osobito zapadne, pristupile razvoju nacionih topničkih sustava. Cilj je takvih razmišljanja bio ostvariti domet klasičnim oružjem veći od 30.000 metara. Kako kod klasičnog oružja postoje ograničenja u pogledu kalibra i dometa, nužno je bilo razviti i novu generaciju streljiva. Dostignućima u razvoju streljiva sa šupljim dnem, tzv. HOLLOW BASE (HB), te streljiva povećanog dometa s plinogenatorom BASE BLEED (BB), cilj je bio dostignut, pa su dometi dosegli i brojku od 40.000 metara. Jedan od sličnih projekata je i haubica 155 mm FH-70 (Field Howitzer 70-FH-70), čiji je razvoj započeo potkraj 60-ih godina kao međunarodni projekt Njemačke, Velike Britanije i SAD.

Budući da se već tada znalo za taktičko-tehničke prohtjeve NATO asocijacije (NBMR-39), da je to kalibr 155 mm, po mogućnosti vučni i samovozni model, sa što više zajedničkih osobina, razvoj je tekao u tom smjeru. Namjera je sudionika u projektu bila, da se pored ostalog zamijene postojeći američki model haubice 155 mm M114, odnosno britanski top 5.5 inča, koji su se već tada smatrali nadidenim sustavima.

Nakon određenog vremena došlo je do razmimoilaženja stajališta SAD s jedne, te Njemačke i Velike Britanije s druge strane. SAD su težile klasičnom rješenju haubice, znatno pouzdanijem, težinskim ograničenjem zbog prenošenja helikopterom CH-47C (nosivost helikoptera 6440 kg) i pokretljivijem rješenju, dok su Njemačka i Velika Britanija težile projektu koji ima autonomni pogon (premještanje na položaju) i uređaj za punjenje streljivom. Amerikanci su držali da su upravo to elementi koji smanjuju pouzdanost oružja i stvaraju poteškoće u sustavu određivanja i raspolažanja takvim oružjem. To je mišljenje većine stručnjaka iz tog područja koji u

razvoj pomagala ugradju logističke parametre povoljnosti određivanja, tim više ako se radi o vojskama (zemljama) s niskim stupnjem tehničke kulture.

Zbog toga su SAD samostalno pristupile razvoju vlastite haubice 155 mm M 198. Već 1970. godine pojavio se prototip ovog oružja tipske oznake XM 198.

Njemačka i Velika Britanija su nastavile raditi na projektu FH-70, gdje su bili postavljeni sljedeći taktičko-tehnički prohtjevi:

- velika brzina paljbe u kontinuitetu
- mogućnost brzometne paljbe
- visoki stupanj pokretljivosti i prohodnosti oružja
- minimalno vrijeme prijelaza iz prijenosnog u bojni položaj i obratno
- povećan domet i učinkovitost uporabom nove generacije streljiva.

Nositelji projekta za FH-70 bila je Velika Britanija, a za samovoznu inačicu SP-70 (self-propelled) bila je Njemačka. (Projekt SP-70 je obustavljen 1986. godine).

NATO-HAUBICA 155mm FH-70

Razvoj haubice FH-70 (Field Howitzer 155mm započeo je potkraj 60-tih godina kao međunarodni projekt Njemačke, Velike Britanije i SAD

Josip Martinčević

Nakon prvih uspješnih ispitivanja prototipa, projektu se 1970. godine priključila Italija kao ravnnopravi član. Prva međunarodna bitnica prototipnih haubica ispit-

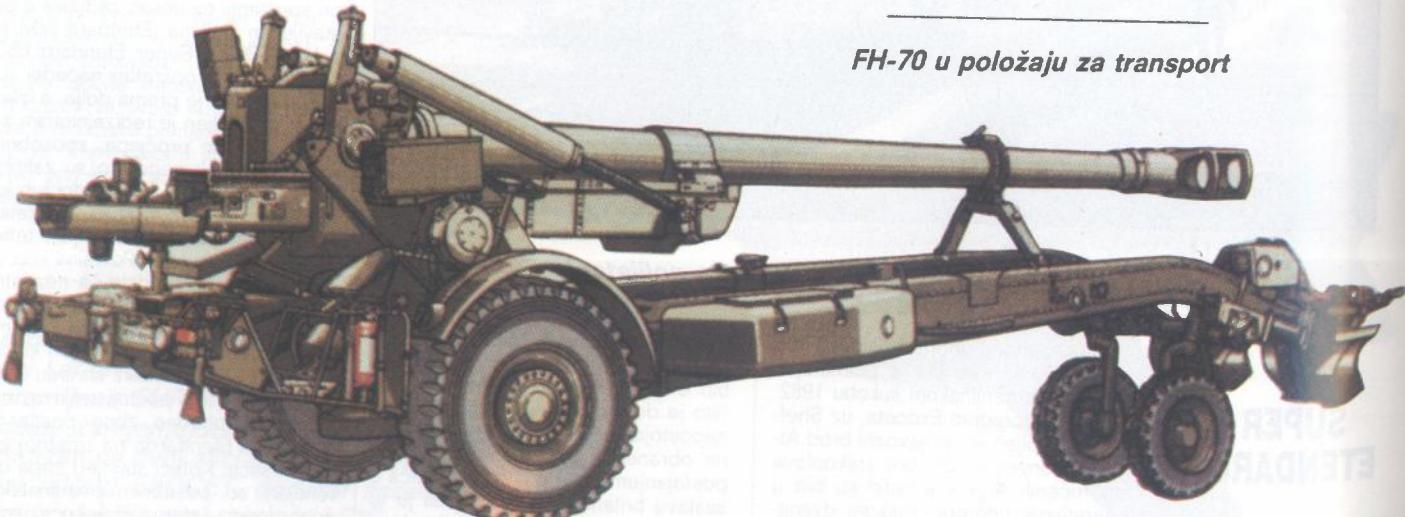
na je do 1975. godine. Na završnom ispitivanju prototipa (19 kom FH-70), nakon svekolikih pokusa je utvrđeno da je oružje prihvatljivo i do 1978. godine je us-

vojna serijska prozvodnja modela. Ukupno vrijeme razvoja iznosi lo je šest godina, a projekt je bio „težak“ 30 milijuna US\$.

Potpak 70-ih godina obavljeno je opremanje zemalja sudionica u projektu prema sljedećem: Njemačka 206, Italija 164, Velika Britanija 71-u FH-70. Saudijska Arabija je 1982. godine opremila svoju vojsku sa 72 FH-70, s pripadajućim mjernom nadzornom i servisnom opremom. Danas, koliko je poznato haubicu FH-70 u naoružanju imaju Njemačka, Velika Britanija, Italija, Saudijska Arabija, Japan i Malezija. Oznaka za ovu haubicu u Velikoj Britaniji je L 121, a u Njemačkoj FH 155-1.

Podjela posla je tijekom proizvodnje napravljena prema sljedećem: Velika Britanija: gornji i donji lafet (postolje), razorni projektil i barutno punjenje br. 1. i 2.

FH-70 u položaju za transport

Njemačka: sklop cijevi, uredaj za punjenje, pomoći pogon, ciljničke naprave, dimno i osvjetljavajuće streljivo te barutno punjenje br. 2.

Italija: Kolijevka, hidropneumatski sustav, mehanizam za elavaciju, razorno dimno i osvjetljavajuće streljivo, te barutno punjenje br. 2. i 3.

OPIS HAUBICE

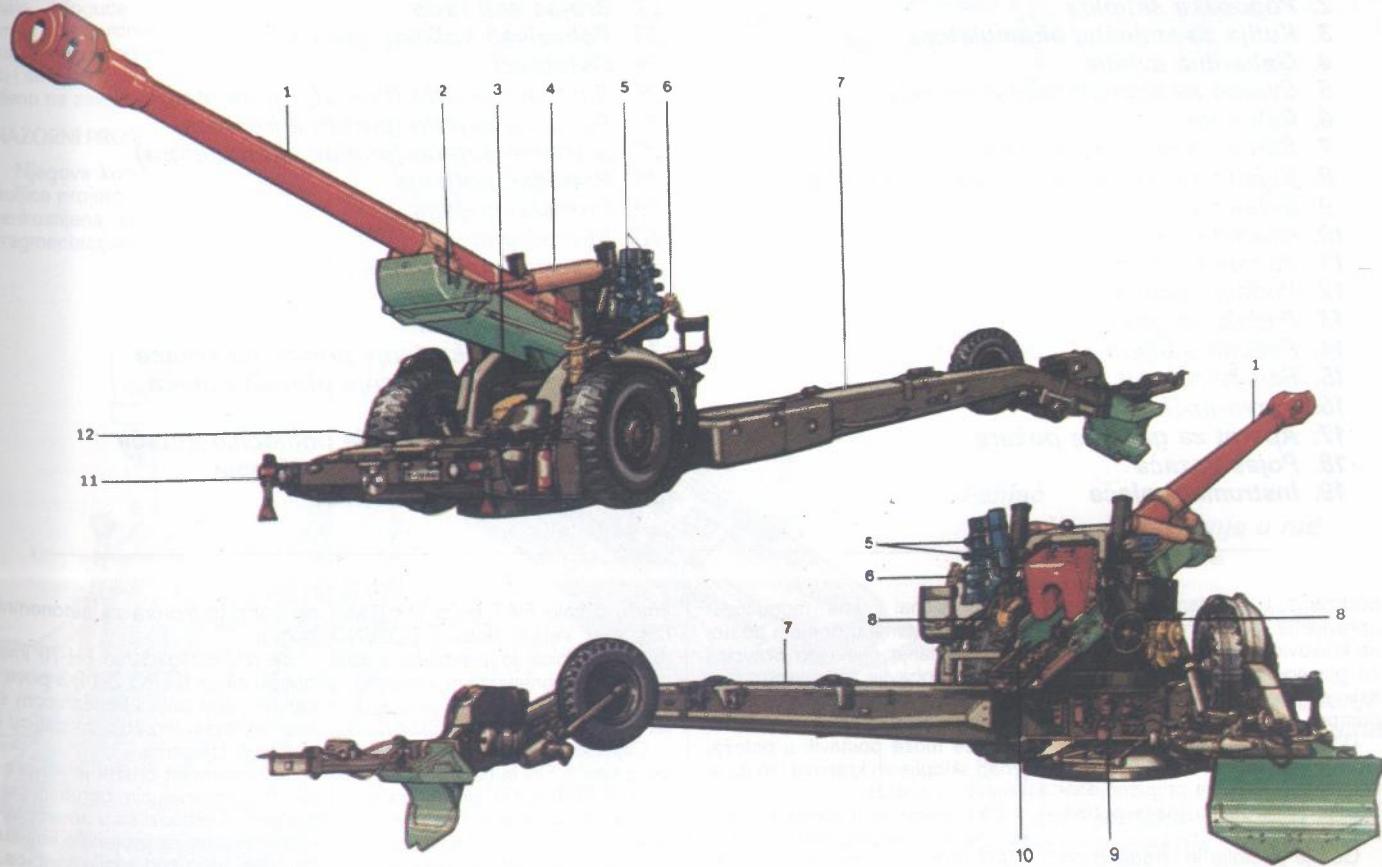
Nagibni sklop oružja obuhvaća sklop cijevi sa zadnjakom i zatvaračem, kolijevku u kojoj je smješten hidropneumatski sustav HPS, te mehanizam za punjenje. Sklop cijevi čine cijev, dvokomorna plinska kočnica i mehanizam za zatvaranje s klinastim zatvaračem.

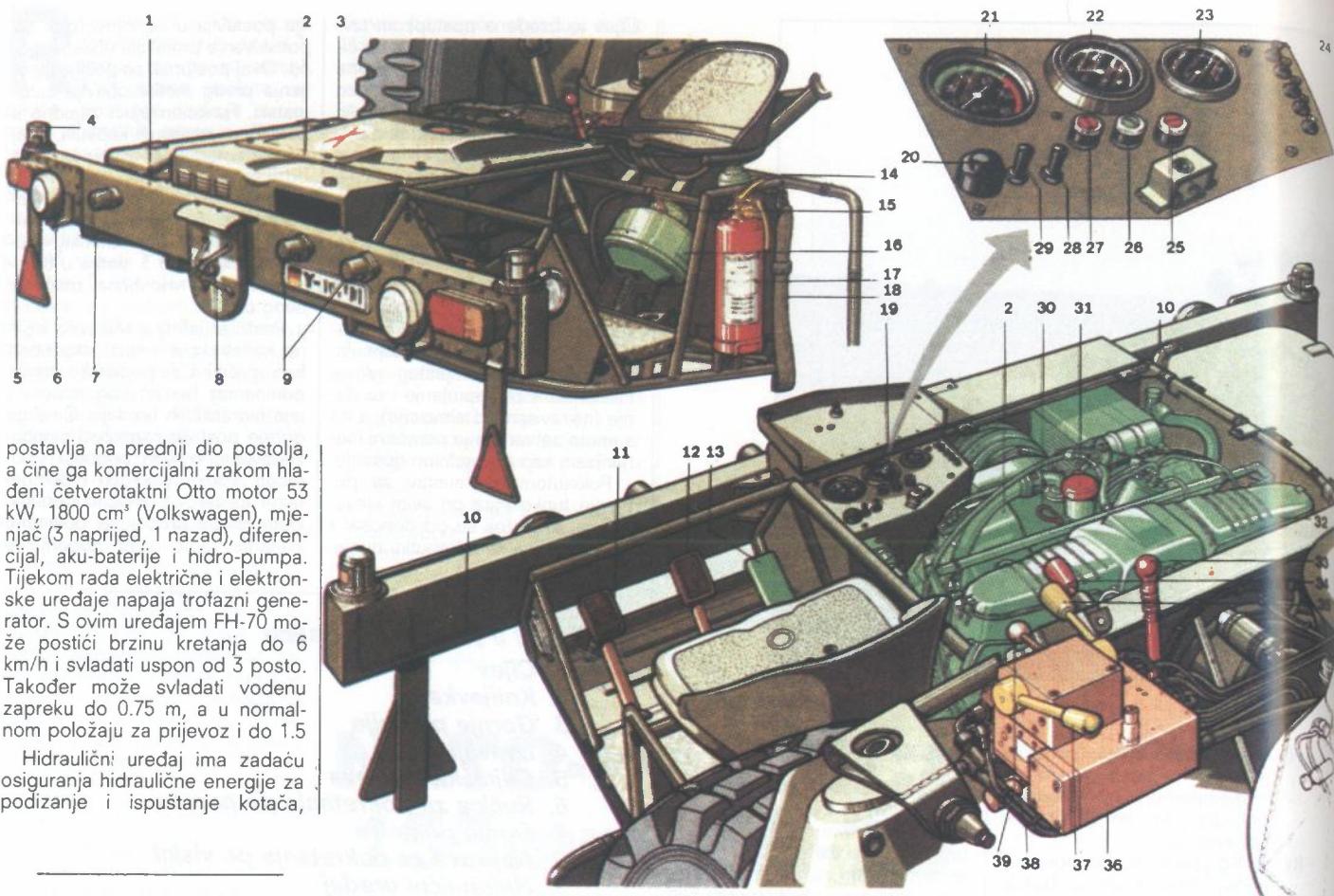
Cijev je izrađena postupkom tzv. autofretaže (samoojačanje), na čijim se ustima nalazi dvokomorna plinska kočnica učinkovitosti oko 35 posto sile trzanja. Cijev ima 48 žljebova s konstantnim kutem uvijanja u desno i korakom dvokomornog uvijanja 1/20 kalibara. Klinasti zatvarač je poluautomatskog tipa opremljen posebnom brtvom koja omogućuje brtvljenje pri visokim tlakovima (do 4000 bara). Zadnjak je navojem vezan za cijev, a na zatvaraču se nalazi spremnik inicijalnih kapsula (9+1) s automatskim uvođenjem i izbacivanjem kapsula. Na kolijevci je smješten glavni mehanizam za zapinjanje i okidanje (nezavisno od elevacije), a na samom zatvaraču je pomoći mehanizam kao alternativno rješenje.

Postolje (lafet) je relativno lagane konstrukcije i služi istodobno kao spremnik za pogonsko gorivo pomoćnog benzinskog motora i ulje hidrauličnih uredaja. Čine ga gornje postolje razmicaći samoukopavajući krakovi, pogonski i pomoći kotači, podloga i demontažni uredaj za pomoćno kretanje. Demontažni uredaj za pomoćno kretanje (autonomni pogon) se

FH-70 u položaju za paljbu

1. Cijev
2. Kolijevka
3. Gornje postolje
4. Izravnjač
5. Ciljnička naprava
6. Ručica za pokretanje po pravcu
7. Donje postolje
8. Naprava za pokretanje po visini
9. Hidraulični uredaj
10. Uredaj za punjenje
11. Nosač svjetla
12. Uredaj za samostalni pogon

postavlja na prednji dio postolja, a čine ga komercijalni zrakom hlađeni četverotaktni Otto motor 53 kW, 1800 cm³ (Volkswagen), mješač (3 naprijed, 1 nazad), diferencijal, aku-baterije i hidro-pumpa. Tijekom rada električne i elektronske uređaje napaja trofazni generator. S ovim uređajem FH-70 može postići brzinu kretanja do 6 km/h i svladati uspon od 3 posto. Također može svladati vodenu zapreku do 0.75 m, a u normalnom položaju za prijevoz i do 1.5

Hidraulični uredaj ima zadatac osiguranja hidraulične energije za podizanje i ispuštanje kotača,

Uredaj za samostalni pogon

1. Nosač svjetla
2. Pogonska skupina
3. Kutija za smještaj akumulatora
4. Gabaritna svjetla
5. Svjetlo za signalizaciju u prometu
6. Reflektor
7. Štitnik maskirnog svjetla
8. Svjetlo za navođenje na paljbeni položaj
9. Svjetlo za reg. pločice
10. Nosaci elektroinstalacija
11. Pedala kvačila
12. Pedala kočnice
13. Pedala za gas
14. Posuda s uljem za kočenje
15. Poluga ručnog gasa
16. Servo-kočioni uredaj
17. Aparat za gašenje požara
18. Pojas vozača
19. Instrument ploča

20. Glavni prekidač
21. Mjerač broja okretaja
22. Brojac sati rada
23. Pokazivač količine goriva
24. Osiguraci
25. Signalno svjetlo (tlak ulja u motoru)
26. Signalno svjetlo (parkirna kočnica)
27. Signalno svjetlo (punjač akumulatora)
28. Prekidač paljenja
29. Prekidač svjetla
30. Mjerač ulja
31. Otvor za nalijevanje ulja
32. Precistač zraka
33. Ručica mjenjača
34. Poluga za okretanje pomoćnih kotača
35. Poluga za upravljanje glavnih kotača
36. Upravljački blok
37. Poluga za upravljanje pomoćnih kotača
38. Poluga upravljača za nivелiranje
39. Poluga parkirne kočnice

podizanje i ispuštanje podloge, upravljanje pomoćnim kotaćima na krakovima i dr. U slučaju otkaza glavnog hidrauličnog uredaja, tlak se postiže pomoću ručne pumpe.

U tijelu donjeg postolja ugrađena su i dva spremnika dušika pod tlakom koji služe za prigušenje vibracija pri kretanju losim putevima.

Gornje postolje je izrađeno od

raznih slitina i ima mogućnost kružnog kretanja u donjem postolju. Pokretanje cijevi po pravcu i elevaciji obavlja se napravama mehaničkog tipa. Nakon odvajanja brave spojke naprave pravca, cijev se može postaviti u položaj iznad sklopljениh krakova i to joj je prijevozni položaj.

Za prijevoz se u njemačkoj vojsci koristi sedmotonski tegljač MAN (6x6) max. brzinom od 100

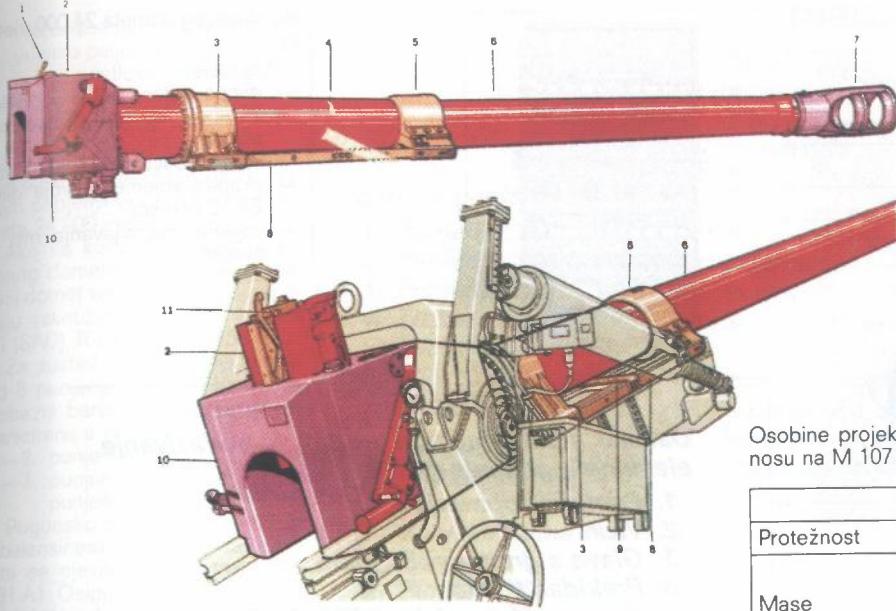
km/h, u Italiji FIAT 6605 TM (TM 69), a u Velikoj Britaniji FODEN (6x6). Haubica je predviđena za prevoženje prijevoznim zrakoplovom C-130 Hercules ili premještanje helikopterom tipa CH-47D.

Ciljnička naprava je elektronskog tipa, a čini je daljinac s panoratom (PERI R-13), uredaj za pokazivanje podataka i upravljački blok. Napajanje uredaja el. energijom je iz aku-baterija koje se pu-

ne pomoću motora za autonomni pogon.

Za izravno gađanje FH-70 ima optički cilnik (FERO Z-14) s povećanjem šest puta i končanicom s koordinatnom mrežom za daljinu i bočno pretjecanje.

Bojni komplet oružja je 45 projektila s pripadajućim barutnim punjenjem, a prevozi se u nosačima-spremnicima za projektile koji su ugrađeni na vučno vozilo haubice.

Sklop cijevi

1. Uvodnik kapsula
2. Klinasti zatvarač
3. Zadnja ogrlica
4. Oznaka težista cijevi
5. Prednja ogrlica
6. Cijev
7. Plinska kočnica
8. Klizači
9. Graničnik
10. Zadnjak
11. Uredaj za automatsko punjenje kapsula

Osobine projektila L 15 A1 u odnosu na M 107

	L 15 A1	M 107
Protežnost	— Dužina (bez upaljača)	788 mm
	— projektil	43,5 kg
Mase	— košuljica	31 kg
	— eksplozivno punjenje	11,3 kg
Eksplozivno punjenje	— Sastav	B
	— Standardni težinski znak	2
		604 mm
		43 kg
		35 kg
		6,6 kg
		TNT
		4

Na vozilu je predviđeno mjesto za prijevoz posluge i pripadajućeg kompleta pričuvnih dijelova, alata i pribora.

STRELJIVO ZA FH-70

Za FH-70 je razvijena nova obitelj streljiva 155 mm, koja oružju znatno povećava domet i veliku učinkovitost na cilju. Osim razornog projektila L 15 A1 razvijen je dimni DM 105 i osvjetljavajući DM 106 projektil. Za sve vrste projektila koriste se samo jedne tablice gađanja što pojednostavljuje balistički program za topničko računalno. Moguća je uporaba svih vrsta standardnog NATO streljiva kao i američkog streljiva uključujući i streljivo tipa CLGP (samonavodeno na završnom dijelu putanje).

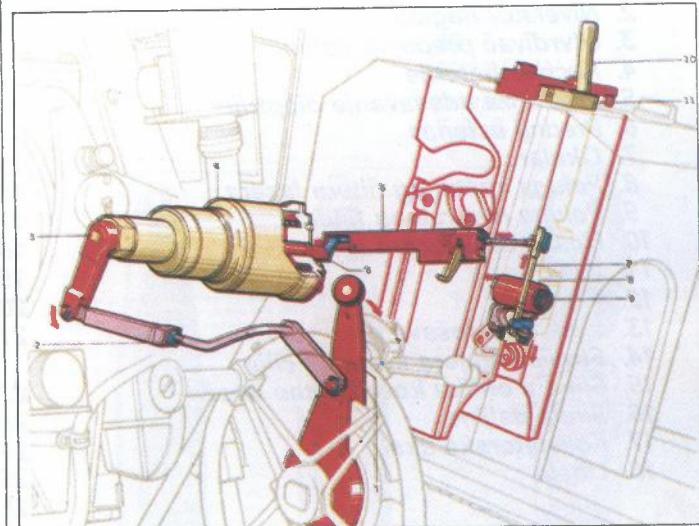
RAZORNI PROJEKTIL L 15 A1

Njegova košuljica je kopija košuljice projektila M 549 RAP. To je tankostijena košuljica s visokim fragmentacijskim svojstvima. Ma-

sa projektila je 43,5 kg, a eksplozivnog punjenja 11,3 kg. Projektil ima upušteno dno i široki vodeći prsten, a u odnosu na projektil M 107 dvostruko veći radijus djelovanja.

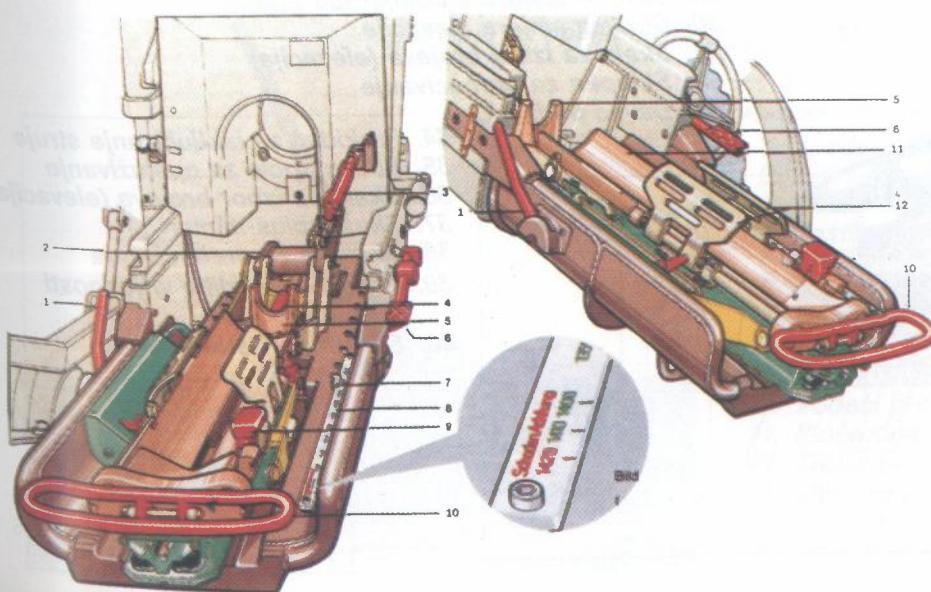
Mehanizam za okidanje

1. Ručica okidača
2. Poluga
3. Poluga pretvarača kretanja
4. Pretvarač kretanja
5. Osovina zapinjača
6. Osovina pretvarača
7. Poluga okidača
8. Udarač
9. Skupina udarača
10. Uvodnik kapsula
11. Uredaj za automatsko punjenje kapsula

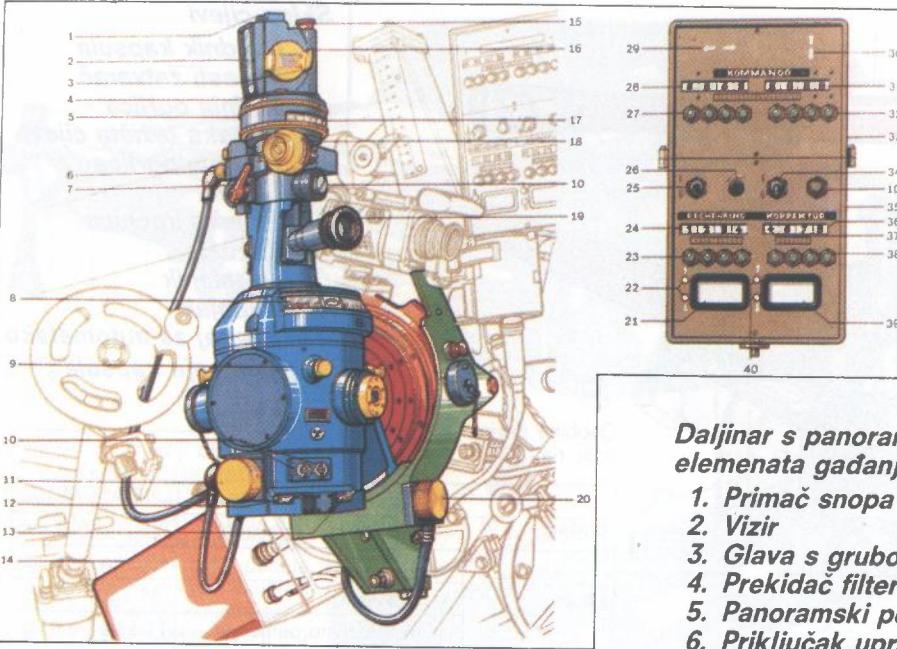
Dimni projektil DM 105

Balistički je identičan s L 15 A1, nema težinskog znaka i koristi iste tablice gađanja. Projektilom se može gađati sa svim punjenjima

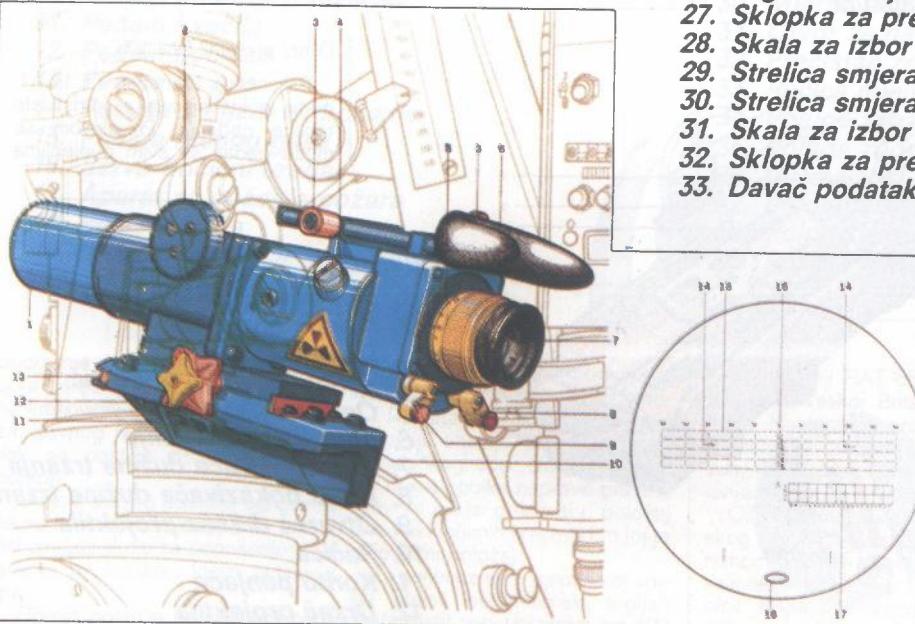
Punjac

1. Ručica za puštanje u rad
2. Poluga donosača
3. Donosač
4. Zadnji pomoći donosač
5. Oslonac projektila
6. Poluga za spuštanje
7. Klizač mjeraca dužine trzanja
8. Letva pokazivača dužine trzanja
9. Otvarač držača projektila
10. Ručica
11. Korito punjača
12. Držač projektila

Dalekozor s držačem

1. Objektiv
2. Nivelator nagiba
3. Utvrdišč prednjeg oslonca
4. Kućište baterije
5. Prsten za udešavanje dioptrije
6. Prednji oslonac
7. Okular
8. Poluga zaštitnog filtera lasera
9. Poluga neutralnog filtera
10. Nosac dalekozora
11. Vijak
12. Matica
13. Vijak za udešavanje
14. Strelica smjera kretanja cilja
15. Slika u obliku koordinatne mreže
16. Skala daljine
17. Kolimatorska skala
18. Libela

do njavećeg dometa 24.000 metara.

Osobine:

- dimna smjesa heksaklor-etilen
- blizinski upaljač (Dopplerov učinak)
- visina izbacivanja cca 200 m
- ukupno vrijeme razvoja dima 20-30 sekundi
- vrijeme zadmljavanja min. 4 minute.

Daljinari s panoratom i uređaji za pokazivanje elemenata gađanja (ABG)

1. Primač snopa svjetlosti
2. Vizir
3. Glava s grubom podjelom
4. Prekidač filtera
5. Panoramski periskop PERI-R 13
6. Priklučak upravljačkog uređaja
7. Ručica za isključivanje
8. Skala daljinara
9. Daljinari RA-12
10. Baterija
11. Dugme za niveliiranje poprečne libele
12. Uzdužna libela
13. Poprečna libela
14. Upravljački uređaj
15. Glava s finom podjelom
16. Grubi ciljnik
17. Grube podjele pravca
18. Fine podjele pravca
19. Okular
20. Dugme za niveliiranje uzdužne libele
21. Pokazivač razlika vrijednosti kutomjernog kruga
22. Signalno svjetlo
23. Sklopke za prebacivanje
24. Skala za izbor brojeva
25. Sklopka za osvjetljavanje
26. Regulator svjetlosti
27. Sklopka za prebacivanje
28. Skala za izbor brojeva (pravac)
29. Strelica smjera kutomjernog kruga
30. Strelica smjera elevacije
31. Skala za izbor brojeva (elevacija)
32. Sklopka za prebacivanje
33. Davač podataka
34. Prekidač za isključivanje struje
35. Podsklopovi za opsluživanje
36. Skala za izbor brojeva (elevacija)
37. Skala »plus-minus«
38. Sklopka za prebacivanje
39. Pokazivač razlika vrijednosti elevacije
40. Signalno svjetlo

Osvjetljavajući projektil DM 106

Balistički je identičan kao i L 15
A1 i sljedećih je osobina:

— visina izbacivanja baklje	500 — 800 m
— vrijeme paljenja baklje	1 S
— jasina svjetlosti	2,1 mil. kandela
— min. vrijeme osvjetljavanja	60 s
— brzina spuštanja baklje	5 m/s

Projektilom se može gađati sa svim punjenjima do najvećeg dometa 24.000 metara.

Ako se koriste projektili povećanog dometa ERB, može se postići domet više od 30 km. Tu spadaju raketizirani projektili M 549 A1 (SAD), R 030 BB i PRB-BB.

Za sustav pogonskog punjenja od 8 punjenja (8 zona) koristi se trobuzni barut, a punjenja su organizirana u tri sustava.

1.—2. punjenje L7 A1

3.—7. punjenje L8 A1

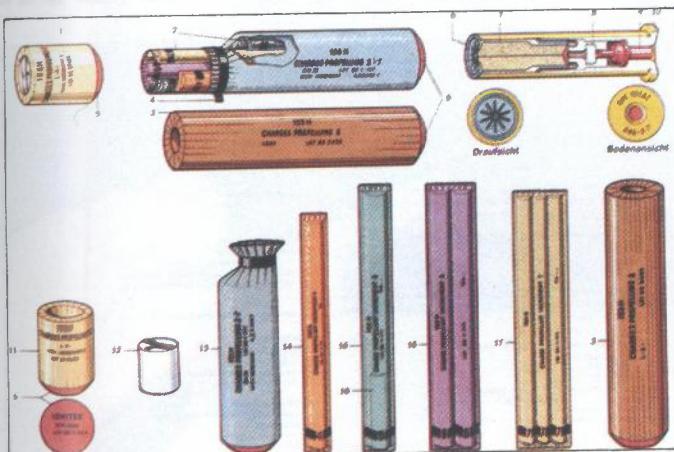
8. punjenje L9 A1

Pogonsko punjenje je balistički izbalansirano, dobro izgara, a inicira se cjevastom kapsulom DM 191 A1. Osigurava početne brzine projektila od 213-827 m/s. Pomačala za smanjenje bljeska i olovne folije za debakarizaciju nalaze se u punjenjima 5.—7.

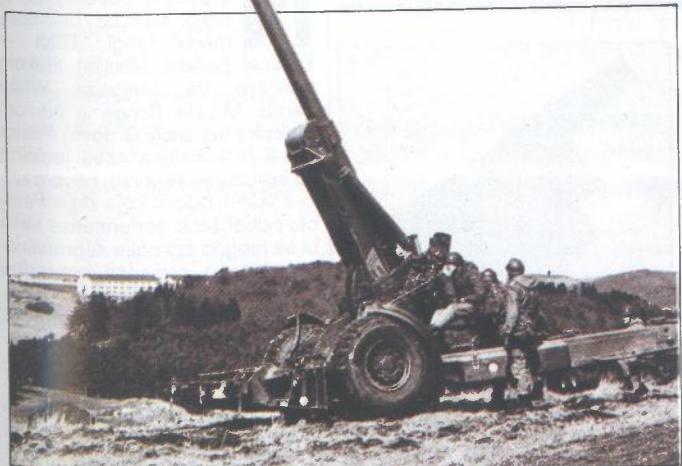
Upaljači su DM 143 za razorne projektili i DM 153 s usporenjem za osvjetljavajuće i dimne projektile. ■

Barutna punjenja

1. Punjenje 1-2
2. Punjenje 3-7
3. Punjenje 8
4. Traka
5. Inicijalno punjenje
6. Inicijalna kapsula
7. Pojačano punjenje
1.25 g
8. Pripala DM 1032
9. Udarač
10. Vanjska čahura
11. Punjenje 1
12. Punjenje 2
13. Punjenje 3
14. Punjenje 4
15. Punjenje 5
16. Punjenje 6
17. Punjenje 7
18. Plamenogasitelj

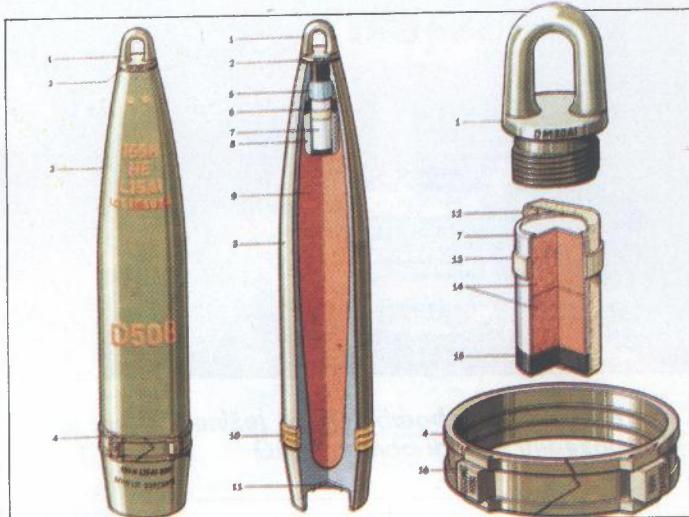

Haubica 155 mm u položaju za opaljenje

TAKTIČKO-TEHNIČKE OSOBINE FH-70

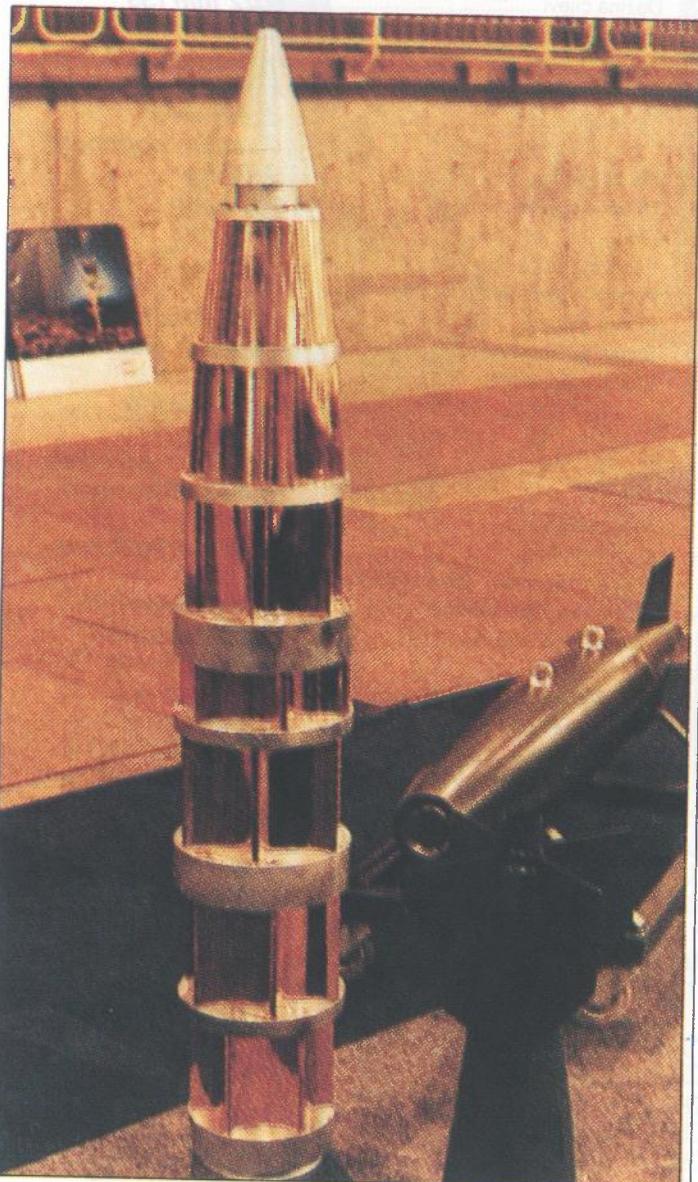
Kalibr	155 mm
Dužina cijevi	6022 mm (39 kalibara)
Tip zatvarača	poluautomatski — klinasti
Tip lafeta	dvokraki s vlastitim pogonom
Masa haubice	9300 kg
Ukupna dužina u vožnji	9800 mm
Širina	2580 mm
Područje vertikalnih kuteva	-4,5° + 70°
Područje horizontalnog djelovanja	56°
Brzina gađanja	6 metaka/min.
Brzina pri samostalnom pogonu	15 km/h max
Maksimalni domet	24.700 m (standardno streljivo) 31.500 m (streljivo s Base Bleedom)
Broj punjenja	1.—8.
Dužina trzanja	1000 — 1400 mm
Stupanj djelovanja plinske kočnice	35 %
Dužina barutne komore	964,3 mm
Kut uvijanja žlebova	1/20 kalibra udesno
Broj žlebova	48
Maks. tlak barutnih plinova	3700 bara (8. punjenje 21°C)
Broj članova posade	7 ili 8

Razorni projektil L 15A1

1. Zaštitna kapa
2. Prsten za brtvljenje
3. Košuljica projektila
4. Zaštita vodećeg prstena
5. Odstojna čahura
6. Masa za brtvljenje
7. Čahura pripale eksplozivnog punjenja
8. Čahura
9. Eksplozivno punjenje
10. Vodeći prsten
11. Ploča dna
12. Traka za podizanje
13. Ljepljiva traka
14. Pripala eksplozivnog punjenja
15. Amortizacija podmetača

Protuoklopna bomba

Protuoklopna bomba OMNI težine 250 kp; u pozadini se vidi bomba FLAG

Honeywell proizvodi jedinicu za spremanje podataka namijenjene za B-2 zrakoplov

Odjel kompanije Honeywell - Defense Avionics Systems sklopio je ugovor vrijedan više od 20 milijuna dolarova s Northrop Corporation za proizvodnju jedinice za spremanje podataka kapaciteta 300 Mbyte za stealth bombarder B-2 američkog zrakoplovstva. Ugovor za kompletne

program razvoja zahtjeva izradbu 22 komada jedinica koje bi trebale biti isporučene do početka svibnja 1994. godine.

Te su jedinice razvijene prema jedinicama digitalne memorije koja je razvijena za AV-8B i F/A-18 noćne lovačke zrakoplove.

Jedinica koristi tehnologije čvrstog tijela i magnetno-optičkih diskova i mali računarski interfejs. Dizajniranu za vojnu namjenu, Honeywell je napravio male modifikacije zbog smanjivanja težine, veličine i zahtjeva za energijom na ovoj jedinici namijenjenoj za B-2. ■ B.S.

Južnoafrička tvrtka Mechem Consultants razvila je jeftinu sveusmjerivu protuoklopnu bombu. Ovo oružje, koje je dobilo privremeni naziv »Omni», sastoji se od višestruko izbrušena eksplozivno oblikovanog projektila (EFP) punjenog RDX/TNT eksplozivom. Bomba opremljena bližinskim upaljačem, usporava se padobranom, čime se omogućava njezina orientacija prema zemlji. Eksplozivno punjenje, smješteno na stražnjem dijelu tijela bombe, detonira se na visini od 15 do 20 metara, pri čemu se izbacuje EFP punjenje. Tijekom ispitivanja, »Omni« je napravio rupu promjera 100 mm na oklopnoj ploči debline 70 mm. Prema navodima proizvođača, »Omni« se uspješno može koristiti ne samo protiv oklopljenih borbenih vozila, već i protiv brodova, zrakoplova parkiranih

na poletno-sletnoj stazi i spremnika goriva.

Jedan od novih izuma ove tvrtke je i »Flag«, bomba s brzim sagorjevanjem. Ovo se oružje može usporediti s FAE bombama, ali za razliku od njih, punjeno je niskoeksplozivnom tekućom otpicnom. Stoga, iako stvara samo polovinu natpristika pri eksploziji, za razliku od ekvivalentnog FAE punjenja, manji su problemi pri iniciranju eksplozivnog punjenja. Kod ove bombe, punjenje stvara dvostruku detonaciju: prva detonacija »pokriva« cilj s preostalom nesagorenjem eksplozivnim plinovima, a iduća detonacija koja otpočne dijeli sekunde nakon prve, pali te preostale plinove. Predstavici Mechema tvrde da je »Flac« posebno učinkovit kad se koristi protiv bunkera (radijus djelovanja iznosi više od 30 m). ■ R.B.

Novi Patriot presreće TBM

Nova raketa Patriot PAC-3 uspješno kreće u presretanje taktičke balističke raketama (engl. TBM - Tactical ballistic Missile) tijekom provjere na poligonu White Sands Missile Range u Novom Meksiku (na slici). U novoj Patriot raketama je korištena nova jedinica za aktiviranje koja rabi novo tražilo s više modova koje daje Patriotu poboljšane performanse kako bi se mogao što bolje suprotstaviti, odnosno pogodati napredne zrakoplove i visokoleteće TBM-e. Program višemodnog tražila je jedno od poboljšanja koje je provedla tvrtka Raytheon Co. (Lexington, MA) u sklopu Memoranduma razumijevanja (MoU) između SAD-a i Njemačke za povećanu protuzračnu obranu. ■ B.S.

CROATIA BANKA

dd, Zagreb

• **Uprava**

41000 Zagreb, Kvaternikov trg 9,
Tel: 041/231-842, Fax: 041/232-470
SWIFT: CROA HR 2X

• **Kreditni i devizni poslovi**

41000 Zagreb, Ksaver 211,
Tel: 041/423-119, Fax: 041/430-120

• **Poslovi s građanima**

41000 Zagreb:
- Gajeva 2a, Tel: 041/272-201,
Fax: 041/276-406

- Krešimirov trg 2,
Tel: 041/413-299,
Fax: 041/413-671

• **Filijala Zagreb**, 41000 Zagreb,
Krešimirov trg 2, Tel: 041/411-403;
411-451, Fax: 041/413-671

• **Filijala Slavonski Brod**,
55000 Slavonski Brod, Mesićeva 1,
Tel: 055/442-112, Fax: 055/442-110

• **Filijala Čakovec**, 42300 Čakovec
Ivana Mažuranića 2, Tel: 042/816-725;
816-251, Fax: 042/816-710

• **Filijala Đurđevac**, 43350 Đurđevac,
Basaričekova 10/1, Tel: 043/811-244
Fax: 043/811-384

• **Filijala Zadar**, 57000 Zadar, Jurja
Biankinija 8c, Tel: 057/437-833,
Fax: 057/437-757

• **Filijala Metković**, 58350 Metković,
Trg bana Jelačića 8, Tel: 058/681-013,
Fax: 058/681-098

• **Filijala Split**, 58000 Split, Kliška 13
Tel: 058/362-785; 361-856,
Fax: 058/45-796

• **Filijala Šibenik**, 59000 Šibenik,
Andrije Kačića-Miošića bb,
Tel: 059/39-222, Fax: 059/39-222

• **Filijala Poreč**, 51440 Poreč,
Lenjinova ul. 8, Tel: 0531/351-202;
351-304, Fax: 0531/351-505

• **Filijala Rijeka**, 51000 Rijeka,
Riva Boduli 1
Tel: 051/212-111

• **Filijala Vinkovci**, 56000 Vinkovci,
Duga ulica bb (objekt Šokadija),
Tel: 056/20-377; 20-072
Fax: 056/14-013

• **Filijala Osijek**, 54000 Osijek,
Šamačka 1, Tel: 054/120-780, 121-299,
Fax: 054/122-484

• **Filijala Županja**, 56270 Županja,
Veliki kraj 66, Tel: 056/71-051

• **Poslovница Imotski**
58000 Imotski, Ulica Kralja
Tomislava bb

**Mir i ljubav
u povodu blagdana
Kristova uskrsnuća
želi Vam**

Raspre između pristalica samokresa s jedne, i revolvera s druge strane, traju već više od osamdeset godina. Iako statistike pokazuju da je u dosadašnjim ratovima ovom vrstom oružja manjeto protivniku relativno malo gubitaka, ne smije se zanemariti psihološko značenje njegova posjedovanja.

Budući da posljednjih tridesetak godina nema revolucionarnih novina u konstrukciji samokresa i revolvera, pitanje osobnog naoružanja nije česta tema u stručnoj literaturi. Tek izbor novog samokresa za pripadnike armije SAD potvrdio je veću pozornost osobito nakon objavljanja rezultata natječaja. Tada je kao službeno oružje izabran talijanski samokres Beretta 92F u kalibru 9 mm Para što je za mnoge bilo veliko iznenadenje. Sve to, međutim, bez obzira i na činjenicu da je do sada proveden golemi broj najrazličitijih usporedbi, samo iznova potiče raspre o tome da li je kao osobno oružje bolji samokres ili revolver.

NAMJENA I OSOBINE

Samokres ili revolver

Samokres je osobno vatreno oružje, namijenjeno neposrednoj obrani ili napadaju. Revolveri imaju istu namjenu kao i samokrest, a razlikuju se od njih po tome što imaju bubanj u kojeg se smještaju metci.

Mirko Kukolj

Samokres je osobno vatreno oružje, namijenjeno neposrednoj obrani ili napadaju. Zavisno od

načina na koji se iskorištava energija barutnih plinova stvorena nakon opaljenja

BERETTA 92FS u kalibru 9 mm PARABELLUM.
Ovaj samokres uvela je 1985. godine u službenu uporabu američka vojska pod nazivom M9

metka, postoje tri vrste samokresa: neautomatski (kod kojeg energija barutnih plinova služi samo za dobivanje početne brzine zrna, dok se ponovno punjenje oružja i opaljivanje obavlja ručno), poluautomatski (energija barutnih plinova iskorištava se i za ponovno punjenje oružja, a za svaku opaljenje potrebno je ponovno povući okidač) i automatski (energija barutnih plinova iskorištava se za ponovno punjenje oružja i ispaljivanje sljedećeg metka sve dok strijelac drži pritisnut okidač ili dok ima metaka u spremniku). Suvremenim samokresima uglavnom su poluautomatski ili automatski. Poluautomatski mogu gađati samo pojedinačnom paljbom, a automatski pojedinačnom i brzometnom. Radi poboljšanja učinkovitosti gađanja, neki su au-

tomatski samokresi opremljeni kundacicima. Iz samokresa se može uspješno gađati do 50 m, dok uporaba kundaka omogućuje gađanje i do 200 m.

Revolveri imaju istu namjenu kao i samokresi, a razlikuju se od njih po tome što imaju bubanj u kojeg se smještaju metci. Nakon zapinjanja udarača (oroza), odnosno povlačenja okidača, bubanj se okreće oko svoje uzdužne osi, sve dok se ležište u kojem je metak ne poklopi s cijevi oružja. Kapacitet bubnja je najčešće pet do sedam metaka.

U osnovnim se osobinama može uočiti velika sličnost među revolverima. Jedan od glavnih razloga jest u tome što postoji zavisnost između tih osobina osobito kad se razmatra energija zrna na ustima cijevi, male revolvera, i energija trzanja. Zbog toga se novine očituju uglavnom u tehnologiji izradbe ovega oružja i smanjivanju troškova njegove proizvodnje.

STRELJIVO ZA SAMOKRESE I REVOLVERE

Kalibri samokresa u većini armija kreću se od 7,62 mm do 11,43 mm. Proračuni i ispitivanja pokazuju da svi ti samokresi imaju znatno veću kinetičku energiju zrana od energije potrebne za uništenje nezaštićenog živog cilja na praktičnoj daljini uporabe. Trenut-

no je u svijetu najviše u uporabi metak 9 mm Parabellum poznat još pod nazivom 9mm dugi. On je u današnje vrijeme vjerojatno najrasprostranjeniji metak za samokres i kratke strojnice, premda je razvijen još davne 1902. godine. O kakvoći toga metka svjedoči podatak da se za njegov kalibr odlučila američka vojska, koja je inače dugo upotrebljavala kalibr 11,43 mm (.45ACP). Zanimljivo je da metci 11,43 mm i 9 mm Parabellum, iako se dosta razlikuju u kalibru, nemaju veliku razliku u kinetičkoj energiji zrna. Prednost metka 9 mm Parabellum je u većoj probojnosti, manjim dimenzijama (u spremnik jednake veličine može se smjestiti veći broj metaka) i manjoj masi. Nedostatak mu je (u odnosu na metak 11,43 mm) slabiji učinak na nezaklonjene žive ciljeve.

Ostali kalibri znatno su manje zastupljeni. Spomenimo da je u bivšoj JA u uporabi bio metak u kalibru 7,65 mm (samokres M70 i automatski samokres M84 poznati kao »skorpion«) te metak 7,62 mm (samokres M57 i automat M56). Raščlambom podataka iz tablice može se zaključiti da metak 9 mm Parabellum zauzima »zlatnu sredinu« što je vjerojatno jedan od glavnih razloga njegove rasprostranjenosti.

metak ima dužu čahuru i jače barutno punjenje. Tako npr. metak .357 magnum ima 4 mm dužu čahuru od metka .38 Special. Ta činjenica omogućava da se za revolver .357 magnum može upotrebjavati i metak .38 Special, jer je projektiran za daleko jače punjenje. Obratno, naravno, ne vrijedi.

ZAHTJEVI

Najveći broj vojnih stručnjaka slaže se da osobno oružje treba imati sljedeće osobine: učinkovitost na daljinu do 50 m, jednostavnu konstrukciju zbog lakšeg ras-

Samokres tvrtke WALTHER P88 COMPACT u kalibru 9 mm PARA. Kapacitet spremnika je 14 metaka

nika, sigurnost u radu svih mehanizama, kratko vrijeme pripreme oružja za otvaranje paljbe, brzo oticanje zastoja, odgovarajući kakvoči tvari od kojeg su izrađeni dijelovi koji trpe najveća opterećenja, pogodan raspored mehanizama (osobito kočnica) koji omogućava da oružjem mogu raspolagati i dešnjaci i levaci, mogućnost ciljanja i pri slaboj vidljivosti (magla, sumrak), ergonomski oblik oružja (npr. da rukohvat oružja odgovara i strijelcima s velikim šakama), mogućnost raspolažanja oružjem u rukavicama itd.

MEĐUSOBNA USPOREDBA SAMOKRESA I REVOLVERA

U cilju stjecanja cijelovitijeg uvida u mogućnost izbora osobnog oružja kratko ćemo raščlaniti najvažnije parametre samokresa i revolvera kako bi se mogli bolje upoznati s njihovim prednostima i nedostacima.

BRZINA GAĐANJA

Praktična brzina gađanja iz samokresa daleko je veća u odnosu na brzinu gađanja iz revolvera. Revolver se najprije mora otvoriti bubanj i izbaciti čahure, a zatim ga treba napuniti. To zahtijeva mirnu ruku i dobru koncentraciju, što je u bojnim uvjetima teško postići. Brzina punjenja revolvera može se djelomice povećati ukli-

Zbog mogućih zabuna oko označavanja kalibara napominjemo da se u zemljama engleskog jezičnog područja kalibr izražava u tisućitim dijelovima inča, a dužina cijevi u inčima (1 inch = 25,4 mm). Oznaka .357 znači 0,357 inča, tj. kalibr oko 9 mm. Magnum označava osobito jak metak određenog kalibra. Naime, u odnosu na standardni metak, magnum

polaganja i izobrazbe, mogućnost laganog rasklapanja i održavanja, malu masu, veliki kapacitet sprem-

Jedna od inaćica tvrtke ČEŠKA ZBROJOVKA u kalibru 9 mm PARA. Ovaj samokres tipičan je primjer jednostavne i pouzdane konstrukcije sa spremnikom velikog kapaciteta

ko se metci nalaze u posebnom brzopunjaju (engl. Speedloader). On se sastoji od plastičnog prstena prilagođenog rasporedu komora u bubenju. Prsten obuhvaća metke, i tako predstavlja jednu vrstu revolverskog spremnika. Njegovim namještanjem na bubanj i pritiskom na dno prstena metci se ubacuju u bubanj. Kod samokresa se spremnik mijenja vrlo jednostavno i brzo. Potrebno je samo pritisnuti utvrđivač, te izvući prazan i ubaciti pun spremnik. Nakon toga je potrebno navlaku povući u zadnji položaj i pustiti, kako bi se ubacio metak u cijev. Kod revolvera nije potrebno repetiranje (povlačenje navlake), što je prednost jer se može dogoditi da se ta radnja u žaru ratovanja jednostavno zaboravi.

SPREMOST ZA UPOTREBU

Oba su oružja ograničena na male daljine gdje je važno da se

Prigodom gađanja revolverom veća količina stvorenih plinova istječe između bubenja i cijevi. Kod samokresa s nepokretnom cijevi određena količina plinova gubi se prigodom trzanja oružja ali je ona daleko manja nego kod revolvera. Zbog toga pri uporabi istog metka i cijevi jednake dužine samokres ima veću početnu brzinu zrna od revolvera. Osim toga, kod samokresa se stvoren plinovi koriste za izvlačenje i izbacivanje čahure i ubacivanje novog metka. Narav-

paličja otvoriti što je moguće brže. Zbog sigurnosti nije ni samokresni revolver dobro nositi sa zapetim udaračem. Osim toga, ako je opruga udarača neprekidno sabijena s vremenom će oslabiti njezina elastičnost, što može rezultirati nedostatkom energije za aktiviranje kapsule metka. Revolveri su bili pri konstruirani s dvostrukim djelovanjem udarača i dugo ih se držalo spremnijim za uporabu. Sada, međutim, i mnogi samokresi također imaju takav okidač, pa i oni ako se nose s metkom u cijevi, mogu biti isto tako spremni za uporabu kao i revolveri.

ISKORIŠTENJE BARUTNIH PLINOVA

no, to donekle otežava konstrukciju, ali je zato iskoristivost plinova veća, a trzanje oružja manje.

OBLIK

Od početka masovne proizvodnje samokresa razvijen je veliki broj modela s najrazličitijim osobini-

Opsežna ispitivanja prilikom izbora novog američkog vojnog samokresa jedino je, osim BERETTE, prošao švicarski samokres SIG 226

Najnoviji samokres poznate američke tvrtke RU-GER

nama. Zato se teško može govoriti o nekom standardiziranom obliku samokresa. Ipak, može se učiti težnja konstruktora za anatomski oblikovanim rukohvatom kako bi on što prirodne »ležao« u ruci. To međutim, budući da je kod samokresa oblik rukohvata uvjetovan položajem i veličinom spremnika, nije uvijek lako postići. Rukohvat revolvara je u tom pogledu lakše oblikovati i gotovo

idealno prilagoditi ruci. Osim toga, za sve standardne izvedbe revolvera može se naručiti poseban oblik rukohvata. Ipak, takvo prilagođavanje oružja nije moguće za masovnu uporabu u armiji. Nagib i oblik drške revolvara omogućuju njegovo brže potezanje iz futrole jer se rukohvat samokresa nalazi pod znatno nepovoljnijim kutom u odnosu na ruku strijelca. Treba međutim napomenuti da brzina

vadenja oružja iz futrole ipak po najprije ovisi o uvježbanosti sa mog strijelca.

Kod nekih samokresa (HK P9S, SIGSAUER 226, GLOCK 17), prednji je dio branika okidača tako obuhvitan da se čvrsto može obuhvatiti prstima, što olakšava držanje samokresa objema rukama. Osim toga, vanjske su površine izrađene bez oštih izbočina koje bi mogle smetati prigodom gađanja ili zapinjati u futroli kod brzog izvlačenja oružja.

PROTEŽNOSTI

Može se reći da se samokresi i revolveri koji rabe streljivo približno jednako kalibra i sličnih balističkih performansi, ne razlikuju bitno u protežnostima (dužini i visino). Postoji razlika u širini. Zbog bubenja je, naime, revolver nešto širi od samokresa.

Masa i položaj središta mase

Masa samokresa u kalibru 9 mm parabellum ne razlikuje se bitno od mase revolvera u kalibru .38 specijal. Tako npr. masa samokresa Walther P1 u kalibru 9 mm, s osam metaka, iznosi 0.77

Austrijski samokres GLOCK 17 najbolji je primjer primjene novih tvoriva u proizvodnji ručnog oružja

Samokres SIG-SAUER P228 uvela je u naoružanje američka vojska (oznaka M11) kao dopunu BERETTI M 92FS. Vrlo je kompaktan i dobro će doći svim onima koji imaju premale dlanove za učinkovitu uporabu dosta veće BERETTE

kg a revolvera S&W u kalibru .38 specijal 0.76 kg. Revolveri u kalibru .357 magnum imaju oko 20 posto veću masu (npr. revolver .357 magnum, sa cijevi dugom 102 mm, ima masu oko jednog kilograma).

Kad govorimo o položaju središte mase samokresa onda treba uzeti u obzir položaj spremnika tj. to da li se on nalazi ispred branika okidača (kao kod nekih automatskih samokresa npr. 7,65 mm M84) ili iza branika. Kod samokresa koji imaju spremnik u rukohvatu središte mase je iza okidača, što izaziva trzaj oružja navise. Tijekom gađanja središte mase se postupno premješta prema ustima cijevi, ali se i dalje nalazi u ne-povoljnem položaju u odnosu na okidač. Središte mase napunjenoj revolvera leži ispod okidača, negdje ispred prve trećine bubenja, i to mu je najpovoljniji položaj. Prigodom gađanja iz revolera također dolazi do pomicanja središta mase, ali je taj pomak puno manji. Treba napomenuti da

po mišljenju nekih stručnjaka središte mase oružja nije bitno za točnost gađanja, a da većina slabije uvježbanih strijelaca postiže bolje rezultate čije je središte mase u samoj šaci.

BROJ SASTAVNIH DIJELOVA

Broj sastavnih dijelova ovisi o vrsti oružja. I kod samokresa i kod revolvera on se obično kreće oko 55. Kako se broj tih dijelova bitno ne razlikuje, ne može se govoriti o eventualnim prednostima i nedostacima jedne ili druge vrste oružja. Naravno postoje i izuzetci. Tako npr. samokres Glock 17 ima zajedno sa spremnikom samo 32 dijela.

NAZIV	M 92FS	ČZ M85	P88	P226	P228	P85	M459	GLOCK 17
Kalibar	9 mm Para	9 mm Para	9 mm Para	9 mm Para	9 mm Para	9 mm Para	9 mm Para	9 mm Para
Prolzvodač	BERETTA (Italija)	ČZ (Češka)	WALTHER (Njemačka)	SIG (Švicarska)	SIG (Švicarska)	RUGER (SAD)	S&W (SAD)	GLOCK (Austrija)
Kapacitet spremnika	15	15	15	15	13	15	14	17
Masa praznog oružja (kg)	0,975	1,0	0,9	0,865	0,825	0,9	0,88	0,65
Dužina cijevi (mm)	125	120	104	112	98	115	104	114
Dužina oružja (mm)	217	206	186	196	180	200	193	203

Tehničke osobine suvremenih vojnih samokresa u kalibru 9 mm Para

STRELIVO

Zbog same konstrukcije (nemaju problema s unošenjem metka u cijev) revolveri se mogu puniti različitim tipovima streljiva u istom kalibru. Zato se za revolvere proizvodi veći assortiman streljiva (različiti oblici zrna, metci punjeni sačmom, plinsko streljivo). Samokresi novije konstrukcije također mogu upotrebljavati različite vrste streljiva (npr. samokres Glock 17).

Ako međutim govorimo o laboracijama streljiva, onda je revolver u prednosti jer može koristiti streljivo istog kalibra u različitim laboracijama. Naime, veličina pritisaka stvorenog opaljenjem metka neima utjecaja na funkcioniranje revolvera. Nasuprot tome, velika većina samokresa »podnosi« samo jednu laboraciju, jer za uspješno izbacivanje čahure i ubacivanje novog metka mora veličina pritiska biti u određenim granicama.

U razmatranju izbora osobnog oružja treba uzimati u obzir i to da li za još neko oružje iz naoružanja neke armije može služiti isti metak zbog problema oko opskrbe. Metak samokresa rabe i kratke strojnice, a to uklavnom ne vrijedi za

Revolver COLT DETECTIVE SPECIAL pojavio se još davne 1927. godine. U bubanji stane 6 metaka .38 Special

se spremnicima od 8—15 metaka, a automatski spremnicima od 20 metaka. Neki automatski samokresi imaju spremnike različitog kapaciteta (npr. automatski samokres 7,65 mm M84 ima spremnike od 10 ili 20 metaka). Revolver ne-ma tako velik kapacitet, i to mu je veliki nedostatak. U bubanju revolvera najčešće stane tek 5—6 metaka.

OKIDANJE

Prije usporedbe mehanizama za okidanje potrebno je objasniti razliku između mehanizma dvostrukog djelovanja (engl. Double action) i jednostrukog djelovanja (engl. Single action). Kod mehanizama dvostrukog djelovanja, povlačenjem okidača omogućuju se dvije radnje, i to (u početku povlačenja okidača) zapinjanje udarača i (na kraju povlačenja okidača) oslobođanje udarača. Kod mehanizama jednostrukog djelovanja za-

pinjanje udarača postiže se povlačenjem navlake ili tako da se udarač zapne palcem, a samo se okidanje obavlja povlačenjem okidača.

Za opaljenje svakog metka iz revolera radi se isključivo snaga ruke. Kod konstrukcija s dvostrukim djelovanjem sila koja je po-

KAPACITET SPREMNIKA

Poluautomatski samokresi pune

trebna za povlačenje okidača iznos oko 4 daN, a kod revolera s jednostrukim djelovanjem oko 1,5 daN. Druga je sila manja zato jer se udarač zapinje palcem, a samo je za njegovo oslobođanje potrebno povući okidač.

Kod samokresa je zapinjanje udarača palcem ili povlačenjem okidača potrebno samo za prvi metak. Naredna zapinjanja obavljaju navlaka koja se nakon opaljenja trza unatrag. Za povlačenje okidača potrebna je sila od oko 2 daN. Iz ovoga se može zaključiti da je sila koja je potrebna za okidanje samokresa upola manja od

udarne igle), ako se nose s metkom u cijevi i sa spuštenim udarčem.

U rukovanju samokresom ili revolverom opasnost od opaljenja može se pojaviti pri spuštanju zapetog udarača. Zato neki samokresi imaju ugrađenu posebnu polugu koja omogućuje sigurno spuštanje udarača. Za izvođenje

dobno da se cijev bolje ohladi.

IZOBRAZBA U RUKOVANJU

Neki autori drže da je za izobrazbu u rukovanju s revolverom potrebno manje vremena i objašnjenja.

To se može prihvati ako se od strijelca ne traže osobiti rezultati, budući da prigodom ruko-

u takvoj vrsti gađanja potrebno je u izobrazbi iz revolera utrošiti jedan i pol puta više streljiva nego pri izobrazbi iz samokresa. Jedan od uzroka tome vjerojatno je teško i duže povlačenje okidača, što se osobito očituje pri brzoj paljbi.

POJAVA I OTKLANJANJE ZASTOJA

Revolver COLT ANACONDA poznat je širom svijeta. Ova inačica napravljena je u kalibru .45 (11,43 mm)

one kod revolera. To je velika prednost osobito prilikom brze paljbe.

SIGURNOST RADA DIJELOVA

Revolver nema kočnicu, dok ih većina samokresa ima. Kočnica omogućuje sigurnije rukovanje samokresom, ali traži i dodatnu pažnju. Suvremena rješenja samokresa imaju automatske kočnice udarne igle, koje onemogućavaju opaljenje ako okidač nije povučen do kraja. Većina je poznavatelja ručnog oružja mišljenja da su samokresi dvostrukog djelovanja dovoljno sigurni i bez klasične kočnice (dakle samo s kočnicom

ove radnje potrebno je prvo palcem polugu pritisnuti nadolje, zatim povuci okidač, a nakon toga polugu lagano otpustiti. Pri tome se udarač lagano i sigurno vraća u osnovni položaj.

INDIKACIJA ISPRAŽNjenosti SPREMIKA

Nakon ispaljivanja posljednjeg metka iz revolera jedina indikacija ispražnjenosti je značajan »klik«. Naravno, ispražnjenost se može utvrditi otvaranjem bubnja i vizualnom kontrolom. Kod većine samokresa nakon posljednjeg metka navlaka sa zatvaračem ostaje u zadnjem položaju, pokazujući na taj način da smo ispalili sve streljivo i omogućujući isto-

vanja revolverom neiskusan strijelac može pogriješiti samo tako da ne zaboravi potpuno napunjen bubanj u ramu revolera. Nasuprot tome, prigodom rukovanja samokresom moguće je učiniti više pogrešaka. Tako se, primjerice, može dogoditi da spremnik ne буде umetnut do kraja u rukohvat ili da se prigodom repetiranja navlaka ne povuče do kraja unazad (što može dovesti do zaglavljivanja metka). Međutim druga je stvar kod točnog gađanja velikom brzinom. Prema nekim iskustvima armija i redarstvo zapadnih zemalja, za postizanje dobrih rezultata

Kod revolera nema zastoja kakvi se mogu pojavit u samokresu, kao što su neizbacivanje čahure ili zaglavljivanje metka prilikom njegova unošenja u ležište metka. To je velika prednost revolera. Osim toga, kod revolera

NAZIV	MODEL 64	PYTHON	GP 100	MODEL 960	MODEL 60	MR 93	MODEL 431
Kalibr	.38 Special	.357 Mag	.357 Mag	.38 Special	.38 Special	.357 Mag	.44 Special
Proizvođač	S&W (SAD)	COLT (SAD)	RUGER (SAD)	ASTRA (Španjolska)	OMORI (Japan)	MANURHIN (Francuska)	TAURUS (SAD)
Kapacitet bubnja	6	6	6	6	5	6	5
Masa praznog oružja (kg)	0,865	1,23	1.16	1.15	0,68	1,16	0,99
Dužina oružja (mm)	235	292	243	241	197	245	246
Dužina cijevi (mm)	101,6	152	101,6	102	77	101,6	101,6

su rjeđi zastoji zbog neispravnosti streljiva. Ukoliko i dođe do neopljjenja metka, sljedeće potezanje okidača dovest će novi metak u položaj za opaljenje. Kod samokresa je potrebno najprije povuci navlaku unazad, kako bismo izbacili neispravan metak, a potom pustiti navlaku da se ubaci novi metak i tek onda povući okidač. Sve to zahtijeva nekoliko sekundi, koje mogu biti dragocjene.

ODRŽAVANJE

Problem održavanja oružja je vrlo značajan, osobito u ratnim uvjetima, kad nema dovoljno vreme-

na ni sredstava za takve aktivnosti. Ta činjenica postavlja pred konstruktoare zahtjev da se rasklapanje i sklapanje oružja omogući u što kraćem vremenu i bez posebnog alata. Osim toga, sama konstrukcija mora biti takva da nakon čišćenja ne može doći do pogreške u sklapanju oružja koja bi one mogućila njegov daljnji rad. Sa-

TRZANJE

Trzanje oružja negativno utječe na točnost gađanja. Zato je poželjno da ono bude što manje. Pri uporabi streljiva istog kalibra i osobina, samokres ima znatno manji trzaj od revolvera. Neki automatski samokresi imaju čak ugrađene posebne ublaživače tra-

Točnost nekog oružja ovisi o njegovoj konstrukciji. Pri tome je kod samokresa značajan i način zabravljanja, odnosno način na koji je zatvarač »vezan« za cijev u trenutku opaljenja. Tako se npr. cijev samokresa 7,62 mm M57 prigodom odbravljanja kreće unazad i spušta, a prilikom zabravljanja podiže (zabravljanje se

mokres je prije čišćenja potrebno rasklopiti, što zahtijeva vrijeme i prostor za odlaganje dijelova. Takvih problema kod revolvera nema, jer je za čišćenje potrebno samo oslobođiti bubanj.

Revolveri poznatog američkog proizvođača SMITH&WESSION u različitim kalibrima

nja (npr. automatski samokres 7,65 mm M84 ima ugrađen takav mehanizam u rukohvatu). Trzanje oružja je osobito izraženo kod oružja većeg kalibra. Zato dobre osobine velikog kalibra treba potanko raščlaniti jer je bolje protivnika pogoditi metkom kalibra 6,65 mm nego promašiti magnumom 11,43 mm.

TOČNOST

ostvaruje pomoću rebara na cijevi i utora na navlaci), što sve smanjuje točnost. Kod nekih samokresa (npr. Berette 9 mm M92F) cijev se kreće samo pravocrtno, što omogućava veću točnost.

DODATNI UREDAJI

Ako se prigodom gađanja želi prigušiti pucanj onda su samokresi pogodnije i učinkovitije rješenje. Naime, prigodom opaljenja iz revolvera, veći dio plinova istječe između bubenja i cijevi, što se ne može prigušiti. Zato se prigušivači vrlo rijetko i montiraju na revolvere. Na cijev revolvera lakše je učvrstiti nastavak za ispaljivanje granata sa suzavcem ili optički ciljnik. Moguće je montirati i uređaj koji će služiti kao izvor svjetla što je pogodno za noćne zadace jer se snop svjetla može namjestiti tako da se njegova os poklopí s osi cijevi.

IZBOR

Na kraju ove kratke raščlambe mogu se sumirati važnije prednosti samokresa i revolvera. Prednosti samokresa su veća paljbeni moć (brzina gađanja), bolja isko-

METAK	DUŽINA (mm) metak čahure	POČETNA BRZINA ZRNA (m/s)	ENERGIJA NA USTIMA CIJEVI (J)	PROMJER (mm) dance čahure zrna	SINONIMI
5.45 x 18 (Ruski)	24.9 17.8	315	129	7.55 5.64	
6.35 mm Browning	23.11 15.62	250	101	7.67 6.37	6.35 x 15 SR 6.35 ACP .25 ACP
7.62 mm Tokarev	34.55 25.14	455	576	9.91 7.82	7.63 x 25 mm 7.63 mm Mauser
7.65 mm Browning	26.16 17.27	300	212	8.99 7.85	7.65 x 17 SR 7.65 mm ACP .32 ACP
9 mm Makarov	24.79 17.98	340	348	9.98 9.23	9 x 18 ruski 9 mm Stečkin
9 mm Parabellum	29.28 19.35	396	584	9.94 9.00	9 x 19 mm 9 mm Luger 9 mm dugi
9 mm Browning	24.89 17.27	270	224	9.50 9.04	9 x 17 mm .380 Auto 9 mm kratki
.357 Magnum	38.35 32.76	436	972	11.17 9.07	
.38 Special	38.86 29.46	260	346	11.00 9.04	.38 Smith&Wes. 9 x 29.5 SR
.45 ACP	32.19 22.79	250	474	11.86 11.43	.45 Colt M1911 .45 Auto Colt Pistol
10 mm Auto	31.78 25.00	340	618	10.72 10.13	10 mm Bren Ten
.40 S&W	30.00 21.37	285	469	10.62 10.11	.40 Auto

Tehničke osobine metaka koje rabe samokresi i revolveri

ristivost energije barutnih plinova stvorenih opaljenjem metka (pri gađanju iz cijevi jednake dužine i uporabi streljiva istog tipa, samokres ima veću početnu brzinu zrna, te veći domet i probojnost), veći kapacitet spremnika, mogućnost indikacije ispršenjenosti spremnika, manja sila potrebna za okidanje što povećava točnost gađanja pri brzoj paljbi, te mogućnost boljeg prigušivanja pucnja u slučaju uporabe prigušivača. Naravno sve nabrojane prednosti odnose se na suvremena rješenja samokresa.

Prednosti revolvara u odnosu na samokrese jesu: manja mogućnost zastaja (npr. zbog neispravnog metka), mogućnost lakšeg oticanja zastaja (ako metak ne opali narednim povlačenjem okidača bubanj rotira i donosi novi metak u poziciju za opaljenje), jednostavnost konstrukcije, manji zahtjevi za održavanjem.

Nakon iznošenja prednosti samokresa i revolvara postavlja se

pitanje što izabrati. Odgovor na to pitanje ovisi o namjeni oružja, odnosno o značaju (najčešćih) situacija u kojima se korisnici mogu naći. U slučaju iznenadnog napadača, na maloj udaljenosti (6 do 7 m) opstanak ovisi o dva čimbenika: mogućnosti brzog reagiranja i o mogućnosti trenutnog onespobljavanja protivnika. Za ovakve slučajevne postoji moto: »Kad je vaš život u opasnosti, imate samo jedan hitac da ga spasite — prvi.«

Druga situacija je zapravo klasični boj. Tada postoji dovoljno vremena da se oružje pripremi za uporabu. Protivnici su uglavnom zaklonjeni, pa je bitna i probojnost streljiva. Također je poželjno da broj raspoloživih metaka u oružju bude što veći.

Na osnovu prethodnih razmatranja može se izbor oružja definirati na sljedeći način: Ako je oružje, prije svega, namijenjeno osobnoj obrani u slučaju iznenadnog napadača, bolje je rješenje revolver velikoga kalibra. Ako se oče-

kuje boj, bolji izbor je samokres sa spremnikom velikog kapaciteta. Za šir pak namjenu tj. kao rješenje za više mogućih situacija, samokres je bolja odluka.

ZAGLAVAK

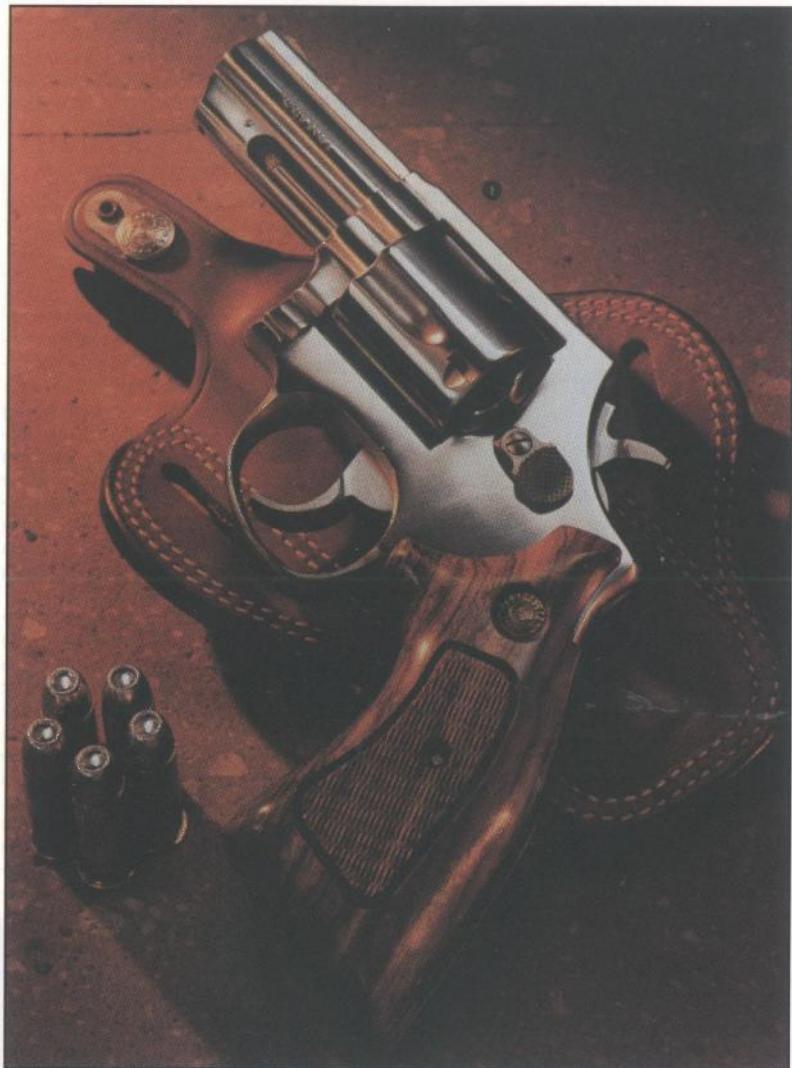
Iako mnogi vojni stručnjaci drže da će se u uvjetima suvremenog rata samokres relativno malo upotrebljavati, te da njegova mala učinkovitost u odnosu na druga oružja dovodi u sumnju svrshodnost naoružavanja takvim oružjem ne smije se zanemariti psihološko značenje posjedovanja oružja, tj. samopouzdanje kojeg ono daje. Dilema pri izboru samokresa ili revolvera za osobno naoružanje pripadnika vojske ne bi trebalo biti. Iz provedene raščlame mogu se uočiti znatne prednosti samokresa s obzirom na zahtjeve koji se postavljaju pred takovo oružje.

Dilema može postojati pri naoružavanju nekih posebnih postrojbi i redarstva. Tu može doći do izražaja prednost revolvara u brzini uporabe i u slučajevima kad dođe do »laganja« metka, jer je za sljedeće opaljenje potrebno samo ponovno povući okidač.

Treba također naglasiti da bi najveće prednosti samokresa (veća učinkovitost, mogućnost lakše zamjene spremnika i veći ka-

Najčešće primjenjivani kalibri za suvremene samokrese. S lijeva u desno: 9 mm, 10 mm, .40 S&W i .45 ACP

Revolver tvrtke TAURUS u kalibru .44 Special

pacitet spremnika) mogle osobito doći do izražaja u borbenom streisu, kad je revolver iznimno teško puniti. To je uostalom natjeralo američki FBI (Federalni istražni biro) da prenaoruža svoje agente, i

umjesto revolvera u kalibru 357 Magnum propiše im samokres s dvostrukim djelovanjem okidača i spremnikom velikog kapaciteta.

■

NAGRADNA IGRA

HRVATSKI VOJNIK
LIST NEPOVRIJEDIVIH

IGRA - ZNANJE - USPJEH

HRVATSKA VOJNA POVIJEST

1. Kako se zvao knez Posavske Hrvatske, jedan od najznamenitijih vojskovoda stare hrvatske povijesti?

VOJNA TEHNIKA

2. Na slici je.....

- a) Kaličar.....
- b) Početna brzina zrna (m/s).....
- c) Brzina gadaanja (met./min.).....
- d) Masa praznog oružja (kg).....
- e) Kapacitet spremnika.....

3. Na slici je prikazan brod.....

a) Dužina broda.....

b) Sirina broda.....

c) Gaz broda.....

d) Istiskivača.....

e) Brzina broda.....

f) Glavno naoružanje.....

NAGRADE:

PRVODOBITNI - maketa zrakoplova i jednogodišnja pretplata na "HV"

DRUGODOBITNI - jednogodišnja pretplata na "HV"

TREĆEDOBITNI - polugodišnja pretplata na "HV"

KUPON ZA ODGOVORE NA PITANJA JE NA TISKANICI

ODGOVORE NA PITANJA SLATI NAJKASNIJE SEDAM DANA
PO IZLASKU LISTA NA NASLOV :

"IGRA - ZNANJE - USPJEH"
HRVATSKI VOJNIK
Zvonimirova 12
4100 Zagreb

Izobrazba pa ugovor

U Splitu, u Zapovjedništvu HRM postoji škola za hrvatske marinice-narednike. Voditelj škole Ivan Matković ispričao nam je sve o tom pilot-projektu a bojnik Ivica Tolić o postrojbi mornaričko-desantnog pješaštva

Branka Slavica

O mornaričkom pješaštvu koje djeluje pri HRM zna se malo. Laike mornarica asocira uglavnom na more i brodove. Možete li nam pojasniti zadaće postrojbi tog tipa?

Da bi se moglo govoriti o zadaćama mornaričkog pješaštva trebalo bi ga imati u pravom smislu te riječi. Poznato je da su marinici

Bojnik Ivica Tolić, zapovjednik bojne mornaričko-desantnog pješaštva

Bojnik **Ivica Tolić** zapovjednik je Samostalne bojne Mornaričko-desantnog pješaštva Hrvatske ratne mornarice. Iako ima tek 24 godine iz njega je zvanje vojnopomorskog časnika i dvogodišnje iskustvo ratovanja na gotovo svim bojišnicama južne Hrvatske. U HRM došao je iz 4. gardijske brigade gdje je obavljao dužnosti dozapravjednika i zapovjednika 3. imotske bojne. Nekoliko dana po njegovu povratku iz zadarskog zaleda zamolili smo ga za razgovor.

najelitniji dio vojske, barem kad je riječ o NATO snagama. Mi još ujek nemamo takve postrojbe. Zadaće našeg mornaričkog pješaštva iste su kao i kod svih ostalih pješačkih postrojbi HV.

No, Hrvatska je pomorska zemlja koja će raspolažati sa suvremenom mornaricom.

A marinici su sastavni dio takve mornarice. Mišljenja sam da bismo trebali imati jednu postrojbu veličine bojne koju bi činio djelatni sastav marinaca.

Zaštitni znak suvremene Amerike, pored Coca-Cole i traperica marke "Levis", svakako je i vojnik zvan marinac.

Laici, ali i vojni stručnjaci, znaju da se iza slike zgodnih momaka u specifičnim odorama koji kod pro-sječnog Amerikanca bude osjećaj

ovog projekta dug je stoga što želimo zadovoljiti norme najelitnijih postrojbi u svijetu. Stoga je projekt podijeljen u faze. Krenuli smo od mornaričkog pješaštva preko marinackog narednika da bi jednog dana dobili pravog marinca. Jednom kad se završi taj posao stvaranja hrvatskog marinca on ulazi u okvire hrvatske nacio-

Voditelj škole Ivan Matković

nalne tradicije i to više nitko ne može izbrisati.

To nam je osnovni motiv, jer Hrvatska je pomorska zemlja i ona može imati takve snaže» — kaže Matković.

Koje ste kriterije poštivali pri odabiru kandidata?

Pristupili smo organizaciji ove škole poštujući strogo propisane norme.

Obavljena je selekcija, a sukladno specifičnosti vremena u kojem živimo, sudioništvo u domovinskom ratu osnovni je uvjet koji smo tražili od kandidata i to smo dali do znanja svim postrojbama, i mornarici i brigadama.

Po-

slijе razgovora i upoznavanja sa svakim kandidatom posebno pristupili smo testiranju poštujuci norme koje je propisalo Ministarstvo obrane Republike Hrvatske. Od 250 prijavljenih 64 je zadovljilo sve kriterije.

Naravno, svemu je prethodilo zeleno svjetlo Personalne uprave Ministarstva obrane koje smo dobili poslije razgovora obavljenih u svibnju 1992. godine. Dobili smo i odobrenje i zapovjed zapovjednika HRM.

nepobjedivosti, stege i nacionalnog jedinstva krije stvarna snaga i primarna uloga u gotovo svim važnijim ratnim akcijama NATO-a.

O tome kako bi bilo lijepo kad bi Hrvatska imala takav simbol nije potrebno raspravljati, no o tome da su napravljeni prvi koraci u stvaranju projekta hrvatskog mornaričkog narednika — marinca svakako vrijedi pisati.

U Splitu, u Zapovjedništvu Hrvatske ratne mornarice, polaznici tromjesečne škole marinaca već se pripremaju za polaganje prvih ispita.

Voditelj škole, Ivan Matković ispričao nam je sve o tom pilot-projektu.

»Put od ideje do realizacije

Koje kriterije treba poštivati pri stvaranju mornaričke postrojbe – tko može biti marinac?

Prije svega to bi trebali biti mla-

di ljudi, bez obiteljskih obveza, kojima bi vojska bila jedini poziv, a koji bi zadovoljavali određene psihofizičke kriterije. Takvi momci prošli bi propisanu izobrazbu, a onda potpisali profesionalni ugo-

vor. To se odnosi na vojnički i časnički kadar postrojbi o kojima razgovaramo.

To je slika marinca u budućnosti HRM. No, vratimo se realnosti, HRM trenutno nema takvu postrojbu, ali ima mornaričko pješaštvo koje je djelovalo za cijelo vrijeme domovinskog rata. Predstavite nam vašu postrojbu.

Zapovjednik Hrvatske ratne mornarice, admiral Sveti Letica vrši smotru postrojbe mornaričko-desantnoga pješaštva pred njen odlazak na bojište

Bojna MDP sastavni je dio HRM — zapovjedništva u Splitu. Nastala je u rujnu 1991. godine isključivo od dragovoljaca. Borili smo se na mnogim bojištima, počevši od južnog preko posavskog, pa do zadnje akcije u zadarskome zaleđu.

Gdje ste, po Vašem mišljenju, bili najuspješniji?

Momci su opravdali povjerenje ma gdje bili. Nikada nisu bili spektakularni, ali nikada nisu napravili nijednu krupnu pogrešku. Bili su solidni na svim terenima, a valja istaknuti da je riječ o ljudima koji nisu bili profesionalni vojnici i koji su od samog početka napada na Hrvatsku pristupili obrani domovine.

Koordinirali smo s djelatnim i pričuvnim postrojbama, ali najdraže nam je bilo raditi s 4. gardijskom brigadom, zbog načina rada i zbog mentaliteta tih ljudi koji su mahom iz tih krajeva.

Zadarska je bojišnica trenutno najaktualnija, a uostalom i posljednja akcija u kojoj je mornaričko-desantno pješaštvo sudjelovalo. S kakvim iskustvima ste se vratili?

Vratili smo se prije nekoliko dana, a sudjelovali smo od početka akcije oslobođanja Masleničkog ždrala. Bojišnica je značajna po žestokim neprekidnim napadima neprijatelja, a jedina je prava ocjena da kad smo radili s djelatnim brigadama nije bilo problema. Borili smo se u Smokoviću, Škabrnji, Babinom Dubu, Pridragi i području Novigrada.

U sklopu bojne djeluje i škola mornaričkih narednika. Na koji način je povezana s Vašom postrojicom?

Trideset pripadnika bojne MDP polazio je školu mornaričkih narednika. Ta je ideja povezana sa stvaranjem aktivne bojne marince i željom da se zadrže kvalitetni ljudi koji su se bez razmišljanja stavili u obranu Hrvatske, koji imaju ratnog iskustva i žele ostati u mornarici. Škola je završila, a iz nje su izašli ljudi funkcionalno osposobljeni.

Na kraju, je li Vaša mlađost prednost ili nedostatak u obavljanju odgovorne zapovjedne dužnosti koju obnašate?

Bio sam dozapovjednik i zapovjednik 3. imotske bojne u 4. gardijskoj brigadi i sada zapovjednik bojne MDP HRM. Na početku rata trebali su pješaci i ja sam bio pješak. Struka me dovela u HRM, ali čini mi se da mi je suđeno pješaštvo. Normalno je da mi se s vremenjske distancije čini da bi neke stvari napravio bolje. Ali, godine ne znače ništa, važna je volja. Uostalom, mislim da su mladi u ovom ratu dali najviše.

BRANKA SLAVICA

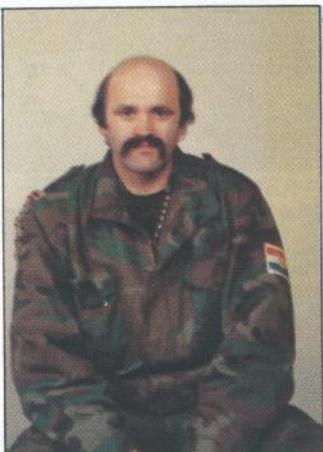
ISTARSKE "VANGE"

Jedna od najpoznatijih Istarskih postrojbi svakako je satnija mornaričko-desantnog pješaštva "Vanga"

Branka Slavica

Na svoju prvu svečanu smotru istarske »Vange« došle su dobro raspoložene ostavljajući dojam iskusnih i stegi vjećnih ratnika. Tog četvrtka (4. ožujka 1993. godine) u Puli, u Pomorskom zapovjedništvu za sjeverni Jadran HRM, okupili su se svi koji su željeli pozdraviti Satniju mornaričko-desantnog pješaštva koja se tek dan ranije vratila s novigradskog dijela zadarske bojišnice.

Ispred rodbine, prijatelja i brojnih predstavnika javnog i političkog života — uključujući i pulskog gradonačelnika **Luciana Delbianca** — pročitane su čestitke i po-

Narednik Luka Soldo, zapovjednik »Vangi«

hvale zapovjednika HRM admirala **Svete Letice** i zapovjednika Pomorskog zapovjedništva za sjeverni Jadran kapetana bojnog broda **Ante Budimira**. Pročitan je

i dio izvješća zapovjednika 4. gardijske brigade, brigadira **Mirka Šundova** u cijoj zoni odgovornosti je dio zadarskog bojišta u kojem su djelovale »Vange«, a u kojem stoji:

»Od 8. do 28. veljače »Vangi« je uspostavljajući crtu obrane na izrazito nepovoljnom terenu, u suradnji s 2. i 4. gardijskom brigadom, sačuvala Novograd od više pokušaja neprijateljskog prodora. Satnija je, na celu sa zapovjednikom Lukom Soldom, predložena za pohvalu načelniku Glavnog stožera HV«.

Razdraganost okupljenih u dvořištu pulskoga pomorskog zapovjedništva zamrla je samo na spomen poginulih suboraca — **Dragana Grabovca, Miljenka Kvesića, Andelka Kecmana** — od kojih su se oprostili tišinom znakovitijom od bilo koje riječi. I sudbina nestalog **Muharema Hamzića** razlogom je njihove zajedničke zabrinutosti, a devetnaestorica ranjenih nasreću se dobro oporavljuju.

Po završetku smotre, dok se špalir »Vangi« polako osipao, zamolili smo za razgovor njihova zapovjednika narednika **Luku Soldu**. Pristao je uz uvjet da nam pređe njega više o postrojbi ispričaju i ostali borci.

Priča o pulskoj satniji mornaričko-desantnog pješaštva počinje u jesen 1991. godine u kampu kod Medulina u kojem je 30-ak ljudi u tajnosti intenzivno pripremalo za otpor napadača. Radost koju su osjetili kad su dobili prve puške i odore danas je teško dočarati.

U studenome su kao sastavni

dio Pomorskog zapovjedništva za sjeverni Jadran prvi u Hrvatskoj svečano prisegnuli, a krajem istog mjeseca satnija je potpuno formirana. Tijekom zime preuzele su sve vojarne u Puli u kojima se do tada »kočoperila« bivša JA. Prethodno je ta ista vojska potrošila hrpu papira na žalopojke UNPROFOR-u u kojima se tužaka da joj »jake paravojne snage« ometaju odlazak.

Početkom travnja 1992. godine Satnija MDP odlaže na svoj prvi teren. Zajedno s legendarnim »Tigrovima« zadužena je za obranu jednoga dijela dubrovačkog zaleđa. Riječ je o području Čepikuće na kojem »Vange« postižu odlične rezultate. Prolaze bez ljudskih žrtava, a pohvaljuje ih zapovjednik Južnog bojišta general zbora **Janko Bobetko**.

Slijedi kratak predah, povratak na jug, a potom jedan dio odlazi u Posavini, dok drugi ratuju u sastavu 2. gardijske brigade na južnoj bojišnici.

Poslije nekoliko mjeseci ratovanja priča o istarskim bojovnicima bogatija je za mnoge uspješne epizode, još jednu pohvalu generala Bobetka, ali i tužne priče o onima koji se nisu vratili.

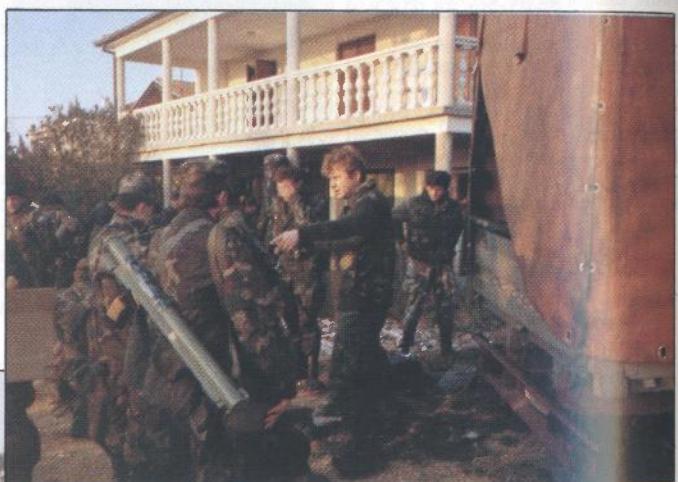
No, slijedeći njihovu priču nije teško doći do zaglavka kako je zadarska bojišnica jedna od najžešćih. Narednik Soldo kaže kako je riječ o kombinaciji Dubrovnika i Posavine, kako »oni«, misleći pri tom na neprijatelja, jednostavno ne žele da se gradi most na Maslenici i zato »drmaju iz svega«. Njegov zamjenik poručnik korvete **Marijo Ramić-Prika** naglašava kako je pulska satnija zajedno s 4. gardijskom brigadom u tri dana odbila devet napadaja na Novigrad.

rad i kako su svi oni koji su sudjelovali u borbama na tzv. »cesti smrti« od 8. — 13. veljače pravi heroji.

U želji da uđe u Novigrad napadač je pokušao tenkovski, topnički, pješački i diverzantski napadaj.

Momci pričaju kako je najvažnije što i u takvim situacijama, kad ih okružuje samo kamen i paljba inspiracije za šalu ne nedostaju. Zamjenik zapovjednika zvani Prika prisjeća se kako je u jednom trenutku vezom pozvao narednika Soldo da mu se pojeda kako mu

je »vruće«, misleći pritom na pješački napadaj, a ovaj mu je odgovorio: »I meni je — intervjuira me Vesna Karuza.« Ali, za samo nekoliko trenutaka Soldo je došao tamo gdje je doista bilo vruće.

Aldin Pašukan Dino i Zdravko Blažičević vjeruju da ih zajedno drži međusobno povjerenje i zajedničko iskustvo koje dijele od početka. »Zapovjednik je uvijek s nama i stoga nema onoga koji se usuđuje izvlačiti. Poslije kratkog odmora vraćamo se na bojište.«

Pitamo ih koliko im znaće povjeha za domišljatost i snalažljivost u ispunjenju postavljenih zadataća. U glas odgovaraju kako je lijepo čuti, no kako su im najdraže pohvale cijele postrojbe.

Pozdravljamo se s »Vangama« i ostavljamo ih tog prijepodneva škrtom istarskom suncu. Znamo da će još dugo prepričavati samo njima bliske dogodovštine s posljednjega, ali ne i zadnjeg bojišta.

SVJEDOK VREMENA

U povodu primopredaje novog broda Hrvatske ratne mornarice naš izvjestitelj razgovarao je s poručnikom bojnog broda Ivom Raffanelliem, zapovjednikom desantnog broda — minopolagača »Cetina«

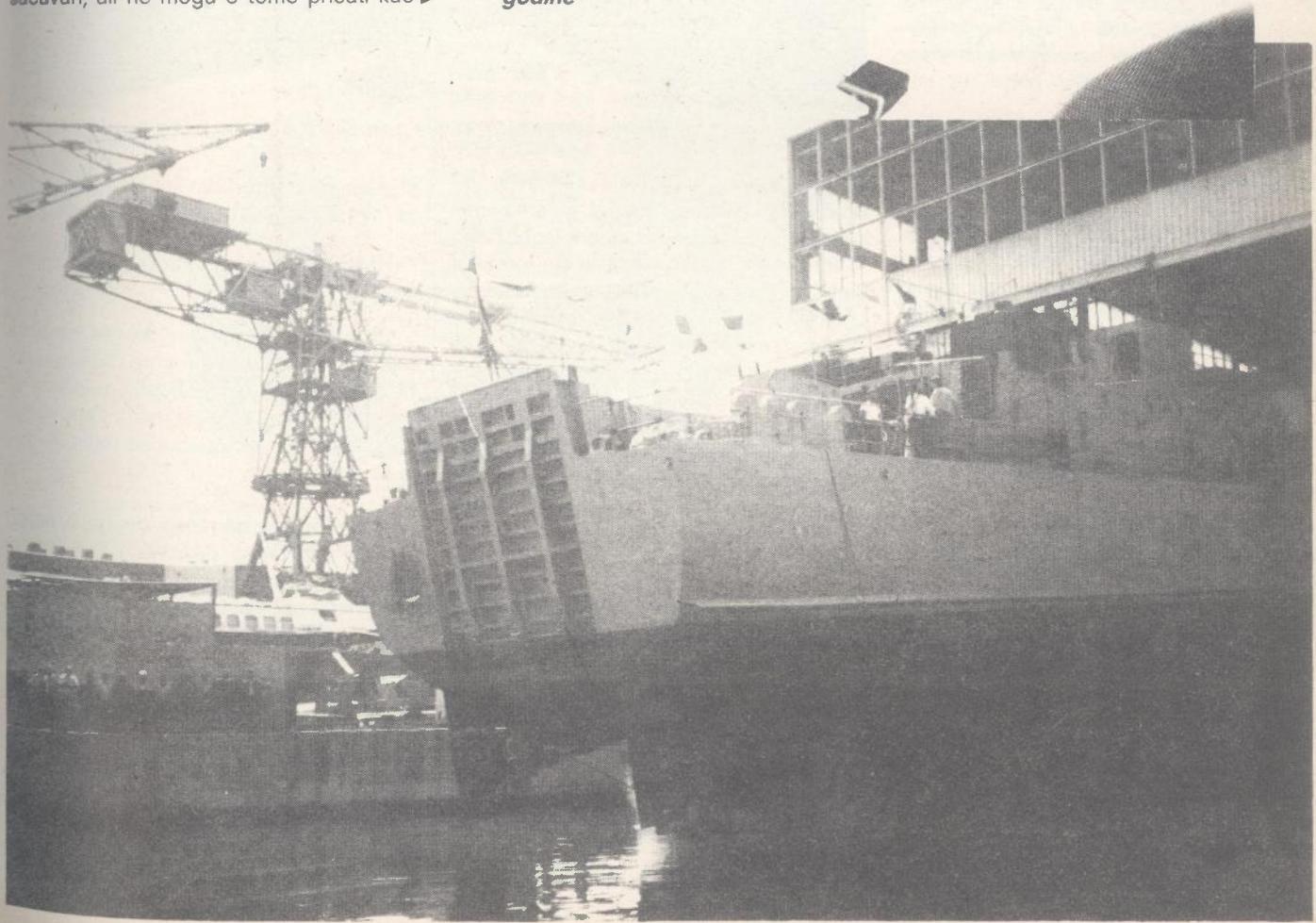
Vesna Božanić-Serdar

HM: Desantni brod — minopolagač »Cetina« drugo je plovilo izgrađeno tijekom domovinskog rata i predano na uporabu pomorskim snagama HRM. No i ovaj je brod, poput »Krešimira« naručen za potrebe bivše mornarice. Uspjeli ste ga sačuvati, pa nam ispričajte nešto o tome.

Poznata je priča o tome kako je brod sačuvan, ali ne mogu o tome pričati kao ►

*Zapovjednik
Cetine, poručnik
bojnog broda Ivo
Raffanelli*

*Porinuće Cetine
18. srpnja 1992.
godine*

► izravni svjedok događaja u BSO i njegovu okruženju, jer se u to vrijeme nisam nalazio ovdje. Naime, bio sam u pješačkoj postrojbi, odnosno u 156. brigadi.

Sredinom 1992. godine dao sam zahtjev za premještaj u HRM, s obzirom da sam prije bio na torpednom brodu i imao iskustva stečena u mornarici. Zahtjev mi je odobren, postavljen sam na novogradnju DBM 81 i 1. srpnja, kad je brod bio spremna za porinuće, postavljen sam za zapovjednika.

HM: Recite nam ukratko što se događalo do 1. srpnja, kad ste preuzezeli brod?

Izgradnja »Cetine« započela je u početku 1990. godine na navozu Brodogradilišta specijalnih objekata pri Brodograđevnoj industriji Split. U vrijeme pogorsanja prilika u Hrvatskoj, tijekom druge polovine 1990. i u 1991. godini trebalo je spriječiti da brod bude porinut u more, jer bi ga JRM odvela za Boku Kotorskou. Stoga su djelatnici BSO svjesno odugovlačili s izvođenjem radova. Kako brod nije bio spremna za porinuće, bivša je mornarica bila u nemogućnosti da ga preuzme, pa ga je pokušala uništiti. U nekoliko je navrata otvarana paljba po hali iz svih vrsta pješačkog naoružanja.

No, prošao je bez oštećenja i bio spremna za nastavak gradnje, kad to prilike budu dopuštale.

HM: 18. srpnja 1992. godine »Cetina« je porinuta u more. Od onda do primopredaje, koja je potpisana ovih dana, prošlo je osam mjeseci. Znači li to da je bilo mnogo posla na dovršenju broda?

Bilo je mnogo posla i mnogo problema. Strojarnica je bila napravljena, ali ne i dovršena, nikakvi uređaji nisu bili ugrađeni...

Trebalo je ugraditi gotovo sve i tada smo naišli na bezbroj problema. Radi se, naime, o sljedećem. Kad je brod 1990. godine ušao u fazu radova, naručena su za njega sva tvoriva, uređaji, i ostalo. Uslijed političkih događaja u Hrvatskoj dolazilo je do odstupanja, pa smo ostali bez mnogih dijelova. Isporučitelje iz Srbije mogli smo odmah prekrižiti, no bilo je problema i s isporučiteljima iz drugih zemalja. Uglavnom, došlo je do poteškoća prilikom nabave tvoriva. Našli smo se u situaciji kad smo morali pronaći nove isporučitelje, sklapati nove ugovore, raditi zahtjeve u smislu izmjene dokumentacije,

Ivo Raffanelli u društvu upravitelja stroja poručnika fregate Jerka Ivankovića

itd. Konkretno, od tri klima-jedinice na brodu, koje su dosta vitalne, mi smo imali samo jednu. Naime, prvobitni isporučitelj »Tehnovent« iz Beograda je do trenutka kad su nastupile ozbiljnije poteškoće isporučio samo jednu klima-jedinicu. Ona je ugrađena u brod, ali bila je iluzija očekivati preostale dvije, pa smo morali tražiti novog isporučitelja. Dobili smo ih, ali u dosta poodmakloj fazi radova po planu opremanja broda. Bilo je problema i sa stambenim prostorima zbog isporučitelja namještaja. Nabavljen je također sa znanim zakašnjenjem, a sve je to iziskivalo dodatne poteškoće u smislu završetka objekta na vrijeme. Uglavnom cjelina ove opreme stigla je tek početkom ove godine, oko 15. siječnja. Tu je brodska dizalica, kao jedan od vitalnih objekata na brodu, zatim radar, odnosno skupi i osjetljivi elektronski uređaji, koji su stigli pred samu primopredaju.

HM: Primopredaja je obavljena. Znači li to da je brod definitivno dovršen?

Uglavnom da. Ima još nekih manjih sitnica i dorada na brodu što je posada za-

htjevala da bi brod bio što više iskorišten za svoju namjenu i svrhu.

HM: Očekujete li uskoro i prve zadeće?

Zato smo i napravljeni, ali nije moje da mislim o tome. Ja o tome ne moram ništa ni znati mnogo ranije. Postoji nadređeno zapovjedništvo koje će izdati zapovijedi, a naše je da ih obavljamo na najbolji mogući način.

HM: Koje su namjene ovoga broda?

Onaj tko nema iskustva u korištenju ovakvih brodova ne zna koliko se on može korisno upotrebljavati. On je prije svega polivalentan, znači ima tri namjena. Prva je namjena iskrcavanje desanta na neizgrađenu obalu. Primjerice, nijedan trajekt u Hrvatskoj ne može doći na žalo i iskrati teški teret, može doći samo na »rivu«. Ovaj brod, osim na one »ljute sike«, može doći gdje ima barem malo žala ili pjeska. Može iskrati teret ili izvući ljudе u situaciji kad su »odsjećen«. On je također, s malim gazom pa može djelovati u ograničenim uvjetima, na ma-

lim dubinama. Građen je od čelika povećane čvrstoće, odnosno ovaj čelik nije tvrd, nije oklopni, pancirni čelik, već ima žilavost nekoliko puta veću od standardnog čelika. Mnogo je otporniji na udare nego običan trajekt. Kad bi i udario u recimo neku siku, čelik bi se samo udubio, tako da u brod ne bi prodrla voda. Zatim, namjena mu je prevoženje naoružanja, vojne opreme u desantnim akcijama, prevoženje ljudstva, različitog tvoriva, logističko zbrinjavanje manjih postrojbi na moru, prevoženje vode. Brod može prevesti 104 tone vode... Druga mu je nam-

jena — polaganje mina. To je strateška stvar u ratu na moru. Brod krca 94 mine SAG1 i to 70 na teretnoj i 24 mine na glavnoj palubi. Osim iskrcavanja desanta i polaganja mina, mogućnost mu je, što sam već rekao, i prevoženje svih vrsti tereta, od točkaša, gusjeničara, topova...

HM: Koje je osnovno naoružanje na brodu?

Naoružanje broda namijenjeno je za samoobranu. Ono se sastoji od dva dvočijevna topa AK 230, MTU 4 protuzrakoplovnog lansera raketa »Strijela 2M« i kr-

menog četverocijevnog topa M-75 4/20 mm.

HM: Već ste više od osam mjeseci na ovom brodu, obavili ste i pokušne vožnje, pa kakva su vaša iskustva, imali nešto što biste promijenili?

Imali smo dosad tri vožnje i bilo je obavljeno bojevo gađanje s topovima AK 230mm. Na pokušnim se vožnjama pokazao kao dobar i stabilan brod. Osobno meni, ovaj je brod spor. Brzina mu je 13 čvorova. Svi desantni brodovi zbog forme trupa, znači u brodograđevnom smislu, spadaju u klasu sporih brodova. On nije spor za svoju klasu, nego za mene osobno. Iskustva sam stekao na torpednom brodu, čija je brzina 40 do 45 čvorova. S jednog tako brzog broda doći na ovaj brod, meni je neobično, to je jako spora vožnja. Ali ako ga uspoređujemo s brodovima iste klase, onda je dovoljno brz.

HM: Recite nam nešto o posadi broda.

Posadu broda čine tri časnika, šest dočasnika i 22 mornara. Prilikom dovršavanja broda izuzetno je velik bio doprinos posade, osobito nekih pojedinaca. Tu bih istakao poručnika fregate Jerka Ivankovića, upravitelja stroja.

HM: Za kraj nam ispričajte nešto o izobrazbi mornara. S obzirom da je »Cetina« jedini ovakav brod u posjedu HRM, mornare morate podučavati upravo na novom brodu. Kako izgleda izobrazba?

Nakon završene temeljne i specijalističke izobrazbe u regrutnim centrima, što traje sveukupno četiri mjeseca, mornar dolazi k nama na brod. Prva je faza njegovog boravka na brodu razdoblje prilagođavanja. Oko dva tjedna privikavaju se na uvjete života na brodu, upoznavaju se s brodom, prostorima na brodu...

Zatim, moraju upoznati sustave borbene otpornosti broda, kao što su protupožarni sustav, sustav protiv prodora vode, itd.

Kad usvoje što je sve potrebno znati za život na brodu, obavljaju svoje dužnosti, raspoređeni po određenim specijalnostima. Dva mjeseca provedu na brodu praktički se izobrazujući, pod budnim okom i stručnim savjetom zapovjednika brodskih odjela. Nakon toga mornari izlaze na ispit za samostalno obavljanje funkcionalne dužnosti. Kad polože, dobivaju potvrdu da su motoristi, signalisti, topnici, mineri, itd.

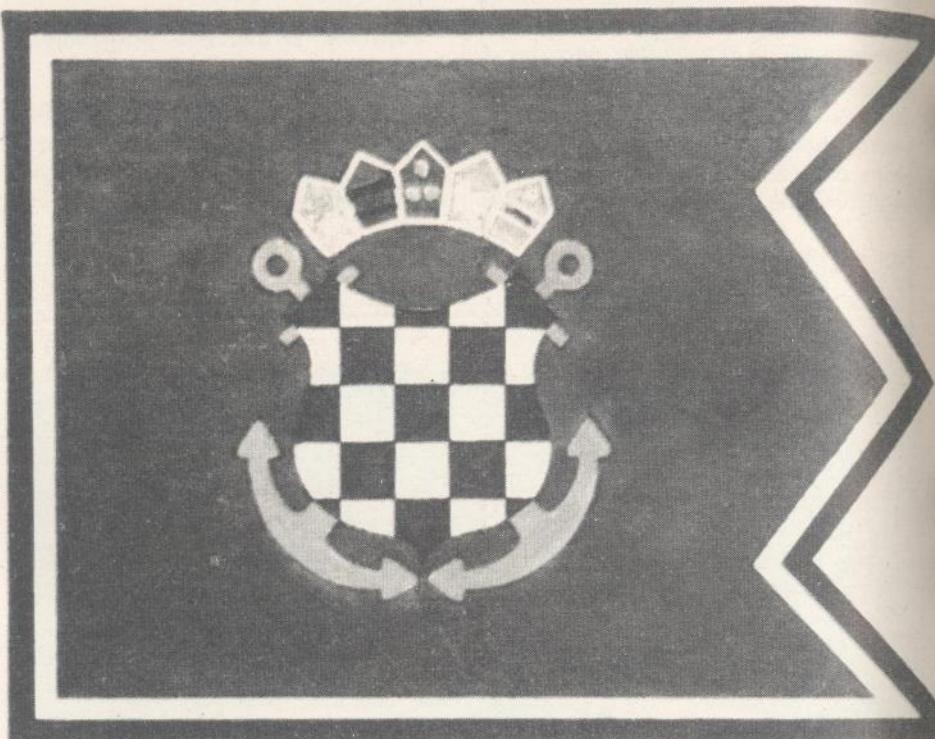

Desantni brod – minopolagač Cetina danas

POZITIVNE VIBRACIJE

U organizaciji Kulturno-informativnog centra u Zagrebu otvorena je u ožujku izložba »Sva obilježja Hrvatske ratne mornarice«. Premda je dio izloženih radova još uvijek u fazi prijedloga (prihvaćeno je časničko i dočasničko znakovlje za odore), čini se da nam splitski dizajneri pružaju stvarnu mogućnost svekolikog vizualnog identiteta HRM. Odgovor smo potražili u splitskom studiju AAVA GARD GRAPHIC TOUCH ADVERTISING, gdje je u nepunih pet mjeseci rada osmišljeno oko 40 znakova

Vesna Božanić Serdar

STIJEG HRVATSKE RATNE MORNARICE

Jedno od idejnih rješenja mornaričkih oznaka i znakovlja

No, kako je sve počelo? Studio AAVA GARD... osnovan je pred nešto više od dvije godine, točnije 17. veljače 1991. godine. Dvogodišnja marljivost samo petoro ljudi, rezultirala je velikim brojem izloženih radova u domeni grafičkog dizajna, koji nedvojbeno svjedoče o profesionalnom pristupu i kakvoći grafičkog razmišljanja. Stoga je nevjerojatno da bi studio AAVA GARD... stacioniran u Splitu, gradu u kojem se formira ili se treba formirati znakovlje HRM, ostao imun na takvu obavijest. U jesen 1991. godine studio je sugerirao admirilitetu (tekst koji svjedoči o tome izložen je na izložbi u Zagrebu) da se načini javni nacionalni natječaj. Međutim, u tadašnjim uvjetima, to je bilo gotovo nemoguće. Split je tada imao možda najdramatičnije trenutke rata – stalna zamračenja, ubune, otežanu vezu sa Zagrebom i ostalim središtema. »Ostali dizajneri u Hrvatskoj bili su mnogo lošijoj poziciji od nas«, ispričao nam je **Ivan Tadinac**, voditelj AAVA gard studia. »Mogli smo kontaktirati časnike pitajući ih za najoperativnije stvari oko formiranja znakova. Činjenica je da se moraš savjetovati sa čovjekom koji iz

prakse poznaje ratno-mornaričko i pomorsko znakovlje. Imali smo pri ruci i knjižnicu HRM. Bili smo u nekakvoj prednosti. Jedan nacionalni natječaj očito tada nije dolazio u obzir.«

Kako u studiju postoji interni obrazac o upošljavanju, gdje stoji da se valja izboriti za dostojanstvo profesije, dizajnerski je tim ipak počeo radom na znakovlju. **Anita Marina, Pamir Vidović** i **Ivan Tadinac** započeli su istraživanja. Goleme količine literature, najznačajniji naslovi u kojima se obrađuje znakovlje ratnih mornarica širom svijeta, korištena je za rešers. Uspostavljena je suradnja sa značajnijim ustanovama u Splitu – Knjižnica HRM, Etnografski muzej, Sveučilišna knjižnica, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika – i s Arheološkim muzejem Istre. Bilo je lijepih uzora u smislu estetike grafičkog izražaja, sustavnosti rangovskog označavanja i svekolikog vizualnog identiteta. No, ipak se htjelo pobjeći od uzora i na neki način dati izvorni obol HRM svjetskoj ratnomornaričkoj leksici. Stoga je doista bilo

važno kompenzirati se prije svega na hrvatsku nacionalnu baštinu, na doista izvornu oznaku hrvatskoga prostora. Najbolji odgovor pronađen je u interpretaciji hrvatske predromanike. »Uzeli smo hrvatsku predromanicu zbog toga što smo u njoj našli obilje znakova izvanredno pogodnih za stilizaciju i izvanredno poistovjećenih s nacionalnim bićem«, objasnio nam je Ivan Tadinac. »Ima nekih detalja koji su nas prikovali za stol možda i više nego što smo misili. Naime, u grafičkoj je transkripciji izvoran reljef prikazan na fotografiji valjalo stilizirati ne obezvredujući njegovu izvornost, zatim, učiniti ga pogodnim za aplikaciju i pri tome voditi računa da znakovlje bude estetizirano, oku ugodno i, naravno, misliti na sutrašnju sastavnost tog znakovlja, dakle da bude čisto, lijepo i na prvi pogled prepoznatljivo.«

Inače, kad radimo na vizualnom identitetu npr. neke tvrtke pokušavamo simbolikom uključiti temeljne djelatnosti što će u grafičkom smislu korespondirati s bitnim određenjima te tvrtke. Sasvim je logično

SPLITSKIH DIZAJNERA

ADMIRALSKI STIJEG

ČASNIČKI ČINOVNI EPOLETAMA

da smo znakovlje HRM formirali na osnovu hrvatske spomeničke baštine i na osnovi opće prihváćene, planetarne tradicije ratno-mornaričkog i pomoračkog bića.«

d nekoliko izloženih alternacija možda najjaču simboliku ima Hrvatska »Stella Polaris«, koja se aplicira na džepu, pramčanom stijegu, epoleti ili

rukavu. Tisućljetna kompozicija kružnog pleternog ornamenta i hrvatske »konturne« zvijezde, idealna je replika drevnog pomoračkog obilježja. Svojim morfološkim kalupom tropruta pleterna kružnica simbolizira mornarski uzao, dok pentagram ukriženog crtovla predstavlja zvijedu Sjevernjaču, arhetipsku odrednicu »pomoraca, nomada i karavana«. Pomorska tradicija pripovijeda o pet krakova pentagrama što povezuju pet kontinenata (prije otkrića Novoga svijeta). U jeziku simbolike pentagram stoji kao »jedan od najmoćnijih znakova stvoren sintezom komplementarnih sila«. U pučkoj predaji znak je korišten kao »ustuk od zla i uroka«.

Zanimalo nas je, na kraju, koji je cilj i svrha izložbe. »Prvi cilj je, svakako, promicanje vizualnog identiteta HRM«, objasnio nam je Ivan Tadinac. »Naime, to je ustanova koja reprezentira Hrvatsku, ustanova koja je bitan element suvereniteta RH, na čiju bi se pojavnost svakako valjalo osvrnuti s aspekta stručne javnosti.

Najqčitije smo štovali sve bitnije elemente za konstrukciju znakovlja jedne domovinske ustanove. Drugo, vrlo nam je značajno da potpomažemo kulturu grafičkog dizajna i njeno promicanje. Nažalost, nije priznata kultura grafičkog dizajna, kultura rafiniranog, osmišljenog, dugoročnog oglašavanja, kultura slogana i propagandnog teksta, a da ne govorim o tome da metode Zapada, iole sofisticiranje, još uvjek ne nailaze na razumijevanje u nas. Stoga, jedan ovako sustavan rad mora biti izložen u najmanju ruku zbog toga što prikazuje profesionalno strpljiv, minuciozan, dakle, upućen pristup. Dobili smo mnogo komplimenata od kolega iz »branše«. U Hrvatskoj, izgleda, nije nitko dosad tako opsežno, detaljno i sustavno načinio vizualni identitet jedne opće hrvatske ustanove. Osim znakovlja, na izložbi smo izložili još nešto što nije dan hrvatski studio nije izložio. Radi se o abecedi. Naime, hrvatski autor u svjetskim monografijama nema svoju abecedu.

Mi smo prvi izložili svekoliku abecedu. Kakvoča je zajamčena, ako voliš posao koji radiš. Čovjek koji je zaljubljen baš u ovaj posao ima jednu neobjašnjivu potrebu za finesom, za estetskim brušenjem do zadnje ravnine. To je nekakav unutarnji glas.

pripremio: Dejan Frigelj

OPASNE RUSKE PODMORNICE

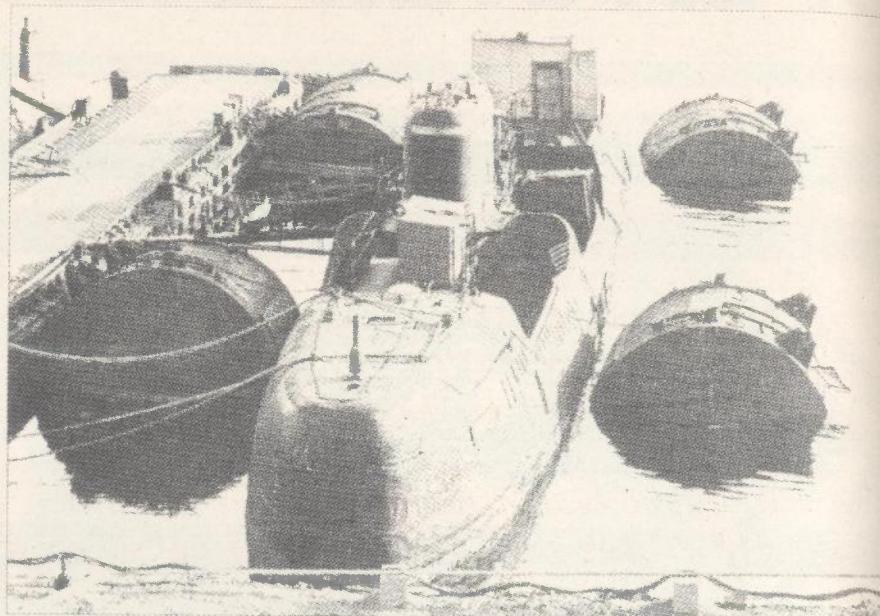
Rizik od ozbiljnih incidenata u Ruskoj floti nuklearnih podmornica neće se smanjiti bez pomoći Zapada, kaže se u izvešću Grupe za pritisak za očuvanje okoliša u pokretu Greenpeace.

U izvešću se navodi da se od incidenta 1985. godine u zaljevu Čazma kad je prilikom popune goriva na jednoj nuklearnoj podmornici tipa »Echo II« došlo do eksplozije vrlo malo promijenilo u tehnički rukovanju u slučaju nuklearne eksplozije.

Jedan ruski časnik izjavio je Greenpeaceu kako se, »u teoriji i u praksi« eksplozije poput ove iz 1985. godine još uvjek mogu dogoditi. Greenpeace uvjerava kako gospodarske prilike u Rusiji mogu samo pogoršati razinu sigurnosti te kako bi se trebala ponuditi američka pomoći za dekontaminaciju i odlaganje atomskog otpada.

Unatoč tim tvrdnjama Greenpeacea, viceadmiral Valerij Alekxin rekao je kako je sigurnost u ruskoj mornarici poboljšana u proteklih pet godina, s naglaskom na poboljšanje standarda posade i poslova, te kako se nakon potonuća nuklearne podmornice klase »Mike« 1989. godine poduzimaju značajni napor kako bi se poboljšali graditeljski i tehnički standardi.

U Greenpeaceovom izvešću navode se podatak o nizu radijacijskih incidenata te incidenta nuklearnim otpadom i još dva slučaja rastapanja nuklearnih reaktora na podmornicama Sovjetske pacifičke flote. Reaktori na obje podmornice, jedna tipa »Echo II« druga tipa »Charlie«, bili su isuviše oštećeni da bi se pomicali, tako da su podmornice ostale privezane u Pavlovsku na ruskom dalekom istoku. Rastapanje re-

»Echo II« koji je pretrpio reaktorsku eksploziju 1985. godine, leži u podmorničkoj bazi Pavlovsk pored Vladivostoka (snimio Greenpeace)

aktora na »Echo II« u srpnju 1979. godine pro-uzročila je operatorska pogreška, a incident na podmornici klase »Charlie« dogodio se zbog graditeljske pogreške.

Greenpeace je to izvešće sastavio iz niza razgovora sa starijim mornaričkim časnicima u razdoblju između srpnja i studenoga prošle godine u Moskvi, na Dalmatini i dalekom sjeveru Rusije. U izvešću se također kaže da

je 15 reaktora, od čega je 12 bilo teško oštećeno, a šest još sadržavalo gorivo, pohranjeno kao otpad u dubokim vodama Nove Zemlje u razdoblju između 1965. i 1988. godine.

Zasebni novinski članci objavljeni u Velikoj Britaniji tvrde da se pohranjivanje otpadnih reaktora također zabilježilo i u Japanskom moru te da je radioaktivni otpad pohranjen i pored poluostrvotra Sahalin.

JUŽNOAFRIČKA REPUBLIKA GRADI NOVI RATNI BROD?

Južnoafrička Republika planira uvesti novi ratni brod veće klase koji bi zamjenio devet udarnih plovila klase »Minister« koji su uvedeni u službu u razdoblju od 1977. do 1986. godine.

Zapovjednik ratne mornarice, viceadmiral Robert Simpson-Anderson izložio je detalje o ratnom brodu opće namjene koji će imati 1500-1800 tona i mogućnost postizanja brzine od 25 do 28 čvora. Brod opslužuje 80 časnika i mornara. Naoružanje i električni dijelovi bit će

premješteni s postojećih udarnih plovila.

Još nije odlučeno hoće li se brodovi graditi u Južnoafričkoj Republici ili će biti uvezeni nedovršeni. Sustavni dugoročni plan predviđa zamjenu svih devet plovila a potrebno bi sa zamjenom četiri najstarija plovila, uvedenih u službu 1977/78. godine. Iako su plovila klase »Minister« bila uspješna, ratna mornarica drži kako je 430 tona puno zapremnine tih plovila premalo za vremenke uvjete u toj regiji.

Čini se da se Kraljevska mornarica sprema pustiti svoju flotu »Upholdera«, nadajući se da će troškovi uštide osigurati budućnost njezinih amfibijskih nosača helikoptera

BRITANSKI »UPHOLDERI« ZA KANADU?

Države Kanada i Velika Britanija razgovaraju o kanadskom preuzimanju četiri dizel-elektronične podmornice klase »Upholder« od Kraljevske mornarice, potvrdili su časnici ovih zemalja.

Drži se da je pristanak Kraljevske mornarice za prodaju pod-

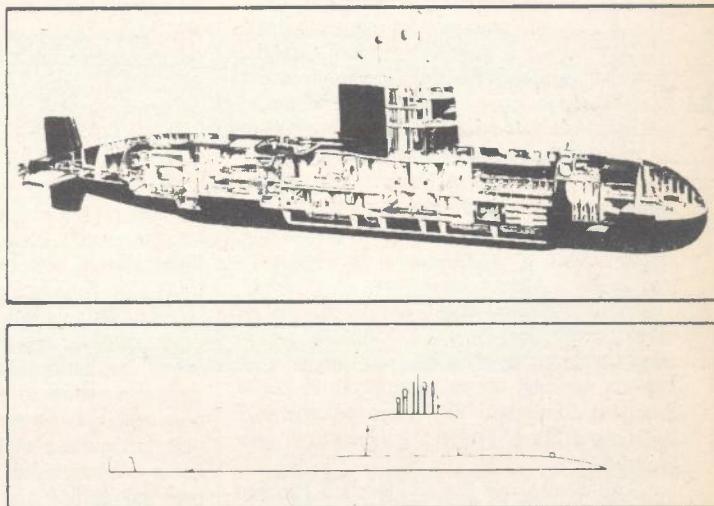
mornica povezan s njenom borbom da održi na životu svoje amfibijske nosače helikoptera. Ovi nosači helikoptera prvi su pod prijetnjom posebnog smanjenja troškova za jedan milijun funti. Prodaja »Upholdera« ponajprije je namijenjena smanjenju troškova

ljudstva. Prema višim krugovima Kraljevske mornarice, postoji »značajan interes« u redovima Kanadske mornarice za preuzimanje novih »Upholdera«, od kojih posljednji s imenom »Unicorn« tek treba ući u službu.

Britansko Ministarstvo obrane kaže da, »točnije govoreći, nije bilo izjave o podmornicama tipa 2400 (klasa Upholder). Sva izvješća su samo spekulacije, zato što još uvijek u procesu stvaranja naših dugoročnih troškova, za koje očekujemo da će biti čvrsto definirani u travnju.« Međutim, izvori Kraljevske mornarice potvrdili su planove, rekavši da je to u prvotnoj fazi. Razgovori su u ovome

trenutku usredotočeni na uvjete preuzimanja. Kanada navija za aranžman leasinga, dok Velika Britanija želi odmah prodati brodove.

Izvor u visokim časnicima Kanadske mornarice kaže da »ništa nije formalno primljeno«, ali potvrđuje neformalne razgovore. On je naglasio da posao s »Upholderima« neće biti preferirajuće rješenje, ali kako je shvaceno to je jedina dostupna mogućnost za Kanadu da modernizira svoju podmorničku flotu. Kanadsko preuzimanje »Upholdera« uključiće, također, i program uvježbavanja u kojem će se tražiti značajan udio Kraljevske mornarice.

NARODNE NOVINE · ZAGREB

JAVNO PODUZEĆE NARODNE NOVINE PO · 41000 ZAGREB · RATKAJEV PROLAZ 4

TELEFON · 041/ 45-16-66

TELEFAX · 041/ 41-52-28

TELEX 22237 NN RH

POŠTANSKI PRETINAC 557

ŽIRO RAČUN SDKH ZAGREB 30105-603-10750

SVIM PRIJATELJIMA I POSLOVNIM PARTNERIMA

ŽELIMO ČESTIT USKRS!

FRANCUSKI MORSKI

Osnovna je snaga svakog nosača zrakoplova njegova zrakoplovna skupina smještena u potpalublju i na uzletno-sletnoj palubi

Mario Galic

Temeljna je zadaća nosača zrakoplova da svoje zrakoplove sigurno i brzo prenesu u zonu bojne djelatnosti i omoguće im uspješno djelovanje u svim vremenskim uvjetima. Uz to svaki nosač zrakoplova mora raspoređati svim potrebnim pomagalima za održavanje letjelica, od goriva, maziva, pričuvnih dijelova pa do svih vrsta bojnih pomagala koje njegovi zrakoplovi mogu ponijeti. Naravno i svu hranu i ostale potrepštine potrebne za život posade. Kad je sve to jednom uspješno uskladeno, snaga nosača zrakoplova ovisit će o kakvoćama ukrcanih zrakoplova.

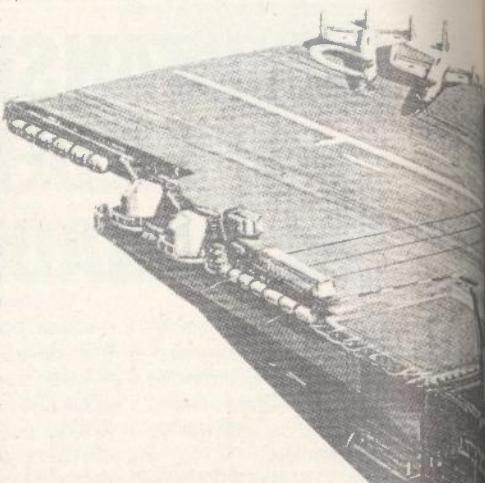
Nosači zrakoplova klase CLEMENCEAU teoretski mogu ukrcati do 40 zrakoplova, dok im ubičajena zrakoplovna skupina broji oko 30 letjelica različitih tipova i namjena: 16 Super Etandard, 3 Etandard IVP, 7 Alize zrakoplova, 2 helikoptera Super Frelon i 2 Alouette III helikoptera.

Lovac-bombarder Super Etandard razvijen je sredinom sedamdesetih godina iz zrakoplova Etandard koji danas Francusko mornaričko zrakoplovstvo (Aeronavale) koristi za izvidničke zadaće (Etandard IVP). Nakon što je odbaćen projekt Jaguar M, podtip toga zrakoplova razvijen za uporabu na nosačima zrakoplova, Aeronavale je nakon proučavanja mogućnosti kupnje američkih zrakoplova A-4 Skyhawk i A-7 Corsair, odlučila prihvati ponudu Dassault-Breguet za razvoj usavršenog Etendarda. Super Etandard je dobio novu ojačanu konstrukciju kako bi mogao letjeti većim brzinama i nositi veći teret, i novo krilo s pretkrilcima i zakrilcima s dvostrukim procjepom. Ugrađen je i novi snažniji motor Atar 9K-50 potiska 5110 kp originalno namijenjen zrakoplovu Mirage F1.C, ali bez uredaja za naknadno sagorijevanje. Od elektronske opreme novi je zrakoplov dobio inercijsko-navigacijski sustav tvrtke SAGEM, nov radar što su ga zajednički razvile tvrtke Thomson-SCF i Electronique Marcel Dassault, posebno prilagođen za otkrivanje i uništavanje brodova. Za tu je namijenju Super Etandard dobio i odgovarajuće oružje – AM-39 Exocet – modifikaciju radarski samonavodene rakete brod-brod prilagođene za lansiranje iz zrakoplova. Ta je kombinacija zrakoplova i rakete Argentinskog mornaričkog zrakoplovstva 1982. godine za trajanja rata oko Falklandskega otoka potopila britanski razarač

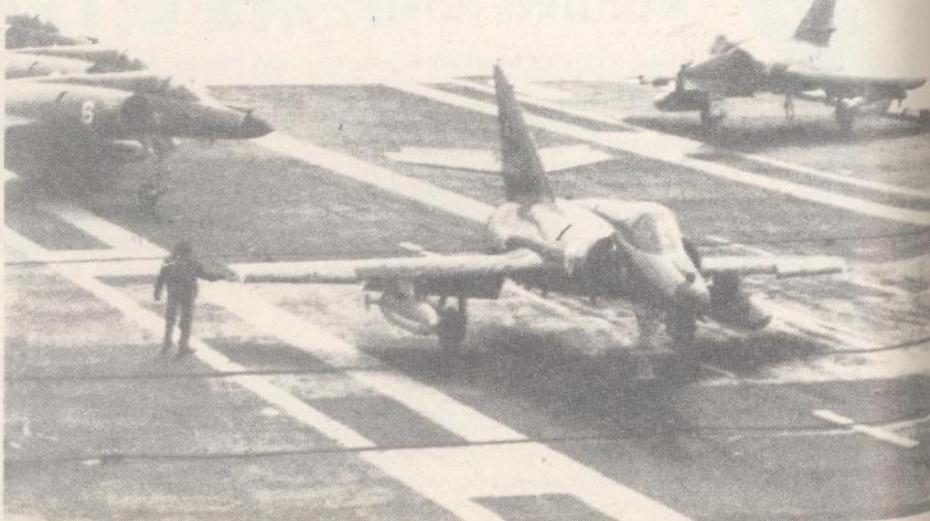
Sheffield. Uz raketu Exocet, za uništavanje ciljeva na zemlji Super Etandard nosi raketu SA3OL, s laserskim navodenjem iz zrakoplovnoga nosača, namijenjenu za uništavanje tzv. »tvrdih« ciljeva. Maksimalni dolet ove rakete je 15 kilometara, a cilj pogoda brzinom od 1,4 Maha (oko 1500 kilometara na sat). Bojeva glava raket je teži 240 kilograma, i u kombinaciji s velikom brzinom omogućava uništavanje i najpotpornijih ciljeva. SA3OL ima 97 postotnu točnost pogodjanja ciljeva unutar kruga od jedan metar. Za borbu protiv ciljeva u zraku Super Etandard koristi ugrađena dva topa Deffoa od 30 mm s po 125 topovskih zrna i rakete zrak-zrak Matra Magic pasivnog infracrvenog navođenja. Super Etandard može maksimalno ponijeti 4500 kilograma bojevog tereta. Maksimalna brzina ovog tipa zrakoplova na malim visinama je 1102 km/h, taktički radijus mu je 650, a maksimalni dolet 2000 kilometara.

Do 1998. godine Aeronavale očekuje uvođenje novog višenamjenskog zrakoplova razvijenog na osnovi eksperimentalnog zrakoplova Rafal, čijim će uvođenjem zračna komponenta francuskih nosača zrakoplova biti dramatično ojačana. Rafal je lovac četvrte generacije čija je glavna odlika uporaba velikih komandnih površina, tzv. kanara. Zrakoplov se prilikom konstruiranja namjerno destabilizira te se primjenom velikog broja elektronskih senzora i računala omogućava stabilnost u letu. Na taj se način dobiva znatno pokretljiviji zrakoplov od onih standardne konstrukcije. Ovakav sustav za stvaranje umjetnog stabiliteta pomoću elektronike zove se »fly-by-wire« i uspješno se koristi na većem broju vojnih zrakoplova, između

ostalih i na Mirage 2000. Tijekom probnih letova pilot Francuske mornarice Yves Kerherve uspješno je sletio s Rafalom na nosač zrakoplova CLEMENCEAU. Tom je prilikom postignuta znatno manja brzina slijetanja nego kod standardnog francuskog mornaričkog zrakoplova Super Etandard. Novi bi višenamjenski zrakoplov trebao letjeti brzinom većom od dva Maha, imati veći potisak motora od težine, bolje osobine u zračnoj borbi od dosadašnjih lovaca i novu generaciju elektronike sposobne za otkrivanje svih vrsta ciljeva u zraku, na kopnu i moru.

Zrakoplovi tipa Super Etandard glavna su zrakoplovna snaga nosača zrakoplova klase Clemenceau

DIVOVI (II. DIO)

francuske proizvodnje, i to po dva helikoptera na svakom nosaču zrakoplova. Super Frelon je najveći i najteži helikopter konstruiran u Zapadnoj Europi koji je ušao u masovnu proizvodnju. Prvi je let imao u prosincu 1962. godine. Postoje dvije inačice ovog helikoptera: prijenosna s oznakom Ja (L za Južnofačku Republiku) i protupodmornička pod oznakom 321 G. Helikopter 321 G Super Frelon u opodnjo-protupodmorničkoj inačici opremljen je panoramskim radarem Sylphe i sonarom za otkrivanje ciljeva pod vodom. Za vrijeme potrage za podmornicom helikopter dolazi u zonu

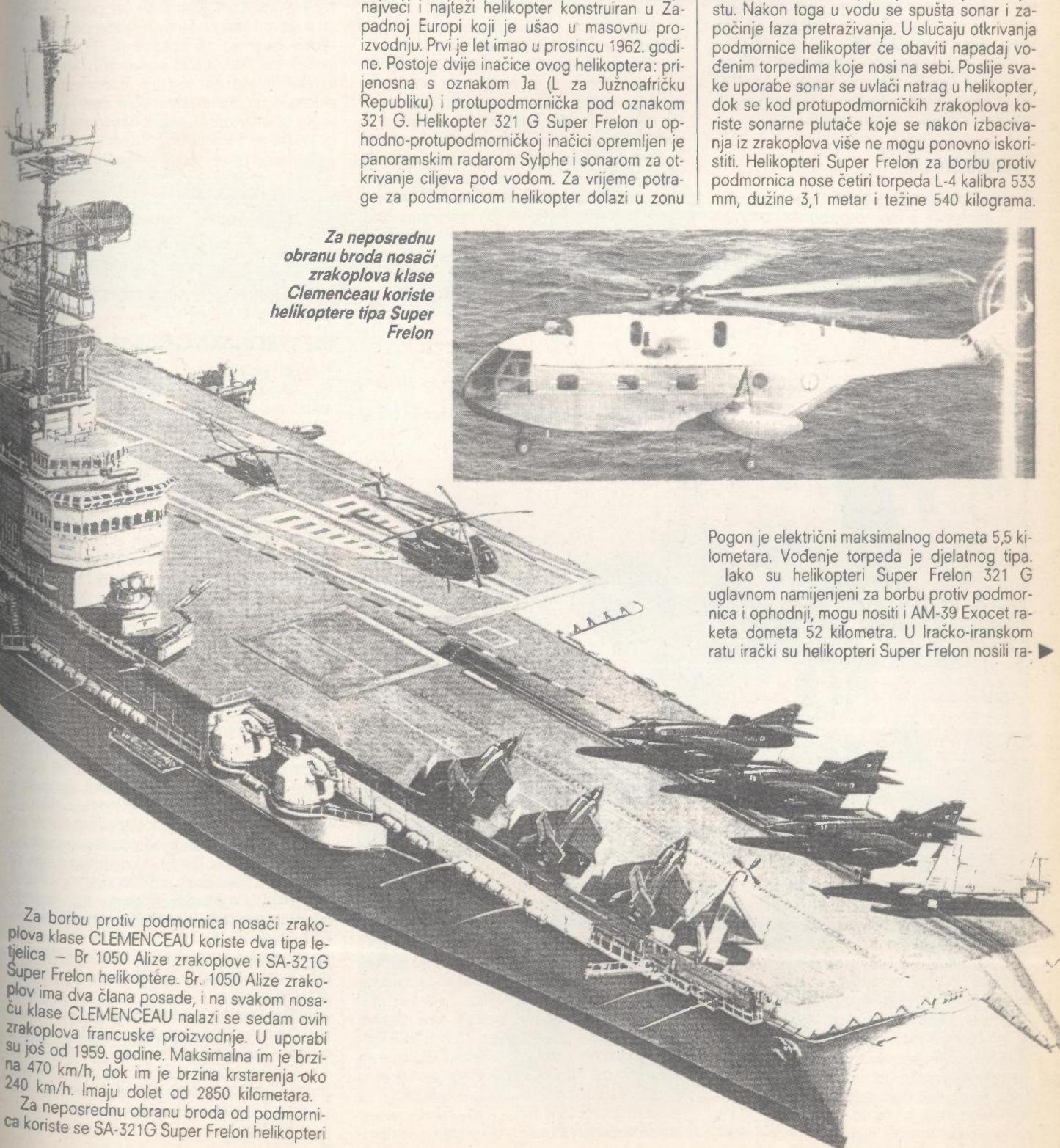
gdje se očekuje pojava podmornice, spušta se nad razinu vode i započinje lebdenjem u mjestu. Nakon toga u vodu se spušta sonar i započinje faza pretraživanja. U slučaju otkrivanja podmornice helikopter će obaviti napadaj vodenim torpedima koje nosi na sebi. Poslije svake uporabe sonar se uvlači natrag u helikopter, dok se kod protupodmorničkih zrakoplova koriste sonarne plutače koje se nakon izbacivanja iz zrakoplova više ne mogu ponovno iskoristiti. Helikopteri Super Frelon za borbu protiv podmornica nose četiri torpede L-4 kalibra 533 mm, dužine 3,1 metar i težine 540 kilograma.

Za neposrednu obranu broda nosači zrakoplova klase Clemenceau koriste helikoptere tipa Super Frelon

Pogon je električni maksimalnog dometa 5,5 kilometara. Vodenje torpeda je djelatnog tipa.

Iako su helikopteri Super Frelon 321 G uglavnom namijenjeni za borbu protiv podmornica i ophodnji, mogu nositi i AM-39 Exocet raketu dometa 52 kilometra. U Iračko-iranskom ratu irački su helikopteri Super Frelon nosili ra-

Za borbu protiv podmornica nosači zrakoplova klase CLEMENCEAU koriste dva tipa letjelica – Br 1050 Alize zrakoplove i SA-321G Super Frelon helikoptere. Br. 1050 Alize zrakoplov ima dva člana posade, i na svakom nosaču klase CLEMENCEAU nalazi se sedam ovih zrakoplova francuske proizvodnje. U uporabi su još od 1959. godine. Maksimalna im je brzina 470 km/h, dok im je brzina krstarenja oko 240 km/h. Imaju dolet od 2850 kilometara.

Za neposrednu obranu broda od podmornica koriste se SA-321G Super Frelon helikopteri

▶ kete Exocet leteći na malim visinama iznad mora Perzijskog zaljeva, dok su u isto vrijeme zrakoplovi s većih visina motrili svojim radarima Zaljev i brodove u njemu. Nakon otkrivanja cilja zrakoplov je navodio Super Frelon sve do dolaska na udaljenost s koje su rakete mogli biti lansirane, nakon čega bi helikopter ispalio svoje Exocete i brzo se vratio u bazu. Na taj su način radari na iranskim brodovima ili u baza na kopnu registrirali samo zrakoplov u opredijenji ali ne i helikopter s raketama, te nisu mogli adekvatno djelovati.

Francuska mornarica upotrebljava Super Frelon i za zadaće čišćenja minskih polja i vuču brodova. Super Frelon helikopteri mogu operirati s kopna, s brodova ili vode.

NAORUŽANJE

Dvadesetpetog listopada 1942. godine američka je mornarica u zračno-pomorskoj bitki kod Guadalkanala izgubila nosač zrakoplova HOR-

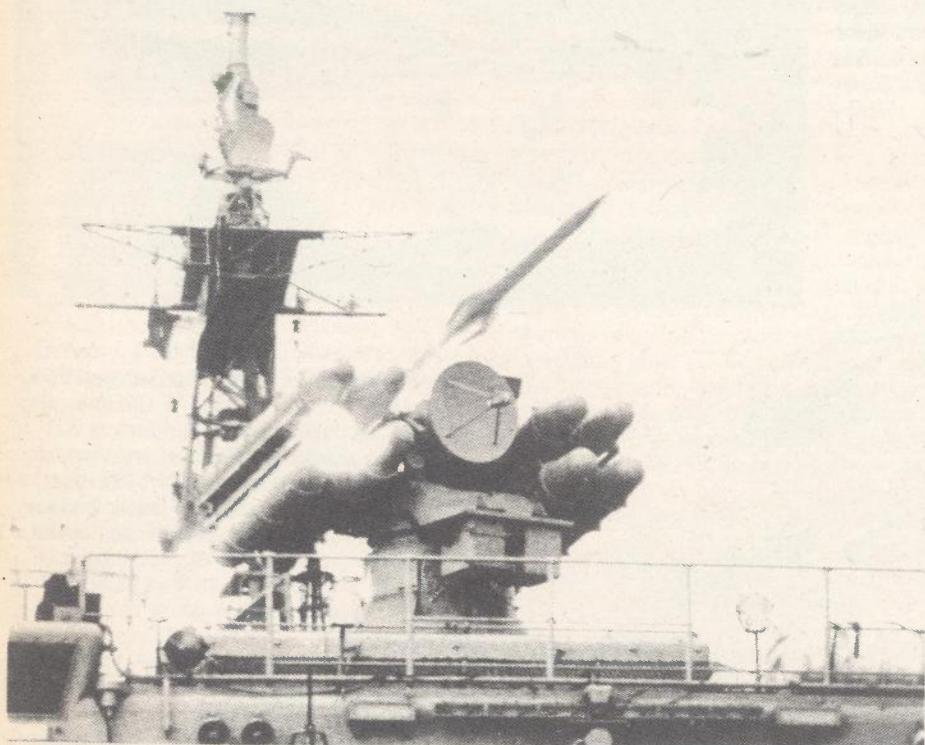
U tom je duhu i naoružanje francuskih nosača zrakoplova klase CLEMENCEAU. Za vrijeme gradnje ove klase nosača planirana je ugradnja topova 57 mm, ali je još 1958. godine odlučeno da se umjesto njih ugrade višenamjenski topovi kalibra 100 mm, po četiri sa svake strane trupa neposredno ispod razine uzletno-sletne palube. Top kalibra 100 mm standardno je točničko oružje na francuskim ratnim brodovima. Sam je top smješten u daljinski upravljački kupoli kojim se upravlja pomoću ciljničkog sustava sa ciljničkim radarem kao osnovnim elementom. Zajedno s kupolom top teži oko 20 tona i pogodan je za ugradnju na jedinice srednje veličine. Maksimalni domet protiv ciljeva na vodi ili kopnū 17 kilometara, a protiv ciljeva u zraku do osam kilometara. Početna brzina granata je 870 metara u sekundi. Uz brzinu paljbe od 60 granata u minuti ovaj top uz svoj kalibar daje dovoljno paljibene moći protiv zrakoplova na malim i srednjim visinama, te protiv manjih plovnih jedinica kao što su

či da se kamerom prati cilj dok računalo izračunava potreban smjer raka da bi cilj bio pogoden. Raketa se navodi pomoću radio-signala. Mornarički CROATALE prilично se razlikuje od onog za uporabu nad kopnom. Niskoleteće ciljeve otkriva radar Thomson čiji je sastavni dio i radar za identifikaciju pripadnosti otkrivene letjelice (IFF). Kabina središta za upravljanje paljbjom ima računalo i ekran za praćenje cilja. Zahvat može biti automatski (uz pomoć raka) ili ručni. Lanser nosi dvije grupe od po četiri raketu spremne za ispaljivanje unutar svojih kontejnera. Na svakom su lanseru i jedna radarska antena za vođenje, radio-komandna antena, televizijska kamera za dan i kamera velike osjetljivosti za noc. Dvije se raketu mogu ispaliti za 8,5 sekundi od trenutka otkrivanja cilja. Ranije raketu ovog sustava (R.460) imale su maksimalnu brzinu leta od 2,5 Maha i domet od 10 kilometara. Nova raketa VT-1 leti brzinom od 3,5 Maha uz maksimalni domet od 10 kilometara što joj daje mogućnost presretanja i uništavanja bržih ciljeva, a koje stara raketa nije mogla dostići. CROATALE imao kao dopunska mogućnost gađanje ciljeva na površini mora.

ELEKTRONSKA OPREMA

Najveći nedostatak zrakoplovne skupine nosača zrakoplova klase CLEMENCEAU je nedostatak zrakoplova za nadzor zračnog prostora (AWACS) koji bi otkrivali ciljeve i navodili svoje zrakoplove na njih. Zbog toga se taj nedostatak pokušava otkloniti radarima velikog dometa koji su stacionirani na samom nosaču zrakoplova. Nosači zrakoplova klase CLEMENCEAU imaju ukupno osam radara različitih namjena. DRBV-20C radar namijenjen je za pretraživanje prostora oko nosača zrakoplova i ubraja se u klasu radara velikog dometa. Smješten je na brodski jarbol visoko iznad razine mora što mu donekle povećava vidljivost niskoletećih ciljeva. Sličnu namjeru ima i DRBV-23B radar nešto manjeg dometa, smješten također visoko na jarbolu. Dva radara tipa DRBV-10C postavljeni su na zapovijednom otoku broda, jedan ispred jarbola a drugi neposredno iza dimnjaka pogonskog sustava. Nihova je namjena određivanje visine leta otkrivene letjelice. Na vrhu jarbola nalazi se radar DRBV-50 za otkrivanje objekata na površini mora. Za radarsku je navigaciju ugrađen jedan DRBN-32 (Decca 1226), navigacijski radar smješten na zapovijednom otoku iznad prostora za upravljanje brodom. Na brodu je još i jedan radar za navođenje zrakoplova prilikom slijetanja. Radar je zaštićen posebnom kupolom i smješten na samom završetku zapovijednog otoka prema krimi. Za otkrivanje podmornica u zaronjenom stanju nosači zrakoplova CLEMENCEAU koriste jedan sonar SQS-505 montiran ispod pramca broda.

Francuska ratna mornarica očekuje uvođenje u operativnu uporabu svojeg prvog nuklearnog nosača zrakoplova CHARLES DE GAULLE, maksimalne istisnine 39.700 tona. Dimenzije broda će biti 262 metra dužine, 31,5 metra širine i gaz 8,5 metara. Završetak gradnje očekuje se u 1998. godini.

Protuzrakoplovni sustav Crotale (mornarička inačica) zamijenio je za posljednje modernizacije 100 mm topove

NET iako su ga branile četiri krstarice. U istoj bitki nosač zrakoplova ENTRPRISE bio je sačuvan premda ga je štito samo jedan bojni brod. Tajna tog apsurda je baš u tom bojnom brodu – SOUT DAKOTA. Naoružan sa 120 protuzrakoplovnih topova i opremljen radarima uspio je oboriti čak 115 japanskih zrakoplova od ukupno 180 koliko ih je u akciji sudjelovalo. Nakon tog i sličnih iskustava razvijena je nova taktika uporabe nosača zrakoplova i pratećih brodova stvaranjem eskadri. Jezgro eskadre čini nosač zrakoplova, dok neposrednu protuzračnu zaštitu osiguravaju posebno prateći brodovi. I tako je ostalo sve do danas.

torpedni čamci. Upitna je njegova učinkovitost protiv nadolazećih protubrodskih raka kad je gustoća paljbe bitnija od kalibra i dometa. Međutim, za sada nije poznato da je Francuska ratna mornarica odlučila na svoje nosače zrakoplova ugraditi malokalibarske brzometne topove za borbu protiv raka. Zato su u posljednjoj modernizaciji potkraj osamdesetih godina s nosača zrakoplova CLEMENCEAU i FOCH maknuti topovi i montirana dva lansera mornaričkog ratnog sustava za protuzračnu obranu CROATALE, inače namijenjenog za protuzračnu obranu trupa. Ovaj raketni sustav koristi vođenje raka po crti viziranja, što zna-

STVARANJE NOSAČA TBILISI I ULJANOVSK

Ruski nosač zrakoplova Admiral Kuznetsov

Porođajne muke sovjetskih
»nosača zrakoplova«

pripremio: Zvonimir Freivogel

Pomorske su novine Zajednice nezavisnih država (bivšeg SSSR-a), »Morskoi sbornik«, tijekom 1991. objavile dva članka, koje su napisali kapetani V. Kuzin i L. Khudakov, o nastanku sovjetskih nosača zrakoplova.

Nakon zanimljivog prikaza razvoja ruskog i sovjetskog pomorskog zrakoplovstva (npr. tijekom 1920. godine razmišljalo se o pregradbi nedovršenoga bojnog krstaša IZMAIL u nosač zrakoplova, postojali su i planovi pregradnje školskoga broda KOMSOMOLEC, kao i bojnog broda FRUNZE, bivše Poltave, također su u SAD bili naručeni planovi bojnih brodova opremljenih i uzletnim palubama), autori opisuju nastanak nosača TBILISI, sadašnjeg ADMIRALA FLOTE SOVJETSKOG SAVEZA KUZNJEKOVA, kao i razvoj nosača ULJANOVSK. Navode se i nedostaci tih brodova, nastali zbog nesloge i loše koordinacije između mornarice i političkog vodstva.

Prvi su sovjetski brodovi namijenjeni pomorskom zrakoplovstvu bile protupodmorničke helikopterske krstarice MOSKVA i LENJINGRAD (»Projekt 1123«). Treća je slična i malo veća jedinica izrezana na navozu, jer nije predstavljala znatno poboljšanje osnovnog tipa. Zato su poslije klase »Moskva« sagrađeni mnogo veći brodovi klase »Kiev« (»Projekt 1143«) koji su također, osim dugačke uzletne

Krstarica-nosač zrakoplova klase Kiev

► palube, nosili i protubrodsko naoružanje. Premda pripadaju kategoriji nosača zrakoplova, nazvani su »krstaricama – nosačima zrakoplova«. Ime »nosač zrakoplova« je iz ideoloških razloga bilo čuvano isključivo za brodove »agresora«, tj. SAD. KJEV je početno nosio naziv »protupodmornička krstarica – nosač zrakoplova«, vjerojatno zbog osiguranja financiranja gradnje (program razvoja mornarice je u to vrijeme bio orijentiran na borbu protiv američkih podmornica). Autori još jedan razlog takve klasifikacije nalaze u teoriji da tadašnji zapovjednik sovjetske flote, admirал Gorškov, nije htio priznati strane utjecajne na razvoj brodova SSSR-a. Jedan je od važnijih razloga bila potreba »krstarice« prebaciti iz Nikolajeva na Crnom moru kroz Bospor i Dardanele (što sporazum iz Montreuxa »nosačima zrakoplova« nije došao).

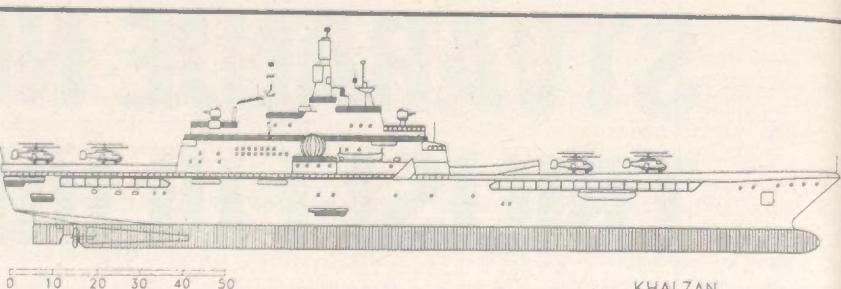
Tijekom gradnje klase »Kijev« stvaran je projekt »teške krstarice – nosača zrakoplova« (TAKR (»Projekt 1134.5«). Brod je tijekom gradnje promijenio cijeli slijed imena: RIGA, LEONID, BREŽNJEV, TBILISI i konačno KUZNJECHOV. Ime RIGA je kasnije dodijeljeno drugoj jedinici iste klase (koja se sad zove VARJAG i bit će izrezana ili prodana nekoj stranoj mornarici).

Sovjetska je mornarica trebala nosač zrakoplova iz više razloga: za potporu protupodmorničkih brodova i zrakoplova, obranu vlastitih podmornica, te zaštitu vlastitih bombardera velikoga dosegta pri napadaju na brodovlje protivnika. Tijekom 60-tih godina stvorena je studija nosača zrakoplova po imenu »Orel«, na osnovi zadanih taktičko-tehničkih specifikacija. Brod je trebao imati 75.000 – 80.000 tona i po dimenzijama bi bio sličan američkom nosaču ENTERPRISE. Ukupno je predviđeno 7 vrsta zrakoplova raznih zadaća (lovci, jurišnici, protupodmornički, radio-relejni, elektronski i izvidnički zrakoplovi) i nekoliko vrsta helikoptera. Za uzljetanje su bila planirana 4 parne katapulte.

Admiral Gorškov je preinacio osnovni projekt i smanjio broj zrakoplova, uz dodatak protubrodskih raketa u lanserima ispod palube.

Nakon toga je tadašnji ministar obrane, maršal Grečko, predložio gradnju »čistog nosača«, čija bi zračna skupina bila slična kasnijoj američkoj (klasa »Nimitz«). Tijekom 1973. godine vrhovni su zapovjednici mornarice i zrakoplovstva odobrili preliminarni projekt »Orel«, ali su se tada upile i druge političke ustanove i počele s modifikacijama: najprije je Centralni komitet Partije, nakon višestjednog »ispitivanja projekta«, zahtijevao izradbu »alternativnog projekta« za brod veličine »Kijeva«, koji bi nosio 36 zrakoplova, ali i parne katapulte. Nakon što je to učinjeno, javio se Vojno-industrijski Komitet i »odobrio« nove planove takvog broda, ali i dalje s oznakom »Projekt Orel«. Zatim je razvoj zakočio maršal Ustinov pitanjem treba li graditi pravi nosač ili »krstaricu« sa zrakoplovima okomitog uzljetanja.

Tek je 1976. godine odobren (novi) »preliminarni« projekt broda mješanog naoružanja, sve je trebalo početi iznova, jer su planovi u međuvremenu bili zastarjeli. »Novi« bi brod isti-

KHALZAN

»Dodatak« nosačima klase »Tbilisi« – projekt »Khalzan«

skivao 60.000 tona i nosio 50 zrakoplova (uglavnom lovaca).

Kad su svi planovi pregledani, postavljeno je pitanje mesta gradnje: jedino je brodogradilište s dovoljno velikim »škverom« i daje bilo u Nikolajevu, za novi ga je nosač trebao povećati (što se moglo učiniti paralelno s cijelom raspravom o vrsti i veličini broda tijekom proteklih godina) ili graditi brod u dva dijela (što je na kraju i učinjeno).

Istodobno su se drugi projektni uredi bavili pitanjima katapulta i užadi za zaustavljanje zrakoplova pri slijetanju. Taj je razvoj bio blokirani pustolovnom idejom A. S. Jakovleva o pregradnji trećeg »Kijeva«, NOVOROSIJSKA, dodatkom ispušnih cijevi u palubi i na bokovima broda, za pomoć pri uzljetanju zrakoplova. Neuspjeh te ideje i dvostruka pregradnja blokirali su završetak NOVOROSIJSKA (koji se jedno vrijeme trebao zvati BAKU: to je ime konačno dobio četvrti brod, sadašnji GORSKOV) i odgodili gradnju svih idućih nosača za oko tri godine.

»Orel« je tijekom 1976. godine konačno odobren, nakon što je planove mijenjalo 66 komiteta i 13 ministarstava. U tom je trenutku donešena važna odluka da se planovi spreme u pismohranu i nosač ne gradi. Umjesto njega je zamijenjen brod sličan »Kijevu«, istih protežnosti, ali s katapultima (povratak na koncept iz 1973. godine). Novi je nosač dobio oznaku »Broj 5«, umjesto nuklearnog je predviđen klasični pogon i broj zrakoplova smanjen s 50 na 42. I taj je projekt ubrzo nestao »u ladici«, slijedio je potpuno novi za brod istisnine 45.000 tona, tijekom razvoja je umjesto već isprobano katapulta predviđena »skijaška skakaonica« (kao na malim nosačima drugih mornarica). Nakon velikih flotnih vježbi »Zapad-81« odlučeno je zbog očitih nedostataka postojećih nosača istisninu ipak povećati na 55.000 tona. Razvoj je trajao deset godina i na kraju smanjio protežnost i bojnu vrijednost broda. Također je uklanjanjem nuklearnog pogona smanjen akcijski radijus i vrijeme koje nosač može provesti na pučini. Dodatkom protubrodskih raketa smanjen je i korisni prostor za zrakoplove (premda i drugi brodovi mogu nositi rakete, ali ne i zrakoplove).

U svekolikoj je raspravi bilo zaboravljeno temeljno pravilo da cijena broda ne ovisi o protežnostima; manji nosač zrakoplova nije puno jeftiniji, ali je zato slabiji od većega.

Članak kapetana Khudiakova iz »Morskoi Sbornika« 12/1991 bio je odgovor na kritiku admirala Ameljka, nekadašnjeg zamjenika šefa pomorskih glavnih stožera. Admiral Ameljko i maršal Ogarkov su svojedobno bili najočitniji protivnici gradnje nosača zrakoplova (od kojih bi svaki stajao više od 10 milijardi rubala), »brodova koje su generalni sekretar Brežnjev, maršal Ustinov i admiral Gorškov gradili samo zbog prestiža«. Prema mišljenju Ameljka Sovjetski Savez treba samo protupodmorničke brodove istisnije do 3000 tona.

Za razliku od »škole« protivnika velikih brodova (poznati su predstavnici bili i bivši generalni sekretar Hruščov, te maršali Žukov i Sokolovski), kapetan Khudiakov brani gradnju »obrambenih« zrakoplovnih krstarica i opisuje njihov razvoj i moguće inačice.

Tijekom 70-tih godina postojale su tri temeljne mogućnosti: (1) gradnja »teške zrakoplovne krstarice« (TAKR), (2) nosača helikoptera (veličine američke »Iwo Jima«) na trupu trgovačkog broda ili (3) nosača helikoptera sličnog britanskog »Invincible«. Treći je brod bio preinačeni nedovršeni zadnji »Kijev« bez protubrodskih raketa i s više helikoptera.

Najzanimljivija je usporedba između teškog (1) i lakog (2) nosača. Manji bi brod bio građen na trupu teretnog (»ro-ro«) broda tipa »Atlantik«. Projekt je imao privremeno ime »Khalzan«, između prednje i stražnje uzletne palube naložilo bi se brodsko nadgrada (v. skicu). Unatoč relativno manjoj cijeni od »punovrijednih« nosača, »Khalzan« bi bio u svemu slabiji: plinske su turbine preglasne, brod ne bi mogao nositi zakoplove okomitog uzljetanja ni moderne helikoptere za radarsko izviđanje. Trup ne bi imao dovoljno pričuvne istisnine u slučaju oštećenja. Mornarica je bila spremna naručiti nekoliko »Khalzana«, ali ne kao alternativu nego kao dodatak nosačima klase »Tbilisi« (koje se moglo graditi samo u Nikolajevu).

Tek bi nuklearni nosač ULJANOVS (za koji je neko vrijeme postojalo i ime BOGATYR) bio građen u skladu s prvotnim konceptom (70.000 – 75.000 tona, nuklearni pogon, veći broj zrakoplova, veće dimenzije), ali je gradnja prekasno počela, stoga brod neće biti dovršen nego izrezan na navozu.

Sve su mornarice Rusije i Sovjetskog Saveza imale sličnu sudbinu, svaki je veći pomorski program prekinut ratom, revolucijom i raspalom carskog ili socijalističkog »imperija«.

APOKALIPSA NAD MOREM (II. dio)

Nuklearno-biološka i kemijska zaštita na brodu

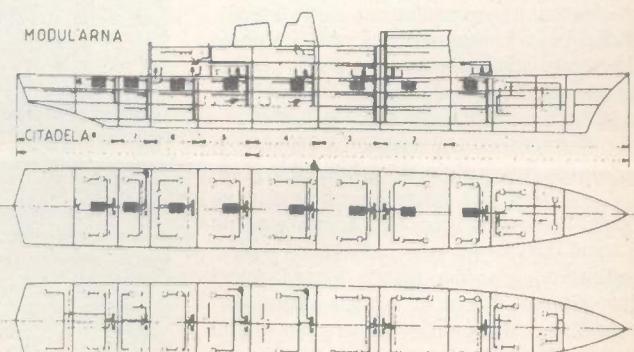
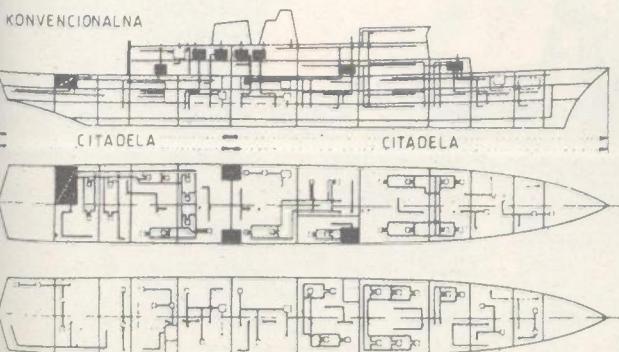
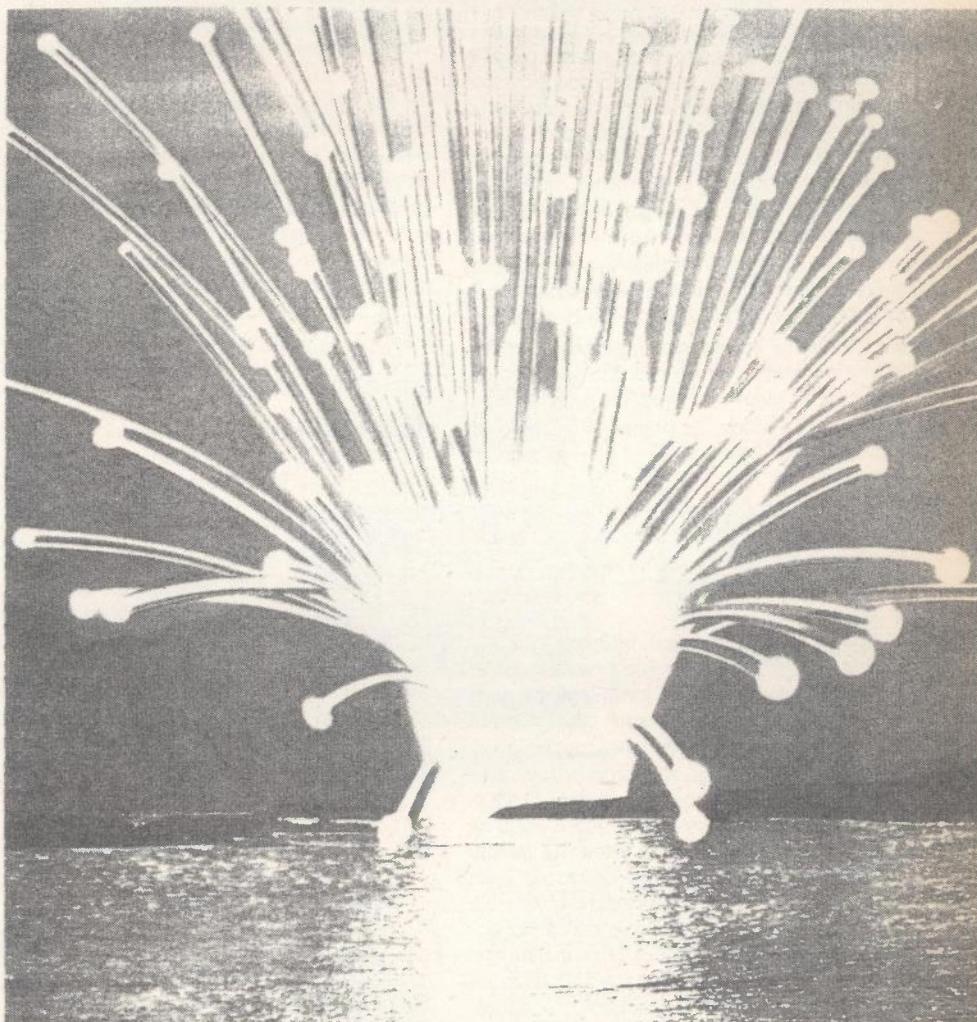
Valentin Cvitanović

Primiti udar na sebe, preživjeti i uvratiti jedan je od mota rata na moru. Brod je u stvari kolektivno sklonište na moru pa ga se nizom mjera mora učiniti što otpornijim na učinke djelovanja nuklearno biološkog ili kemijskog (NBK) oružja. To je i temeljna svrha i namjena NBK zaštite.

Pitanju zaštite broda od djelovanja NBK oružja nije se pridavalo neko značenje sve do razdoblja iza II. svjetskog rata. Pojava kemijskog oružja nije imala utjecaja na konstrukciju i opremu broda. Tri su razloga zašto je to bilo tako:

- brzina ratnih brodova iznosila je 30 čvorova, što je u spoju s prosječnim brzinama vjetra (obično 10-20 čvorova) omogućavalo brodovima da relativno jednostavno izbjegnu zavjese kemijskih bojnih sredstava.
- polaganje kemijskih sredstava moglo je jedino obaviti zrakoplovstvo. Polagači zavjesa nisu se smjeli približiti brodovima zbog opasnosti od PA topništva stoga su zavjese morali polagati na »pristojnoj udaljenosti«. To je brodovima omogućavalo poduzimanje manevra izbjegavanja.
- živu silu od kemijskih sredstava uspješno su štitile zaštitne maske.

Nakon II. svjetskog rata došlo je do naglog razvoja NBK oružja i usporedo s time i sredstava dostave. Prekretnica je bila pojava nuklearnog oružja. Prethodnim su člancima detaljniji

► je obrazloženi učinci nuklearne eksplozije pa ih ovdje samo napominjem: bljesak, udarni val, topotno zračenje i radioaktivne padaline. Sve je to izazvalo velike promjene u pogledu konceptije NBK zaštite ratnog broda. Brodovi su se morali početi graditi tako da omoguće baš ono što je kao moto dato na početku ovoga članka.

Nadgrađe i oprema na otvorenim palubama osobito su izloženi učincima udarnog vala nuklearne eksplozije. Zbog toga se čvrstoča konstrukcije nadgrađa i oblik izvode tako da izdrže natpritisak nastao uslijed nuklearne eksplozije od 0.49 bara. Brojne su mjere kojima je svrha smanjivanje zapaljivosti broda. Površine izložene utjecaju radioaktivne kontaminacije (nadvodni dio trupa broda, nadgrađe) izvode se tako da su glatke bez lomova tako da ovojnica oko nadvodnog dijela broda bude bez diskontinuiteta. U to se, u mjeri koja je moguća, uklapa raspored oružanih sustava i opreme na otvorenim palubama. Kao što je važna zaštita vanjskih dijelova broda važna je zaštita i unutrašnjosti gdje boravi posada. Da bi se spriječilo prodiranje kontaminiranog zraka u prostorje broda u kojima za vrijeme obavljanja bojnih zadataća u BK uvjetima moraju biti ljudi izvodi se hermetizacija broda. Uz pomoć filtroventilacije i klimatizacije održava se u tim prostorima nadtlak od 50 mm S.V. Tako štićeni prostori nazivaju se »citadela«. Kako su danas sredstva dostave takva da je rizik od ubacivanja kontaminata u brod putem raznih oružja povećan razvijena je tzv. modularna koncepcija citadele.

Razlika između konvencionalnog rješenja i modularnog je u tome što kod prvotnog jedna ili više filtroventilacijskih i klima-jedinica služi za više vodo i vatronepropusnih odjeljaka dok kod drugog svaki vatrom i vodonepropusni odjeljak je u stvari citadela sa svojom filtroventilacijskom i klima-jedinicom. Suvremeni brodovi bez obzira na svu elektroniku i radare imaju na komandnom mostu brodska okna. Za zaštitu posade od bljeska nuklearne eksplozije kojoj je bojno mjesto zapovijedni most moraju biti na brodskim okнима ugrađena stakla od posebnog tvariva. U brodska okna za tu namjenu ugrađuje se polarizirano keramičko staklo na bazi olova — lantana — cirkonija — titana.

Svojstveno je za to tvarivo, iz kojeg se izrađuju stakla za brodska okna, da je staklo u normalnim uvjetima transparentno a u ciglih 0.15 sekundi mijenja transparentnost na 0.003 posto od prvotne. Pojava neutronskog oružja postavlja nove zahtjeve pred projektante ratnih brodova.

Brzi neutroni koji nastaju kod eksplozije neutronskih bojnih glava mogu bez većih potешkoća prodirati kroz oplatu broda djelujući na posadu i elektronsku opremu. Citadele su na taj način izgubile na svom značenju. Problem neutronskog zračenja riješen je ugradnjom antineutronskih obloga (to su tvariva koja sadrže velike količine vodika) te lociranjem zaštitnih prostora u trup gdje je posada bar djelomičce zaštićena vodom. Sve dosad nabrojene

mjere utjecu PASIVNO na bojnu otpornost broda — to je tzv. pasivna zaštita broda od NBK oružja.

a bi posada mogla obaviti određene zadaće u uvjetima kad je brod kontaminiran za svakog člana posade predviđeno je zaštitno odjelo i plinska krabulja. Poznato je da voda dobro apsorbira topotna i druga zračenja stoga se na brod ugrađuje sustav za raspršavanje morske vode. Oko broda se na taj način stvori zaštitni oblak kapljica morske vode. Taj sustav je sustav za orosavanje broda.

Namjena je tog sustava i ispiranje kontaminanta s broda. Vec je i prije u članku bilo riječi o filtroventilaciji i klimatizaciji broda. Zadaća filtroventilacije je da uzme zrak izvana, očisti ga od štetnih supstanci i distribuiru dalje u klima-jedinice. Vanjski se zrak u filtroventilacijskoj postaji filtrira pri čemu se odvajaju čestice morske vode a zatim se predgrijava. Tako zađrđen zrak zatim prolazi kroz aerosolni filter gdje se odvajaju nuklearni i biološki kontaminanti. Naposlijetu prolazi kroz filter s djelatnim ugljenom za odvajanje kemijskih kontaminata.

Potreban se nadtlak postiže s ventilatorima koji ujedno služe za distribuciju zraka u klima-jedinice. Sustav filtroventilacije je u uskoj svezi sa sustavom za detekciju i identifikaciju NBK agensa. Prvotno se držalo da je potonji sustav dovoljan za pravovremeno otkrivanje prisustva NBK agensa. Na znak NBK uzbune daljinski su se zatvarali ventilacijski otvori i prelazilo se na režim recirkulacije zraka. Razvojem NBK pomagala pojavili su se problemi pravodobne detekcije NBK agensa. Uz to mogućnost zakazivanja brzozatvarajućih zaklopki u postupku hermetizacije broda razlog je da se kod suvremenih ratnih brodova plove u režimu trajne

U slučaju kontaminacije broda za svakog je člana posade predviđena zaštitna odora i plinska maska

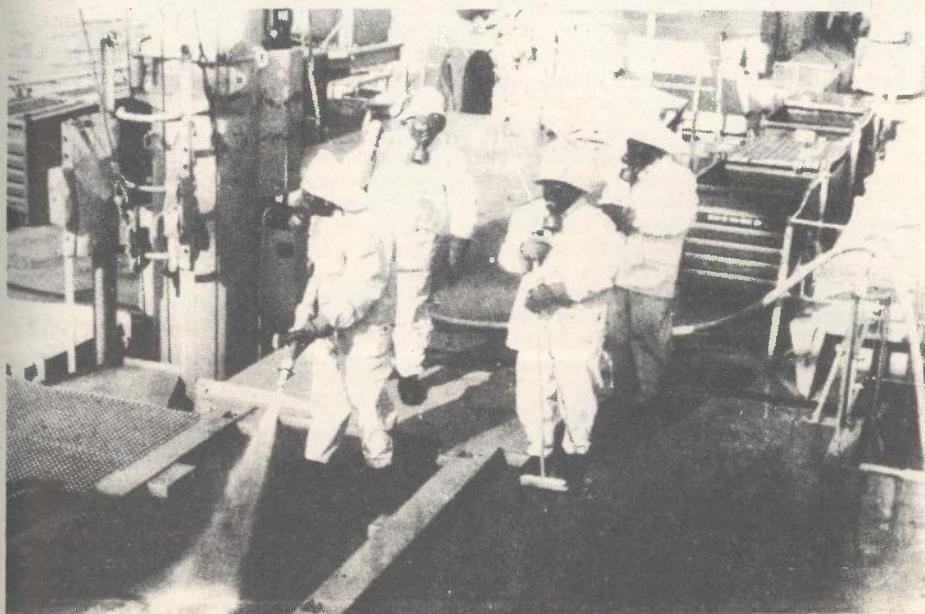
Orošavanje broda. Orošavanjem se obavlja ispiranje kontaminata s broda

Prijenosno pomagalo za detekciju i identifikaciju

Uredaj za ranu identifikaciju, detekciju kontaminata

Dekontaminacija broda i brodskog naoružanja

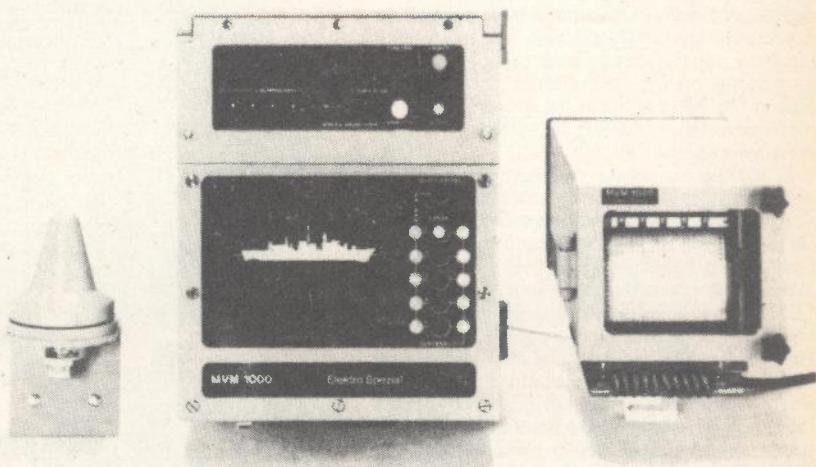

NBK zaštite. Takva koncepcija dosta pojednostavljuje sustav filtroventilacije i klimatizacije. Otpadaju skupe brzozatvarajuće zaklopke te sustav upravljanja njima i naravno indikacija zatvorenosti. Rashladni su sustavi zbog veće recirkulacije zraka po kapacitetu manji. Poseban su problem usisi zraka za sustave propulsije broda. Zbog velike količine zraka koja je potrebna za izgaranje nemoguće je izvesti filtroventilaciju. Takav se sustav izvodi da je nepropusan, tako da zrak koji je kontaminiran ne može prodrjeti u citadelu. Nabrojene mјere spadaju u tzv. dјelatnu zaštitu broda od NBK oružja.

Današnja NBK sredstva su takva da djeluju pogubno na čovjeka već i u vrlo malim dozama. Stoga je potreban nadzor nad stanjem okolnog zraka. To je razlog da se na brod ugrađuje uređaj koji detektira i identificira vrlo

rano prisustvo kontaminata. Na pojavu kontaminata ti uređaji upozoravaju vizualnim ili zvučnim signalima. Pod detekcijom se općenito podrazumijeva otkrivanje prisustva NBK agensa dok je identifikacija određivanje vrste kontaminata. Prag reagiranja gore navedenih uređaja je tako postavljen da je niži od granice toksičnosti pojedinih NBK agensa. Pored ugrađenih uređaja na brodu obično postoje i prijenosna te osobna pomagala za detekciju odnosno identifikaciju.

Razne vrste aktivnosti pri čemu se obavlja čišćenje i odstranjenje nakupljenog kontaminata s brodskih površina spadaju u dekontaminaciju. Izvodi se ispiranjem, odstranjenjem s broda i zamjena zagađenih elemenata cistim. Brod je opremljen pomagalima za kolektivnu i pojedinačnu dekontaminaciju. Ljudstvo koje je na otvorenim prostorima bilo izloženo utjecaju

kontaminata obvezno mora proći sanitarnu obradbu kroz prostore brodske dekontaminacijske postaje (BDS). S otvorene palube prolazi se ispod tuša s morskom vodom koji je smješten odmah iznad ulaznih vrata prostora koja se moraju odmah zatvoriti. Zatim se ulazi u prostor gdje obvezno treba skinuti sve dijelove odjeće. Iza toga se ide u prostor s tuševima gdje se uz pomoć sapuna, šampona i mekih četki odstranjuje nakupljeni kontaminat. Nakon toga se ulazi u prostor gdje se izvodi pregled. Postupak odstranjenja dekontaminata se ponavlja ukoliko se ustanovi da nije dobro obavljen.

Za vrijeme NBK uvjeta svi izljevi iz sanitarija BDS se vode izravno u more. Da bi se spriječilo prenošenje kontaminata prigodom prijelaza iz jednog prostora BDS u drugi izveden je stupnjeviti raspored nadprtiska. Pojedinačna dekontaminacija obuhvaća: dekontaminaciju brodskog oruđa, dekontaminaciju osobnog naoružanja i odjeće te osobnu dekontaminaciju ljudi.

HARPOON

Berislav Šipicki

NADZOR PUTANJE. — Nadzor smjera Harpoona čine četiri potpuno pokretna krilne površine (krilca). Pokreću ih električni servo-aktuatori koji su upravljeni električnim zapovijedima odaslanim iz računala.

U slučaju lansiranja s plovnih jedinica ili iz podmornica (u praksi to su inačice RGM-84 i UGM-84), Harpoon zahtijeva uporabu boostera (izbacnog motora) na čvrsto pogonsko gorivo za početno ubrzanje kako je već spomenuto. Booster Harpoona koji je usavršio Thiokol/Aerojet razvijet tlak od 59,4 kN za oko tri sekunde i ima na sebi dodatna krilca za stabilizaciju jer svojom dužinom povećava ukupnu dužinu projektila. Odvajanje nastupa kad je raketa dostigla visinu od oko 450 m, a to je ujedno i najviša točka njene putanje. Tek što se booster odvoji, raketa silazi na visinu leta. Nakon što se »zalijepila« za svoj cilj, siđe do minimalne visine (zavisno od uvjeta motora) za konačni napadaj.

U slučaju lansiranja sa zrakoplova, raketa aktivira svoj nadzorni sustav odmah nakon lansiranja i započinje blago obrušavanje pod 33° da bi se našla na visini leta, upalivši istodobno i motor. U posljednjim slučajevima lansiranja s malih visina i pri malim brzinama s VIKING-a ili ORION-a moguće je upaliti motor dok je raketa još uvek privezana za nosač. Prve inačice Harpoona polijetale su okomito i pikirale na kraju putanje, a imale su trostruki cilj: obaviti posljednju provjeru cilja, izbjegći njenoj obrani i pogoditi ga u najboljem trenutku (kut pikiranja od oko 30°). Novije inačice raspolažu s mogućnošću konačnog mnogo svrhovitijeg napada. Harpoon je stalno podvrgnut usavršavanju i perfekcioniraju. Prvobitne inačice (RGM/AGM/UGM-84A) bile su jako brzo izmijenjene, čak prije kraja 70-ih godina. Zamjenila ih je inačica Block 1. Godine 1982. započela su predavanja u Royal Navy (Velika Britanija), a kasnije i u US Navy o Blocku IB (-84B/C) usavršena po narudžbi i novčarskom udjelu Velike Britanije. Ovu inačicu obilježava mogućnost vođenja konačnog napadaja s profilom »sea skimming«. Sadašnja je inačica Blocka IC (-84D) usavršena da bi povećala mogućnost preživljavanja u sukobima, pomoći citavog niza izmjena (usavršen radar, domet povećan do oko 150 km zahvaljujući uporabi gušćeg goriva, sposobnost prolaska kroz različite zavoje za vrijeme leta) da bi se sakrio položaj platforme s koje se raketa lansira.

Zadnja se ispitivanja odnose na usavršavanje točnosti i uvođenja posljednjih perfekcioniranja u sustavu navođenja s mogućnošću izbora različitih profila konačnog napadaja. Barem što se tiče raketa Harpoon prethodnih inačica u vlasništvu US Navy su progresivno dovedeni do današnjeg standarda tijekom normalne procedure održavanja.

US Navy je u početku 1990. godine počela nabavljati prve količine (od ugovorenih 360 komada) novog SLAM (engl. Stand-off Land

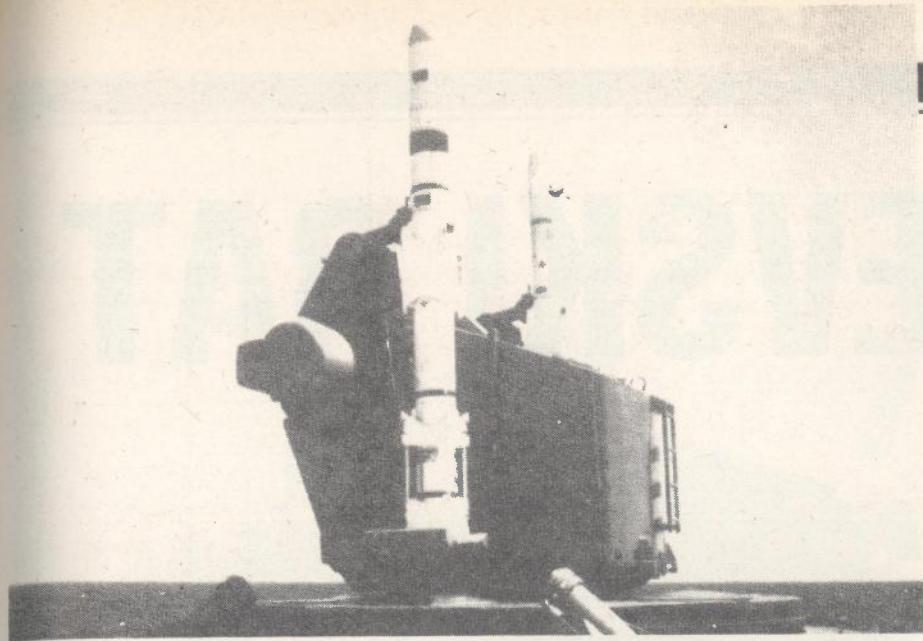
Lansiranje RGM-84 Harpoona s palube fregate klase Knox

Attack Missile — projektil za napadaj ciljeva na zemlji. Radi se o derivatu Harpoona namijenjenog za uporabu s bojnih zrakoplova s iznimnom točnošću pogađanja ciljeva na maksimalnoj udaljenosti od 100-150 km. Iako je SLAM namijenjen isključivo protiv zemaljskih ciljeva, njime ćemo se pozabaviti jer zbog svojih značajki može zamijeniti Harpoon kad sustav samonapođenja Harpoona ne funkcioniра najbolje, i kad se zahtijeva »kirurška« točnost (npr. napadaj na jednu specifičnu plovnu jedinicu u okviru luke). Nešto duži i teži od Harpona, SLAM ima istu bojevu glavu i pogonski motor, ali umjesto sekcije za navođenje ima novi sustav koji obuhvaća prijamnu postaju za sustav navigacije putem satelita GPS (engl. Global Positioning System — globalni sustav za određivanje položaja), senzor IIR (engl. Imaging Infra Red — slikovni infracrveni) od projektila AGM-65D/F/G MAVERICK i jedinicu »data link« (jedinica za povezivanje

Najrasprostranjenija protubrodska raketa na američkim ratnim plovilima svakako je Harpoon raketa

podataka dobivenih iz više izvora) »pametne« bombe Walley. Svi Harpooni a radi se o oružju zrak-voda, voda-voda, ili dubina-površina potpuno su istovjetni kad napuštaju crtu montaže, a razlike se sastoje u možebitnim dodatcima boostera, u onome što se gađa, u obliku i veličini krila i nadzornih krilaca koja su nesklopiva u inačici zrak-voda i sklopiva (da bi zauzimale što manje mesta u unutrašnjosti kontejnera) u inačici voda-voda i dubina-površina. Svi su ovi elementi iako zamjenjivi. RGM-84 je djelovao na 206 plovnih jedinica US Navy.

TIPOVI LANSERA — Postoje različiti tipovi lansera za Harpoon i to: lanser Mk — 112 protupodmorničkog sustava ASROC (engl. Anti Submarine ROCket) sastoji se od osam kontejnera za lansiranje. Iako je Mk-112 bio postavljen na različite klase plovila, ova je izmjena bila prakticirana samo na fregatama klase KNOX.

Dvije RGM-84 Harpoon rakete na lansirnoj rampi Mk-11 sustava Tartar/Standard

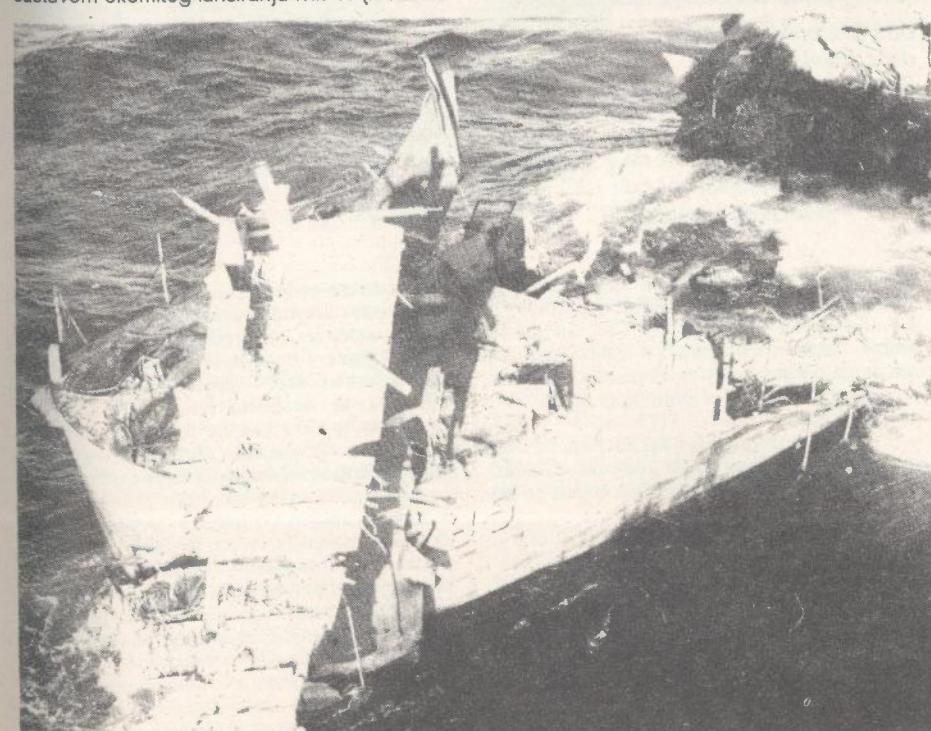
— rampe Mk-11 (dvostruka) i MK-13 (jednostruka) raketnog sustava voda zrak TARTAR/STANDARD, postavljene na raketne razarače klase CHARLES F. ADAMS i na fregate klase OLIVER H. PERRY — četverostruki kompleks za lansiranje (kontejneri/lanseri) MK-141. Nazočan je na oklopničama klase IOWA (4 lansera po plov. jedinici), raketnim krstaricama klase VIRGINIA, CALIFORNIA, TRUXTUN, BAINBRIDGE, TICONDEROGA, BELKNAP i LEAHY, raketnim razaračima klase COONTZ i KIDD te razaračima klase SPRUANCE i raketnim hidrogliserima klase PEGASUS (dva lansera po plovnoj jedinici).

Osim toga Harpoon je kompatibilan s dvostrukom rampom Mk-10 TERRIER/STANDARD/ASROC (LONG BEACH BELKNAP, BAINBRIDGE, TRUXTUN LEAHY, COONTZ) i s dvostrukom rampom Mk-26 iz sustava STANDARD 2 (VIRGINIA, KIDD i prvi pet TICONDEROGA): ove mogućnosti, međutim, nisu iskoristene ukoliko plovila ovih klasa imaju Mk-141. Harpoon bi trebao biti kompatibilan sa sustavom okomitog lansiranja Mk-41 (krstarice

klase TICONDEROGA, počevši od CG-52 BUNKER HILL, razarača klase SPRUANCE, razarač klase AIRLEIGH BURKE). U početku 1990. trebao se pojavit jedan četverostruki oklopni lanser, sličan onome koji je već u uporabi za TOMAHAWK i koji bi trebao zamijeniti Mk-141. Potkraj 1988. godine US Navy raspolagala je s više od 800 bojnih zrakoplova (P-3 ORION, A-6 INTRUDER, F/A-18 HORNET i S-3B VIKING) koji su bili u stanju da uporabe AGM-84. Sa svoje strane USAF je organizirao dva eskadrona B-52G od kojih je svaki imao 15 zrakoplova koji su mogli prevoziti do 12 Harpoona za protubrodska djelovanja za velike udaljenosti. Ta dva eskadrona bazirala su se na Lowing AFB (engl. Air Force Base – baza zrakoplovnih snaga) u Maineu za pokrivanje Atlantika i na Anderson AFB (otok Guam) za pokrivanje Pacifika. Danas je oko 60 posto američke flote bojnih podmornica opremljeno s UGM-84 Sub-Harpoonom. Oružje je raspoređeno po brodovima klase LOS ANGELES, STURGEON i PERMIT. UGM-84

Lansiranje RGM-84 Harpoona s bojnog broda New Jersey koji kao sve reaktivirane jedinice klase Iowu raspolaže s četiri četverostruka lansera

Unistavajući učinci pogotka Harpoon rakete

se ispaljuje iz kontejnera koji se umeće u unutrašnjost torpedne cijevi, te prigodom ispaljivanja izbjiga na površinu vode i kreće se dalje prema cilju. Treba reći da uporaba kontejnera bez izbacnog pogona čini da taj Sub-Harpoon nije kompatibilan s podmornicama koje imaju torpednu cijev tipa »swin out« (otkud torpeda izlaze pomoću vlastitih potisnih pomagala).

Kakva god bila platforma za lansiranje, procedura za uporabu Harpoona je u biti ista. Jedinstvena jedinica zapovijedi i lansiranja – interface (sklop za povezivanje lansera i raket) služi za aktiviranje oružja, za priopćenje profila leta i napadaja te načina selekcioniranog traženja od strane operatera, za unošenje u memoriju podataka o azimutu i udaljenosti cilja. Postoje različiti tipovi interface-a, od sofisticiranog sustava nadzora ispaljivanja A/N-SWG-1A (V) koji odobrava potpuno iskorištavanje obilježja AGM-84D do potpune integracije svih funkcija neophodnih za odašiljanje Harpoona u digitalnom nadzornom sustavu F/A – 18 Hornet. Moguće je čak odaslati oružje, a da nije opskrbljeno preventivnim podatcima o položaju cilja. U tom slučaju ono samo započinje samostalnu potragu. Podatci o položaju cilja mogu se dobiti od različitih izvora: zračno izviđanje, elektronski nadzor, radar, sonar, »data link« s drugom lansirnom jedinicom.

U sljedećem broju napis o američkim krstarećim raketama TOMAHAWK

ZALJEVSKI RAT

Pomorska perspektiva
zaljevskog rata

Tarik Kulenović

Po svršetku Iračko-iranskoga rata 1988. malo je tko pretpostavlja da će za nepune dvije godine uslijediti svojevrsni nastavak tog rata. Ipak, nezadovoljene osvaјačke ambicije Sadama Huseina su dvije godine kasnije pokrenule irački ratni stroj. Meta nove agresije bio je Kuvajt, mali, ali naftom bogati južni irački susjed. Kuvajtske zalihe nafte od oko 97.1 milijuna barela i nacionalni dohodak od 13.680 dolara po glavi stanovnika pokazali su se primamljivim mamacem za Irak, zemlju osiromašenu ratom, ali s vojskom od oko 900.000 ljudi koja se naoružala i stekla bitno bojno iskustvo u ratu s Iranom. Sadam Hussein je računao da će osvajanjem Kuvajta učvrstiti svoj položaj na vlasti i u arapskom svijetu, iskoristiti kuvajtsko bogatstvo za brzi oporavak Iraka i zaposlitи svoju veliku vojsku koja se, u slučaju da dugo ostane besposlena, mogla pretvoriti u prijetnju Sadamovoj vlasti. Povodi za napadaj na Kuvajt nađeni su u povijesnom podatku da je Kuvajt nekada bio jedna od provincija Iraka, u iračkim zahtjevima za kuvajtskim otokom Bubiyan koji zatvara prilaz jedinom iračkom pomorskom uporištu, luci Umm Quas i u iračkom traženju promjena kvota u crpljenju nafte iz izvora koji se protežu ispod obje zemlje. Činjenica da je Kuvajt bio jedan od najvjernijih uvoznika Iraka u ratu s Iranom, čijim se novcem taj rat financirao i preko čijih je luka u Irak stizala vojna pomoć Sadamu nije nimalo smetala.

Primjenjujući klasičan blitz-krieg, iračke su oklopno-mehanizirane postrojbe 3. kolovoza 1990. ušle u Kuvajt i ubrzo potom pokorile cijelu zemlju. Kuvajtska vojska od oko 23.000 ljudi pružila je otpor, ali je bila svladana, pa se oko polovine ljudstva s nešto tehnike sklonilo u susjednu Saudijsku Arabiju, gdje se sklonio i kuvajtski vladar, šeik Al-Sabah. Iračani su odmah prionuli sustavnom pljačkanju Kuvajta, odnoseći sve što je imalo nekakvu vrijednost. Irak je računao na sporot reakcije zapadnih zemalja i vakuum u svjetskoj političkoj sceni nastao ujedinjenjem Njemačke i slabljenjem Sovjetskog Saveza, kao i na neučinkovitost svjetskih mehanizama glede kažnjavanja agresije. Ipak, Sadam se prevario u računici, jer je ubrzo potom došlo do reakcije svjetske zajednice, predvodene sa SAD. Proglašen je embargo na uvoz robe u Irak, koji je slijedila i pomorska blokada, a čelni ešalonovi američkih postrojbi za brze intervencije su se ubrzo spustili na tlo Saudijske Arapije. Već 15. kolovoza u saudijske su luke prispjeli prvi prijevozni brodovi, koji su do kraja veljače 1991. dnevno iskrcavali po 20.000 tona različitih tereta i po 3000 vojnika. Iraku je zadan ultimatum s vremenskim rokom (15. siječanj 1991.) za povlačenje iz Kuvajta, a postrojbe svjetske

USS Wisconsin u pratnji dvije fregate ophodili Perzijskim zaljevom

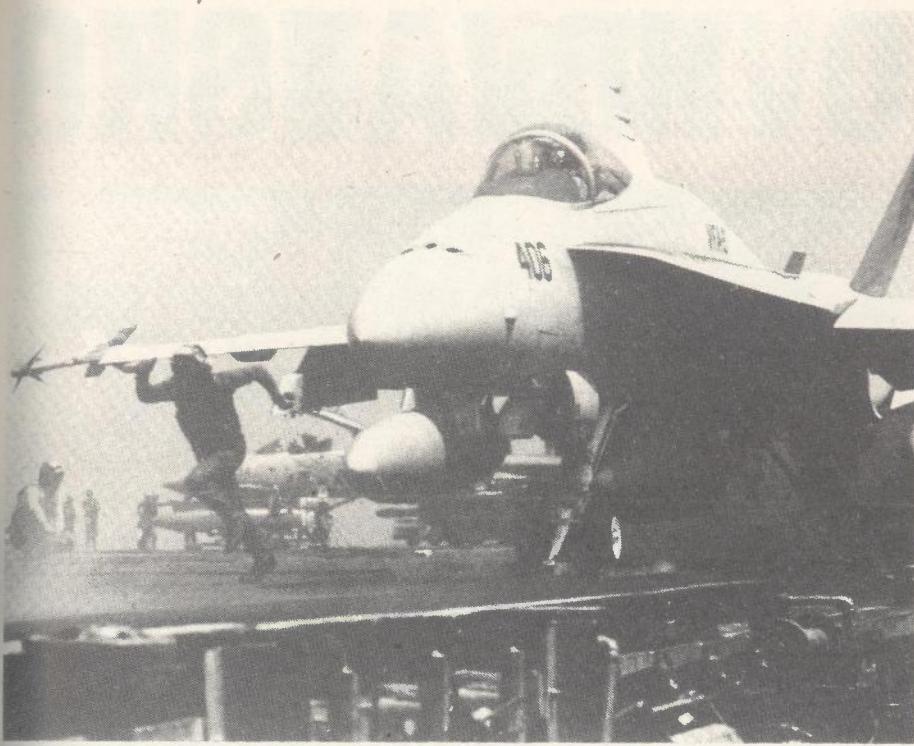
Admiral Makuma Sakoto na zapovjednom mostu japanskog minolovca

koalicije su ubrzano pristizale na tlo Saudijske Arapije. Iako su iračke postrojbe u kolovozu bile nadmoćne nad postrojbama u Saudijskoj Arapiji, Sadam nije krenuo u daljnji napadaj, već su se njegove postrojbe počele ukopavati i utvrđivati u Kuvajtu, pripremajući se za "majku svih bitaka".

S obzirom na početnu iračku premoć, koji je u svom naoružanju imao zrakoplove velikoga dometa i dalekometne rakete kojima je pokrivala saudijska pristaništa, pomorske i zrakoplovne baze, prva briga Amerikanaca bilo je stvaranje odgovarajuće PZO po dubini, kao i pomorske obrane. Glavnu su ulogu u početku odigrali flotni sastavi. Petomjesečni razvoj, snaga koalicije osiguravali su nosači zrakoplova. U Hormuškom tjesnacu i Omanskom zaljevu ophodio je flotni sastav s nosačem zrakoplova »Independence«, bojnim brodom »Wisconsin«, raketnim krstaricama »Antietam« i »Jouett«, uz potporu razarača, fregata i pomoćnih brodova. U Crvenom je moru smješten drugi

flotni sastav, predvođen nosačem zrakoplova »Kennedy« i nuklearnom krstaricom »Mississippi«. U istočnom se Sredozemlju nalazio treći flotni sastav s nosačem zrakoplova »Saratoga«, raketnim krstaricama »Philippine Sea« i »Biddle«, te nosačem helikoptera »Inchon«. Američka je flota kasnije ojačana i nosačima zrakoplova »Roosevelt«, »Ranger« i »America«, bojnim brodom »Missouri«, te pratećim flotnim sastavima. Enormna američka pomorska premoć nad Irakom dodatno je uvećana britanskim, austrijskim, nizozemskim, talijanskim, francuskim, belgijskim, kanadskim, španjolskim, njemačkim, sovjetskim i drugim brodovima. Ovoj pomorskoj armadi Irak je mogao suprotstaviti svoju mornaricu, primarno namijenjenu obalnoj obrani, a već načetu u iračko-iranskom ratu. Okosnicu flote činilo je deset raketnih čamaca tipa »Osa«, sovjetske konstrukcije i osam raketnih topovnjača njemačke konstrukcije (6 tip TNC 45 i 2 tipa FPB 57) koje je Irak zarobio u Kuvajtu, dva ophodna broda

Zrakoplov F-18 polijeće s nosača zrakoplova »America« u borbenu zadaću na Irak

klase »Bogomol« i fregata jugoslavenske konstrukcije »Ibn Khaldum«, korištena kao školski brod. Pri ovakvom odnošaju snaga, Irak se odredio za defenzivnu takтику, u sklopu koje su u obalne vode ispred Kuvajta položena minsko polja, dok su obalu od savezničkog iskrcavanja osiguravale raketne bitnice i bitnici obalnog topništva, kao i postrojbe kopnene vojske izdvojene za protudesantnu obranu. Iračani su prijetnju pomorskog desanta ozbiljno shvaćali, tako da je u zoni obale bilo razmješteno oko šest iračkih divizija.

Do 15. siječnja 1991. postrojbe koalicije UN u Saudijskoj Arabiji su ojačane na oko 500.000 ljudi i oko 2000 letjelica. Obruc' oko Iraka stegao se i na kopnu i na moru. Sadam Husein nije iskoristio početnu iračku vojnu nadmoć, ograničivši se na promičbenu ofenzivu, i sada se suočio s »pustinjskim štrom« koji se, nakon isteka ultimatuma UN danog za povlačenje iračkih postrojbi iz Kuvajta, pretvorio u »Pustinjsku oluju«. Saveznici su primijenili model »Kopneno-zračne bitke 2000-te«. Koristeći svoju tehnološku superiornost, polako su mrvili irački ratni stroj u prah. Sustavno bombardiranje iz zraka (računa se da je bilo oko 110.000 polijetanja savezničkih zrakoplova), primjenjivano je i protiv iračke flote i položaja protudesantne obrane. Amerikanici su tijekom »Pustinjske oluje« primijenili i ofenzivno miniranje na ušu rijeke Khawr Az Zubair, blizu kuvajtsko-iračke granice da bi izolirali iračke lučke kapacitete i pomorske baze. U akciji 18. siječnja 1991. sudjelovalo je 18 zrakoplova s nosača »Ranger« koji su, od 48 mina, uspješno položili 42 na četiri lokacije. Iračka PZO je uspjela oboriti jedan zrakoplov A-6. Američki su planovi uz ofenzivna, predviđali i defenzivna miniranja za zaštitu važnih središta i luka, ali dostupni izvori ne navode bilo potvrdu, bilo demanti tih planova.

Usprkos intenzivnim savezničkim napadajima iz zraka, iračka je flota očuvala svoju borbenu sposobnost sve do kraja siječnja 1991. kad je isplovila u svoju jedinu borbenu akciju tijekom rata u Zaljevu. Prethodno je elita iračka divizijska skupina izvela prodror u dubinu savezničkih položaja u pravcu saudijskog mesta Khafi. U slučaju uspjeha prodora bila bi ugrožena saudijska pristaništa i aerodromi južno od Khafija, a saveznici bi bili prisiljeni prestrojavati se, što je Iraku moglo donijeti dragocjeno vrijeme zbog odgađanja savezničke ofenzive do sušnog razdoblja. Irački je združeni flotni sastav imao borbenu skupinu raketnih čamaca (6 tipa »Osa« II), borbenu skupinu raketnih topovnjača (4 tipa TNC-45), borbenu skupinu minolovaca i desantnu skupinu brodova (3 broda tipa »Polnočni« i oko 10 jurišnih desantnih čamaca). Kako je ovaj združeni flotni sastav bio uništen prije obavljanja svog zadataka, o svrhi njegovog ispitivanja može se samo nagađati, no, prema broju desantnih brodova može se pretpostaviti da je bila prevožena desantna brigadna skupina, čija je namjera bila potporaganje iračkoga kopnenog prodora. Irački su flotni sastav prvi opazili helikopteri iz britanskih borbenih skupina (razači »Gloucester« i »Cardiff« i fregata »London«). Četiri helikoptera »Lynx« obavili su i prvi napadaj 30. siječnja na najopasniji irački sastav, rakete topovnjače, raketama »sea siua«.

Napadaji su nastavljeni zrakoplovima A-6, F/A-18 i »Jaguar« koji su rabili kazetne bombe »rockeye« II i navođene rakete CRV-7. U prvim je napadajima uništeno ukupno 13 iračkih brodova (5 topovnjača TNC-45, dva minolovaca, dva čamca tipa »Žuk«, dva broda »Polnočni«, te dva desantna broda). Novost u savezničkoj takтиci predstavljao je način uporabe letjelica u boji. Prvi su napadaj izveli helikopteri, a potom je uslijedio napadaj zrakoplovima dok su helikopteri ukrcavali nove rakte na

svojim maticnim brodovima i ponovno krenuli u napadaj na brodove koji su preživjeli pretходne udare. Ovi su se napadaji ponavljali od 30. siječnja do 1. veljače danju i noću dok nisu uništeni svi brodovi iz iračkoga združenog flotnog sastava.

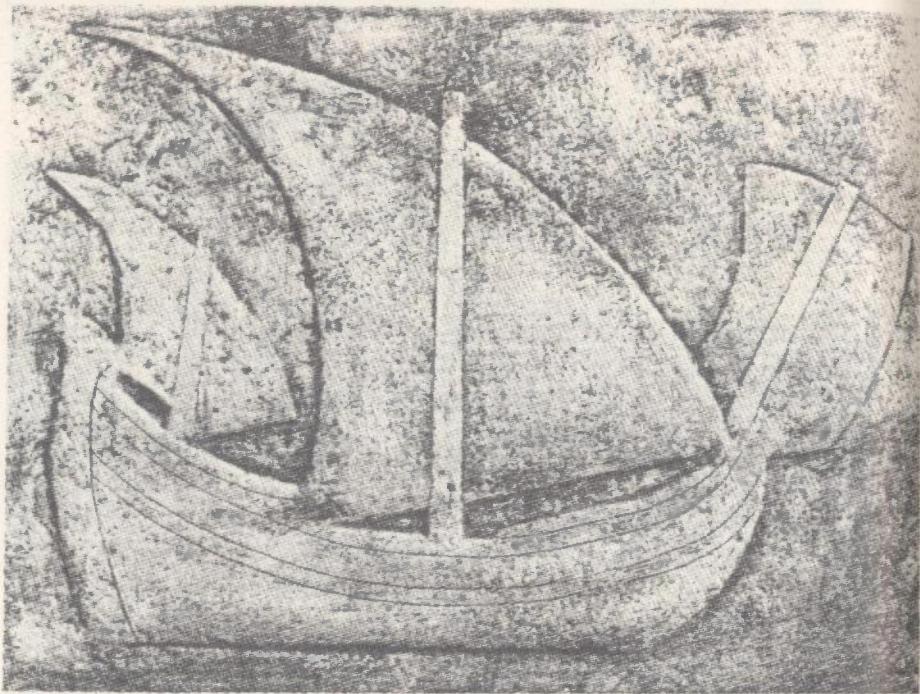
Zanimljivo je napomenuti da, iako su saveznici na moru bili najpremoćniji nad iračkim snagama, na moru su pretrpjeli i najveće gubitke. Prvo je na plutajuću minu naletio ciparski trgovski brod od 65.000 t i nakon eksplozije je potonuo. Na mine su zatim, u razmaku od nekoliko sati, naletjeli i američki desantni brod »Tripoli« i američka krstarica »Princeton«. Desantni brod nije zadobio veća oštećenja, ali je krstarica pretrpjela teža. Na minu je naletjela prigodom zaštite skupine minolovaca koji su čistili iračka minsko polje. Eksplozija mine naijela je ozbiljna oštećenja brodu, a samo nekoliko sekundi kasnije deset metara ispod trupa broda je eksplodirala i druga mina. Kako je trup broda još vibrirao od eksplozije prve mine došlo je do rezonance zbog koje se onesposobila jedna propellerska os, sustav bliske proturaketne obrane, a došlo je i do napuknuća zapovedničkog mosta.

Zaljevski rat, iako je protekao u znaku superiornosti savezničkih snaga na moru, nosi zanimljive pouke u nekim aspektima rata na moru, a ponajprije u sljedećim područjima: uporabi amfibijskih postrojbi, minskom ratovanju i u povećanom značenju trgovske mornarice. Saveznici, zbog brzog napredovanja na kopnenoj bojišnici u završnoj fazi »Pustinjske oluje« nisu rabili amfibijske postrojbe za izvođenje desanta na obalu Kuvajta, no, u vodama Zaljeva sve vrijeme trajanja pripreme i izvođenja »Pustinjske oluje« nalazila se 4. marinška amfibijska brigada, naknadno ojačana i petom MAB. Ove su postrojbe prisiljavale iračke zapovednike da odvoje nekoliko divizija za obranu kuvajtske obale, čime je slabljen irački bojni raspored na glavnoj bojišnici. Na taj su način američke amfibijske postrojbe imale strategijski utjecaj na bojišnici, iako nisu obavile desant. U ratu se pokazalo i značenje mina. To relativno primitivno oružje nanjelo je jedine gubitke savezničkoj armadi, a američka ratna flota, pripremana za sukob protiv velike flote na oceanu, pokazala je svoju nepripremljenost za ovakav tip ratovanja. Stoga su glavnu ulogu u Zaljevu preuzeuli britanski i drugi saveznički minolovci. Iako Irak nije maksimalno koristio minsko ratovanje, saveznici su protivograničenog miniranja moralni angažirati oko 25 minolovaca, ograničiti djelatnosti vlastitih brodova, a trebalo im je oko šest mjeseci napornog rada minolovaca za neutraliziranje mina, što pokazuje koliko su mine opasno oružje, usprkos razvoju novih tehnologija za protutinski borbu. U ratu je osobito došlo do izražaja značenje trgovske mornarice koja je, iako je mobilizirano značajno transportno i civilno zrakoplovstvo, u zonu Zaljeva prevezla oko 95 posto svih tereta. Angažirano je 130 trgovčkih brodova (s oko 2.400.000 brt) uz brodove na redovnim trgovčkim linijama. S obzirom da se inzistiralo na brzoj reakciji, SAD nisu uporabile veliki dio svoje pričuvne trgovske flote, jer bi njeno dekonzerviranje i osposobljavanje posada oduzelo previše vremena. Tako se moralio na dva američka broda angažirati po jedan strani. Posebno je manjkaš Ro-Ro brodova, koji su se pokazali gotovo idealnim za prijevoz oklopnih i mehaniziranih postrojbi. Tako je, uz 24 američka Ro-Ro broda, angažirano još 25 stranih. ■

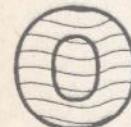
pripremio: Mate Kovačević

HRVATSKO

Danas kada se hrvatski državni suverenitet proteže i nad cijelokupnim hrvatskim morem priređujemo nekoliko tekstova iz povijesti hrvatskoga brodovlja i pomorstva. Pisani zanimljivo, otkrivaju stoljetnu spremnost hrvatskoga naroda u borbi protiv onih koji su posizali za našim narodnim i državnim prostorom. U nekoliko nastavaka donijet ćemo tekstove M. Bege i A. Dabinovića

Tip broda kastrera, s nadgrobne ploče iz 1679. godine

prastanovnicima hrvatskih obala imamo tek oskudne vijesti, ali nam potvrđuju, da su ti ljudi išli na daleka morska putovanja, čak vrlo rano preko Gibraltarskih vrata. Od Ilira u ovim krajevima bili su izvrsni pomorci Liburni na sjeveroistočnoj obali Jadrana, a na jugu između Dubrovnika i Bara Ardejci ili Sardiejci, koji su bili poznati po gusarstvu na Jadranu za koju su im svrhu služile posebne lake i brze lađe. Kasnije su ti ilirski pomorci došli u službu rimskog carstva, koje je zavladalo ovim krajevima, a jasno je, da su i još kasnije nadošli Hrvati od njih naučili mnoge pomorske vještine.

Značajno je za Hrvate, da su — po povijesnim vrelima — došli na obale Jadrana tridesetih godina VII. stoljeća, a već g. 642 svojim su brodovljem napali grad Sipont na jugu Apeninskog poluotoka. Ta činjenica navodi nas na zaključak, da su Hrvati morali — ili davno prije gornjeg roka naseliti istočne obale Jadrana ili su se već u svojoj prapostojbini upoznali s vještinom brodarstva i brodograditeljstva, koju su u ovim stranama samo upotpunili i unaprijedili. Napose je značajno, da hrvatski pomorski napadaj na grad Sipont nije uspio zato, jer je hrvatske vojvode prije napadaja prisluškivao jedan langobarski uhoda, što znači da je

u to doba na zapadnoj obali Jadrana hrvatski jezik morao biti dobro poznat.

POMORSTVO POSLJE DOLASKA HRVATA

Arapski pisac Al-Ahtal, koji je u drugoj polovini VII. stoljeća živio u Damasku na dvoru Omejevića, piše o vezama Arapa s Hrvatima. Te se veze mogu zamisliti samo morskim putem.

Arapi su naime, došavši u Siriju, u istoj mjeri naučili pomorstvo od Feničana, kao što su ga Hrvati naučili od ilirskih prastanovnika jadranske obale. A međusobne veze morale su biti već onda dosta žive, jer nam među ljudima, koji su prebivali trgovine radi u našim primorskim gradovima, dolaze u obzir i sirijski trgovci, koji su svoje proizvode, osobito tkanine i kovinske radove, prodavali u našim krajevima, isto kao u južnoj Francuskoj i na Apeninskom poluotoku.

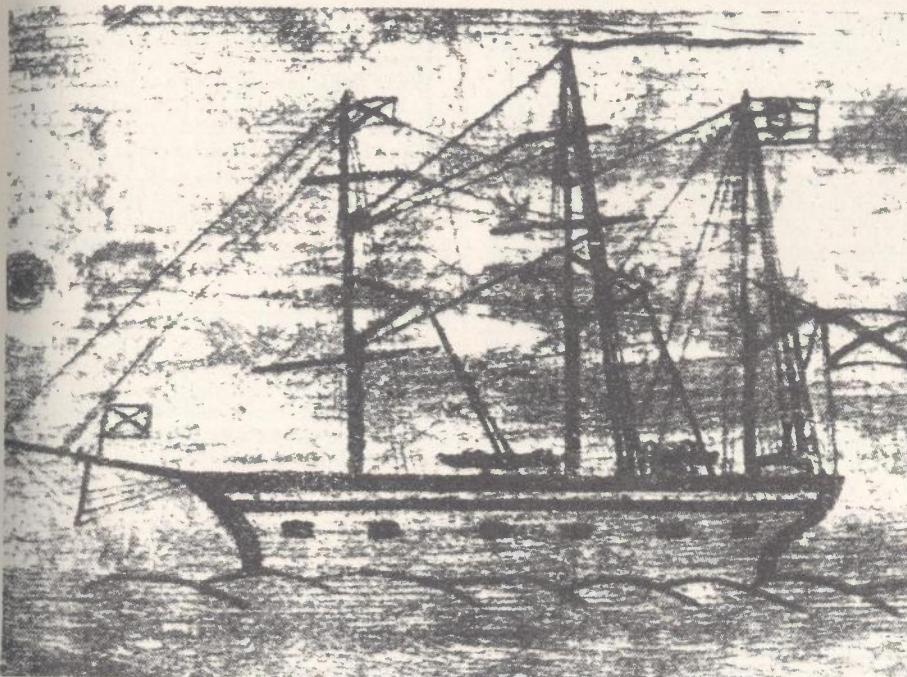
Ovi sirijski i fenički trgovci nisu međutim išli samo s juga prema sjeveru, iz Sirije u Dalmaciju, nego su tako išli preko mora s istoka prema zapadu iz Sirije preko Sicilije prema dalekoj Španjolskoj. To bi se dalo prosuditi ne samo po zgradama maurske Španjolske, za koje se misli, da su podignute i dobrim dijelom od zidara iz naših krajeva, nego i po tome, što

je tjelesna straža kadrovskih emira bila sastavljena i od stasitih vojnika iz našeg primorja, koji su svakako dolazili u Španjolsku na brodovima iz bizantske Dalmacije.

Pomorska su putovanja naime bila doista sigurna u VII. i u VIII. stoljeću, kako nam svjedoče brojna franačka vrela. Brodovi su onda bili posve mali, okruglasti i imali su po jednu katarku s velikim jedrom, dok je kormilo bilo veliko. Zapremina tih brodova jedva je dosezala dva do tri vagona.

Način, kako se brod opremao, opisan je u tadašnjem bizantskom pomorskom zakonu (nomos nautikos). Takvi su se samo brodovi mogli raditi u našem primorju. Za veće su brodove postojala naime samo državna gradilišta. Prva vrela o tim brodovima male zapremine nalaze se u Mletcima. Ali su i u dubrovačkom statutu sadržane odredbe, koje se, sudeći po izrazima, odnose na bizantsko pravo. Trgovački ili putnički brod bio je vlasništvo ili suvlasništvo samoga brodara. Između brodara i mornara postojala je opet neka zajednica interesa, po kojoj su mornari imali udjela u koristi od broda. A opet je poseban ugovor postojao između broda i robe, odnosno putnika. Ovakva zajednica, mletačka kolegancija, predviđala je zajedničko snošenje pomorske opasnosti.

BRODARSTVO

Crtež na mornarskoj škrinji nađenoj na otoku Silbi

sti, tako da je roba odgovarala za brodsku štetu, a brod opet za štetu, koju je za zajedničku probitačnost podnosiла roba.

U Dubrovniku je postojala t. zv. entega ili ugovor o unajmljivanju jednog određenog dijela brodskog dna. U tom je slučaju brodar odgovarao za prijenos robe osim slučaja vatre, vode ili gusara. Opasnost, kojoj se vlasnik robe izlagao, u takvim je prilikama bila tako velika, da je često bio slučaj, da bi sam trgovac kao putnik (epibates) putovao sa svojom robom. Na tako malom brodu okruglastog oblika, koji se osjetljivo ljujao o najmanjem nevremenju, nije putovanje bilo laka stvar. Prednji dio broda obično je služio za mornare, stražnji za putnike, dok je u sredini pod palubom bila roba. Putnika bez robe išlo je razmjerno malo.

Kad su se oko polovine IX. stoljeća pojavili na Jadranu arapski gusari iz Sicilije i prodričak do mletačkog kopna, onda su neretvanski Hrvati, koji su u ono doba još bili pogani, čini se, držali s njima. Zato je nastala ljuta borba između Mlečana i neretvanskih Hrvata, koja je ovim posljednjim dala priliku, da razviju svoje pomorstvo i osobito gradnju brodova po uzoru na veoma starim ali i prokušanim. Neretvanski su se brodari kao i liburnijski isticali svojom brzinom i okretnošću.

Kako su u ono vrijeme pored Arapa gusari i ljudi sa sjevera ili Normanii po svim

obalama Francuske, Engleske i Spanjolske, spala je pomorska trgovina na tanke grane.

Do značajnije je promjene došlo prema X. stoljeću, zahvaljujući obnovi pomorstva pod bizantskim carevima iz macedonske dinastije (867. – 1042.).

VRIJEME KRIŽARA

Da se obrane od gusara, sada su brodovi putovali u brodopravnjama, t.j. nekoliko je trgovackih ratnih brodova plovilo na okupu, a pratile su ih ratne lade. Putovanja se sada nisu vršila po volji brodara, nego točno u određeno godišnje doba. Brodopravna bi se okupila u stanovitim lukama i putovala bi zatim do određenog mesta, obično do izlazišta karavanske trgovine. Zatim bi se svi članovi brodopravne vratili kući istim putem. Tako su se vršila zajednička putovanja tri ili četiri puta u godini. Nema sumnje, da su u takvim putovanjima sudjelovali i Hrvati, jer je u Palermu, glavnoj luci za takve brodarske sastanke iz zapadnog u istočno Sredozemno more, postojala, isto kao i kasnije u Mletcima, tako zvana »slavenska« obala i uz nju nekoliko skladišta za robu, koja bi se imala dopremiti ili otpremiti brodovima, a poznato je, da su romanski susjedi Hrvata u Sredozemlju nazivali Hrvate slavenskim imenom.

Ovaj način putovanja u brodopravljima mogao je biti od koristi do velikih križarskih ratova, ali je kasnije značio veliku smetnju, kad su trgovačke veze s Istrom bile mnogo razvijenije. Svaka gradska općina imala je svoje brodove i nastojała je razviti svoju trgovinu nezavisno od druge. Daštiti svoje brodove, imala je dva načina. S jedne je strane sklapala trgovacke ugovore sa susjedima. Tako je nekoliko općina, sklapalo ugovore s Neretvanima, koji su se isticali svojim napadajima na prolaznike. Ali je sve više prevladavao običaj, da se na brodu drži vojska pod svojim zapovjednikom. Taj se zapovjednik zvao kapetan, to jest zapovjednik jedne čete. Dok su njegovi vojnici bili na putu za osiguranje lade, brodar i njegovi mornari vršili su službu plovivbe naravi.

Tako vidimo i danas na parabrodima kapetana s jedne strane, a brodara i mornare pod njegovim zapovjedništvom. Takve su naoružane lade putovale mnogo sigurnije i bile su veće. Posebne su lade služile putničkom prometu, a svaka je gradska općina držala mnogo do njih.

Putnika je bilo dosta ne samo zbog toga, što su vojnici išli u križarski rat u Svetu zemlju, nego i zbog čestih hodočašća ne samo u Siriju, nego i u Španjolsku na grob sv. Jakoba u Compostelli. Putovanje u Santiago bilo je od velikog značenja i za trgovacke veze. Tu su se naime sretali trgovci sa sjevera s trgovcima iz južnih krajeva. Osobito su Dubrovčani znali donositi iz Santiaga kući englesku tešku vunu, koja je već u XV. stoljeću nadjačala flandrijsku. U isto se vrijeme ističu u španjolskim lukama i Senjani. Senj je bio poznat na daleko zbog svoje trgovine drvima, a u Senju je do daleko u XVI. stoljeće boravio aragonski konzul, to jest predstavnik trgovackih interesa pirenejskih krajeva. Ne smijemo međutim zaboraviti, da je Senj bio izlazište velike trgovacke ceste, koja je iz Crnog mora izbjigla na Jadran. Ali je ta veza bila naglo prekinuta dolaskom Tatara, koji su posve uništili onda cvatuću ruskou trgovinu.

Trgovina je poslije prestanka križarskih ratova sve više gubila svoje međunarodno obilježje. U pojedinim gradovima, koji su živjeli od levantinskog prometa, nastaje zastoј.

Oko vlasti u općini se među sobom prepiru pripadnici starih porodica, koji su imali zemljivo posjed, i doseljenici, koji su ponajviše živjeli od svog obrtničkog rada. U takvim je prilikama napredak ovih krajeva veoma skučen. Sada se razvija težnja za zatvaranjem obrtničkih ovlasti za uklanjanjem konkurenčije i za sredivanjem cijena svih proizvoda.

Napuštanju brodarstva kod nas je do prinijela sve jača mletačka prevlast na Jadranskem moru početkom XIII. stoljeća.

RAZARAČI KLASE HUSZAR (II. DIO)

Ovi razarači pripadali su iskušanom i za Jadran vrlo učinkovitom tipu broda

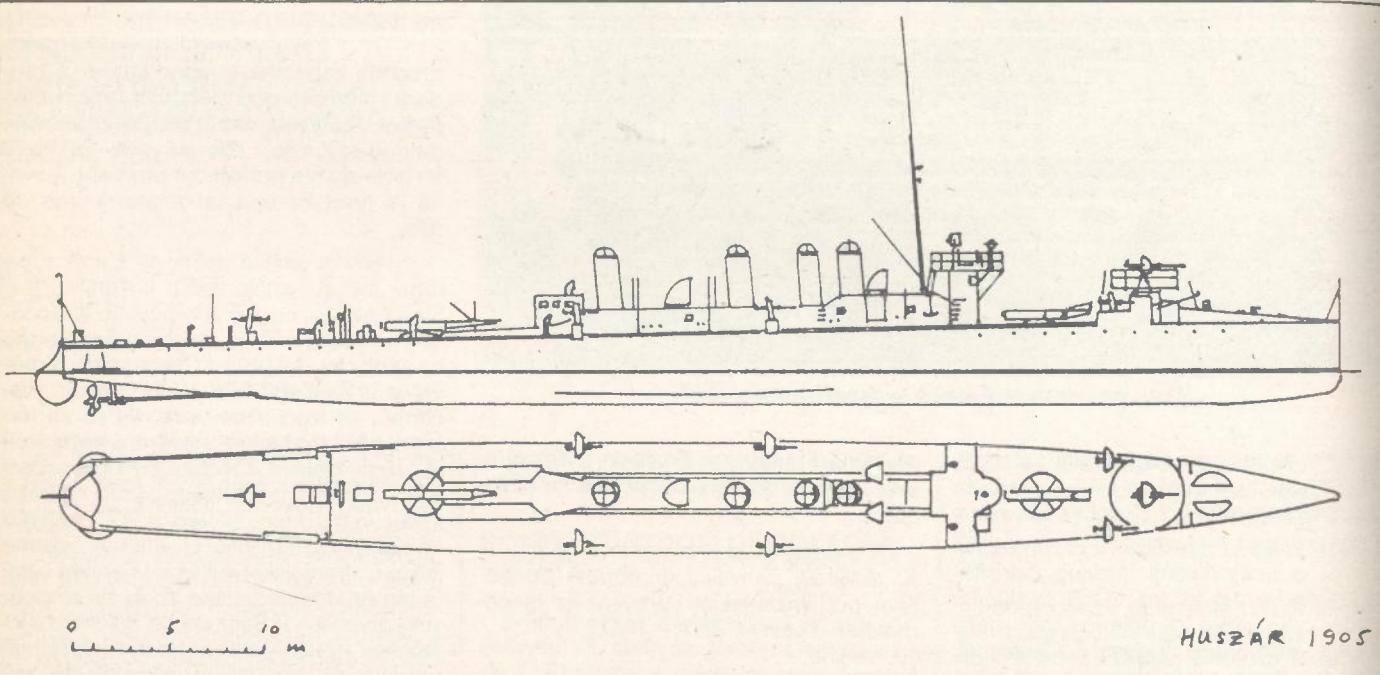
Svi su razarači, osim HUSZARA (I), sudjelovali u prvom svjetskom ratu. U početku su bili grupirani u Drugu i Četvrtu torpednu diviziju, potkraj rata činili su Drugu torpednu flotilu. Sudjelovali su u flotnim operacijama tijekom 1914/15.

nogorske položaje. Dana 27. prosinca 1914. godine prati podmornicu »U 12« u Makarsku. Prvog lipnja 1915. godine polaže mine u Tršćanskem zaljevu à 17. na 18. lipnja izviđa s krstaricom ADMIRAL SPAUN.

Dan kasnije s krstaricom SPAUN i NOVARA i razaračem WILDFANG, USKOKE i SCHARFSCHÜTZE napada Veneciju. Šestog srpnja 1915. godine prati minopologač CHAMELEON do ušća rijeke Po. Tijekom 1916. godine u Puli, a od 28. kolovoza 1916. u Šibeniku. Drugog veljače 1918. ploví s bojnim brodovima klase »Erzherzog« u Boku, gdje je izbila

Cortelazzo. Godine 1918. prati konvoje u Kvarneru, u noći 16. travnja 1918. godine, sudario se s teretnjakom PETKA i potonuo kod Lovrana.

WILDFANG: Početkom rata u Boki, zatim u Puli, Trstu i Šibeniku: 6. 12. 1914. godine krstari kod Visa. Dana 24. 5. 1915. s krstaricom SPAUN gađa dojavnu postaju na otoku Cretaccio. Osamnaestog lipnja 1915. s NOVAROM napada Rimini. Petog i šestog srpnja 1915. godine prati minopologač CHAMELEON do ušća rijeke Po. Potkraj 1915. godine osigurava hidroplane u napadaju na Italiju. Četvrtog na pe-

Bokocrt i tlocrt razarača klase Huszar

godine. Kasnije su samostalno ili s lakinim krstarcima napadali protivnički pomorski promet na južnom Jadranu, gađali crnogorske i talijanske obalne položaje, polagali ili čistili mine. Na svima je potkraj rata bila dignuta hrvatska zastava.

HUSZAR (I): 11.–27. 7. 1905. godine putuje s torpiljarskom KAIMAN iz Velike Britanije u Pulu. Nedostaci otkriveni putem otklonjeni su prilikom naoružavanja i opremanja u Arsenalu. Nakon naoružavanja i opremanja brod je uvršten u torpednu flotilu. Dana 3. prosinca 1908. godine, nasukao se kod rta Traste. Pokušaji odsukavanja 5. i 10. prosinca nisu uspjeli. Tijekom druge 11. prosinca trup je dodatno oštećen i razarač je potonuo 12. prosinca 1908. godine. Spašena oprema upotrijebljena je pri »velikoj rekonstrukciji«, tj. gradnji novog razarača istoga imena.

ULAN: Pri blokadi crnogorske obale s krstaricom ZENTA 16. kolovoza 1914. godine napadnut je od francuske bojne flote. ZENTA točne, ULAN se vraća u luku. Više puta gađa cr-

pobuna mornara. Od svibnja do listopada 1918. godine na popravku i zamjeni kotlova u Puli. Nakon rata je kratko vrijeme u sastavu Mornarice Narodnog vijeća SHS, 1920. godine predan Grčkoj, s novim imenom SMYRNI. Izrezan je tek 1931. godine.

STREITER: 24. srpnja 1914. godine u Boki, 10. kolovoza 1914. s krstaricom SZIGETVAR predaje u Baru objavu blokade Crne Gore. Tijekom 1914. i 1915. godine više puta gađa crnogorske položaje. Drugog travnja 1915. prebačen u Pulu a 19.–22. svibnja 1915. godine u predstraži kod Palagruže. Dana 24. svibnja 1915. gađa talijansku signalnu postaju Torre di Miletto. Tijekom lipnja lovi mine pred Istrom te dovlači oštećeni hidroplan L 42 u Trst. Tijekom 1916. godine bombardira talijansku obalu. 16. srpnja 1916. polaže mine pred Visom. Dana 22. na 23. travnja 1917. godine s razaračima USKOKE i WARASDINER je u Otrantskim vratima. Dana 29. na 30. rujna 1917. godine ima topnički dvoboj s talijanskim razaračima pred ušćem rijeke Po, vuče oštećeni VELEBIT u Pulu. Dana 7. prosinca 1917. godine bombardira

tog siječnja 1916. polaže mine, 3. veljače 1916. gađa željezničke postaje u Ortoni i S. Vitu. Šestog veljače 1916. potpora zrakoplova, sukob s protivničkim razaračima, također i 10. veljače 1916. pred Bokom. Dana 26. 2. 1916. godine izviđa prema Otrantu. Dana 15. 6. 1916. je u borbi s tri protivnička razarača kod Medove. Drugog kolovoza 1916. gađa Molfetu.

Početkom 1917. godine u Lošinju. Četvrtog lipnja 1917. naišao je na otkinutu minu kod rta Pinida i potonuo.

SCHARFSCHÜTZE je od 11. kolovoza 1914. u Boki, gađa crnogorsku obalu. Sedamnaestog rujna 1914. štiti bojni brod MONARCH pri bombardiranju Volvice. Dvadeset i četvrtog svibnja 1915. godine pri napadaju flote na talijansku obalu uplovjava u kanal luke Corsini i izravn gađa talijanske položaje. Osamnaestog lipnja 1915. s krstaricom SPAUN i NOVARA napada Rimini. Polaže mine pred Trstom. Od 27. 7. do 24. 8. 1915. godine nalazi se u doku u Puli, zatim kod Palagruže osigurava hidroplane. Trećeg svibnja 1916. godine

sukobio se s protivničkim torpednim jedinicama. Dvadeset trećeg kolovoza 1916. godine nasukan u Verudi, odvučen u Pulu, popravak traje dva mjeseca. Od 26. listopada u Boki, u Otrantu 22. na 23. prosinca 1916. potapa dva naoružana parobroda, oštećuje francuski razarač CASQUE. Tijekom 1917. godine nazimjence u Boki i Puli, 19. 12. 1917. gada Cortelazzo u siječnju 1918. u Zadru i u Boki. Osmog veljače 1918. prati iz Portoroža u Boku parobrode MERAN, SZENT LASZLO i BUDAPEST, s kojima se na kraju puta sudario. Provizorno popravljen u Tivatu, odvučen u Pulu, dobiva novu krmu, popravak traje do 5. 8. 1918. godine. Kod Drača 2. 10. 1918. s razaračem DINARA i torpiljarkom »87« sudjeluje u zadnjem pomorskom sukobu k.u.k. mornarice. Predan Italiji i izrezan.

USKOKE: 24. 8. 1914. godine s krstaricom SZIGETVAR bombardira crnogorsku obalu, također i sam napada 28. kolovoza. Dana 15. 11. 1914. polaze mine pred Barom, 18. 11. 1914. godine topnički dvoboj s bitnicom na Voluvici. Tijekom 1915. godine prati podmornice »U 6«, »U 4« i »U 12« u njihova područja djelovanja, zatim krstari pred Palagružom i Lastovom, 24. 5. 1915., 18. 6. 1915. (s krstaricom NOVARA), 27. 7. 1915. i 23. 6. 1916. u napadima na talijansku obalu. Popravak u Puli u listopadu i studenome 1916. godine. Dana 22. na 23. 4. 1917. u akciji u Otrantskim vratima, zatim lovi podmornice. Četvrtog travnja 1918. vuče čamac s grupom mornara, koji u Anconi trebaju zaplijeniti ili potopiti talijanske torpedne čamce. Od 20. 6. 1918. je u Puli, na popravku sve do kraja rata. Godine 1920. predan Italiji i izrezan.

TURUL: Početkom rata u Boki, zatim na popravku u Puli. Naizmjence 1914. u Boki, Puli i

PANDUR: Početkom rata je u Šibeniku, 1915. godine u doku u Puli od 18. 4. 1915. godine u Boki, 11. 8. 1915. napada Molfettu. Tijekom listopada stražari između Boke i Mljeta, bombardira Medovu. Sukob s protivničkim razaračima 3. 5. 1916. godine kod Posto Corsinija.

Dana 27. 12. 1916. tegli podmornicu »U 16« iz Boke u Pulu. Dana 21. 3. 1917. godine prati ploveći dok iz Pule u Split. Neko vrijeme pred Palagružom i u Puli od 19. 3. 1918. u Boki. Prati konvoje (66 puta do Albanije i natrag) i traži mine. Nakon rata dodijeljen 1920. godine Francuskoj, odvučen preko Bizerte u Toulon i tamo izrezan.

CSIKOS: 1914. godine je u Šibeniku i Boki, 14. 2. i 1. na 2. ožujka 1915. bombardira crnogorske položaje. Dana 23. 4. 1915. upućen u Pulu a već 1. 5. 1915. prati krstaricu NOVARA iz Pule u Boku. Dvadeset četvrtog svibnja 1915. gađa Anconu. Lovi mine pred Istrom, prati minopolagač CHAMALEON do ušća rijeke Po. Trećeg svibnja 1916. u sukobu s protivničkim razaračima kod Porto Corsinija. Prvog na drugi srpnja 1916. oštećen u borbi s talijanskim razaračima. Nakon 17. srpnja 1917. u Boki i Korčuli. Prati 41 konvoj, 16. siječnja 1918. izviđa na crti Brindisi – Valoma. Opet je u Puli, ali već 2. 2. 1918. s bojnim brodovima III. divizije u Boki (pobuna mornara). U Boki biva oštećen u zračnom napadu 13. 6. 1918. i zatim 2. 7. 1918. u borbi s protivničkim jedinicama. Prati još 33 konvoja. Potkraj rata u Puli, 1920. godine predan Italiji i izrezan.

REKA: Prvotno u Šibeniku, zatim izviđa (Palagruž i Vis), prelazi u Pulu i opet u Šibenik (1915.). Drugog svibnja 1915. prati krstaricu NOVARA iz Pule u Boku. Od drugog do 23. 7.

Taktičko-tehničke osobine:

Istisnina:	390/420 (WARASDINER 386/404,8) tona.
Dimenzije:	68,39/67, 13 x 6,25 x 1,8 m.
Pogon:	4 Yarrow-kotla, 2 parna stroja, ukupno 6000 KS (WILDFANG 6590, WARASDINER 6747 KS).
Brzina:	28-28,5 uzlova (WILDFANG 29, WARASDINER 30,6).
Naoružanje:	Prvotno: 1 x 66 mm/45 i 7 x 47 mm/44; 2 torpedne cijevi od 45 cm. Nakon 1913.: 1 x 66 mm/45 i 5 x 66 mm/30, 2 TC (VELEBIT I CSIKÓS 3 TC od 45 cm). WARASDINER: 2 x 66 mm/45, 4 x 66 mm/30, 4 TC. Nakon 1915.: dodana 1 PZ-strojnica od 8 mm.
Posada:	5 časnika i 65 mornara.

Šibeniku, neko vrijeme predstraža kod Visa. Tijekom 1915. u Boki. Od 30. 5. do 6. 6. 1916. godine zamjena kotlova u Puli, 10. 7. 1915. vuće njemačku podmornicu »U 25« iz Boke u Otrant. Dana 16. 7. i 11. 8. 1915. gađa crnogorske položaje. S krstaricom NOVARA i HELGOLAND napada tijekom 1915. Medovu i Drač. U doku u Puli tijekom travnja i svibnja 1916. godine. Na povratak u Boku nasukao se 13. 6. 1916. kod rta Ploče, a tri dana kasnije spašen. Novi popravak do 31. 7. 1916. godine.

Do kraja godine u akcijama pred Albanijom, od siječnja do ožujka 1917. preinaka u Puli. Tijekom kolovoza 1917. opet na popravku, 29. 9. 1917. godine sukob s talijanskim razaračima kod Sv. Ivana na pučini. Promjena kotlova (listopad i studeni), 19. 12. 1917. godine gađa Cortelazzo. Zatim prati konvoje. Drugog veljače 1918. poslan s brodovima klase »Erzherzog« u Boku zbog pobune mornara. S razaračima HUSZAR i PANDUR gađa 7. 5. 1918. talijansku obalu željezničku prugu. Potkraj rata u Puli, predan Italiji 1920. godine i izrezan.

1918. s krstaricom SAIDA gađa mostove na talijanskoj obali. Oštećen 26. 2. 1916. na ulazu u Luke Verudu, popravljen u Puli. Prati podmornicu »U 60« iz Portoroža na Korčulu 13. 12. 1916. godine. Izviđa u Otrantu 22. na 23. 12. 1916., oštećen u sukobu s francuskim razaračima. Dana 22. 4. 1917. novi napadaj u Otrantu. Desetog svibnja 1917. gasi požar na brodu SENJ u Baru. Dana 22. 5. 1917. u Puli, zatim izviđa pred talijanskom obalom. Prati 20 konvoja. Naizmjence u Malom Lošinju, Puli i Boki, 7. 5. 1918. gađa talijansku obalu. Prati još 10 konvoja. Potkraj rata u Boki, predan Francuskoj i izrezan.

VELEBIT: 13. 8. 1914. spašava utopljenike broda BARON GAUTSCH. Od 16. 9. 1914. u Šibeniku, kod Palagruže i pred Visom. Naizmjence u Šibeniku i Puli, u doku 13. 4. do 6. 5. 1915. Dana 24. 5. 1915. gađa Anconu, i 23. 7. 1915. mostove na talijanskoj obali. Dana 17. 8. i 20. 9. 1915. bombardira talijanske položaje na Palagruži. U borbi s protivničkim razaračima 3. 5. i 22. 10. 1916. pri prodoru u Otrant. Godine 1917. u Boki, zatim u Puli na popravku. Dana

30. 9. 1917. oštećen u borbi s talijanskim razaračem pred ušćem rijeke Po, STREITER ga vuće u Pulu. Popravljen, prati konvoje. Desetog lipnja 1918. s bojnim brodovima TEGETTHOFF i SZENT ISTVAN iz Pule u Boku, pritom je SZENT ISTVAN torpediran i potopljen. Popravljen u Puli od 27. 7. 1918. godine do kraja rata. Predan 1920. godine Italiji i izrezan.

DINARA: Naizmjence 1914. na 1915. u Puli i Šibeniku. Dana 24. 5. 1915. napada Anconu a 23. 7. 1915. gađa talijansku željezničku prugu. Dana 29. 12. 1915. traži preživjele s potopljenog parobroda KULPA. Dana 27. 11. 1916. s brodom – radionicom CYCLOP u Boku. Dva dana kasnije s VELEBITOM protiv Otrantske baraze, potapa jedan »drifter« a u borbi s talijanskim i francuskim razaračima lakše oštećen. Tijekom studenog i prosinca 1917. gađa talijansku obalu a 8. 12. 1917. torpediran je od podmornice ali torpeda nije eksplodiralo. U siječnju 1918. godine prati konvoj od tri parobroda u Gjenović, zatim u sklopku III. divizije bojnih brodova u Boku (pobuna mornara). Dana 17. 3. 1918. sudario se pred Bokom s podmornicom »U 43«, na DINARU je naletjela i torpiljarka »100«, koja zatim oštećeni razarač vuće u Tivat. Popravljen u Rijeci i Kraljevcima do sredine rujna. Drugog listopada 1918. u sukobu s brit.-tal. brodovljem kod Drača. Dana 26. 10. 1918. u Puli. Predan Italiji gdje je i izrezan.

HUSZAR (II): Početkom I. svjetskog rata u Boki, Puli i Šibeniku. Gađa luku Bari 11. 8. 1915., zatim crnogorske položaje u Medovu. Od 19. do 30. 9. 1917. godine s talijanskim razaračima na ušću rijeke Po. Od 4. 8. 1918. u Puli, prati 48 konvoja. Predan Italiji i izrezan.

WARASDINER: 1. 8. 1914. otegljen iz Trsta u Pulu gdje je dovršen. Naizmjence u Puli, Boki i Šibeniku, 24. 4. 1915, s razaračem PANDUR gađa crnogorske bitnice kod Bara, 5. 12. 1915. s krstaricom NOVARA Medovu, na povratak zarobljava posadu i uništava nasukanu francusku podmornicu FRESNEL na ušću Bojanje. Četvrtog svibnja 1916. pomaže torpediranom razaraču CSEPEL, 2. 8. 1915. godine gađa Molfettu, topnički dvoboj s talijanskim razaračima. Dana 22. na 23. 4. 1917. godine prodire u Otrant 15. 5. 1917. s oklopnim krstićem ST. GEORG plavi u pomoći krstaricama grupe NOVARA. Prati konvoje između Gruža i Drača. Dana 15. 12. 1918. godine sudario se s parobromom HERCEGOVINA, popravljen u Puli do 24. 6. 1918. godine. Nakon službe u Kvarneru nalazi se na povratak u Puli. Nedovršen je do kraja rata. Predan 1920. godine Italiji i izrezan.

ZAGLAVAK: Austrougarski su razarači klase »Huszar« pripadali iskušanom i za Jadran vrlo učinkovitom tipu broda. Osnovni su nedostatak bile premale dimenzije. Preinska paluba bila je preplavljena pri jačim valovima. To je smanjivalo brzinu i mogućnost korištenja oružja. Drugi im je nedostatak bio pogon: u to vrijeme većina razarača dobiva turbine, a »Huszar« još uvijek imaju stupne strojeve. Naoružanje je u početku bilo preslabo ali je kasnije pojačano. Samo su britanski razarači s 1–2 topa od 102 mm i 2–3 od 76 mm bili jači, francuski i talijanski su bili podjednako ili slabije naoružani od austrougarskih. Razarači klase »Huszar« su s krstaricama, torpiljarkama i razaračima klase »Tatrad« nosili glavni teret pomorskog rata na Jadranu. Potkraj rata bili su toliko istrošeni da su ih pobjednici međusobno podjeli, ali ih (osim Grčke) više nisu stavljeni u službu.

Zvonimir Freivogel

STRIKE FLEET

Ova dinamična simulacija zadovoljiti će sve igrače kojima je Harpoon simulacija isuvise komplikirana i spora

Robert Barić

Danas je, bez dvojbe, najbolja simulacija moderne pomorske borbe napravljena za osobna računala — program Harpon. Ali za ljubitelje simulacija zainteresirane za izravno upravljanje bojnim brodom, ovaj je program u neku ruku razočaranje: naredbe se rijetko izdaju pojedinim brodovima, pa i tada samo u najopćenitijem obliku. Za takve igrače postoji taktička simulacija modernog pomorskog ratovanja, program tvrtke Electronic Arts Strike Fleet, gdje se može upravljati cijelom bojnom eskadrom kao i pojedinim brodovima unutar eskadre. Prva inačica ovog programa pojavila se na osmobilnim računalima C-64 i Apple još 1987. godine, da bi se prije dvije godine pojavila inačica za Amigu i ST, s poboljšanom grafikom i olakšanom komunikacijom s programom (sve zapovijedi izdaju se pomoću miša). U ovoj klišeiziranoj simulaciji, kao i uvek, glavni je protivnik mornarica bivšeg SSSR-a: vi upravljate američkim i britanskim brodovima.

Najjači i najbolji brodovi koji su vam na raspolaganju su krstarice klase Ticonderoga i Belknap. Ticonderoga (deplasman 9530 t) opremljena je sustavom Aegis, što će vam itekako trebati u sukobima. Njezino se naoružanje sastoji (u programu) od 32. protubrodske rakete (24 Tomahawka, 8 Harpoona), 68 protuzrakoplovnih raketa SM2MR Standard, 900 topničkih zrna za dva 127 mm topa, 12 punjenja za CIWS sustav Phalanx, te snažnog protupodmorničkog naoružanja (dva helikoptera LAMPS III, 24 torpede Mk 46, 12 Asroca). Krstarice klase Belknap (8200 t) ušle su u sastav američke flote u razdoblju od 1964. do 1967. godine; također su dobro naoružane (8 Harpoona, 40 SM2ER, 900 topničkih zrna, 12 CIWS punjenja, 24 Mk 46, 1 helikopter). Ipak, glavnina vaših snaga sastojat će se od razarača i fregata. U programu su simulirane sljedeće klase razarača: Arleigh Burke, Spruance/Kidd, Charles F. Ada ms i britanski Sheffield. Arleigh Burke je svakako najbolji od svih ovih brodova (8 To-

mahawka, 8 Harpoona, 70 SM2MR, 600 topničkih zrna, 12 punjenja CIWS, 24 Mk 46, 12 Asroca, 2 helikoptera); zamijenit će u sastavu američke mornarice razarače klase Adams i Coontz izgrađene u početku šezdesetih. Brodovi klase Spruance danas su »radni konji« američke mornarice: iako su klasificirani kao razarači, potonazi od 8040 t i naoružanju (8 Harpoona, 8 protuzrakoplovnih raketa Sea Sparrow, 600 topničkih granata, 12 CIWS punjenja, 16 Mk 46, 24 Asroca, 2 helikoptera) mogu se ubrojiti među krstarice. Razarači klase Kidd, modificirani Spruance, prvo bitno su izgrađeni za iransku mornaricu, no nakon prevrata u Iranu 1979. godine preuzevali ih je američka flota (umjesto Sea Sparrowa nose 52 SM1MR, te manji broj Asroca, ostalo naoružanje je isto). Klasa Charles F. Adams (4825 t) osim u sastavu američke, nalazi se i u njemačke i australijske mornarice (ne nose protupodmornički helikopter, imaju 32 rakete SM1MR, ostalo naoružanje isto je kao i na Kiddu). Najslabiji od svih razarača u programu svakako je britanski Sheffield — opremljen je sa samo 22 protuzrakoplovne raketę Sea Dart, 600 topničkih zrna, 24 Mk 46 torpeda i jednim helikopterom. Od fregata, na raspolaganju su američka klasa O. H. Perry (3585 t), naoružana je slično kao i Kidd, nosi manje protuzrakoplovnih raketa, a više torpe-

da) i britanska Broadsword (4200-4900 t) ovisno o inačici, 4 Exoceta, 12 protuzrakoplovnih raketa Sea Wolf, 400 topovskih zrna, 18 Mk 46 i dva helikoptera).

S ovim brodovima boriti ćete se u četrnaest scenarija, smještenih u Perzijskom zaljevu, Sjevernom Atlantiku i području oko Falklandskih otoka u južnom Atlantiku. U prvoj misiji ST-ARK REALITIES, frengatom klase O. H. Perry ophodile Perzijskim zaljevom. Pazite da vas ne pogodi Exocet, što se ovoj fregati i dogodilo 1987. godine. U drugom scenariju, ENEMY BELOW, kao zapovjednik dvije britanske fregate morate pronaći i uništiti dvije argentinske podmornice prije no što se približe glavnini flote. ROAD TO KUWAIT — pratite tankere na putu iz Perzijskog zaljeva; zbog gustog prometa u Hormuškom tjesnacu prije otvaranja paljbe trebate identificirati ciljeve. FALKLANDS DEFENCE — pronađite i uništite argentinsku udarnu skupinu 79.4 (možete očekivati gomilu Exoceta, a imate samo jedan razarač i fregatu...). Zadnji lagani scenarij je DIRE STRAITS, sada pratite tankere na putu u Perzijski zaljev, možete očekivati napadanje raketenih camaca i raket Silkworm; slobodno otvorite paljbu na svaki brod koji se približi tankerima.

Idućih šest scenarija najteži su u cijeloj igri — to je sukob s ruskim snagama na

Atlantiku (očekujte nuklearne podmornice, udarne površinske skupine i nadzvučne bombardere Backfire opremljene protubrodskim projektilima AS-6 Kingfish). ATLANTIC CORK – prvo morate pronaći i uništiti ruske podmornice sjeverozapadno od Islanda, a zatim i površinske brodove sjeveroistočno od Islanda; izgubite li Ticonderogu, gotovi ste, Backfirei će vas sigurno poslati na dno. SUPRISE INVASION – spriječite pomorsko iskrcavanje u Trondheimu. Na raspolaganju imate samo razarač i dvije fregate: nanešite što je moguće veće gubitke protivniku koji se nalazi sjeverno od vaše pozicije i bježite! Osmi scenarij, ESCAPE TO NEW YORK, teoretski je moguće završiti, u praksi, nisam siguran: punom brzinom bježite k istočnoj obali SAD (ako je moguće, nastrojte izbjegavati borbu). WOLF-PACK 1990: štitite invazijske snage koje će oslobođiti Island – morate ih zaštititi pod svaku cijenu. U idućem scenariju na-

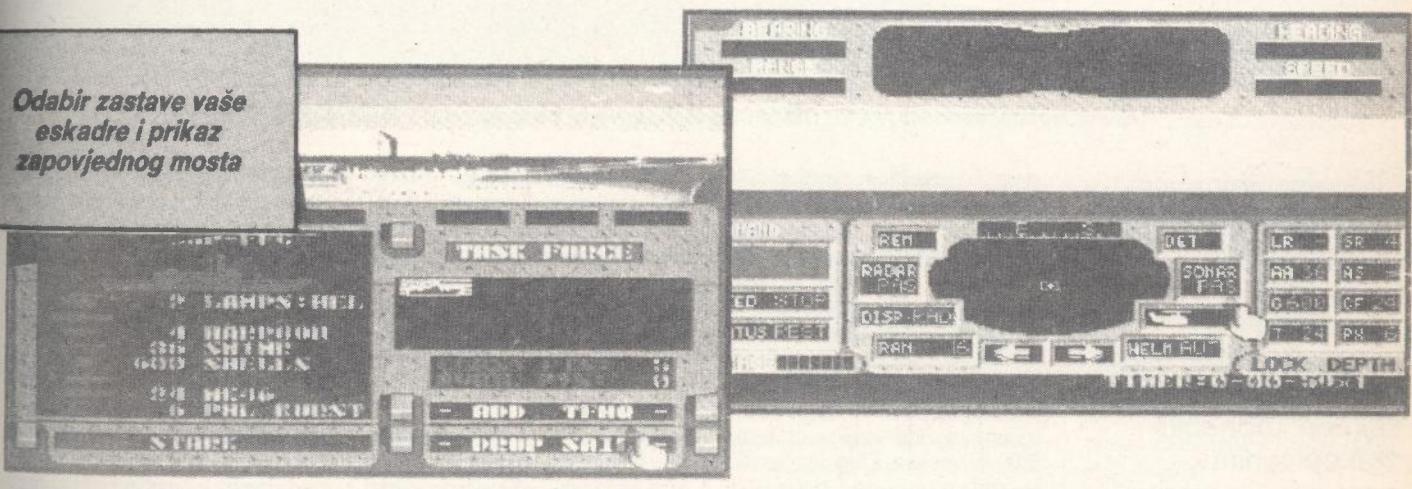
zadnjoj misiji trebate uništiti iračke lanse-re protubrodskih raketa smještene u Ku-vajtu i time omogućiti iskrcavanje desanta.

ez obzira koji scenarij odabirete, nastojte zaštititi brodove opremljene dalekometnim protuzrakoplovnim raketnim sustavima: ako oni budu potopljeni, u većini slučajeva vaša eskadra osuđena je na propast. Pazite i na podmornice ne prilazite im blizu, već u napadaj šaljite protupodmorničke helikoptere. Izdavanje zapovijedi je jednostavno: gotovo sve zapovijedi daju se pomoću miša (tipkom P se program pauzira, a s tipkom Q izlazi se iz odabrane misije). Nakon učitavanja programa, na uvodnom skrinu možete odabrati ili pojedinu misiju ili kampanju. Nakon toga slijedi prikaz brodova koji se nalaze u sastavu udarne skupine, koju možete ili prihvati ili stvoriti vlastitu (pazite na vrijednost svakog bro-

GE prebacujete se na zapovijedni most broda eskadre. Na gornjem dijelu ekrana nalaze se podatci o zahvacenom cilju (brzina, udaljenost, kurs; cilj označavate pomoću miša na prikazu radara) i vidik s horizontom. U donjem dijelu zaslona nalazi se zapovjedna ploča s prikazom instrumenata: opcijom COMMAND biramo zapovijed nad brodovima (odabrani brod bit će prikazan u sredini radarskog naslova trećećom točkom; kad odaberemo zapovjednički brod, naredbe za promjenu brzine i uzbunjivanje posade obavljat će svi brodovi). Da bi se gadali ciljevi, treba ih označiti na radaru i zatim kliknuti mišem na odabrano oružje (LR/SR-protubrodskie rakete, AA-protuzrakoplovne rakete, AS/T-protupodmorničko oružje, PX-CIWS, CF-proturaketni mamci, čijom uporabom štedite raketu, no obično ih zajedno sa CIWS-om upotrebljavate kao zadnje pomagalo za obranu). Od ostalih zapovijedi (nema potrebe za opisom

Odabir zastave vaše eskadre i prikaz zapovijednog mosta

pokon imate prigodu za napucavanje protivnika: trebate locirati i uništiti neprijateljske podmornice i površinske brodove prije no što se dokopaju svojih baza i opskrbe oružjem (pazite na Backfire bombardere). Zadnja misija na Atlantiku, BUNKER HILL BLUES, stvorena je za avanturički raspoložene igrače. Vodite samo istoimenu krstaricu klase Ticonde-roga i trebate preživjeti. Zadnja tri scenarija, ONE FOR THE GIPPER, E IS FOR EM-BARGO, LIBERATION LAUNCH, ponovno su smještena u Perzijski zaljev i nisu pre-tjeran teški. U prvom scenariju morate uništiti dvije iranske naftne platforme i jednu fregatu te dočekati kraj dana ne-oštećeni. Zatim treba zaustaviti iranske tankere i spriječiti njihov izlazak iz Zaljeva (prate ih fregate, a potporu će im dati i projektili Silkworm sješteni na kopnu). U

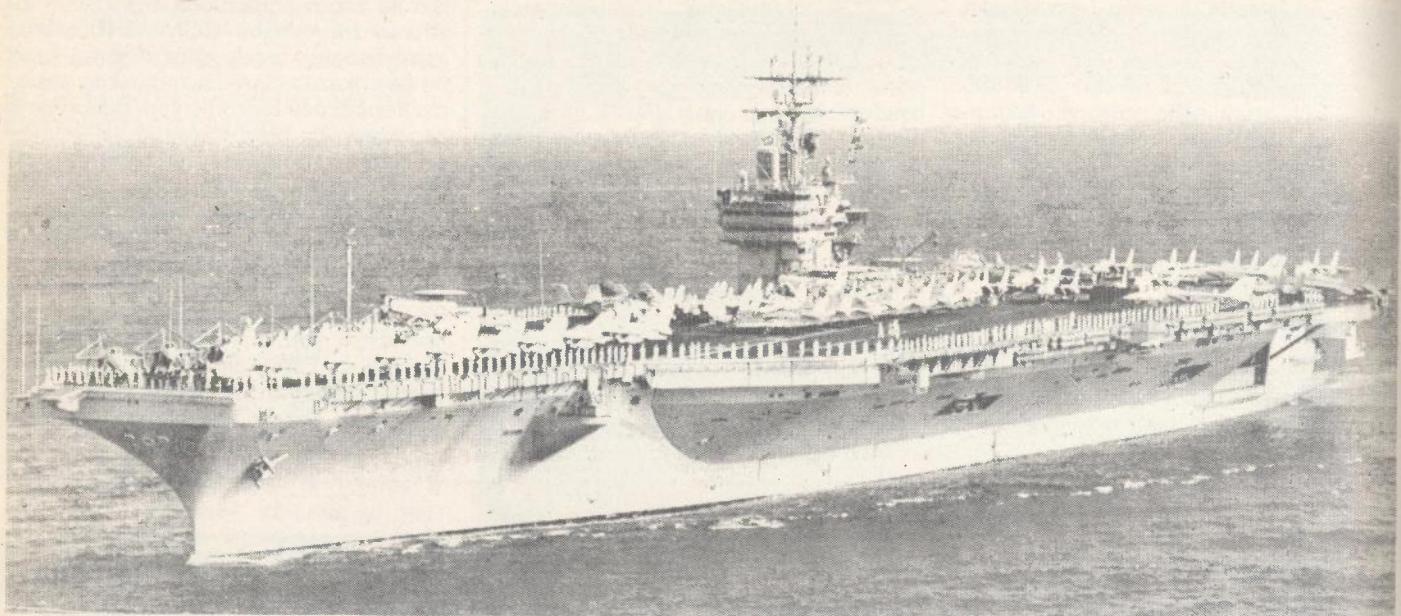
da i vrijednost misije. Zapovijedi CLASS birate brodove, NAME – preimenovanje brodova, TASK FORCE – odabir zapovijednog broda, ADD TEHQ uključivanje brodova u sastav skupine/izlazak iz misije, DROP SAIL – isključivanje brodova iz sastava skupine početak misije).

Nakon otpočinjanja misije nalazite se u navigacijskoj sobi gdje je smještena karta koju sumirate pomoću miša i na kojoj određujete kurs svih brodova u eskadri (kliknite s desnim dugmetom miša na mjesto gdje želite da eskadra kreće). Tu također možete ubrzavati i usporavati protok vremena tijekom igre, razbiti eskardu na manje skupine ili je ponovno sastaviti, te izdati svakom brodu zapovijed (brzina, uzbunjivanje posade, aktiviranje radara) sonarove zapovijedi izdajete i na zapovijednom mostu). Opcijom BRID-

sih, jer su dovoljno jasne) važne su još i elektronske protumjere (REM) i sustav za ometanje (CF) dolazećih protubrodskih raketa. U navigacijsku sobu prebacujete se tako da kliknete na donji dio zaslona mišem. Na kraju svake misije dobivate podatke o uspjehu i postignuti rang (od COURT MARTIAL do FLEET ADMIRAL, što možete dostići samo ako izaberete kampanju).

Strike Fleet se ne može usporediti s Harpoonom, jer je to ipak pojednostavljenja simulacija pomorskog boja, što se vidi iz mnogih detalja (velika učinkovitost vaših raketa, nepostojanje odvojenih topničkih oružja i sl.); unatoč tome, ta jednostavnost čini ga pristupačnim većini običnih igrača, a neće biti ni razočarani ljubitelji ozbiljnijih simulacija.

RATNA MOR

Nosač zrakoplova klase Nimitz. Ukupno se šest plovila te klase nalazi u ratnoj mornarici SAD

Globalna vojna strategija SAD ima dvije temeljne usmjerbe: kontinentalnu, usmjerenu prije svega na Europu i rješavanje sukoba kopnenim i zrakoplovnim snagama, i pomorsku, utemeljenu na snažnoj ratnoj mornarici čiji je cilj okruženje euroazijskog kopna i nadzor pomorskih veza da se osigura premoć SAD na morima i oceanima u idućem stoljeću

Siniša Tatalović

Prema pomorsko zemljopisnom položaju SAD su danas podjednako i atlantska i pacifička zemlja, a kako posjeduju Aljasku, mogu se

smatrati i arktičkom zemljom. SAD imaju vrlo dugu i razvedenu obalu. Istočni dio obale na otvorenom Atlantiku proteže se smjerom sjeveroistok – jugozapad u dužini od oko 2600 kilometara zračne crte, dok stvarna dužina obalne crte iznosi 10.250 kilometara. Južna obala na Meksičkom zaljevu duga je u ravnoj crti 1700 kilometara, a stvarna dužina obalne crte oko 6600 kilometara. Zapadna pacifička obala proteže se u duljini 1900 kilometara dok stvarna dužina iznosi oko 4000 kilometara.

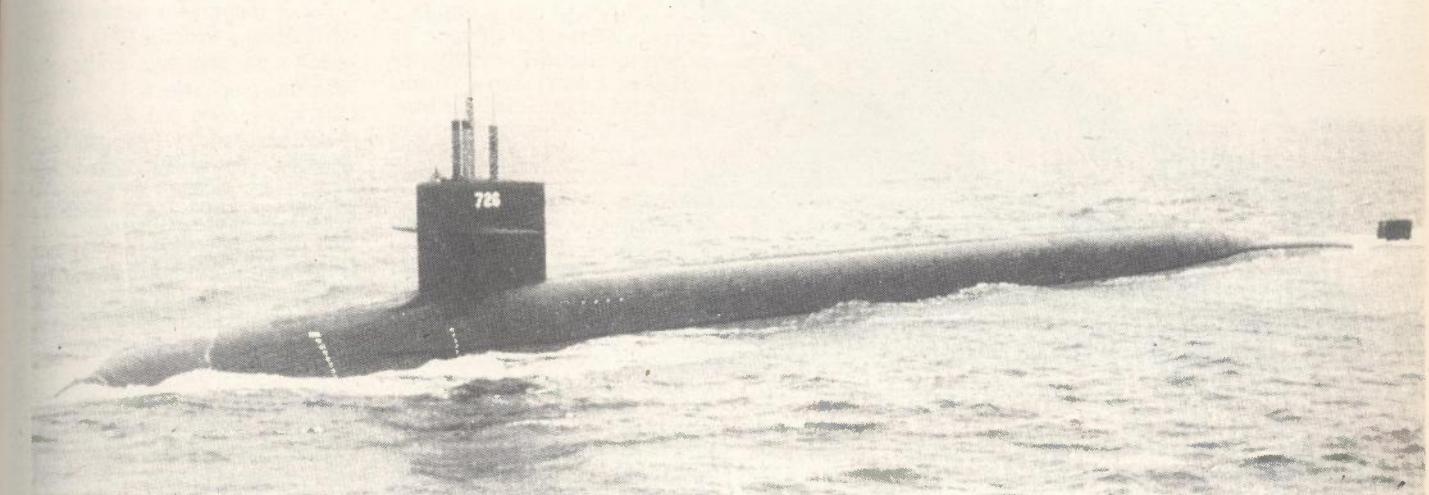
SAD su visoko razvijena industrijska zemlja sa snažnom poljoprivrednom proizvodnjom, vrlo razvijenim granama prometa i po opsegu i vrijednosti, vodećom u svijetu međunarodnom trgovinskom razmjenom u čemu pomorstvo ima golemo značenje. U prvo vrijeme nakon proglašenja nezavisnosti, SAD nisu pokazivale veliko zanimanje za more, što se može obrazložiti dovoljno prostranim i prirodno bogatim vlastitim teritorijem. Veze s prekomorskim zemljama održavali su brodovi europskih zemalja s kojima su dolazili novi stanovnici. Razvojem poljoprivrede i industrije nastaje potreba za uključivanjem u svjetsko tržiste, a jačanjem međunarodne pomorske trgovine razvijaju se lu-

ke, koje postaju vodeća središta gospodarskog života zemlje. Istočno počinje intenzivniji razvoj trgovačke mornarice i ratne flote, pa se tijekom 20. stoljeća SAD razvijaju u pomorsku silu svjetskog značenja.

Američka ratna mornarica vuče svoje podrijetlo iz rata za nezavisnost, kad je 11 kolonija utemeljilo vlastite RM (State Navy) za vođenje krstaričkog rata protiv britanskih brodova. Od tada do danas američka RM narasla je u prvorazrednu pomorsku supersilu, koja, prema ocjeni državnog vodstva, predstavlja univerzalni instrument državne politike sposoban za obavljanje zadaća u nuklearnom, konvencionalnom lokalnom ratu. Danas, ratna mornarica SAD broji ukupno 551.400 djelatnih vojnika i 144.000 vojnika u pričuvu. Taj će broj biti smanjen na 536.000 djelatnih vojnika i 141.545 vojnika u pričuvu u 1993. i konačno od 510.000 djelatnih vojnika u 1995. godini. Mornaričko pješaštvo nije dio ratne mornarice već ima status samostalnog vida oružanih snaga i broji 188.000 djelatnih vojnika i 42.400 pričuvnih, a bit će smanjeno na 182.000 djelatnih i 43.230 pričuvnih vojnika u 1993. te 171.000 djelatnih u 1995. godini. Vrhovni zapovjednik oružanih

snaga SAD, a tom sklopu i ratne mornarice je predsjednik SAD. Glavno zapovijedanje oružanim snagama i ratnom mornaricom obavlja ministarstvo obrane, a najviše administrativno tijelo vođenja ratnom mornaricom SAD jest ministarstvo ratne mornarice na čelu s ministrom koji je civilna osoba, podređena ministru obrane SAD. Ministarstvo ratne mornarice vodi izgradnju, financiranje, opremanje, naoružanje, tvorno tehničko osiguranje i mobilizacijsku spremnost ratne mornarice. Ministarstvo čine tri sastavna dijela: zapovjedne ustanove ministarstva, stožer ratne mornarice i stožer pomorskog pješaštva. U zapovjedne ustanove ministarstva, kojima stoje na čelu ministrovi pomoćnici, ulaze i uprave za znanstveno istraživanje, novčarska administracija i uprava za vezu s industrijom, logistikom i vojnom izgradnjom. Zapovijedanje ovim djelatnostima ministar ratne mornarice ostvaruje putem svog zamjenika. Također postoji čitav niz odbora, koji su izravno potčinjeni ministru: protupodmornički odbor, savjet za određivanje izgradnje ratne mornarice i drugi. Stožerom ratne mornarice zapovijeda načelnik stožera koji je potčinjen ministru ratne mornarice, a odgovoran

NARICA SAD

Podmornica klase Ohio. U razvoju strategijskih snaga ratne mornarice SAD, težište je na uvođenju upravo te klase podmornica

je za organizaciju, bojnu pripremu i razradbu načela bojnog korišteњa ratne mornarice, a također za izgradnju, opremanje brodova oružjem i bojevom tehnikom i administrativno vođenje ratnom mornaricom. Stožerom mornaričkog pješaštva zapovijeda zapovjednik, koji je odgovoran ministru za organizaciju, bojnu izobrazbu, bojnu spremnost postrojbi mornaričkog pješaštva, tvorno-tehničko osiguranje i administrativno vođenje.

Ratna mornarica SAD ima u miru i ratu dvije paralelne forme organizacije: administrativnu i operativnu. Administrativna organizacija po vrsti snaga, dijeli ratnu mornaricu u dvije osnovne flote. Obuhvaća organizaciju stalnog baziranja, upisa ratnih i pomoćnih brodova, bojnu pripremu istotpitnih postrojbi, kompletiranje brodova i postrojbi posadom, te njihovu službu, tvorno-tehničko osiguranje brodova, postrojbi i posada svim vrstama opskrbe. Administrativno vođenje ratne mornarice ostvaruje načelnik stožera ratne mornarice.

Operativna organizacija predviđa organizacijska ustrojstva ratne mornarice u sastavu zajedničkih zapovjedništava oružanih snaga SAD, razvoj ratne mornarice na

glavnim ratištima, pripremu raznovrsnih operativnih postrojbi i sastava ratne mornarice, te zapovijedanje pomorskim snagama i rješavanje zadaća u miru i ratu.

Pitanja operativnog vođenja vojno-pomorskim snagama, kao i svekolikim oružanim snagama zemlje spadaju u djelokrug komiteta načelnika stožera oružanih snaga. Adekvatno administrativnoj organizaciji pomorske snage SAD podijeljene su na pacifičku i atlantsku flotu i pet vojnopolomorskih okruga. Flote u načelu imaju iste sheme organizacije, na čijem je čelu zapovjednik, koji je izravno potčinjen načelniku stožera ratne mornarice. Stožer zapovjednika Atlantske flote razmješten je u glavnoj vojnopolomorskoj bazi u Norfolku, a stožer zapovjednika Tihooceanske flote u glavnoj vojnopolomorskoj bazi u Pearl Harboru. Atlantsko zapovjedništvo (Druga flota – Atlantik; šesta flota – Mediteran) raspolaže sa: 83 podmornice; 8 nosača zrakoplova; 230 površinskih borbenih jedinica i 12 brodova za potporu. Pacifičko zapovjedništvo (Treća flota – središnji, istočni i sjeverni Pacific; Sedma flota – zapadni Pacific) raspolaže sa: 54 podmornice; 6 nosača zrakoplova; 201

površinskom borbenom jedinicom; 7 brodova za potporu.

Usastavu flota raspoređene su istovrsne postrojbe i podvodne snage, krstaričko-rataračke snage, desantne i minerske snage, mornaričko pješaštvo, pomoćne snage i elite postrojbe. Na čelu istovrsnih postrojbi nalaze se zapovjednici koji su potčinjeni zapovjedniku flote (Atlantske i Pacifičke), a odgovorni su za svakodnevno administrativno vođenje, bojnu spremnost, popunjenoš posadama i tvorno-tehničko osiguranje.

Ratna mornarica SAD, kao nositelj više od jedne trećine nuklearnih pomagala strategijske namjene, namijenjena je u slučaju rata, za uništenje vitalnih objekata na kopnu protivnika. Za tu se svrhu predviđa uporaba balističkih raket s podmornica na nuklearni pogon. Ona treba stvoriti opće uvjete za djelovanje ratnih mornarica svojih suveznika na svim pomorskim ratištima i za najkrupnije manevre snaga kopnene vojske preko oceana te s jednog na drugo ratište. Strategijski razvoj i uporaba drugih vidova oružanih snaga SAD nemoguće je zamisliti bez

sudjelovanja pomorskih snaga. Dosadašnja iskustva, kao i raščlame prednosti i mogućnosti površinskih flota ratne mornarice SAD, mogućnosti, perspektive i tendencije dalnjeg tehničkog razvoja, govore da su one, sada i da će biti u buduću, najpogodnije pomagalo za vođenje lokalnih ratova, pritisaka i intervencija u križama i konfliktima u raznim dijelovima svijeta.

Na osnovu navedenih zadaća ratna se mornarica SAD dijeli na četiri kategorije, koju obuhvaćaju: strategijske snage za zastrašivanje, udarne snage za djelovanje na prekomorskim ratištima, snage za zaštitu pomorskih komunikacija i snage vojno-pomorske nazočnosti. Strategijske snage za zastrašivanje, po mišljenju američkog vodstva, nisu samo u miru snage za zadržavanje (zaustavljanje – sprečavanje) nuklearnog konflikta već i snage koje sprecavaju započinjanje takovih krupnih konfliktata, koji bi mogli prerasti u nuklearne.

Udarne snage za djelovanja na prekomorskim ratištima predstavljaju dio snaga opće namjene, koje se, zajedno s kombiniranim sastavima za zaštitu pomorskih komunikacija brinu za brzo prevozene snage i tehnike iz SAD u razna

Krstarica klase Ticonderoga s najmodernijim sustavom AEGIS

▶ područja, gdje mogu započeti ili se vode bojne djelatnosti. U sastavu tih snaga ulaze udarni nosači zrakoplova, prijevoznici i desantni brodovi, kao i brodovi i zrakoplovstvo za zaštitu i potporu. Snage za zaštitu pomorskih veza uglavnom sadrže površinske brodove, torpedne podmornice, zrakoplove smještene na kopnu i zrakoplove s nosača zrakoplova. S obzirom na to da zaštita komunikacija nije samo obrambena zaščita, predviđa se da će te snage, samostalno ili u suradnji s postrojbama ratnog zrakoplovstva i kopnenome vojske sudjelovati u bojnim djelatnostima za izolaciju, blokiranje ili uništavanje protivničkih mornaričkih snaga koje djeluju

protiv pomorskih komunikacija SAD ili ih ugrožavaju.

Snage vojnopolomorske nazočnosti smatraju se univerzalnim. One se za vrijeme zaštravljivanja situacije u pojedinim svjetskim područjima mogu približavati obali i otvoreno demonstrirati svoju nazočnost. SAD takovu demonstraciju otvoreno priznaju kao metodu za postizanje političkih ciljeva, a tim snagama se povjerava zaštita pomorskih komunikacija i tretiraju se kao udarne snage za djelatnost na prekomorskim ratištima. Snage vojnopolomorske nazočnosti predstavljaju stalno djelatne i učinkovite u miru i za vrijeme vođenja lokalnih ratova. Stvorene su flote ili operativni sastavi

posebnih namjena, a rabe se ne samo kao »predstavništvo« SAD već i za izravnu demonstraciju njihove moći.

Glavni operativno-strategijski sastav ratne mornarice u zajedničkom zapovjedništvu oružanih snaga SAD u zoni Tihog oceana jest sastav nuklearno-raketnih podmornica, 1. flota, 7. flota i protupodmorničke snage Pacifičke flote. U sastav 7. flote ulazi oko 200 brodova uključujući 5 udarnih nosača zrakoplova, 1-2 protupodmornička nosača, 1-2 desantna nosača helikoptera, a također 1000 zrakoplova i mornaričko pješaštvo. Ukupna brojnost ljudstva je oko 80.000 ljudi. Nastanak ove flote datira iz drugog svjetskog

rata, kad je stvorena kao dio Mornaričkog vrhovnog zapovjedništva na jugozapadnom Pacifiku. Držeći se doktrine vladanja morem, američka 7. flota zadužena je od svog zapovjedništva za govo 1/5 zemljine površine ili za 30 milijuna kvadratnih morskih milja. Nijedan drugi dio američkih pomorskih snaga ne može se mjeriti po brojnosti sa 7. flotom.

Prva i druga flota namijenjene su za obranu teritorija SAD, a također i za pripremu snaga za istaknuto grupiranje 6. i 7. flote. Operativne zone 1. i 2. flote su istočni dio Pacifika i zapadni dio Atlantika. Glavne vojnopolomorske baze na Atlantiku su Norfolk (glavna baza), Newport, New London (baza podmornica), Boston, Charleston, Meyport, Key West, Gvantanamo, San Huan, Ruvelt Rouds, a također i Holy Lok su istaknute baze nuklearno-raketnih podmornica. Baze na Pacifiku su San Diego (glavna baza) Long Beach, San Francisco, Bremerton, Kadrijak, Pearl Harbóur (glavna baza) i druge. Vojnopolomorske snage SAD popunjavaju se dobrovoljcima i dјelomice novacima s rokotom služenja od dvije godine.

Peta američka flota je predviđena za djelovanje u Indijskom oceanu. SAD odavno pridaju veliku važnost Indijskom oceanu, a od 70-tih godina sve više jačaju svoju nazočnost u njemu. Američka je nazočnost u Indijskom oceanu dostigla kulminaciju za vrijeme rata u Žaljevu. Danas područje Indijskog oceana ima višestruko gospodarsko značenje za SAD i njihove saveznike posebice glede opskrbe naftom.

(Nastavlja se)

Krstarica Long Beach

Fregata klase Knox

Francuska
puška
MAS M1936
kalibra 7,5 mm
stražnji dio
boda viri
ispod cijevi

PUŠKA M1936 MAS

BORIS
ŠVEL

Osamdesetih godina devetnaestog stoljeća Francuska je bila prva zemlja koja je uvela streljivo punjeno bezdimnim barutom. Radilo se o metku kalibra 8 mm, za kojega je razvijena puška Lebel, i koji je predstavljao velik napredak u odnosu na dotadašnje streljivo punjeno crnim barutom. Ovaj je metak u potpunosti zadovoljavao ukoliko bi bio primijenjen u puški sa cjevastim spremnikom. Nešto je slabiji bio u puškama s kutijastim spremnikom, no potpuno neadekvatnim se pokazao za luke strojnica. Uzrok nevoljama ležao je u širokom obodu čahure koji je doduše pripomagao da metci u cjevastom spremniku ne budu poravnati i da vrh zrna jednog metka ne naliježe na kapsulu drugog metka, ali je stvarao probleme konstruktorima koji su pokušavali smjestiti više od pet metaka u kutijasti spremnik. Tako je francuska laka strojnica Chauchat Mle 1915 imala spremnik kapaciteta dvadeset metaka, a koji je ispod kućišta opisivao puni polukrug! Stoga nas ne začuduje odluka donesena po završetku prvog svjetskog rata, koja se odnosila na razvoj novog puščanog streljiva.

Novo je streljivo imalo kalibr 7,5 mm i nosilo je oznaku M1924, a po općim osobinama bilo je vrlo slično njemačkom streljivu kalibra 7,92 mm. Zapravo, sličnost u protežnostima je bila tolika da su zabilježeni nesretni slučajevi (po svoj prilici s tragičnim posljedicama) prigodom pokušaja da se, uslijed zabune, ispali njemački metak iz francuskog oružja. Bilo kako bilo, novo je streljivo bilo najprije namijenjeno novoj lakoj strojnici, budući da je spomenuti Chauchat imao čitav niz nepoželjnih osobina, pored svog neobičnog spremnika streljiva. Laka strojnica

Chatellerault Mle 1924 koja se pojavila usporedo s novim streljivom funkcionišala je dobro, a još bolje s modificiranim streljivom koje se pojavilo 1928. godine, i uskoro dobilo oznaku M1929, dok je oznaka strojnice preinačena u Mle 24 – 29. Cijeli je metak malo skraćen, i u tom obliku je zadržan kao standardno streljivo francuskih oružanih snaga sve do usvajanja suvremenog streljiva malog kalibra u velike polazne brzine.

Za streljivo M1929 bilo je izrađeno nekoliko prototipova pušaka, među kojima je najveće zanimanje pobudila M1932, koja je nakon više izmjena i prihvaćena u naoružanje kao M1936 MAS. Ne može se reći da se ta puška odlikovala nekom izvanjskom elegancijom, premda je opća ocjena njene solidnosti i pouzdanosti prilično visoka. Zatvarač se za kućište zatravljava bradavicama na stražnjem dijelu svoga tijela, što nas podsjeća na britanski Lee -Enfield. Ovakvo rješenje činilo je hod zatvarača kracim u odnosu na uobičajeni Mauserov sustav koji pak ima bradavice pri čelu zatvarača, ali je na M1936 uvjetovano da ručica bude zakriviljena, kako bi bila što bliža stri-

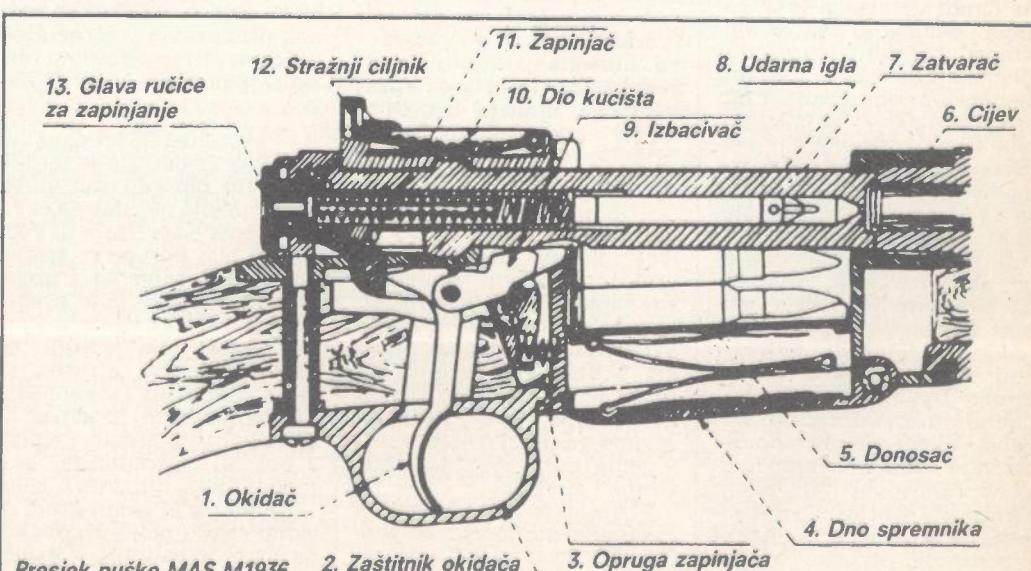
Puška se nije odlikovala nekom izvanjskom elegancijom, premda je opća ocjena njene solidnosti i pouzdanosti prilično visoka

jelčevoj šaci. Spremnik streljiva bi je Mauserova tipa, s pet metaka raspoređenih cik-cak. Neobična osobina puške bilo je nepostojanje kočnice, koju je konstruktor možda izostavio kako bi pojednostavio proizvodnju, premda na uštrb sigurnosti pri rukovanju. Kundak i obloga cijevi su zasebni dijelovi, što nas podsjeća na stari Lebel, a bod je bio križnog presjeka i nosio se na samoj puški, u kućištu ispod cijevi. Bod bi se po potrebi vadio i naticao pomoću spone na otvor svojeg kućišta.

Pojavile su se i dvije inačice ove puške, i to prva prije izbijanja drugog svjetskog rata, a druga po njegovu završetku. Ranija inačica bila je namijenjena naoružavanju padobranskih satnija, a imala je kraću cijev i prekllopni kundak od aluminija. Kad bi se ovaj kundak rasklopio, na mjestu bi ga pridržavao debeli zatik. Ta je inačica nosila oznaku MAS 36 CR39, odnosno M1936 CR39. Poslijeratna inačica nosila je prefiks M51, a imala je na uštimu cijevi dodatak za ispaljivanje granata. M1936 MAS predstavlja jed-

nu od posljednjih neautomatskih pušaka koju je neka zapadna zemlja usvojila u naoružanje. Ta nam činjenica može poslužiti kao ilustracija načina razmišljanja tadašnjeg francuskog vojnog vrha, a pozornost koju su konstruktori tijekom projektiranja obratili na ekonomičnost proizvodnje ukazuje nam na novčana ograničenja s kojima se suočavala francuska vojska između dva svjetska rata. No, kako su jedino SAD i djelomične Švedske usvojile poluautomatske puške, ne treba kritizirati francuski izbor budući da su ostale sile, poput Njemačke ili Britanije, samo modificirale naoružanje iz prvog svjetskog rata i ponijele ga u drugi.

Puška MAS bila je osnovno naoružanje francuske vojske tijekom drugog svjetskog rata, uz puške Berthier prepravljene na streljivo 7,5 mm. Njome se francuska vojska naoružala i po završetku rata, a sudjelovala je i u Indokiniji, Alžiru i drugdje. Rabile su je i francuske redarstvene snage, a u početku pedesetih godina tihu ju je odmijenila poluautomatska puška. ■

Najpoznatija slika Franje Dugine Golub mira — djelo za sva vremena

Živi i slika svoju i našu istinu. Dušu mu razara sve to barbarstvo, traži način da — na svoj način — sve te strahote izrazi i ovjekovjeći...

Piše Bože Šimleša

Franjo Dugina od samih slikarskih početaka uvijek je težio koračanju nekim svojim putem. Iako rođen u Gabajevoj Gredi (17. srpnja 1946. godine) nedaleko u svijetu umjetnosti poznatih i priznatih Hlebina, nastojao je i svojim djelima i svojim životom biti prepozнатljiv, originalan, svoj! Duboko zaronjen u podravskе brazde, ma gdje bio i ma koliko daleko ne udaljuje se od te upečatljive slike djetinjstva i prvih spoznaja o životu, ali nastoji i uspijeva sve mu dati svoj pečat, svoju dušu. Nepopravljivi lirik i optimist, nastoji u svakoj životnoj muci i crnini otkriti i oslikati i onu svjetliju stranu života. Franjo Dugina okrenut je u dubini duše ipak radosti življenja, opijenosti prirodom i običnim svakodnevnim ljudskim radostima. Ali okom kritičara i satiričara sve oslikava na svoj način, pa je prvi u podravski pejzaž uveo i fotografiski aparat, telefon, au-

tobobil, avion... Teme mira, slobode i zajedništva među ljudima najbolje se sjedinjuju i već legendarnom »Golubu mira« gdje se sretno spaja postivjecivanje vlastite sreće sa srećom — Čovjeka...

A onda je izbio strašan rat. Franjo ne vjeruje da ljudi mogu biti toliko neljudi, slika i piše krikom ranjenoga i prevarenoga, upućuje u prosincu 1991. godine upozoravajuće »Pismo čovječanstvu« i glasno se pita:

— Pitam se zašto sam godinama toliko radio, slikao na temu ljubavi, mira, čistoće prirode (ljudskih tehničkih stradanja). Sada, nažalost, moram slikati temu rata! ZAŠTO?! Zavidim ribama, pticama, životinjama, neka mi oposte, jer one sigurno nikadane bi radile ono što radi (nazovimo ga tako) čovjek u ovo vrijeme puno gorčine, tuge, straha i strepne...

— Teško je to i zamisliti, a svakodnevno se moraš suočavati i živjeti sa strašnim slikama užasa, razaranja, ubijanja.

DUGINE BOJE FRANJE DUGINE

Najveće zadovoljstvo svakog umjetnika jest — stvaralački čin...

nja. Nitko ne može i ne smije ostati ravnodušan — mora se boriti najjačim oružjem.

Čime će slikar — nego slikom!

Sve naše i svjetske tv-kamere zabilježile su Franjin neobičan gest kada je nakon mirnog predavanja vojarne JNA u Koprivnici uručio sliku njezinu tadašnjem zapovjedniku:

— Ništa nema vrednije od ljudskog života. Da je taj komandant bio gad kao toliko drugi uokolo nas možda bi više od pola Koprivnice ili Podravine bilo porušeno, spaljeno, stotine ranjenih i ubijenih. Taj Mihajlović je pregovorima s našom stranom mirno predao sve, izbjeglo se prolijevanje krvi i strašno rušenje, u njemu je pobijedio Čovjek. Ja sam se skromno uključio u taj sretan rasplet, a bio bih najsjretniji da sam mogao darovati stotine slika — samo da ni jedan grad, ni jedno selo u mojoj Hrvatskoj ne bude napadnuto i spaljeno...

Tako priča Franjo Dugina. Živi i slika svoju i našu istinu. Dušu mu razara sve to barbarško rušenje, traži način da na svoj način sve te strahote izrazi i ovjekovjeći. Zaštaje. Nema prave riječi, pravog poteza kistom da sve to izrazi. Priča najviše — bez riječi. A tada, u tišini, krikne i vrissne, zagrmi tišinom — jače od najjače grmljavine.

I unatoč svim burama i olujama, Franjo vjeruje da ovo strašno ratno zlo mora prestatи, da se ljudi — pa ma kako bili neljudi — moraju otrijezeniti, da svijet oko nas mora biti bolji, ljudskiji. U tom svjetlu i završava na svoj način svoje *Pismo*.

— Konačno, mora postojati nada da će dobro pobijediti, za sadašnjost i budućnost. Jer bolju budućnost želim najdražima, prijateljima, pa i — neprijateljima!

Nova, velika Slika Franje Dugine uskoro će pred nas. Slika ovog vremena. I ispred vremena. Slika — za sva vremena!

Uz veliku izložbu organizirane su svakog tjedna i popratne manifestacije: simpoziji, izložbe, promocije knjiga, koncerti...

Piše Vlado Horvat

Prema poznatoj latinskoj poslovici »Inter arma silent musae«, u vrijeme rata imale bi šutjeti muze, personifi-

Monogram Družbe Isusove u tipičnom baroknom ukrasu. Tri čavla ispod znaka IHS označuju 'edicivice zavjetne siromastva poslušnosti i cistote'

ISUSOVAČKA BAŠTINA U HRVATA

kacije znanosti i umjetnosti. Međutim, čini se da ta poslovica ne vrijedi za Hrvatsku. Nije vrijedila ni za višestoljetnih ratova s Osmanlijama, kad je Hrvatska bila »Antemurale christianitatis«, obrambeni bedem kršćanstva, jer je kod nas i u to doba kultura bila na europskoj razini. Ta poslovica isto tako ne vrijedi ni danas, jer unatoč ovom nametnutom teškom genocidnom i kulturocidnom ratu, Hrvatska spašava i čuva kulturnu baštinu, razvija kulturni život, i ostvaruje duhovnu obnovu.

To dokazuje i velika izložba ISUSOVAČKA BAŠTINA u HRVATA. Ona je bila predviđena u okviru IGNACIJANSKE GODINE koja se održavala 1990.-1991., kad se širom svijeta slavila 500. obljetnica rođenja sv. Ignacija Loyole (1491.) i 450. obljetnica odobrenja njegova crkvenog reda Družbe Isusove (1540.).

I kod nas se IGNACIJANSKA GODINA pripremala na vrijeme i brižljivo, i započela je još u miru, pa je od 8. do 11. listopada 1990. godine u Zagrebu održan međunarodni znanstveni skup »Isusovci na vjerskom, znanstvenom i kulturnom području u Hrvata«. No, na proljeće 1991. godine, već je u Hrvatskoj započela srpska »balvan revolucija«, a u ljetu je već buknuo rat. Stoga se planirana velika izložba ISUSOVAČKA BAŠTINA U HRVATA nije više mogla prirediti za jesen 1991. godine. U gotovo nemogućim uvjetima, često i pod kišom granata, trebalo je spašavati umjetnine, i spremati ih izvan Zagreba u sigurnija skloništa, jer je i glavnom gradu Hrvatske prijetilo razaranje. Za to vrijeme mogli su se do nekle vršiti samo restauratorski radovi.

Izložba je svećano otvorena tek 28. prosinca 1992. godine. Postavljena je na Jezuitskom trgu u velikoj baroknoj zgradbi nakadašnjeg isusovačkog kolegi-

Relikvijar poprsje Sv. Ignacija od Loyole 1734-35. god.

ja, koji je osnovan 1606. godine, a prije desetak godina adaptirana je za muzejsko-galerijski prostor. Tik do kolegija nalazi se upravo obnovljena akademska barokna crkva sv. Katarine (1620.), zgrada isusovačke gimnazije (1607.) i akademije (1669.), koja je temelj Zagrebačkog sveučilišta, a danas se u njoj nalazi Gorionogradска gimnazija. S druge strane toga nalazi se nekadašnji isusovački konvikt sv. Josipa (1628.), u kojem se danas nalazi Gimnazija »Tituš Brezovački«.

U toj isusovačkoj baroknoj urbanoj cjelini, kojom se Zagreb ponosi, izložba dolazi kao kruna, a obuhvaća oko 1000 izložaka koji prikazuju najrazličitije trajne plodove isusovačke djelatnosti. Tu je, osim krasno obnovljene crkve sv. Katarine, prikazana arhitektura isusovačkih baroknih crkvi i kolegija u ostalim gradovima: Dubrovniku, Rijeci, Varaždinu, Požegi, Petrovaradinu, te obnovljene Družbe Travnik (1882.), i opet

Zagreb (1902.). Tu je i bogato kiparstvo i slikarstvo, štukature i crkveno pokućstvo, zlatarstvo i crkveno ruho. Ali posjetitelje, čini se, najviše impresionira veoma bogata zbirka od 539 izloženih knjiga, rukopisa i arhivske grade, koja prikazuje djelovanje hrvatskih isusovaca na polju školstva i odgoja, jezikoslovija i književnosti, filozofije i teologije. Tu su i brojna filozofska i prirodoznanstvena istraživanja u čitavom svijetu, poznato hrvatsko isusovaca iz Dubrovnika Rudera Boškovića, uz kojega je vezan čak 121 izložak.

Uz veliku izložbu organizirane su svakog tjedna i popratne manifestacije: simpoziji, izložbe, predstavljanje knjiga i koncerti. Znanstveni skup o sv. Ignaciju održan je 5. siječnja 1993. godine, a 18. siječnja bio je simpozij o hrvatskim leksikografskim isusovcima Franji Sušniku i Andriji Jambrešiću uz predstavljanje pretiskane njihova četverojezičnog latinско-hrvatsko-njemačko-madarskog enciklopedijskog rječnika *LEXICON LATI-NUM* (Zagreb, 1742.). Izložba slika i skulptura čuvenog umjetnika isusovca p. Marijana Gajšaka *Navještaj retrospektive* bila je postavljena od 13.-25. siječnja, zapravo u posljednji čas, jer je pater preminuo već 6. veljače 1993.

Tri knjige o isusovcima predstavljene su 29. siječnja. To je bio zbornik radova već spomenutog simpozija održanog u Zagrebu 1990. godine. *ISUSOVCI u HRVATA*, te popularno pisane knjige *ISU-SOVCI I HRVATSKA KULTURA* autora M. Korade, M. Aleksić i J. Matoš, te *HRVATSKI ISUSOVCI-MISIONARI* autora M. Korade.

Na izložbi religioznih slika i vitraja slike Zlatice Kovačićek-Poljan 10.-24. veljače naročito je bio zapažen zanimljiv i moderan portret isusovačkog p. Generala H. P. Kolvenbacha, i glasovitog utemeljitelja hrvatskog jezikoslovija p. Bartola Kašića, (Pag, 1575. – Rim, 1650.).

KATALOG – ZBORNIK IZLOŽBE ISUSOVAČKA BAŠTINA U HRVATA svećano je predstavljen 15. veljače 1993. godine u crkvi sv. Katarine. To djelo na 360 stranica velikog formata obuhvaća znanstvene priloge, 66 reprodukcija u boji i 161 crno-bijelu, te katalog izložbe na 120 stranica, s ukupno oko 1000 registriranih izložaka.

Pretisak *RITUALA RIMSKOG*, koji je u hrvatskom prijevodu u tiskari Propagande (1640.) objavio p. Bartol Kašić, svećano je predstavljen 4. ožujka 1993.

Na koncertu *Isusovačka glazbena baština*, koji je priredio Akademski zbor »Palma« u crkvi sv. Katarine 12. ožujka izvedena je *Misa san Ignacio* koju je napisao isusovac Domenico Zipoli (1688.-1726.) kao misionar u Paragvaju, te *Missa s. Catherineae* suvremenog isusovačkog skladatelja Loranda Kilbertusa.

Zbog velikog zanimanja za ovu značajnu izložbu njezino je trajanje produženo do kraja travnja 1993. godine, a uz nju je organiziran i nagradni kviz za osnove, za srednjoškolce i za odrasle.

Ova izložba prvi put otkriva domaćoj i svjetskoj javnosti bogatu višestoljetnu pastoralnu i umjetničku, kulturnu i znanstvenu djelatnost isusovaca u Hrvatskom narodu.

Čovjek je najdragocjenije biće zemlje. On je vrhunac svega stvorenoga. Stoji iznad svega, on je gospodar prirode i svijeta. U njemu sva stvorenja nalaze smisao. Jer, dok sve stvoreno, mrtva materija, biljke i životinje, stoe usred svijeta, dотle čovjek nadilazi ovaj svijet. On je iznad smrti, on je vječan i vremenit, tjelesan i duhovan. Zato čovjeka treba čuvati, treba mu pomoći, požaliti ga, pružiti mu ruku pomirnicu, sve učiniti da čovjeka spasimo od zla. Nisu toliko opasne i strašne tjelesne bolesti, pa čak ni psihičke, koliko upravo čovjekova zloča, njegova mržnja i sposobnost da ubija, pljačka, masakrira, zavidi, krade, varia, psuje i ubija, a to znači da su upravo duhovne bolesti najteže. Jer, dok je čovjek tjelesno bolestan, svi ga žalimo. Ako je obolio psihički, tuguješmo zajedno s njime. Kad obooli pak duhovno, a to znači postane zao, tada se svi dijelimo od njega, tada je ugrožen i naš i njegov život, tada se dijelimo jedni od drugih i uništavamo ljudsko društvo.

Nevjerojatno je da čovjek može biti toliko zao da može zbog bilo kakvog materijalnog probitka započeti rat i ubijati ljudi. Jer, što će mu komadić tude zemlje ako je ubio ljude i ako su ubijeni njegovi. Što će mu sve ono što je niže, a to znači sva bogatstva, ako je ubio ono najviše i najdragocjenije, a to je čovjek. Kako će moći uživati opljačkani i zarobljeni dio tude zemlje i tude bogatstva, kad mu je savjest ranjena smrću tisuća ljudi. Kako će pogledati ljudima, a kako Bogu u oči? Kako će preživjeti samotne noći u kojima će mu na pamet dolaziti da je nepravedno ubijao nevine ljudi. Pa ipak, moguće je biti tako zao. I to nije neki daleki čovjek koji može biti zao. U svakome od nas živi takav zločinac koji se može pretvoriti u ubojicu.

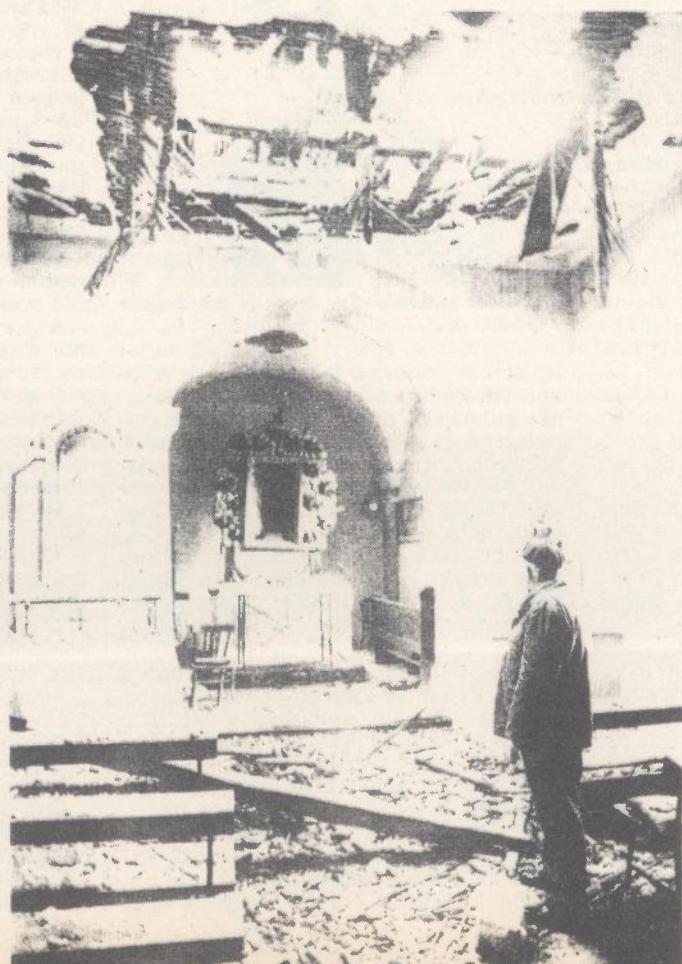
Strahovito je stoga potrebno čuvati najprije granice svoga srca. Potrebno je ne dobiti da te zahvati psovka, ogovaranje, mržnja, srdžba, svada, da te zahvati mrmlja-

MIJENJATI ČOVJEKA

Nevjerojatno je da čovjek može biti toliko zao da zbog bilo kakvog materijalnog probitka može započeti rat i ubijati ljudi...

Piše prof. dr. Tomislav Ivančić

nje, predbacivanje i agresivnost. Kao što vojnik treba čuvati granice domovine, tako je potrebno najprije sačuvati granice dobrog srca u sebi. Ne dopustiti da neprijateljska mržnja, zla savjest zarobi područje tvoga srca. Potrebno je biti strahovito dobar, odbijati svaki pokušaj zloče u sebi i u svome srcu, da bi čovjek mogao uživati svijet i društvo ljudi. Zločinac ne može uživati svijet. Zločin ga opterećuje, onemogućuje mu da uživa, on bježi od sebe i od drugih. Stoga je važno stalno čistiti svoje srce od zla. Ako si bio psovac, ako si napravio neko zlo čovjeku, ako si ispunjen mržnjom ili si ubijao ili ranjavao čovjeka, opet se može vratiti u to da budeš dobar. Možeš u srcu osvojiti područje čistoće, humanosti, čovjekoljublja. Dovoljno je da pred svojom savješću i pred Bogom priznaš da si bio zao, da to okaješ i obećaš da to više ne želiš činiti. I ti si već čist, u tvom srcu opet raste proljeće, ti opet možeš biti nov čov-

jek, human, dobar, čestit. Potrebno je ujedno pomoći onima kojima si načinio zlo. No, tamo gdje ti to ne možeš, to može Bog.

Stoga je za stvaranje novog čovjeka potrebna nadlijudska, a to znači božanska snaga. Naime, čovjek ne raspolaže svojim životom. On nije mogao odlučiti kad će doći na svijet, ni kad će otici s ovog svijeta. Nije mogao odlučiti da li će biti muško ili žensko, da li će biti inteligentan ili ne, visok ili malen, da li će pripadati ovoj ili onoj naciji, ovoj ili onoj vjeri ili ateizmu. Čovjek ne može iz svoje kože van, njega je netko drugi stvorio. Stvoritelj svijeta upravlja njezinim životom. Stoga sam taj netko drugi, a to znači Bog, može mijenjati čovjeka i njegovo srce. Potrebno je stoga uvijek uspostavljati kontakte s Bogom. Čim dodeš u kontakt s Bogom, počneš s njime razgovarati kao prijatelj, iznesesi mu ono što je u tvom srcu, polako ćeš postajati kao Bog sam, a to znači čovjekoljubiv, pošten i beskrajno bogat i sposoban uživati život. Jer, Bog je stvorio tvoj život i samo u prijateljstvu s njime ga možeš do temelja uživati. Samo on može čuvati tvoj život i spasiti te od neprijatelja.

Cvjek, dakle, stoji na zemlji, ali živi od neba. On je tajnoviti stanovnik zemlje, koja poput prekrasnog vrta omogućuje njegovo preživljavanje. On, međutim, izlazi iz nepoznatog i ulazi u nepoznato. Potreban mu je Bog, kako bi znao odakle je i kamo ide i kako bi mogao pobijediti nečovječnost i ropstva. Savez neba i zemlje čovjeku je nužan da se može živjeti dostoјno i humano. Kao što kiša i sunce dolaze ozgora, a sjeme naših polja ozdola. Čovjek može biti gospodar zemlje i svemira samo ukoliko prizna Boga svojim gospodarom. Čovjek treba raditi na zemlji kao da Boga nema, a moliti Boga, kao da sve samo o njemu ovisi.

Bez te cjevitosti života i djelovanja u opasnosti smo da upadamo u krajnosti i pretvaramo se u ljudi koji na jednoj strani grade, a na drugoj razgrađuju.

GRANIČAR GRADIŠKE PUKOVNIJE

Dva bataljuna gradiške
graničarske pješačke
pukovnije sudjelovala su u
francusko-austrijskom ratu
1809. godine i iskazala se
junaštvo i požrtvovnošću

1808. godine dolazi do nove promjene u odijevanju pripadnika krajiskih pješačkih pukovnija. Nestaje dualitet ratne i kućne odore, makar i dalje postoji razlika između ratne i one mirnodopske. Ratnu odjeću regularni graničari dobivaju besplatno od države, dok onu za mirnodobsku službu graničari i dalje djelomično samostalno nabavljaju, a dijelom im se isporučuje iz »pukovnijske kase«. Među njima nema više tipološke razlike. Jedino je ona mirnodopska stara, iznošena ili prepravljena, a ponekad potiče iz kućne radinosti.

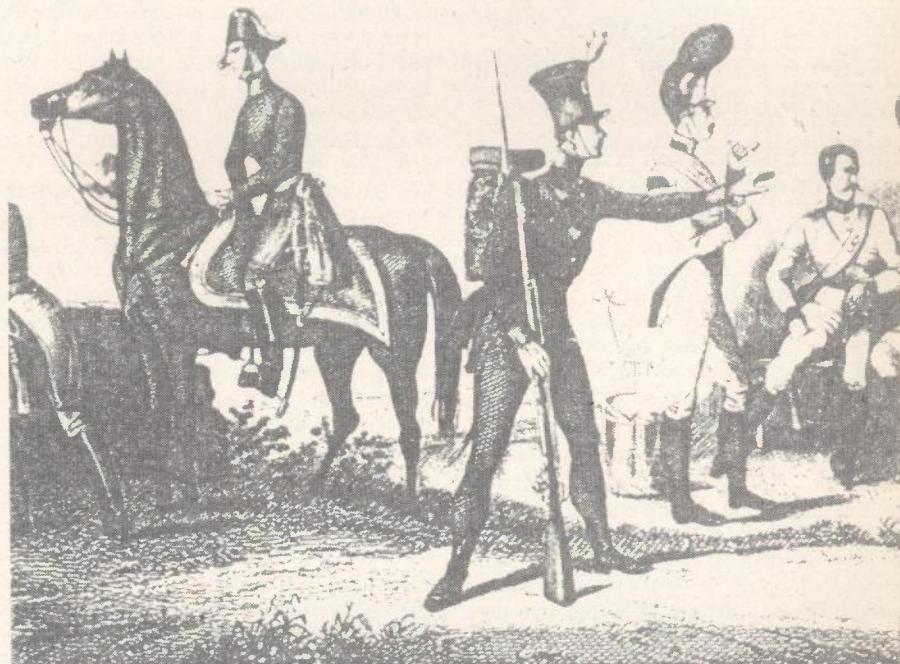
Nova se odora sastojala od kape tipa čako, koja se od one starije razlikovala po proširenom tjemenom dijelu, prsluka iz bijele čohe, vojničke bluze od tamnosmede čohe, uskih plavih hlača sa žutim gajtanima »mađarskog kroja«, vratne marame, a zimi još od rukavica bez prstiju i kaputa.

Tamnosmeda boja vojničke bluze koja dominira koloritom odore podudara se s bojom ranije kućne mundire i to je vjerojatno jedan od osnovnih razloga njenog uvođenja. Time su se graničari već na prvi pogled znatno razlikovali od ostalog habsburškog pješaštva koje i dalje zadržava bijelu kao dominantnu boju. Obično se kao jedan od razloga njenog uvođenja spominje činjenica kako je tamnosmede remenje, kod graničara uvedeno 1805. godine, prljalo bijelu bluzu ranije ratne odore, te izazivalo neestetski dojam. Pukovnije se međusobno razlikuju po bojama obruba i dugmadi. Ove odore graničari zadržavaju, s manjim izmjenama, sve do polovice 19. stoljeća.

Naša ilustracija prikazuje pripadnika gradiške graničarske pješačke pukovnije Nr. 8 čija su dva bataljona, dakako u novim ratnim odorama, sudjelovala u francusko-austrijskom ratu 1809. godine, te se iskazala junaštvo i požrtvovnošću. Gradiška i brodska pukovnija imale su obrube bijedocrvene boje, pri tom je prva nosila žute, a druga bijele dugmadi.

Od oružja imali su jedino pušku s bajonetom. U to vrijeme to je bila puška M.1798 i trobridni bajonet M.1799.

Osnovna francuska puška iz vremena revolucionarnih i napoleonskih ratova, između 1792. i 1815. godine, bila je model 1777, odnosno njen varijanta model an IX, često zvana Charleville, po mjestu gdje su ih najčešće proizvodili. To je inače najpoznatiji i najviše proizведен tip vojničke puške na kremen

Graničarski časnik i graničar u odori iz prve polovice 19. stoljeća

uopće. Za razliku od vojničkih pušaka iz 18. st. modelle 1777 nije pretpostavljalo brzinu pucanja preciznosti oružja. Naiime, u okviru ondašnje općeprihvачene linijske taktike, kad su zgušnute vojničke formacije pucale plotunima na isto tako zgušnute neprijateljske formacije, brzina punjenja i paljbe predstavljala je odlučujući činitelj.

Međutim, 1793. godine u čuvenoj bici kod Onskotta, francuske revolucionarne jedinice stjecajem okolnosti, više zbog vlastite neuvježbanosti nego zbog nekog doktrinarnog stava, prvi put koriste rasuti stroj te pobijedu intervencionističke jedinice. Ova se bitka općenito smatra prekretnicom u taktici pješaštva, a u novim okolnostima puška modelle 1777 dolazi do punog izražaja. Postaje obrascem za izradu sličnih pušaka u drugim zemljama. Za razliku od starih pušaka koje su jedva mogle pogoditi metu ljudske veličine na udaljenosti od 100 metara, modelle 1777 imala je djelotvoran domet od 250 metara, a krajnji od 900 m.

Poput glavnine onodobnih europskih država i Austrija jednostavno kopira francusku pušku. Austrijska se inačica po godini uvođenja u naoružanje naziva M.1798 ili Unterbergerova puška po grofu von Unterbergeru koji se nalazio na

čelu komisije što je donijela odluku o proizvodnji ovog oružja.

Poput svog uzora i M.1798 ima mjedunužicu za pripalu koja je, kao i kanačić do barutne komore, nagnuta nadolje radi sigurnijeg iniciranja barutnog punjenja. Kokot ima sročliki probi ispod čeljusti za kremen, a mušica prednjeg nišana postavljena je na prednjem okovu, takozvanom grenadirskom prstenu. Kremeni mehanizam je bruniran i ima sivi odsjaj.

Napušten je tradicionalni austrijski kalibr od 18,3 mm pa nova puška, po uzoru na modelle 1777, ima kalibr cijevi od 17,56 mm. Kugla je samo za 1,78 mm uža od cijevi, pa i to doprinosi preciznosti oružja. Kundak je raden od bukovka, jasenova ili favorova drveta, mahom u crno obojenog.

Puška je masovno proizvodena u čitavom nizu manufaktura širom Monarhije tako da su do 1808. godine njome naoružane sve regularne pješačke jedinice uključujući i graničare.

Tomislav Aralica

Slikovna ilustracija otisnuta je na pretposljednjoj stranici ovoga broja. Autor je Višeslav Aralica

SVJEDOČENJE PROTIV ZABORAVA

Tri knjige dr. don Petra Zdravka Blažića govore rječito o plodnom i uzoritom svećeniku, vrsnom skladatelju i dirigentu, neobičnom kritičaru i kroničaru

Piše Damir Dukić

Tijekom protekla godine dr. don Petru Zdravku Blažiću iz tiska su izašle čak tri knjige. Ovakva učinkovitost rezultat je njegova dosadašnjeg tajnog rada u nakladništvu, ali i činjenice što je riječ o iznimno svestranoj osobi. Solinjanin prof. Blažić je svećenik, skladatelj, dirigent te kritičar i kroničar glazbenih ali i drugih zbivanja u svijetu i domovini.

Ovaj ugledni profesor doktorirao je muzikologiju na Papinskom zavodu za crkvenu glazbu u Rimu. Uz brojne svećeničke i glazbene dužnosti utemeljio je i već trinaest godina vodi splitski Vokal-

ni oktet. No to ga nije sprječilo da već dugi niz godina svojim tekstovima, osvrtima, kritikama i bilješkama iz područja glazbe, povijesti, teologije i književnosti suraduje s brojnim domaćim i stranim časopisima, novinama i zbornicima. Njegovi prilozi objavljivani su i na HRTV-u, RAI-u i Radio-Vatikanu. Uza sve to nalazi vremena i za pripadnike Hrvatske vojske. Tako je početkom prosinca 1992. godine priredio velik Božićni koncert za HV i MUP, održan u crkvi sv. Petra u Splitu na kojem je nastupilo preko 400 izvođača. Don Zdravko obilazi počesto pripadnike HV na samoj bojišnici. Posljednji put posjetio je pripadnike 114. brigade na položajima kod Dubrovnika.

U prvoj knjizi pod naslovom »Riječ je o glazbi« sabrani su gotovo svi ranije objavljeni osvrti na glazbene naklade, kako literarne tako i tiskane notne, te one zabilježene na gramofonskim pločama i kazetama. Tu se nalaze tekstovi o povijesti hrvatske glazbe, osvrti na muzikaloske zbornike... U poglavju »Zaustavljeni zvuk« posebno su obradena izdanja Hrvatske glazbene baštine zabilježena na pločama i kazetama i to počevši od djela maestra Papandopula pa do izvornih staro-hrvatskih i crkvenih pučkih napjeva iz Dalmacije.

Knjiga pod naslovom »Svjedočenja protiv zaborava — prepoznavanje u mnoštvu« nudi zbir od 64 osvrta, eseja i recenzija objavljenih u proteklih dvadesetak godina. Njihova svrha je — što kazuje i naslov knjige — izvlačenje iz zaborava onog što se zaboraviti ne bi smjelo. Gotovo nevjerljatna raznovrsnost tema koje se u ovim napisima obraduju učinit će ovu knjigu dostupnom širem krugu čitatelja, posebice onima oskudnije glazbene naobrazbe. Poglavitno vrijedi istaknuti one dijelove ove knjige koji govore o hrvatskoj kulturnoj i povijesnoj baštini, te koji osvjetljavaju dosad tamne slike naše povijesti. Time svjedoče o tisućljetnoj pripadnosti hrvatskog čovjeka zapadnom, kršćanskom i katoličkom uljudbenom krugu. U ulozi takvog svjedoka javlja se i sam don Zdravko koji svojim napisima pridonosi jačanju samosvijesti hrvatskog narodnog bića ali to radi, kako je u predgovoru istaknuo Mladen Durđov »...čist od svake lažne sentimentalnosti i ishitrene, traljave aktualnosti, tretirajući teme nadasve afirmativno...« U knjizi se mogu naći i napisi s religijskom tematikom, primjerice »Treba li današnji čovjek Boga«, ali i tekstovi o Kurantu ili ruskoj religioznoj misli. Tu su i svjedočanstva o petorici posljednjih papa. U člancima s područja povijesne i kulturne baštine don Zdravko govori o »Ilirima s Ljubavlju i znanjem«, o Radovanovu portalu u Trogiru i drugim hrvatskim spomenicima, »tajnama stare Salone«, Gradišćanskim Hrvatima, te o drevnoj poljičkoj kneževini. Pozornost zavreduje i članak »Talijan koji je volio Hrvate«, u kojem se piše o djelu Ardelia Della Belle.

»Sve ima svoje vrijeme« knjiga je koja je u izdanju Matice hrvatske (prve dvije su tiskane u knjižnici »Zvonimir«) iz tiska izašla u prosincu 1992. godine. I ova knjiga predstavlja zbir otprije objavljenih članaka pisanih u povodu obljetnica života i rada, odnosno smrti hrvatskih i svjetskih glazbenika ili skladatelja. Tu se nalaze i osvrti na znamenite glazbene događaje, te članci u kojima se opisuju odlike nekih oblika crkvene, liturgijske glazbe. Njezin sadržaj najbolje je opisao u svom predgovoru knjizi Ivan Bošković kad kaže kako se ona može shvatiti i kao »...svojevrsni (mali) leksikon ili, još bolje, kao vodič kroz glazbenu umjetnost, koji će čitatelju pružiti niz dragocjenih i (ili) manje poznatih, pa i nepoznatih podataka o glazbi i glazbenicima.«

SIMBOLIKA KRIŽA

U Luža-art centru Umjetničke galerije Dubrovnik otvorena je 23. ožujka 1993. godine u okviru multimedijalnog projekta »101. za Hrvatsku« samostalna izložba maestra Nenada Opačića, slikara već više od dvadeset godina prisutnog na hrvatskom slikarskom prostoru. Opačić zadnjih dvadesetak godina elaborira temu čovjeka i stroja, problem otuđenja čovjeka. Ciklus Corpus Christi prikazan ovom izložbom, poklopio se sa ovim užasom koji je donio rat na ovim prostorima. Čovjek u obliku stroja uništava ljudе, prikazan je u liku metafore Krista, oko kojeg kruži rasap humaniteta, ljudskosti. Na izložbi su izloženi akvareli varażdinskih, osječkih i dubrovačkih portala i pročelja. Ova izložba je i donacija, te će se sredstvima sakupljenima prodajom Opačićevih slika pomoći obnova spomenika kulture i galerija grada Dubrovnika. Zanimljivo je da je otvaranje ove izložbe popratila opća opasnost, oglašena nakon sedam mjeseci u Dubrovniku, pa se tako simbolika rata ove izložbe pretvorila i u zbilju.

N.V.H.

Iz broja
u broj

Piše
dr. Ante Stamać

HRVATSKA RATNA LIRIKA

Slavko Mihalić

PROGONSTVO ILOKA

Tko još pamti ime srpskog oficira koji sred Iloka reče: »Hoćete li radije ovdje izginuti? Da na vas pustimo s lanca bradate, s nožem među zubima? Zar ne čujete tenkove s druge strane mosta? Vi morate otići, mrtvi ili živi — ovdje će biti Srbija!«

Sve su to oni već vidjeli u selima oko grada. Kad su bradati redom klali, pili rakiju i odsijecali glave, silovali i živa srca vadili iz mesa. Onda bi zvjezdaši stigli u čeličnim grdosijama i zatirali tragove da su ovdje ikad živjeli Hrvati.

Pred vratima smrti Iločani odlučiše otići. Potpisali mrskom oficiru da se nikad neće vratiti. Da se ovdje nisu rodili, podizali grad, duboko uranjali ruke u njedra zemlje. Da nikad nisu bili tu. Europski mirotvorci, iskriviljenih usta i pameti, posvjedočiše.

I sada idu. Dvadeset tisuća istrgnutih iz korijena. Okreću se prema Zapadu gdje u nebo raste Hrvatska...

Netom odoše, na vrata opustjelih domova provale pijani četnici. Ali gle, sve što im tuđe dotaknu grabežljivi prsti, pretvara se u prah i ostavlja

neizbrisiv trag na koži — znak zločina. Bjesne, urlaju, poskakuju. Zidovi kuća, škola, crkava, trgovina tope se poput sladoleda, isparuju. Ni traga više stvarnome gradu. Samo sivo podrhtavanje i trajnim znakom obilježene ruke zločinaca.

Ipak jest i dalje Ilok: svaki prognan, a da mnogi i sam ne zna, nosi u sebi jedan njegov dio, velik kao mlinski kamen ili zrcne prašine, što stalno u njemu šumi, zove na obalu Dunava, gdje će jednom grad, sastavljen od kristalnih komadića, ponovno sjati u noć slobodnoga Srijema.

Pjesma Slavka Mihalića »Progonstvo Iloka« neposredno je inspirirana tragedijom hrvatskoga pučanstva, koje je još za prvih dana rata, dakako neobjavljenoga, bilo izloženo progonu, zlostavljanju, mučenju, istrebljenju.

Koji su se spasili jamačno će pjesmu čitati kao svoje riječi, što ih je velik pjesnik oblikovao kao sučutni smisao. Jer, pjesnici i nisu drugo no jezični oblikovatelji u svom vremenu. S njima je ovako: kad zbilja ide svojim uhodanim tijekom, poput neke mirne rijeke, povlače se bilo u svoju intimu bilo u jezični eksperiment. Kad zbilja naprotiv pokaže svoje strahotno lice, kad se diljem domovine stane razlijegati užas zločina i strava agresije, pjesnik ne može drugo nego latiti se registriranja strahote te upravo taj postupak učiniti svojom pjesmom.

Zbilo se to i s Mihali-

ćem. Vodeći pjesnik hrvatske egzistencijalne zebnje, majstor oblikovanja suvremenoga hrvatskog jezika, kojim kao da teku sve četiri rijeke Mihalićeva rodnog Karlovca, naš je pjesnik prionuo uz kolektivnu patnju te ju pokušao ovjekovječiti svojim dobro ustrojenim stihom. A taj je stih, Mihalićeve postignuće, posve i dokraj stopljen sa suvremenim hrvatskim jezičnim standardom.

Upadi zločinaca, njihove doslovne riječi, tužna lica progonjenika, rijeka njihovih *biblijskih očitih izlazaka*, Ilok, Hrvatska, Europa, i pogotovo nada, nada, ništa drugo doli nuda, unutrašnji su sadržaj Mihalićeve pjesme. Valja je zapamtiti kao jedno od velikih svjedočanstava. Njome patnje naših ljudi i njihovih hrabrih branitelja neće biti umanjene, ali će u njihovim srcima i dušama odzvanjati kao poziv na istinu i pravdu, koja će se posve sigurno uspostaviti. ■

• Film

REVOLVEROM – DO OSCARA

Trka za ovogodišnjim najvećim filmskim priznanjima donijela je (ne)očekivane rezultate, ali bilo je uzbudljivo — kao na filmu

Piše Marina Dimić

Iako očekivano, zvuči pomalo nevjerljivo da je Oskara za najbolji film u 1992. godini dobio — čistokrvni western! Kako žanr koji se krajem osamdesetih definitivno počeo gasiti (»Ples s vukovima« više je melodrama nego western) uopće još može ponuditi djelo koje će prijamom kod kritike i publike nadmašiti sva ostala recentna filmska ostvare-

brilantrnih epizoda, izvanredan u detaljima i nema sumnje da je zaista riječ o najboljem filmu u protekloj godini. Uopće, značajka ovogodišnje dodjele Oskara jest u tome da su nagrade zaista dobili oni koji to zasluzuju. Kad je proglašen dobitnik za najbolju glavnu mušku ulogu, Al Pacino vidljivo je odahnuo. Nakon osam nenagrađenih nominacija, momku iz siromašnog Bronx-a konačno se posreći- lo. Oskara je dobio za ulogu zajedljivog, slijepog pukovnika Franka Sladea u filmu »Miris zene«. Iako neki kritičari tvrde da u Pacinovoj glumi ima previše manirizma i kalkuliranja, »Miris zene« treba vidjeti upravo zbog Pacina. Uloga slijepog pukovnika Sladea bila je i tjelesno izuzetno zahtjevna, a Pacino se toliko uživio da je, navodno, nakon snimanja svom mlađom filmskom partneru O'Donnellu rekao: »Iako te nisam vidio znam da si bio sja-

nja? Da je i to moguće potvrđuje upravo Oskarom nagrađeni western »Nepomirljivi« redatelja i producenta Clintja Eastwooda. Tajna Eastwoodova uspjeha (Oskar i za režiju) očito leži u njegovu specifičnom pristupu žanru westerna. Eastwood je bio svjestan da western u devedesetim može funkcioništati samo ako u njemu postoji kritički odmak od tradicije. »Nepomirljivi« su priča o bivšem razbojiniku i hladnokrvnom ubojici Manniju (glumi ga sám Eastwood, nominacija za glavnu mušku ulogu), sada udovcu s dvoje male djece, koji samo zbog neimastine prihvata posljednji ubilački zadatok. Manny je, međutim, ostario, loše nišani, slabo pogada, ne zna više uzjahati konja, a ni kompanjon s kojima se udružuje nisu u naročitoj formi — mladi je kratkovidan poput netopira. Takva demitologizacija junakā često može skliznuti u patetiku ili puko ismijavanje, no Eastwood je izbjegao svaku vulgarnost — njegovi junaci ne djeluju komično, već nose izrazitu auru tragicnosti. Nikad dosad u vesternu, u kojem ljudski životi obično malo vrijede, junaci nisu tako iskreno i bez svake patetike priznali kako je teško ubiti i još teže umrijeti. »Nepomirljivi« su mračan, tjeskoban western,

jan». Bilo kako bilo, Pacino je zasluzio Oskara, ako ništa drugo onda u ime tridesetogodišnje briljante glumačke karijere.

Dobitница glavne ženske uloge, Emma Thompson, doimala se iznenadena svojom pobedom, iako su svi predviđali da će upravo ona biti ta sretница. Thompsonova je za ulogu u kostimiranoj engleskoj slikovnici »Howardov kraj« (Howards End), rađenoj prema Forsterovu romanu, već dobila svu silu kritičarskih nagrada, pa se Oskar činio logičnim šećerom na kraju.

Nakon prošlogodišnje pobjede trilera »Kad ja-ganci utihnu« kritičari su proricali ponovni procvat thrillera kao žanra, što se i dogodilo. Iako se usporedba nameće, teško bi bilo prognozirati da će »Nepomirljivi« izazvati oživljavanje westerna. Što više, neki kritičari »Nepomirljive« nazivaju posljednjim velikim američkim westernom, nakon kojeg se u ovom žanru nema više što reći. Ipak, i »Jaganjci« i »Nepomirljivi« dokazali su da akademicičari nisu više toliko alergični na čiste žanrovske filmove, pa više nije nezamislivo da u narednim godinama Oskara dobije neki horror ili znanstveno-fantastični film!

• Rock

DEPECHE MODE

Čuveni britanski glazbenici ni ovaj put nisu iznevjerili svoje brojne slušatelje diljem svijeta. Čak štoviše — opet su zasluzili čistu peticu!

Piše Neven Kepeski

»Songs Of Faith And Devotion«, najnoviji, deveti album britanskog kvarteta »Depeche Mode«, cijelo je bio najnestrpljivije iščekivani diskografski proizvod ovog proljeća. Kritičari i publika doista su imali razloga za nestrpljivost: skupina naime u svojoj trinaestogodišnjoj karijeri nije napravila lošu pjesmu, a posljednji album »Violator«, objavljen prije tri godine, mnogi su proglašavali njihovim najboljim albumom. Opterećenje glazbenika iz Essexa bilo je nedvojbeno veliko: trebalo je zadowoljiti visoke glazbene kriterije koje su sami nametnuli, a opet trebalo je naznačiti neke nove smjernice u vlastitu glazbenom razvoju kako bi se izbjegli prigovori o zlorabi, tj. ponavljanju već dosegnutih glazbenih rezultata. Nakon što je album preprošlog tjedna napokon objavljen i ponovo preslušaš, čini se da su svu mogli odahnuti. »Depeche Mode« su, najjednostavnije rečeno, još jednom ugodno iznenadili. Temelji njihove poetike ostali su na kilometre prepoznatljivi, ali su vrlo brižno prilagođeni situaciji na sruvremenoj pop-sceni. To zapravo znači da su Dave Gahan, Andy Fletcher, Martin Gore i Alan Wi-

● Orkestri

Ider nastavili graditi kosture svojih pjesama od specifične mješavine elektro-pop-a i arhetipskih rock-fraza koje mogu podjednako dobro zazvučati i u disco-klubu i na nogometnom stadionu, a u tekstovima nisu prestali na svoj dobro poznati način ispitivati traume urbane svakodnevice s posebnim naglaskom na problemima religije i vjere u suvremenu svijetu. No, u njihovu zvukovnom obzoru bilo je mesta i za slatkaste melodije na tragu skupine »INXS«, kao i za vrlo tvrde ritmičke udare (po prvi put u njihovoj karrieri izvedene na pravim bubnjevima) i sumorne gitarističke riffove koji potiču usporedbe s posljednjim radovima skupine »U2«. Cijeli ovaj pop-konglomerat može isprva zvučati poprilično čudno s obzirom na prethodne rade momaka iz Essexa (uostalom, prvoskinuti singl »Feel You« izazvao je određenu sumnjičavost među fanatičnim obožavateljima), no nakon nekoliko slušanja sve sjeda na svoje mjesto. »Depeche Mode« su postigli nešto što rijetkima uspijeva: istodobno zvuče melodizno, ispegljano, plesno, ali i zestoko, odrješito, otkvaćeno pa i depresivno. Na vama je da se odlučite kojem cete se dijelu njihova iskaza prikloniti. Onom vedom, onom sumornom, ili ga pak prihvatiš (što je možda i najbolje) takvim kakav jest, u svoj svojoj kontradiktornosti. Prevedeno na svakodnevni rječnik to znači da su »Depeche Mode« ponovno u stanju zadovoljiti svakoga. Za slušatelja neopterećenog bilo kakvim glazbenim predrasudama »Songs Of Faith And Devotion« bit će vrlo uzbudljiva zvučna avantura, a za onoga tko nema nekih velikih pretencija — sasvim solidna podloga za znojenje na plesnom podiju. Sve u svemu, »Depeche Mode« se deveti put zaredom potvrđuju kao jedna od najzanimljivijih glazbeničkih ekipa na svjetskoj pop-sceni, a čini se da nema previše razloga da tako ne bude i nadalje.

Dubrovački simfonijski orkestar ni u jeku najžešćih napada na Dubrovnik nije prestajao djelovati. Tek danas, a još više — sutra — moći ćemo ocijeniti pravu vrijednost i odjeke te glazbe

simfonijskog orkestra. Pod umjetničkim vodstvom maestra Ive Dražinića, unatoč nedostatu struje i vode tijekom pet najtežih mjeseci opsade Dubrovnika, glazbenici su muzicirali u prostorima bez stakala, na temperaturama i do -2°C, ali očigledno motivirani novom duhovnom dimenzijom, inatom i prkosom. Dubrovački simfonijski orkestar postoji kao ansambl od 1926. godine. Otada je mijenjao imena pa se zvao: Dubrovačka filharmonija, Gradski orkestar, Festivalski orkestar Dubrovačkih ljetnih igara do današnjeg imena. Maestro Ivo Dražinić sa svojim gosparima orkestrašima dobro se sjeća objetnice Mozartove smrti 5. prosinca 1991. godine kada je orkestar muzicirao pod njegovim ravnjanjem u dvorani Glazbene

škole »Luka Šorkočević«. Taj nastup je uz zvukove umjetničkog ozračja sadržavao, a to se osjećalo u zraku, jednu turobnost. Dana 6. prosinca, Dubrovnik je strahovito bombardiran. Bila je to sablasna strepnja. No, dubrovački gospari glazbenici već su 8. prosinca održali Koncert u katedrali, pogodenoj maljutkom, pred dobrostanstvenim publikom. Svoj revolt nakon rušenja Križa na Srdu Dubrovački simfonijski orkestar znakovito je obilježio nizom koncerata posvećenih obnovi Križa; u Dubrovniku, Korčuli, Hvaru, Splitu, čak i na brodu Ilirija tijekom povratka, izražavajući protest zbog tog nedoličnog čina, rušenja dubrovačke a time i hrvatske samosvojnosti. Zanimljiva je na tim nastupima bila povezanost izvoditelja i publike kroz glazbeni izražaj. Te uzajamne vibracije očigledno su bile izražene u domoljublu i

ranjena, te fagotistu koga su kao zarobljenika četnici, kada su saznavali čime se bavi, tukli po prstima), iako su neki članovi orkestra tijekom napadaja agresora izgubili sve od svojih vjekovnih ognjišta, tradicija iz prošlih vremena se nastavlja dokazujući pravo ozračje dubrovačke kulturne povijesti. I sada, što je vrlo znakovito, glazba će pomoći promiće orkestra biti poticaj u izgradnji elitnog turizma, satkanog na povijesti i kulturi, što je ustvari i prava budućnost Dubrovnika. Orkestar je snagom svoje umjetnosti, najbolje iskazao svoj prkos. Za to se treba zahvaliti svim djelatnicima, počevši od prof. PERE GLAVINIĆA, ravnatelja orkestra maestra Ive Dražinića, koji je tijekom rata ponio najveći teret opstojnosti orkestra zajedno sa svim glazbenicima pa sve do Ruže Pospiš-Baldani, Pavla Dešpalja, Gorana Končara, Davida

inatu koji se u svima njima pojavljuje. Orkestar je toga ljeta više nego ikada u prošlosti sudjelovao na glazbenim festivalima diljem Lijepe naše. Tako je muzicirao i na Splitskom ljetu, Korčulanskom i Velalučkom festivalu. Večerima na Grču, te Dubrovačkom ljetnom festivalu, koji zasigurno nakon stjecanja neovisnosti naše domovine postaje ono što je oduvijek i bio — festival hrvatske uljudbe. Impresivna je slika djelatnosti ovog zasigurno izvanrednog orkestra, u uvjetima koji nisu bili normalni. Tijekom napada dvorana u kojoj orkestar održava probe i inventar orkestra jako su oštećeni, od glasovira »Stenway«, dva kontrabasa, timpana. Iako su glazbenici u svojim redovima imali (žrtva) poginulog Lukšu Tomića, dva

Grigorijana, Franu Krasovcu, Dubravku Dabelić, Đele Jusića... Treba istaknuti i potporu Camerate Ragusine, koja je organizirala nastup orkestra i zbora Libertas i na Lastovu, uza sve ostale aktivnosti, gdje su se tad po prvi put akordi Lijepe naše za blagdan sv. Kuzme i Damjana, zatim potporu Koncertne direkcije Zagreb, kao i mnogobrojnih sponzora u Dubrovniku i izvan njega glede pomoći u realizaciji programa, te ureda za Obranu grada Dubrovnika. Zato je Dubrovački simfonijski orkestar vrsna postrojba, jer je svojom djelatnošću na samoj crti bojničice zasluzio sve naše pohvale i zahvalnost. Glazba je to koja se daleko čuje. I odjekuje!

Neven Valent-Hribar

Velebitski zapisi (1)

CRNINA CRNOG DABRA

Progoni u selima srednjeg Velebita nastavili su se poslije »oslobođenja« 1945. godine, da bi svoj vrhunac dosegli između 1972. i 1976. godine. Kao »nepočudni« seljani su se morali – iseliti

Piše: Tomislav Đurić

Napuštena kuća i gospodarska zgrada u Crnom Dabru

Unajljepšem krajoli-ku srednjeg Velebita, skrivenom i malo znanom, između planina Kize i Baćić Kuka, nalazi se dabarski kraj. Stoljećima je bio naseljen snažnim i junačkim gorštacima što su uspješno odolijevali svim nedaćama, koje su im nanosili surova i čudovita velebitska priroda, a u ponekim razdobljima i zli ljudi. Od Turaka u početku, pa nadalje...

Glasoviti hrvatski istraživač akademik Branimir Gušić, prolazeći ovim krajem još 1923. godine zapisao je:

»Ako pak digneš pogled nešto više, tamo gdje te visoko među brdima pozdravlja ozbiljna zelena boja tamnih crnogoričnih prašuma srednjeg Velebita, i tamo ti naslučuje oko još cijeli niz ovakvih dolinica, kao što je ova pod tobom, od kojih svaka skriva svoju tajnu i svoje novosti. To su Dabri, jedan od najljepših i najinteresantnijih dijelova ne samo Velebita nego cijele naše domovine.«

U dabarskom kraju živjelo je početkom 20. stoljeća oko 500 duša. Preci Dabranu do selili su se ovamo u 17. stoljeću tražeći u velebitskoj pra-

U istoj kući pronađena je na podu slika Srca Isusova (prostrijeljenog revolverskim metkom) i Srca Marijina

šumi sklonište i zaštitu pred Turcima.

I danas su Dabri dragulj na niski velebitskih ljepota, ali dragulj koji je ljudska mržnja zasjenila i grubo iz njega otrgnula ljudsko življenje. I to samo zbog toga što su to bili – Hrvati!

Hrvatstvo u tim dabarskim ljudima bilo je nazоčno u svojoj ljepoti, plemenitosti, radinosti, vjeri i ljubavi. Nije ga moglo otrgnuti s tog dra-

Snimio: T. Đurić

gog velebitskog kamena ništa doli brutalne jugo-komunističke sile koja se ustremila na te ljudi i zbrisala sa zemljopisne karte Hrvatske sva ta dabarska sela i zaselke.

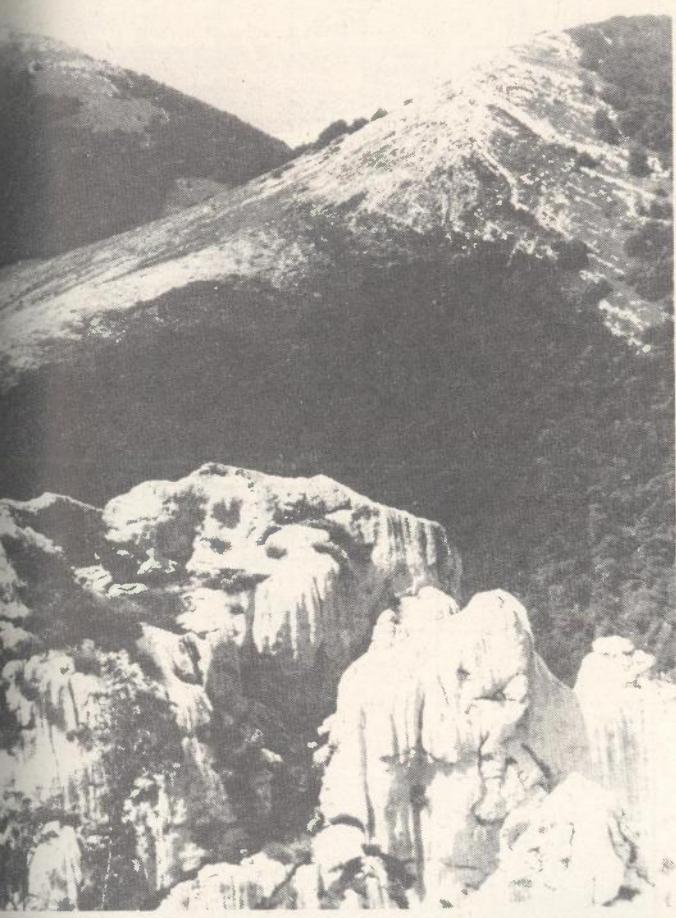
Okomili su se na te velebitske gorštakе dok-nisu i posljednje iselili sa stoljetnih ognjišta. Progoni u selima srednjeg Velebita nastavili su se poslije »oslobođenja« 1945. godine da bi dosegli svoj vrhunac između 1972. i 1976. godine.

Kao »nepočudan« živalj Hrvati su se morali iseliti. Ostale su napuštenе kuće i gospodarske zgrade, groblje neoplakanih predaka što su ovu zemlju stoljećima natapali svojim znojem.

Velebit je ubrzo dabarski kraj skrio u svoja njedra čekajući povratak svoje progname djece u Crni Dabar, Ravni Dabar, Došen Dabar, Došen Planu, Baćić Dulibу i Skorpovac.

Dabarske uspomene i nada

Iseljeni Dabrani i Skorpovčani po cijeloj Hrvatskoj – od Osijeka do Rijeke, još uviјek se živo prisjećaju svojih kamenih kuća što su se poredale kao bijeli galebovi uz rubove duliba – od Kize do Baćić Kuka. Prisjećaju se svи ti rodovi Pripa, Baćića, Tomljenovića, Devčića i Vrbana, posebno svojih skromno i veselo proslavljenih Božića kao najmilijeg blagdana u godini: Na Badnjak bi se okupljali uz

Snimio: T. Đurić

Jugoslaviji. Time su se unaprijed osudili. Nakon završenog rata preživjeli Dabrani našli su se u zatvorima ili u emigraciji. To su bili oni s boljom srećom. Dio njih bio je potiho likvidiran prvih dana, dok su se proganjani kao divlje zvijeri skrivali po pećinama i vrletima od Alaginca do Satorine. Nova vlast ubrzo se potrudila da im pokaže svoje pravo lice. Ono malo preostale mladeži htjeli su pridobiti učlanjivanjem u Narodnu omladinu Hrvatske. Svečano su im podijelili članske iskaznice tiskane na — cirilici!

Obećavali su im cestu, struju, trgovinu ali — ništa. Dopustili su jedino da osnovna škola u Ravnem Dabru nastavi s radom, a u nju su dolazili učitelji po kazni. I dalje se odlazio pješke ili na konjima do

Čuveni Dabarski Kukovi

Za hrvatsku mladež tiskane su članske iskaznice Narodne omladine Hrvatske na — cirilici.
Ova članska knjizica na ime Tome Tomljenovića nađena je u Crnom Dabru 1985. godine

bakalar i grah-salatu, uz vino donijeto s Paga. U ponoć bi zapucale puške i stare kubure, što je odzvanjalo stijenama Kukaline i Dabarskim kukovima i čulo se sve tamo do Šušnja, Ledenika i Oštarija.

Ako ne bi vilo visokog snijega, a ovdje je znao napadati do visine i šest metara, najhrabriji bi otišli na polnoću nekada u Baške Oštarije, a kasnije u Karlobag. Tada bi svih zajedno i radosno zapjevali omiljenu staru božićnu pjesmu »U to vrime godišća — mir se svitu navišća«, koja bi se razlijegala djevičanskim prirodom snježnog Velebita. Prisjećajući se u izguranstvu tih dirljivih trenutaka, svojih radosti i žalošti, tuga im razniježi dušu, pritisne srce ali ne pokopa nadu. Nikada nikome nisu htjeli prodati niti ustupiti svoje kuće zarasle u šikaru i svoja, sada podivljala polja. Oni su i nadalje ostali vlasnici svoga kraja očekujući vrijeme kada će se vratiti. Bilo na koji način.

Ta će im se nuda sada u slobođenoj Hrvatskoj ostvariti.

Kako je počelo?

Ekzodus Hrvata sjevernog Velebita započeo je tijekom drugog svjetskog rata. Zbog žandarskog terora u starojugoslavenskoj državi nisu u ratu povjerovali onima koji su im govorili o novoj, boljoj

Oštarija ili Karlobaga po pet rolej, sol, brašno. Zivjelo se bez liječnika. Umiralo se kao i prije rata, od zmijskog ujeđa, a bolesnici su prekašno stizali u najbliži im Gospic.

Unatoč svim nedaćama Dabrani se nisu predavali. Nadali su se da će ih ipak netko u Lici i Hrvatskoj primijetiti. Grga Tomljenović iz Crnog Dabra čak je nabavio i

baterijski radio-aparat i tako postao prvi pretplatnik Radio Zagreba iz tog kraja. Okupljeni su se u njegovoj kući na broju 6 i tako preko radija saznavali što se zbiva izvan njihovih vrleti. Život se ipak kretao, a oni su ostali namjerno zaboravljeni, kažnjeni. Čekajući tako desetljećima uzalud, počeli su polako gubiti strpljenje. Sve su im češće dolazili, umjesto ranijih srpski žandara, sada srpski milicioneri. Sustavno su ih uz nemiravali stalno tražeći dokaze o njihovom »ustaštvu«, suradnji s emigracijom i slično. Zbog svega toga počelo je iseljavanje, koje se povećalo 1970. godine kada im je ukinuto i ono jedino civilizacijsko što su imali — školu. Još su se malo ponadali 1971. godine, ali ne zadugo. Poslije »Karadordeva« započeo je novi teror. Ogorčenje je raslo. Iz emigracije dolazi 1972. godine Mate Prpić koji se skriva u okolnim stijenama rodnog kraja. U jesen iste godine ubijen je na cesti ispod oštarijskog »kubusa« srpski komandir stanice milicije u Karlabašu, Đuro Uzelac čije se ubojstvo pripisalo diverzantu Mati i njegovu pomoćniku. I od tog trenutka sve se počelo odvijati filmskom brzinom. Uznemirene vlasti jedva su dočekale takav dogadaj da bi osumnjičile cijeli narod dabarskog kraja. Započinje dvo-godišnja bjesomučna hajka ne samo za Prpićem i njegovim suradnikom, već i na sve žitelje. Uhićuju se muškarci, premašuju ih se u gospicima zatvoru, pretresaju se kuće, postavljaju zasjede, plase žene i djeca. Danonoćni teror milicije bio je neizdrživ. Većina Dabrana i Skorpovčana u dvije godine se iselilo. Ostali su najuporniji. U jesen 1974. godine milicija je u Dabarskim Kukovima otkrila Prpića, koji se živ nije predao. Poginuo je na istoj stijeni kraj Ravnog Dabra, gdje su mu u proljeće 1945. godine poginuli otac Jakov i brat Ivica. Još dvije godine kasnije, 1976. iselili su se posljednji Hrvati iz ovog dijela Velebita — obitelj Nikole Bačića iz Ravnog Dabra i Ante Urbana iz Skorpovca. Dabri su ostali napušteni, ali nikad zaboravljeni. ■

AUTOR: BORIS NAZANSKY	ASAFJEV- LJEV BALET PREMA PUŠKINU	RASTOPITI KOVINU U ŽIVI, NAPRAVITI AMALGAM	PUČKA VIDARICA	OLUMAC TOONAZZI	MALENA, NEOD- RASLA, NEJAKA DJECA	SVEĆANO CRNO VEĆERANJE ODUELO S REPOMIMA	MOĆVAR- NO ZEM- LIŠTE	VRSTA BILIKE VRUES- NUČE, SLEĆ	ONI KOJI NUJOU OSLI, MAGARCI	VODITELJ MILAKAR	TAJLAND	RUSLANA I RUSALKA ODMILA	BILJKA VODENA KUGA	ČOVJEK VELIKA NOSA	ŠTETA, OŠTE- CENJE
ČELNIK SLA- VONSKIH PANDURA (1711-48)															
NEPROFE- SIONALNA AKTIVNOST, AMATER- STVO												LÖVINA			
PRENO- ČIŠTE, GO- STIONICA (TURC.)				HAJDUČKI POMAGAČ						MISAO VODILJA POK. AMER. DIRIGENT, LEONARD					
NAPIS U NOVINAMA				STATI UZ OSLONAC				SJEVERNO- AMERIČKI POLUOTOK NOVINARKA SEVER							
SUDIONIK U KRI						LJEK ZA RANU OSJEĆAJ UŽASA, STRHA						SLOVA IZA "D" IN			Hrvatski Knez, Sin TRIPIMIROV (892-910)
AMERIČKI REDATELJ, GENE ("AKTUSOV CVIJET")					TRGOVAC JAJIMA, JAJČAR										
NIMFA (ILI KOZA) KOJA JE DOJILA ZEUSA					TAČI SE, DIRNUTI SE					ZOB. ROB- NA KUĆA					
RIJEKA			SPAS U PUSTINJU OD OVOG DANA (LAT.)							KONTURE, OCRTI					URUGVAJ STOČNA NASTAMBA, STAJA
MAĐARSKO ŽENSKO IME (ZLATICA)								BOJATI SE, STREPETI (ŠATR.)		GIL GRAD NORVEŠKE TJELESNO STANJE, KONDICIJA					ŠTIP "IMPERIAL PHILHAR- MONIC OR- CHESTRA of TOKYO"
FRANCUSKI PIJANIST, HYACINTHE (ANAGRAM: JADNI)							GRAD U NUJEMACKOJ GOVEDO SI- MENTALSKIE PASMINNE								
OZNAKE DRUŠTVE- NOGA STATUSA												TENISA- ČICA SHRIVER			
RESMI, KRASNI, UKRA- ŠAVATI									OSOBA NA ČELU MINISTAR- STVA			REPORTER SUŠEC			
AUSTRIJA		IZUZEV GRAD EVNA SMJESA CEMENTA I AZBESTA													
ŽELJEZO (FERRUM)			"EAST- -SOUTH- -EAST" NEUNJERE- NO PITI												
"OPERAT- ING TIME LOG"					"EVENING NEWS"										
PLEMENTITI PLIN (ZNAK NA)					MUŠKO IME (NATALE)			"TONA" LJEVI PRITOK SAVE U HRVATSKOJ							
ČELJAD KOJA TRČI, TRČALA															
ČOVJEK IZ ANATOLI- JE, ISTOC- NIJAK, ORI- JENTALAC SPAJANJE															
ZAKOVI- CAMA, ZA- KIVANJE (MNOŽ.)															
RATNIK ATLINE VOJSKE															

Zbog povećanja troškova tiskarskoga tvoriva i cijena tiskarskih usluga prisiljeni smo povećati cijenu lista. Molimo čitatelje da uvaže opravdane razloge.

Uredništvo

NAGRADNA IGRA

Odgovori na pitanja iz prošlog broja:

- 1) 887 godina
- 2) Prikazano oružje je M3P
- a) kalibar 12/70
- b) poluautomatski (ručno)
- c) kapacitet spremnika 5
- 3) S-125 NEVA (SA-3 GOA)
- a) 5948 mm
- b) 953 kg
- c) 1000 m/s
- d) 72,7 kg
- e) 42 kg
- f) 0,3 m²

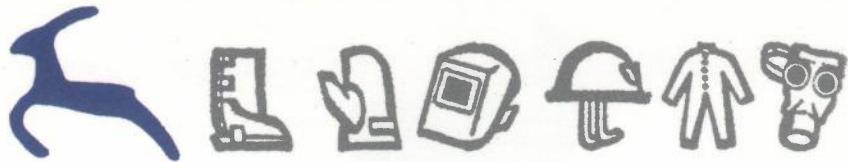
Prvodobitni :
Tomislav Barić

Drugodobitni :
Marin Rabadan

Trećedobitni:
Mario Stipanović

granicar Gradiške puškovnije

Antilop

d. d.

INDUSTRIJA ZAŠTITNIH
SREDSTAVA PRI RADU
ZAGREB

TRG HRVATSKIH VELIKANA 1

TELEFON 450-855

SRETAN USKRS